

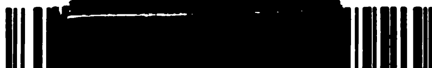
De Goddelycke voorsienigheydt, uytgebeeldt ...

Franciscus Nerrincq,
Lambert Cause, Arnold Vermeulen

van Segygten gekocht van
buck op de krydag mett
woonende in de 16 Stuy 6.

den Heer
van de ven
dile 2430.

DE GODDELYCKE
VOORSIENIGHEYDT
uyt gebeeldt
IN
IOSEPH
ONDER KONINK
VAN EGYPTEN
Verciert met Sinnebeelden
ende Sede-leeringen
DOOR P. FRANCISCUS NERRINCQ
Priester der Societeyt IESU.
T'ANTWERPEN
BY IGNATIUS LEYSSENS
Boeckverkooper op de Jesuite plein
MDCCX.

DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT.
UYTGEBEELDT IN JOSEPH ONDER-CONINCK VAN EGYPTEN,

VERCIERT.

Met Sinne-beelden ende Sede-leeringen

DOOR

P. FRANCISCUS NERRINCQ
Priester der Societeyt JESU.

't ANTWERPEN

By IGNATIUS LEYSSENS
Boeck-vercooper op de Jesuite' pleyn
in S. JOSEPH.

MDCCX.

Met Gratie ende Privilegie.

AEN DEN SEER EERW. HEER,

MYN HEER

ARNOLDUS VERMEULEN

OPPER-PASTOR

VAN HET GROOT ENDE VERMAERT

BEGGYN-HOF VAN MECHELEN.

Et was hier voortydts ende noch heden de gewoonte, dat de treffelycke Persoonen om haer cloecke ende weerdighe daeden tot onderscheydt van haeren stam, ende tot den lof ende eere van haer geslachte eene wapen creghen van den Coninck. Het geschiedt oock som-

wylen

wylen, datter Sommige hebben eene gelyckenisse ofte een deel van de wapen van iemandt anders, oock om treffelycke wercken: Dit is dat ick mercke inde wapen van uwe Eerweerdigheydt, de welcke iet heeft van de wapen van de stadt van Mechelen, ofte van de Heeren van Mechelen, de welcke hun schryven.

BERTHOUT VAN MECHELEN.

Den grondt deser wapenen syn eenighe recht-staende staecken, gelyck U. L. oock in syne wapen draeght, door de welcke men verbeeldt eene lof-baere vastigheydt van manieren ende deughden.

De wapenen van U. L. Eerwerdigheydts voor-ouders, die van die glorieuse wapen een deel mede-gedeelt hebben, streckt sonder twyfel tot lof ende eere van de selve U. L. voor-ouders, ende oock tot eere ende lof van U. L. Eerweerdigheydt, te meer om dat sy oock door haere eyghene treffelycke deughden, ende wetenschappen de selve wapen vereert ende verdient heeft; gelyck het heeft beginnen te blycken in de universiteyt van Loven; aldaer onder alle de Philosophen crygende de tweede plaetse, als wanneer oock veele oordeelden, dat uwe Eerwerdigheydt de eerste plaetse alsdan weerdigh wierdt gehouden.

Dies volgens wierdt daernaer vervoordert tot verscheyde weerdighe ampten:

Eerst te S. Pieters Ronsen.

Daernaer te Marie Horenbeeck.

Oock te Mechelen, ende te Steynockerzeel ende ten lesten tot het bestieren van het groot ende vermaert Beggynhof, aldaer gestelt van den hooghweerdighsten Ardts-Bisschop van Mechelen tot opper-Pastoor; welck ampt U. L. Eerweerdigheydt nu boven de vyf-en-twintigh jaeren wel bedient hebt, trachtende alle de Godtsoeckende sielen te vervoorderen in den dienst van Godt, ende van syne suyvere moeder Maria, door soo veele

deugh-

deughdelycke vermaeninghen ende onderwysinghen, getrocken uyt verscheyde geestelycke boecken, die den leser verlichten, om de andere daer van mede te deelen. Om het welck ick met reden magh segghen, dat uwe Eerweerdigheydts wapen neffens de staecken verciert synde oock met eene claerblinckende sterre ende dry onstekende torsen ofte fackels voltrocken is tot een teecken U. L. Eerweerdigheydts iever; met de welcke dien sal blyven branden tot lof des Heeren. ende van U. L. Eerweerdigheydts geslachte, om de onderwysinge ende leeringhe van soo veele godtvruchtige sielen, die U. L. getracht hebt te ontsteken in de liefde Godts ende daerom sal uwe Eerweerdigheydt by Godt altydt blincken. Naer het seggen van den H. Geest by den Propheta *Daniel*.

Fulgebunt, qui ad iustitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates. Dan. 12. Dat is: Dieder veele ter rechtveerdigheydt sullen leeren, sullen blincken gelyck sterren in de eeuwighe eeuwigheden.

Alle dese voordeelen hebben my verweckt, om desen mynen boeck aen uwe Eerweerdigheydt op te draeghen, ende dien te stellen onder syne bescherminge teghen alle opspraeck ende beletsels, op dat hy met meerdere ruste dienstigh magh wesen aen veele, oock onder andere aen uwe eerweerdigheydts heylige ende groote gemeente van soo menighe Godts-minnende sielen van de Beggynkens, niet anders soeckende als haeren hemelschen Bruydegom JESUS ende syne H. Moeder te behaeghen ende naer te volghen haeren suyveren Patroon den H. Alexius, ende haere vercoren Patroonersse de H. Maghet Catharina.

Gelieft dan in danck te nemen dese myne opdracht, ende door uwe goedertierentheydt de selue te vervoorderen ter eeren Godts ende van syne Heylige Moeder, de welcke ick sal bidden

den, dat sy U. L. Eerweerdigheydt ende alle de sielen van uwe bestieringe willen vervullen met hemelsche benedictien, ende ten lesten gerustelyck leyden tot het eeuwigh leven. Soo wenst den onderschreven

SEER EERWEERDIGH HEER

UWE EERWEERDIGHEYTS

Ootmoedighen dienaer
FRANCISCUS NERRINCQ
VAN DE SOCIETEYT JESU.

DE GOD-

DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEYDT UYTGEBEELDT IN JOSEPH ONDERKONINCK VAN ÆGYPTEN,

Verciert met Sinne-beelden ende Sede-leeringen.

VOOR-REDEN

Van de goddelycke voorsienigheydt, die alles bestiert.

a *Ante Protagoras, qui Deos in dubium vocavit, & postea Diagoras, qui exclusit.*

b *De Origine erroris* Lactantius Firmianus. *Cap.* 2. Idem *l.* 1. *de Ira cap.* 9.

c Himerius *in declamationibus contra* Epicurum.

Ck en wil hier niet veel spreken van de Philosophen a Protagoras *en* Diagoras *met hunne luttele naervolgers, van de welke den eersten seyde, niet te blycken, datter eenen Godt was;* b Diagoras *quam voorder, seggende, datter geenen Godt en was, en daerom wierdt hy genoemt* Atheos, *het welk te seggen is, eenen loochenaer van Godt; en noch heden, die segghen, datter geenen Godt en is, worden genoemt Atheisten.*

Dese twee met alle hunne aenhangers wierden uytgespot van die van Athenon, *en hunne boecken oock verbrandt, om dat dese leeringe streedt tegen het gemeyn gevoelen van alle andere geleerde mannen. Soo spreeckter van* Lactantius Firminianus *l.* 1. *de ira. cap.* 9.

Den Philosoph c Himerius *was verwondert, dat* Epicurus, *die oock seyde, datter geene goden en waeren, van den hemel niet gestraft en wierdt met den blixem. Voorts andere waerender, te weten* Democritus Heraclitus,

clitus, Empedocles, *met hunne naervolgers, de welcke, al is't dat sy bekenden, datter eenen Godt was, die alles hadde geschapen, seyden nochtans, dat hy niet voorsichtig oft niet voorsienig en was, ende geen de minste sorge en droeg van de dingen deser wereldt; maer dat alles geschiede uyt de cracht van de nature, te weten door eene naturelyke samenvoeginge van stierkens, die in het griex* Atomi *genoemt worden, gevende dese reden, dat het soude mistaen aen de verheven Majesteyt Godts, op alle dingen deser wereldt in het besonder te letten. Maer dit waeren al leeringen van hertneckige en veerkeerde hersenen, de weclke van de andere heydensche Philosophen verstooten wierden, ende tegen de welcke sy eensamelyk uytvielen met vervloeckinge hunder leeringen.*

Meest alle de geleerde mannen, als [a] Trismegistus, [b] Sophocles, [c] Cicero, *met ontallyke andere bekenden de* voorsienigheydt *Godts, seggende dat Godt, die de wereldt gemaeckt hadde, voor alle dingen der selve oock sorghe droeg ende aenleyde tot het eynde. Hoort* Trismegistus *dien vermaerden Sophist eerst spreken: Godt, segt hy, is schepper en voorsiender van al.*

Sophocles *spreekt aldus: in den hemel is den opperstên Godt* Jupiter, *die alles insiet, gebiedt en bestiert.*

Den geleerden en welsprekenden [c] Cicero *segt, dat het geensins te gelooven en is, dat Godt niet het minste doen en soude sigh geensins bemoeyende met de dingen dezer wereldt. Wel hoe, seght hy, salder eenen Godt wesen, die sigh nergens mede en bemoeyt? Isser eenen Godt, hy sal sigh immers besig houden met iet treffelyckz; en wat isser treffelycker als de bestieringe des wereldts?*

Het sal de pyne weerdt syn, hier noch te hooren de schoone woorden van [d] Minutius Felix, *eenen heydenschen schryver: wat cander, seght hy, soo openbaer, en soo claerblyckelyck wezen? soo gy den hemel, en dat onder en rondtsom den hemel is, maer en sult doorsien hebben, als te kennen, datter moet wesen eene verheven ende goddelycke macht, die heel de nature doet leven, die de selve beweegt, voeyt, en bestiert.*

Nu aengaende de Christene schryvers: sy seggen eenpaerelyck, dat men moet vast houden en gelooven, dat Godt voorsienigh is, sorge draegende voor alles, dat hy geschaepen heeft.

Voor eerst [e] Lactantius Firminianus *eenen ouden Catholycken Schryver: wat isser soo weerdig, seght hy, en soo eygen aen Godt als de* Voorsienigheydt? *Jae hy en soude geenen Godt syn, als hy nergens voor sorghe en soude draegen, ende voorsienigheydt hebben; en de godtheydt en can hem anders niet toegeeygent worden, want men het een sonder het ander niet en kan begrypen.*

Den [f] H. Augustinus *segt, dat het een uytsinnigheydt soude wesen, te bekennen, datter eenen Godt is, ende te segghen, dat hy niet voorsienig en is, geene kennisse hebbende van de toekomende dingen, daer voor geene sorghe draegende.*

[a] *Deus est factor & provisor omnium.* Trismegistus.

[b] *Est magnus in cælo Jupiter, qui inspicit omnia & imperat.* Sophocles *i Electris.*

[c] *Quomodo fieri potest, ut Deus sit, agat vero nihil? si enim est Deus, aget aliquid præclarũ, quid enĩ præclarius mundi administratione?* Cicero

[d] *Quid potest esse tam apertum, tamque conspicuum, cum oculos in cælum sustuleris & quæ sunt infra, circaq; lustraveris, quam esse aliquod numen præstãtissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur atque gubernetur.* Minutius Felix.

[e] *Quid tam dignum, tã proprium Deo, quam Providentia? si nihil curat, nihil providet, amisit omnem divinitatem, alterum enim sine altero esse non*

Den [a] H. Ambrosius *leght het aldus wat breeder uyt: Het soude schandelyck syn, jae onredelyck te seggen, dat Godt, die men weet alle dingen geschapen te hebben, voor de selve niet en soude besorght syn, en die veronachtsaemen, en op haer selven laeten; en aldus syn schepsels, gelyck een schip sonder zeyl en stierman op de woeste en ongeruste zee laeten swieren, en door de draeyende winden en tempeesten hier en daer gedreven te worden, en daernaer ergens van de rotsen en zee-clippen in stukken gebroken ten lesten ellendelyck te vergaen. Eenen stierman en laet syn schip niet vaeren op haer eygen selven, maer is sorghvuldigh, om het selve wel te bestieren tegen alle ongevallen, en van alle peryckelen te bewaeren.*

Salvianus *ende den* [b] H. Damascenus *gebruycken de selve gelyckenisse. Hoort maer de woorden van den* H. Damascenus: *Is't dat een schip, seght hy sonder stierman niet en kan bestaen, maer haest komt te versinken ende te vergaen, ende een cleyn huys sonder besorgher, hoe soude de wereldt soo lanck konnen in standt blyven, sonder de sorghe ofte voosienigheydt Godts? om dit alles vast te stellen hoorter maer van spreken de goddelyke wysheydt, ofte den Sone Godts, de wysheydt syns Vaders, die niet faelen en can. O Vader, seght hy,* [c] *uwe voorsienigheydt bestiert van het beghinsel alle dingen.*

non potest nec intelligi. Lactätius *de ira c. 9. & 14.* f *Confiteri Deum & negare prescium futurorum, insania est.* S. Augustinus.

[a] *Longe absurdissimum est, dicere, Deum quidem omnia fecisse & eorum, quæ fecit, nullam habere curã, velut cymbam clavo & gubernatore destitutam àcõtrariis ventis huc & illuc compelli, scopulisq; & rupibus allisam confringi.* S. Ambrosius. *l. 1. offic. c. 14.* b *Si navis sine gubernatore non potest subsistere, & mox submergatur & modica domus sine provisore, mundus quomodo constat tanto tempore sine gloriosa quadam & admirabili Dei providentia?* S. Damascenus *in l. istoria Barlaam cap. 17.* c *Tua Pater Providentia omnia gubernat. Sap, 14. v. 3.*

Voorwaer dese goddelycke *Voorsienigheydt* soude men connen vergelycken met de Son, die alles verlicht en bestraelt; soo dat men met recht de sonne soude moghen noemen een waerachtigh Sinne-beeldt van de Voorsienigheydt Godts, daer by stellende het volghende Schrift ofte Devies op alle beyde passende.

Sy doet bloeyen,
Ende groeyen.

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt:

Aensiet die wonder Son, dat groot werck van Godts handen,
Die d' aerde soo verlicht, of alles moest gaen branden,
Doch niet; de son maer dient tot alle schepsels goedt;
Het is de helder son, die alles leven doet.
Dat eerst was in den druck, en scheen sich te begeven,
Wel haest door 't sonnelicht wêrom begint te leven;
De son op alle plaets' by daghen en by nacht
In alle schepsels werckt met haer verholen cracht.
Men siet op synen tydt de teere cruyckens groeyen,
Door 't crachtigh sonnelicht, de boomen weder bloeyen
Geheel de wereldt rondt. Al waer de sonne swiert,
Elck schepsel naer syn aerdt recht tot syn eynde stiert.

Jae

Jae onder d' aerde self door d' ingedronghen straelen
Tot in het diepste toe, weet sy daer in te daelen;
Al waer van enckel stof, van sandt, en van het slyck
De aerd' haer luyster cryght, en maeckt de wereldt ryck.
Het silver en het goudt met andere metaelen
De sonne groeyen doet met enckel cracht der straelen.
Het is het sonnelicht, waer door elck schepsel leeft
Waer door aen al de aerd' en jeugt en groeyen geeft.
Godts oogh oock al bestiert: weet alles t' onderscheyden,
Elck schepsel tot syn best, en tot syn eyndt te leyden;
Jae niet het minst' geschiet op eenigh plaets' of tydt
Of gy voorsienig Godt daer van bestierder syt.
Wilt gy uytsinnigh mensch op 't enckel lot betrouwen,
Gy u bedriegen sult, en 't sal u haest berouwen.
Van Godt het alles hanght, 't is Godt, die 't al bestiert,
En dat op d' aerde leeft, en door den hemel swiert.
Godt weet het wereldts quaedt, en daer uyt goedt te trecken,
Dus moet een Christen mensch tot Godt sich opwaers trecken.
En in verlaetentheydt, in sieckten, druck en pyn,
Dus sal hy naer Godts wil altydt in ruste syn.
Siet Job *soo wyt vermaert, een spieghel voor de menschen*
Van voorspoedt en van deugdt, vernoeght in al syn wenschen,
Eerst die als eenen Prins heel op het hooghste stondt,
Die moest naer Godts beleydt haest liggen in den grondt.
Dus wilde Godt syn vriendt een meerder seghen geven:
Eerst wierdt hy neergedruckt, daer naer te meer verheven.
Siet echter diën man in al syn ongheval,
Stondt vast en onberoert in Godt, de rust van al.
Dit vremt en diep geheym' van Godts verholen wercken;
En van syn soet beleydt, sal ick in Joseph *mercken:*
Godt liet hem in den druck voor allen mensch ten toon,
Om hem op synen tydt te brenghen op den throon.

IN deser voeghen met vervolghingen en tegenspoedt heeft Godt gehandelt met *Joseph*, den welcken hy daer naer door den Coninck *Pharao* liet stellen onder-Coninck van heel *Ægypten*; den selven daer en tusschen in al syn ongeval vertroostende, ende voor hem altydt sorghe draegende, het welck ick in dese historie breeder sal trachten te betoonen:

Godt voorsien hebbende eenen aldergrootsten hongher by gebreck van graenen in het Ryck van *Ægypten*, en in de naestliggende Provincien, als oock in 't verre gelegen landt van *Chanaan* (alwaer *Jacob* den

den vader van Joſeph woonde met heel ſyn huyſgeſin) Godt ſegge ick, hadde vaſt geſtelt, deſen vriendt *Jacob* met alle ſyne kinderen in ſynen hongers noodt by te ſtaen door ſynen ſone *Joſeph*, den welcken hy daerom door veel wondere gevallen ten leſten liet komen in *Ægypten*, om aldaer cooren en graenen te bereyden tegen den honghers noodt, ende daernaer ſynen ouden vader ende broeders te helpen, ende te voorſien van het ghene ſy ſouden van noode hebben.

Den Propheet [a] David ſpreeckter van: Godt, ſeght hy, heeft voor hen lieden eenen man geſonden, tot eenen knecht is *Joſeph* vercocht geweeſt.

Den geleerden Cardinael *b Bellarminus* leght deſe woorden aldus wat breeder uyt: Godt, ſeght hy heeft naer *Ægypten* eenen grooten ofte treffelyken man geſonden, te weten *Ioſeph*, den welcken ſynen vader *Iacob* oock *Iſraël* genoemt, met heel ſyn huyſgeſin van den honghers noodt ſoude verloſſen.

a *Miſit Deus ante eos virum, in ſervũ venumdatus eſt Joſeph.* *Pſ.* 104. 6. 17

b *Præmiſit Deus in Ægyptum virũ magnum, id eſt* Joſeph, *qui liberaret ab ea fame Iſraēlē cum omni familia ſua.* Bellarminus.

Doch niemandt en ſoude oyt gelooven, op wat eene wondere maniere Godt alles uytgewerckt heeft, ten waer het ſtondt in de H. Scrifture.

Godt hadde *Ioſeph* te voren door ſyne broeders laeten overvallen met menige groote moeyelyckheden, en vervolghingen, de welcke ten leſten geſtelt hadden hem het leven te benemen, hem daerom worpende in eene diepe ciſterne, doch daer uyt verloſt ſynde door Godts beſtieringe, wierdt vercocht aen de voor-by-gaende Iſmaëliteſche cooplieden, om naer *Ægypten* geleydt te worden, alwaer hy oock ten onrechten geſmeten wierdt in eenen kercker, waer uyt hy oock door Godts beleydt verloſt wierdt, om van den Coninck *Pharao* verheven te worden tot het onder-Coninckſchap van heel *Ægypten*. Soo handelt Godt ſeer dickwils met ſyne lieffte vrienden tot gevoelen en verwonderinge van veele menſchen, om dat ſy ſomtydts niet en dencken, dat hier op de aerde niet het minſte en geſchiedt ſonder de vaderlycke en ſoete voorſienigheydt Godts.

Deſen wonderlycken handel van de goddelycke *Voorſienigheydt* can men beſonderlyck bemercken in drye manieren:

Ten eerſten dat Godts *Voorſienigheydt* haere vrienden ſoo oeffent tot haere ſiele ſaligheydt, ſelfs door middelen en weghen, die heel onbequaem, jae contrarie daer toe ſchynen te weſen.

Ten tweeden, dat de ſelve *Voorſienigheydt* Godts in alles voortgaet met ſterckte en ſoetigheydt.

Ten derden, dat ſy altydt onfeylbaer is, en ten leſten ſekerlyck geraeckt tot haer voorgeſtelt eynde.

[illegible] hiſtorie van *Joſeph* connen [illegible]

INLEYDINGE TOT DE HISTORIE.

§ 1

Van het geslachte van Ioseph den weerdighsten en liefsten sone van Iacob.

ONder alle de historien van de H. Scrifture en sult ghy niet eene vinden naer het segghen van de uytlegghers en van de HH. Vaders, die soo wonder is, als de historie van *Ioseph* onder-Coninck van *Ægypten*; eene historie, die aengenaem is, curieus, ende profytigh, ende vol van verscheyde deughden, daer den haet ende liefde tusschen speelt, de onderlinge liefde tusschen *Iacob* en synen lieven sone *Ioseph*, maer meest den haet ende nydt van de afgunstige broeders teghen hunnen onnooselen broeder *Ioseph*, ende oock de liefde van *Ioseph* tot syne plichtige broeders.

In dese historie siet men noch besonderlyck den wonderen en soeten handel van de goddelycke *Voorsienigheydt*. Welcke historie als sy met aendacht wordt gelesen, den leser verscheydelyck ende ten uytersten beweeght, self tot teere traenen.

Dit bekent claerlyck den E. P. Benedictus *a Fernandius* van de Societeyt JESU, in syne uytlegginge van het Boeck Genesis ofte scheppinge des wereldts in het derde deel, alwaer hy aldus spreeckt: noyt en lese ick de historie van den vercochten *Ioseph*, of de traenen vallen my overvloedelyck uyt de ooghen.

a *Historiam Iosephi venditi numquam lego, quin uberrime mihi lacryma prorumpant.* Fernandius *in Gen. Tom. 3.*

Om dese historie wel te vatten, het sal de moeyte weerdt wesen, het geslachte van *Ioseph* wel te verstaen.

Soo dan gelyck het aen een ieder wel bekent is, dat *Isaac* den sone was van den Patriarch *Abraham*, soo moet men oock weten, dat *Isaac* uyt *Rebecca* gewonnen hadde twee sonen tweelinghen te weten *Esau* ende *Iacob*.

Voorts *Iacob* den jonghsten van de twee wierdt daer naer vader van twelf sonen, ses voortsgebrocht van *Lia*, den eersten sone *Ruben*, daernaer *Simeon*, *Levi*, *Iudas*, *Isachar* ende *Zabulon*; uyt *Rachel* de suster van *Lia* heeft hy gewonnen syne twee leste sonen *Ioseph* ende *Benjamin*, uyt *Zelpha* de dienstmaeght van *Lia* waeren voordtghebrocht *Gad* en *Aser*, ende uyt *Bala* de dienstmaeght van *Rachel*, creegh hy *Dan* ende *Nepthali*.

Dese twelf sonen waeren de kinderen van *Iacob*, die oock genoemt worden de kinderen van *Israël*, omdat *Iacob* den naem van *Israel* van Godt oock hadde gecregen. En van dese twelf sonen komen de twelf geslachten van *Israël*, van de welcke den Propheet *Moyses* seer dick-wils

wils spreekt. Maer ick hebbe nu maer alleen geschickt voor te stellen de historie van *Ioseph* den elfsten sone van *Iacob*, eenen sone verre boven alle syne andere broeders van synen vader *Iacob* bemint, ende dit om verscheyde redenen.

a Moyses geeft eerst dese reden: Dat *Iacob* hem gewonnen hadde in syne oude daghen.

Men siet gemeynelyck. dat de kinders in den ouderdom gewonnen van de ouders boven de andere bemint worden, misschien seght *Philo* eenen van de geleerste schryvers onder de Joden, om dat de bejaerde hun laeten voorstaen dat sy in die kinders langher sullen leven, oft gelyck *b Cajetanus* noch claerder uytleght, om dat aldus hun geslacht waerschynelyck langher sal bewaert worden.

Sommige HH. Vaders en vermaerde schryvers seggen, dat *Ioseph* van synen vader *Iacob* boven de andere bemint wierdt om syn groot verstandt en om syn geschickte manieren, oock om syn cloeck gemoedt. Maer dese en syn al maer menschelycke en naturelycke redenen.

Ick vinde een verhevender reden by den *c H. Chrysostomus*, seggende, dat *Iacob* synen sone *Ioseph* boven de andere meer beminde om syne besondere deugdtsaemheydt, in wiens aensicht men merckte meer als eenen menschelycken glans. Soo spreeckt by ons den *d H. Ambrosius*, seggende dat synen vader in hem versag claere teeckenen van veelderhande deugden, van godtsdienstigheydt van suyverheydt en meer andere, om de welcke hem *Iacob* boven alle de andere lief hadde.

Voorts tot een teecken van eene besondere liefde *Iacob* dede voor *Ioseph* een schoon rockxken maecken van veel couleuren, de welcke te samen waeren als een voorbeeldt van syne verscheyde deugden, gelyck wel bemerckt den geleerden Abt *e Rupertus*. *Iacob* seght hy, heeft hem een rockxen gemaeckt onderscheyden van veelderhande verwen, om de menighte der deughden, met de welcke *Ioseph* verciert was. Ende voorwaer hy stack-uyt in deughden tusschen alle syne andere broeders, die wat beter ende deughdelycker hadden moghen ende moeten wesen; sy hadden al genoegh getoont hoedanig sy waeren, gelyck het daer naer gebleken heeft; hun leven en quam geensins overeen met het H. leven van *Ioseph*. *Ioseph* was als een uytstekende son tusschen de andere planeten ende sterren. Hy was als eenen welrieckenden *f* laurierboom, verre te boven gaende alle de boomen van de busschen; als eenen alder-costelyckste steen, den welcken den Rinck, daer hy is ingestelt, verre overtreft, gelyck eenen wysen schryver daernaer geseydt heeft van eenen anderen heylighen.

Het is seker, dat eenen costelycken steen streckt tot verciersel van eenen gouden rinck, en dat den steen dickwils den rinck te boven gaet. Den *Ecclesiasticus* geeft het genoegh te kennen seggende; dat eenen car-

a *Israël autem diligebat Ioseph super omnes filios suos, eo quod in senectute sua genuisset eum. Gen. 37 v. 3.*

b *Quia diutius dicitur cõservaturus patrem; apprehenditur enĩ diutius victurus post patrem.* Cajet.

c *Superna quadam gratia fuit, quæ adolescentem nobilẽ reddebat, & propter illam virtutem cunctis præferri faciebat.* S. Chrysost.

d *Iacob illum plus amabat, in quo plura virtutum insignia prævidebat.* D. Ambr. de Iof. c. 2.

Fecitq; illi tunicam Polymitam. Gen. 37, v. 3.

e *Fecit tunicam Polymitam varietate distinctam ob virtutũ multiplicitatem.* Rupertus.

f *Quantũ laurus in silvis perlibetur ornamentum, quan-*

carbonckel steen tot vercierfel is van het goudt. *Gemmula carbunculi in ornamento auri.* Eccli. 32 v. 7. *quantum in annulo gēma.* Henric. Canisius ex Ordine S. Aug.

Een cleyn dicht sal ons dese gelyckenisse aengaende den deughdelycken *Ioseph* uytstekende onder syne broeders eenighsins connen voorstellen volgens de beschryvinge van den Rinck de welcke ons dien vermaerden Poët *Hugo Grotius* in het latyn heeft achtergelaeten: soo spreckt hy: *Apud Beyerlinck in theatro humana Verbo Annulus.*

Annule principii nusquam pereuntis imago,
Et cui vel finis nulla vel ipse tibi.
Annule, qui tribuis, quod jus natura negavit;
Ingenuosque tuos solus honore facis.
Annule, quem donant Reges; quem donat amator,
Legitimi sacrum pignus & arrha thori.
Annule secreti vindex, custodia veri;
Qui perhibes pactis, muneribusque fidem.
Annule, qui Sardâ *fulges, qui vinctus* Achate;
Quem decet ex Arabum *littore vectus* Onyx.
Annule Berillo *renitens, viridique* Smaragdo,
Cuique Adamas, *& cui fulvus* Iaspis *adest.*
Annule, qui mistis etiam spectare metallis,
Unaque, quem totum gemma cavata facit.
Annule materies, in qua ne sola placeret,
Sæpe triumphales adjiciuntur avi.

Dit sal ick in een gedicht trachten over te stellen.

Den Rinck, *van wiens lof van oudts men weet te spreken:*
Van menigh hoogh verstandt seer wel wordt vergeleken
Met veelderhande saeck: voor eerst wordt uytgeleydt
Als voorbeeldt niet van tydt, maer van de eeuwigheydt.
Den Rinck *het Recht Betoont: men gaet een mensch begroeten*
Weerom in staet gestelt, en op syn vrye voeten.
De slaef dus is haer selfs, de kans is wel verkeert,
Soo hem den Koninck *roept, en met een* Rinck *vereert.*
Den Rinck *oock seer wel past op die te samen leven,*
Of sich in echten staet van't houwelyck begeven:
Een teecken onder een van d' aengenome trouw;
Den Rinck *is als een bandt van echten man en vrouw.*
Den Rinck *een seghel is en steunsel van de Rechten,*
Van eenigh Prins vergunt: den twist oock tot het vechten
Haest wordt gestilt; den Rinck *den wegh is tot de rust;*
En al den vonck van strydt door hem wordt uytgeblust.

Annule principii nusquam pereuntis imago &c, ut supra.
Annule qui tribuis, quod jus natura negavit &c.
Annule quē donant Reges, quem donat amator Legitimi sacrum pignus & arrha thori.

Den Rinck *van ouden tydt vermaert by vele menschen,*
Een beeldt oock is van heyl naer staet van ieders wenschen;
Van silver of van stael, of wel van goudt gemaeckt,
Waer door al menigh mensch tot lof en eer geraeckt.
Den Rinck *wordt groot geacht van eenigh Prins gegeven;*
Maer dickwils om den steen meer als om 't goudt verheven
Naer weerde van 't gesteent: een costelyck Agaet,
Of Diamant *den* Rinck *al verr' te boven gaet.*
Den Rinck *magh syn geacht geheel van goudt gedreven,*
Maer 't costelyck gesteent sal meerder weerde geven.
Den ingestelden steen den Rinck *met weerde sluyt,*
Maer is veel min geacht, neemt ghy den steen daer uyt.
De broeders onder een men oock een Rinck *mocht noemen,*
Doch hadden op hun deugdt en lof niet veel te roemen,
Tot JOSEPH *alle wreedt (dat hebben sy beweent)*
Maer JOSEPH *in den* Rinck *was 't costelyck gesteent.*
Daer sagh men hier en daer syn deughden ingesneden,
Syn sterckt', oodtmoedigheydt rondtsom daer in gedreven,
Syn liefde daer oock stondt, syn kuyscheydt, syn gedult,
't Gesteent was rommendom met al syn glans vervult.
Daer vondt men by de rest noch menigh beeldt gedreven
Van Abram, *van syn soon, en* Jacob *daer beneven.*
Dies wierdt al menigh mensch om syne deugdt verheught,
Dus JOSEPH *maer en was een prickel tot de deugdt.*
Siet dit gesteent voor 't lest om synen luyster schynen,
De broeders allegaer voor JOSEPHS *licht verdwynen.*
Hier JOSEPHS *deught ick stel voor alle mensch ten thoon,*
En schenck hem om syn deught met reckt een lauwers-croon.

Annule, qui Sardâ fulges &c.

ALdus moesten de sonen van *Jacob* hunnen broeder *Joseph*, gelyck hy verdiende, vereert en verheven hebben; de welcke oock in hun conscientie moesten getuygen, dat hy heel deughtsaem was, en weerdigher als sy, om van *Jacob* meer bemint te worden. Het stondt de broeders toe, syne deughden ende eenvoudighe manieren naer te volghen, ende hem daerom oock te beminnen; door het welck sy oock de liefde ende goedtjonstigheydt van hunnen vader souden verdient hebben; maer den haet ende den nydt hadden hun hert te veel ingenomen, gelyck den a *H Chrysostomus* wel geseydt heeft, sprekende van hunnen vervloeckten haet, voorwaer eenen schandelycken ende kinderlycken nydt ende haet; want wat grooter schande, als dat de oudtste broeders, en nu gehouwt synde beneden hunnen jonghsten broeder om soo eene slechte saecke, gelyck was een geverft rockxken; het

a *Amor patris invidiam ei peperit, sed patris benevolentiâ virtus pueri conciliavit. Oportebat illos æmulari fratrē & æmulari mores, ut sic & ipsi patrem sibi conciliarent; sed communi odio filium à patre dilectum persequebantur.* S. Chrysost.

het welck alleenlyck en maer somtydts en geschiedt in cleyne onverstandige kinderen, die hun broerkens benyden oft om een schoonder cleedt, om eenen nieuwen hoedt, oft om iet sulckx.

Wie soude het oyt gelooft hebben; dat in persoonen van verstandt, gelyck de broeders van *Ioseph* waeren, om soo slechte dinghen den haet ende nydt soude plaetse gevat hebben? welckers haet ende nydt daer naer noch gegroeyt is, als sy van hem by hunnen vader beschuldight waeren van een groot misdaedt, gelyck wy in den volghenden paragraef ofte afdeelinge wat breeder sullen bemercken, alwaer wy oock sullen voorstellen de groote boosheydt ende schande van den selven haet ende nydt.

2 §

Van de groote boosheydt van den haet ende nydt van de afgunstige broeders teghen den onnooselen Ioseph.

BEhalven, dat de Broeders hunnen broeder *Ioseph* afgunstigh waeren, ende op hem vergramt om dies wille dat hy van *Iacob* meer bemint wierdt, en om syn schoon geverft rockxken, den haet ende den nydt is daer naer noch meer gegroeyt, als hun *Ioseph* by hunnen Vader *Iacob* hadde overgedraeghen, ende beschuldight van een seer groot quaedt. Aldus verhaelt het *Moyses: Accusavitque fratres suos crimine pessimo*. Gen. 37. v. 2.

Hy beschuldighde seght hy syne broeders, by den vader van eene aldergrootste sonde. om niet te spreken van eenige al te onbeschaemde sonden de welcke eenige uytlegghers daer door verstaen, sal ick hier maer bybrenghen dry uytlegginghen van dese alderquaedste sonde.

Ten eersten naer het gevoelen van *Origenes* ende *Theodoretus* met meer andere can door die groote sonde verstaen worden het boos leven in het generael van de Broeders, de welcke waeren vol van schandelycke en onbehoorelycke manieren, gelyck het genoegh bekent was; welckers leven hierom mocht genoemt worden een boos leven. Voorts de verholen sonden, die quaedt syn in hun eyghen selven, worden noch voor booser gehouden, als sy in het openbaer comen.

De tweede uytlegginge is oock waerschynelyck, ende niet te verworpen, te weten dat *Ioseph* by synen vader over syne broeders hadde geclaeght, en die beschuldight van grooten haet, ende van twist ende groote kyvagien onder malckanderen, besonderlyck ondertusschẽ de sonen van *Lia*, ende ondertusschẽ de sonen van de dienstmaeghden van *Lia* ende *Rachel*. Soo dan alle die broederlycke twisten ende verschillen

mochten oock met reden gehouden worden voor eene aldergrootste sonde. Gelyck [a] *Lyranus* aldus wel seght: hy noemt hunnen twist eene alderquaedtste sonde gelyck de broederlycke liefde genoemt wordt een aldermeeste goedt.

[a] *Crimen pessimum rixam illorum vocat, sicut fraterna charitas quid optimum dicitur, ita è contrario odium fratrum crimè pessimum dicitur.* Lyranus.

De derde uytlegginge is dese: te weten dat *Ioseph* aen synen vader overgedraegen heeft den haet ende den nydt, met den welcken sy op hem verbittert waeren, alleenlyck, om dat hy sich niet en wilde voeghen naer hun boos en ongeregelt leven, deughdelycker willende leven, om het welck hem synen vader meer beminde, niet sonder spyt ende gevoelen van syne mede-broeders, de welcke daerom oock gestoort waeren op hunnen vader, ende sonder eerbiedinge tegen hem spraken. Doch het en was maer al te waer; of sy hadden groot ongelyck in al den haet ende afgunstigheydt; die daer in oock met recht gevoelden groote spyt ende smerte; want eenen nydighen mensch, als hy een ander quaedt wenst, t'samen oock sich leedt doet, ende seer pynight.

Een bequaem sinnebeeldt hier van can ons wesen een steekende biecken. het welck, als het iemandt steeckt, syn selven oock leedt doet, want het alsdan synen anghel verliest ende het leven, naer het segghen van den [b] *H. Chrysostomus* met meer andere. Siet ghy niet, seght hy, hoe dat eene bie iemandt met haeren anghel gesteecken hebbende oock comt te sterven.

[b] *Non videtis apem, quomodo post stimulum alicui infixum moriatur?* S. Chrys. *Hom.* 10. *in epist.* 1. *ad Thessalon.*

Het welck den vermaerden Poët Billius oock seer wel seght:

Aut certe instar Apis, quæ cæco rapta furore
Protinus, ut stimulum fixit, & ipsa perit.

Het welck men aldus soude connen verduytschen.

Door d' anghel steeck
De Bie besweeck.

Ende voor een devies van het toecomende sinnebeeldt stelle ick als volght naer de print:

Als ghy een ander byt,
Ghy oock uw hert doorsnydt.

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

Siet toe, myn vriendt, en siet het wel;
't Is hier meer als een biekens spel:
De biekens vlieghen in 't gemeen,
't Schynt niet als blydtschap onder een.
Doch of sy vlieghen rommentom,
Dies u niet bieden willecom;
Sy syn gestoort, als sy u sien,
Of sy oock syn soet honinx bien.
Syt ghy maer wys, verr' van haer blyf,
Of cryght de biekens op het lyf.
Den goeden bloedt die stondt en keeck,
En vaeld' eylaes den hanghel steeck.

Doch 't korsel dier soo 't maer en stack,
Strax voeld' het oock syn ongemack:
Als 't bieken hem op t' aensicht viel
Met d' anghel steeck verloor syn siel.
Maer staet wat stil ô lieven vriendt,
En hoort oock, wat u seer wel dient:
Wat voelt eylaes een nydigh mensch!
Hy niet en leeft naer synen wensch;
Den vronck, die hy een ander draeght,
Als eene slangh syn hert doorknaeght.
Het self in haer [a] *geboort' gebeurt,*
Haer moeders hert sy eerst verscheurt.
Den [b] *afgunst, en den boosen haet*
Als met een sweerdt het hert doorgaet:
Het broeders hert in Josephs *nydt*
Meer als het hert van Joseph *lydt.*
Een [c] *nydigh mensch is noyt gerust,*
Syn smert is nimmer uytgeblust.
Vol pyn in anders heyl en goedt
Verteert, verdort en vleesch en bloedt.
O wat al [d] *quaedt steeckt in dat hert,*
Dat uyt het goedt verbittert werdt!
Een [e] *nydigh mensch, een helsch gesel*
Vol smert hy is als in de hel.
Geen Duyvel syn gesel benydt,
Ghy nydigh mensch noch ergher syt
Van Godt en van den [f] *mensch gehaet*
En voor het lest verloren gaet.

Het sal de pyne weerdt syn eene breeder verclaeringhe van den haet ende nydt hier by te brenghen.

HEt is den mensch ingeboren uytter nature seght [g] *Tacitus* eenen heydenschen historie-schryver, dat hy het geluck van een ander benydt. het welck eene ongeregelde en groote booshheydt is, seer verschillende van alle andere sonden: alle andere sonden hebben hunnen oorspronck uyt een ooghmerck van eenigh goedt, ofte uyt eenighe vreught, in teghendeel de sonde van afgunstigheydt comt uyt eene inwendige pyne om het geluck van een ander. Wederom in andere sonden de straffe volght daernaer, maer in de sonde van haet ende nydt de straffe gaet voor, want de benyders doen hun selven eerst leedt, eer sy leedt doen aen die sy benyden; ende de straffe blyft daernaer noch dueren, altydt meer ende meer aengroeyende.

Daer

[a] *Sicut aiunt, dilatato illo ipso utero materno, in quo concepta sunt, viperas nasci, ita & invidia natura illam ipsam animã à qua concepta est, consumit & perdit.* S. Aug. *Serm.* 83. *de temp.*

[b] *Invidia suorum carnifex semper existit.* S. Chrys.

[c] *Invidus alienum bonum, suum facit invidendo supplicium.* S. Prosp. *l.* 1. *de vita contemp. c.* 5.

[d] *In corde invidi nihil boni, qui etiam ex bono alieno haurit multũ mali.* Scriptor modernus insignis.

[e] *Invidet Sathan hominibus, socio autem nemini, tu vero homo cum sis, hominibus invides.* S. Chrysost. *hom.* 31. *in* 1. *ad Corinth.*

[f] *Fugiamus invidia primitias pœnæ æternæ.* S. Zeno. *serm. de invidia.* [g] *Iu-*

Daer en boven dit verschil isser tusschen den nydt ende andere sonden, dat de andere sonden connen verholen blyven, maer niet de sonde van den nydt, want men naer het segghen van den [a] *H. Basilius* Bisschop van *Seleucien*, de nydegaers lichtelyck kent uyt hun bleeck coleur, droogh aensicht, ingevallen droeve wanghen, nedergebooghde ooghen, ende soo voorts. Ende voorwaer de nydighe menschen verdienen rechtveerdelyck alle dese straffen ende smerten, de welcke voortcomen uyt het geluck ende voorspoedt van de andere. Welckers afgunstigheydt onredelyck is, want men aen een ander het selve goedt moet wenschen, het welcke men soude wenschen aen syn eyghen selven, ende het quaedt niet gunnen aen een ander, dat men aen sy selven niet gunnen en soude.

Den [b] *H. Gregorius Bisschop* van *Nazianzen* spreckt hier van ten uytersten wel: Den nydt alleen, seght hy, is onder andere ongeregelde passien den alderboosten, ende den rechtveerdighsten, den alderboosten, om dat hy strydt teghen alle de goede menschen, ende den rechtveerdighsten, om dat hy de nydigaers gelyck opeët ende verteert, de straffe cryghende naer hun verdiensten.

De boosheydt van den onredelycken nydt met haere rechtveerdighe straffe beschryft ons oock seer wel den [c] *H. Chrysostomus* met dese woorden: Soodanigh is de boosheydt van den nydt, dat sy eerst leedt doet aen die haer voortbrenght, gelyck aen eenen knaeghenden worm voortcomende van het houdt, het welck hy eerst vernielt, alsoo den nydt seght hy, doet leedt aen de siele, die haer heeft voortgebrocht.

Het en sal, soo ick meene, niet onaengenaem wesen aen den leser, eene beschryvinghe te hooren van den nydt in het latyn ons achtergelaeten van den vermaerden Poët *Ovidius* in syn 15. Fabel van den 2. Boeck genoemt *Metamorphosis*, alwaer hy aldus spreckt: het welck ick daernaer sal verduytschen.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies; livent rubigine dentes.
Pectora felle rigent; lingua est suffusa veneno.
Risus abest, nisi quem visi fecère dolores.
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis.
Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque & carpitur una,
Suppliciumque suum est.

Het welck ick in een rym-dicht van onse tael sal trachten uyt te drucken als volght.

Daer sit de bleecke nydt, heel schrael in al haer leden;
Haer tanden vol van roest, als uyt het swert gesneden;

Insita mortalibus natura, aliorum felicitatem egris oculis aspicere Tacitus *lib.* 14. *Annal.*

[a] *Ipsi fatentur ore hoc vitium lividi: aspectus aridus, gena subtristis & cava, & supercilium submissum &c.* S. Basilius *Seleuciensis Episc.*

Omnia quacumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.

Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

[b] *Solus ex omnibus affectibus iniquissimus & equissimus est, invidia: iniquissimus, quia omnibus adversus est, equissimus, quia dominos suos exedit & consumit* S. Gregor. Naz.

[c] *Talis est malitia invidiæ, ut prius se parientem offendat & sicut vermis de ligno nascens, ipsum prius cōsumit, sic & invidia illam, animam quæ se profert, primam*

De ooghen dweersch, en 't hert vol gal en bitterheydt;
De tonghe vol vergif, en amper spytigheydt.
Alleen sy maer en lacht in 't ongeluck der menschen;
Van onrust niet en slaept om haer vervloeckte wenschen;
En soo sy iemant siet in weelde en groot geluck,
In 't sien alleen sy berst van spyt, van pyn en druck.
Als 't gaet een ander wel in veelderhande dinghen,
Dat perst haer siel, dat doet van pyn haer herte wringhen.
Sy is haer eyghen straf, en d' oorsaeck van haer quaedt;
Dies wordt met recht gestraft om haer vervloeckt misdaedt.

WIlt ghy noch meer andere wyse mannen hooren spreken van de rechtveerdige pyne en smerte van den nydt? hoort dit in hunne gelyckenissen.

Den [a] *H. Chrysostomus* seght, dat het beter is een ingewronghen serpent in syn lichaem te hebben als den nydt, die binnen in het ingewant cruypt, want men een serpent door menige remedien can verdryven, ofte de pyn versoeten, maer den nydt en can men niet uytroeyen.

Den Philosoph [b] *Anthistenes* seght dat den nydt met het roest, het welck het yser, van het welcke het voortcomt, dooreët ende verderft; soo oock seght hy, een nydigh mensch eet door syn eyghen schult sy selven op, doende sich selven te niet.

[c] *Virgilius* dien grooten Poët in een verstandigh dicht noemt den nydt een uytteerende vergif, het welcke het lichaem verteert tot de beenderen toe.

Alle dese en andere geleerde mannen trachten met dese gelyckenissen ons voor ooghen te stellen de gedurige pyne ende torment, die de nydegaers hun selven aendoen. Is het saecke dan dat dese inwendige pynen ende straffen soo scherp ende bitter syn, jae het beginsel schynen te wesen van de helsche pynen, gelyck den *H. Zeno* seght: Laet ons den nydt vluchten, ende met de goddelycke gratie trachten uyt te roeyen.

Evenwel sommige eylaes syn blindelyck verhert in die vervloeckte afgunstigheydt geene schaede noch schande, noch eenigh peryckel aensiende soo van het lichaem als van de siele, de welcke te beclaeghen syn.

Als men den nydt oft afgunstigheydt wilt bemercken, men salder niet anders in vinden als onredelyckheydt, wreedtheydt en groote schande, ende ten lesten eene onverdraegelycke ende bittere straffe, gelyck wy nu voorder in eenighe gevallen sullen sien.

Ick en wil hier in het breedt niet spreken van den grooten nydt van *Saul* teghen *David*, om dat hy naer het overwinnen van den Reuse *Goliath* meerderen lof van het volck hadde gecregen segghende en sin-

... non torrumpit. S. Chrys. *hom. 45. ad Pop. Antioc.*

a *Praestat plane serpentem in visceribus provolutum habere, quam invidiā intus serpentem; ille medicamentorum auxilio potest evomi, & elementi ope mitigari; invidia vero agrè deleri, & extingui non potest.* S. Chrys. *hom. 29. in 2. ad Corn.*

b *Sicut ferrum consumit rubigo, ita invidus suo ipsius vitio contabescit.* Anthist. *apud Laertium. l. 6. c. 1.*

c *Livor tabificum malis venenum intactis vorat ossibus, & totum bibit artubus cruorem.* Virgilii *Epigram. de livore.*

singende: *Saul* heefter duysendt verslagen, ende *David* thien duysendt, om het welck *Saul* uyt haet ende nydt *David* hadde getracht met syne lancie te doorworpen. Heel de wereldt heeft oock altydt verwondert de onredelyckheydt van den nydighen Keyser *Justinianus*, alswanner hy synen cloecken Veldtoverſten *Belisarius*, naer dat hy de *Wandaelen* ende *Persiaenen* overwonnen hadde, de ooghen hadde doen uytsteken, enckelyck uyt eenen nydt, ende achterdencken, dat hy van het volck in syne plaetse misschien Keyser soude gestelt geweest hebben. Hoort den blinden *Belisarius* self daer van spreken, als hy neffens den wegh een hutteken voor syn selven hadde laeten maecken, ende een aelmosse vraeghde van het voor-by-gaende volck met dese woorden: *Viator, da obulum Belisario, quem virtus extulit, excæcavit invidia*. Geeft een aelmosse aen *Belisarius*, om syne cloeckmoedigheydt verheven, dogh den welcken den nydt van syne ooghen heeft berooft. Dogh den Turckschen Keyser *Solymannus* is uyt nydt veel wreeder geweest teghen synen oudtsten sone *Mustapha*, gelyck Lipsius verhaelt *l. 3. epist. 22*.

Desen *Mustapha* glorieus wederkeerende van de *Persiaenen*, die hy overwonnen hadde, wierdt te *Constantinopelen* met eene besondere eere ende vollen triomph van alle het volck ingehaelt, den Keyser synen vader hadder groot gevoelen in tot eene afgunstigheydt toe, de welcke hem soo verre vervoerde, dat hy synen sone in syne camer geroepen hebbende, voor syne ooghen terstondt dede verworghen tot syne groote schande.

Hoort nu eene schande van eenen nydighen mensch met eene rechtveerdighe straffe: Desen droegh eenen bitteren haet ende nydt teghen *Anthisthenes* eenen seer cloecken Veldtoverſten, tot wiens lof de Republiecke van *Athenen* om alle syne victorien syn beeldt ofte statue hadde doen oprechten. Eenen anderen benyde hem die eere met sulck eenen haet ende afgunstigheydt, dat hy heele nachten lanck dat beeldt met stocken en sweepen geweldighlyck sloegh, om het ten lesten ter aerden te worpen, in het welck hy syn behaegen nam; maer siet, soo hy eens met smyten ende slaen besigh was, het groot beeldt viel onverwachts ter aerden, te samen oock verplettende dien boosen en nydigen mensch, gelyck *Pausanias* verhaelt, ende den geleerden Nicolaus *Caussin* in syne sinnebeelden.

Maer ick moet hier noch eene andere schande verhaelen, al is sy soo wreedt niet; van eenen nydighen constenaer: *Michaël Angelus Bonarotta* eenen seer vermaerden beeldtsnyder, eens van *Florencen* te *Roomen* gecomen synde wierdt van een ieder geacht om syne uytnemende conste, alleenelyck benydt van eenen anderen beeldtsnyder met naeme *Raphaël Urbinas*: Desen *Bonarotta* by gelegentheydt hadde eens

geſneden een beeldt van *Bacchus* ſpelende met eenen *Satyr*, ende dit ten uyterſten naer het leven; hy ſaeghde evenwel daernaer af eenen erm van dien *Bacchus*, den welcken hy in ſyn huys bewaerde; dit geſneden beeldt dede hy daernaer in de aerde legghen, alwaer hy wiſte, dat men naer eenighen tydt de fondamenten ſoude legghen van eenen nieuwen bouw. Als men nu daernaer daer in hadde begonſt te graeven, dat beeldt van *Bacchus* wierdt gevonden, ende tot den *Paus* gedraeghen om ſyne groote en ongemeene conſte, over het welck ſich niemandt genoegh en coſt verwonderen. *Michaël* ſimuleerde alleen, maer *Raphaël* prees dat beeldt boven al de reſt, als een ſtuck van de oude volmaeckſte conſte, alleen beclaegende dat het van eenen erm berooft was, maer *Michaël Angelus* dat hoorende, brocht terſtondt ende toonde hem den afgeſaeghden erm, paſſende op het gevonden beeldt, daer ſynen naem oock was ingeſneden; alles tot ſchande ende beſchaemtheydt van den afgunſtighen *Raphaël Urbinas*.

Voor het leſt, de boosheydt van een nydigh menſch is ſoo blindt, dat hy niet en geeſt om ſyn eyghen ongeluck ende verderf, gelyck het beſonderlyck met de duyvelen geſchiedt is. Daerom ſeght den a *H. Baſilius* Biſſchop van *Seleucia*, dat den nydt eene vervloeckte booſheydt is van den helſchen geeſt, benydende, dat den menſch om het menſch-worden van den Sone Godts boven hunnen Enghelſchen ſtaet daernaer ſoude verheven worden. Om welckers nydt noch meer te ſtraffen, Godt heeft de ſelve, naer het gevoelen van den b *H. Bernardus*, geſtelt in de locht tuſſchen hemel ende aerde, op dat ſy door het aenſchouwen van de menſchen op de wereldt, ende van de geluck-ſalighe in den hemel meer ſouden geſtraft worden.

a *Invidia propria eſt diaboli affectio.* S. Baſil. Seleuc. *Epiſc. ſerm. de invidia.*

b *Diabolus ob pœnam ſuam locum in aëre medium inter cœlum & terram ſortitus eſt, ut videat, & ipſa invidia torqueretur.* S. Bern. *ſerm.* 58. *in* Cantica.

Nu can men genoegh ſien, datter in den nydt niet anders en is als eene enckele boosheydt, gemerckt ſy uyt het goedt ende deughdt van een ander niet als quaedt en treckt, de welcke daerom van Godt in de helle eeuwelyck geſtraft wordt, gelyck hier oock op deſe wereldt; daer een nydigh menſch evenwel niet om en geeſt.

Hier op moet ick noch voorſtellen het gene ons *Lyranus* verhaelt: Daer was, ſeght hy, eenen *gierieghen* ende oock eenen *nydighen* menſch aen malckanderen niet het minſte gunnende; alle beyde onderſaeten van eenen grooten Prins, den welcken wilde dat ſy van hem iet ſouden verſoecken, het ghene ſy wenſten, nochtans met deſe conditie, dat den ghenen, die eerſt ſoude vraeghen, het ſelve ſoude becomen, ende dat den anderen het ſelve verdobbelt ſoude cryghen; geenen van twee dit hoorende en ſochte eerſt te vraeghen, ſoo dan den prince dede den *nydegaert* eerſt vraeghen; wat ſoude den afgunſtighen hier doen? Denckende, dat den anderen dobbel ſoude cryghen, hem dit grooter goedt benydende, ende hem liever een dobbel quaedt wenſchende, verſochte

ten

ten leſten van ſynen Prince, eene ooge uytgeſteken te worden, liever voor ſyn ſelven dit quaedt verkieſende, ende een dobbel voor den anderen. Soo boos is de nydigheydt, dat ſy haer ſelven liever leedt doet, als dat ſy aen eenen anderen iet beters ſoude laeten overcomen.

Ick eyndighe met den a *H. Auguſtinus* in het cort begrypende de boosheydt van den nydt. Den haet ende nydt, ſeght hy, heeft de Enghelen uyt den hemel geſmeten, ende duyvels gemaeckt, *Adam* en *Eva* gejaeght uyt het Paradys, *Abel* vermoort, de ſonen van *Jacob* opgeſtockt teghen hunnen onnooſelen broeder *Joſeph*, beſonderlyck als hy aen hun ſyne droomen verhaelt hadde, van de welcke ick in den volghenden paragraef breeder ſal ſpreken.

[a] *Invidia eſt, quæ Angelum de cælo projecit, hominem de Paradiſo exulavit, Abelem occidit, contra Ioſeph fratres armavit.* S. Aug. *ſerm.* 18. *de tempore.*

3 §

Van de droomen van Ioſeph, de welcke hy aen ſynen vader Iacob, ende aen ſyne broeders verhaelt.

NIemandt en iſſer, die de hiſtorie leeſt van *Ioſeph*, of hy is ten uyterſten verwondert over den bitteren haet ende nydt van ſyne broeders, den welcken aen hun niet de minſte reden van gramſchap en hadde gegeven, nochte eenigh ongelyck en hadde aengedaen, gelyck den b *H. Cyrillus* Patriarch van *Alexandrien* wel ſeght, jae hy was hun heel liefgetal, dienſtigh in alles, goedthertigh, eenvoudigh, ende tot een teecken van ſyne rechtſinnigheydt, geen achterdencken hebbende van ſyne broeders haet ende nydt, meenende, dat ſy waeren, gelyck hy was, hy verhaelt hun als aen ſyne vrienden ſyne twee droomen, die hy hadde gehadt, eenen van de ſonne, van de maen ende ſterren, ende den anderen van de ſchooven, de welcke hy in ſynen droom ſagh nederbooghen ende aen ſyn rechtſtaende ſchoof gelyck eere bewyſen, gelyck hy oock hadde ſien geſchieden van de ſonne en maen en ſterren.

[b] *Juvenis Joſeph fratres ſuos nulla prorſus injuria affecerat.* S. Cyrillus Alex. *apud Lippomanum in Gen.*

Een cort rym-dicht ſal ons den droom van de ſchooven aldus voorſtellen.

Wel wat geſicht is dit? wat wilt ons dit bedieden?
O wonder Godts geheym! wat ſal hier van geſchieden?
Iet wonders en iet vremts dit alles ons betuyght,
Als ſich ſoo menigh ſchoof tot d' aerde nederbuyght.
Dit is een waeren droom van Godts weegh ingegeven
Aen Joſeph Jacobs *ſoon, 't recht voorbeeldt van ſyn leven;*
Dat hy van ſynen ſtam, elf broeders in 't getal
Den Opperheer van al daernaer eens weſen ſal.
't Verhael niet anders is als nydt van allegader,
En d' oorſaeck van den anghſt van ſynen ouden vader,

Een stooringh' van syn huys, en sorgh van Jacobs *stam;*
Siet, van een cleyn begin wat smert hem overquam.
Dit salmen in 't gevolgh met al die wond're wercken
Van een seer droef begin, maer blyer eynde mercken,
Van Josephs *ongeluck, en synder broeders haet;*
Doch al tot Jacobs *vreught, en kinders, wel vergaet.*

Van dese droomen van *Joseph* wil ick nu breeder spreken; eerst nochtans tot meerder verclaeringe sal ick hier wat voorstellen van eenige eyghendommen van de droomen, oock van den oorspronck, ende uytwerckingen der selve.

De naturalisten ende medecyn-meesters hebben veele bemerckinghen op de droomen, uyt de welcke sy meenen, eenigsins te connen achterhaelen den aerdt, de genegentheydt, ende de gesteltenisse van de menschen; daerom vraeghen sy dickwils van den siecken, of hy aen veel droomen onderworpen is; want als hy soude gedroomt hebben van vier en branden, sy hebben alsdan achterdencken, jae sy laeten hun eenigsins voorstaen naer het gevoelen van *Hippocrates*, dat de onmaetige galle den crancken leedt doet; droomt hy van veel reghen, hy geeft te kennen eene coude vochtigheydt; droomt hy van sneeuw, van ys, van haghel, het is een teecken van syne slymachtige gesteltenisse? droomt hy te wesen in eene vuyle ende stinckachtige plaetse, dat geeft achterdencken van veele quaede humeuren ende soo voorts.

Si quis per somnum viderit incendia, hunc offendit flava bilis, si imbres, abundare frigidum humorem declarat; sic sane si nivem, glaciem & grandinem, pituitam frigidam, si quis in loco fœtido esse se putet, putredinem humorum &c. Hippoc. *l.* 4.

De Philosophen *Stoici* genoemt waeren van opinie, dat de droomen altydt iet sekers te kennen gaeven.

Den Philosoph *Plato* was van gevoelen, dat de siele in den slaep, ende in den droom gelyck wech-gevoert wierdt, ende nu vry synde ende ontslagen van het lichaem, bequaemer was om iet te vatten, ende wel te verstaen; ende dat de dinghen, die alsdan te vooren quaemen, daernaer gemeenelyck waerachtigh bevonden wierden; want hy was van meeninge dat de sielen, eer sy ingestort wierden in de lichaemen, kennisse ende wetenschap hadden van de verbeeltenisse aller dinghen, de welcke aen de sielen lichtelyck te vooren quaemen, als sy van de lichaemen niet en wierden belet.

Dit gevoelen van *Plato* is daernaer van sommige goedt gevonden ende bevestight met veel geschiedenissen, in de welcke sommige droomen wierden waer bevonden.

Cicero verhaelt van twee reysende persoonen van *Arcadien*, de welcke, als sy gecomen waeren te *Megara*, gonghen vernachten, den eenen by syne vrienden, den anderen in eene herberghe; die by syne vrienden was, droomde, dat den anderen, die in de herberge was, synen toevlucht versocht, om dat den herbergier op syn leven uyt was; desen in synen droom verschrickt, stondt terstondt op, maer sich

wat

wat bedenckende, dat het immers maer eenen droom en was, begaf sich wederom tot de rust; doch noch eens in slaep gevallen synde, docht hem, dat dien selven medegeselle op een nieuw hem riep, dat hy nu ten minsten, den welcken hy noch levende niet en hadde bygestaen, syne doodt soude willen wreken, segghende, dat hy van den weerdt vermoort was, ende nu syn lichaem op eenen waeghen hadde geworpen, ende verborghen onder de vuyligheydt oft mest, voorts versoeckende, dat hy sich heel vroegh aen de poorte der stadt soude laeten vinden, als den waeghen soude uytryden; het welck hy door den droom beweeght, gedaen heeft, ende terstondt vraegende van den voerman, die hy vondt, wat hy op synen waeghen voerde, hy vol vreese geene antwoordt gevende, begon terstondt te vluchten, maer hem inhaelende, ende het lichaem daer op gevonden hebbende, wierdt den voerman gevat ende gestraft.

Maer om niet alleen te spreken van de *Heydenen*: men leest oock in het leven van den *H. Willebrordus* op den 7 van November, dat syne moeder van hem bevrucht synde, eens droomde, dat sy in den hemel sagh eene nieuwe maen, de welcke nu gegroeyt synde tot eene volle maen, scheen op eenen stondt te vallen op de moeder, haer verlichtende. Welcken droom eenen Priester ende Religieus verstaende, haer terstondt seyde, dat uyt haer soude geboren worden eenen sone, die door het licht van de waerheydt de duysternissen der dolinghen soude verjaeghen, ende allenskens opwasschende in de deught, veel menschen met syne heylige woorden ende goede exempelen soude brenghen tot het Christen geloof; het welck geschiedt is, als hy in ons Nederlandt het Catholyck geloof met sulck eenen iever ende vrucht vercondicht heeft, eerst synen Aerdts-bistchoppelycken stoel stellende in de stadt van *Utrecht*.

Wederom het is genoegh bekent, wat datter aen den Christelycken Keyser *Mauritius* volghens synen droom geschiedt is: om in het cort te segghen, hy hadde gedroomt, dat hy met heel syn geslacht soude gedoodt worden van eenen genaemt *Phocas*, ende soo hy dit niet sonder schrick eens verhaelde aen synen schoon-sone *Philippicus*, dede hy ondersoecken door heel synen legher, ofter iemandt aldus genoemt wierdt, ende men hadde ten lesten iemandt gevonden, die eenen schryver was, ende gemeenen soldaet van slechte afkomste. Den Keyser desen soldaet niet vreesende, stelde sich voortaen heel gerust, ende buyten alle vreese, geen geloof meer gevende aen synen droom; maer siet eenighen tydt daernaer, soo de oproerige soldaeten op den Keyser *Mauritius* verbittert geworden waeren by gebreck van betaelinge, ende andere redens, vercoosen sy met toestemminge van heel den legher desen *Phocas* tot Keyser, den welcken den vluchtenden *Mauritius* in

de ſtadt *Chalcedon* achterhaelende, den ſelven dede met heel ſyn geſlacht door het ſweerdt paſſeren, ſoo dat men den uytval ſagh van den voorgaenden droom. Men leeſt van gelycken van ſommige *Pauſen*, die volgens hunnen droom tot den Pauſelycken ſtoel ſyn geraeckt.

Gabriël Coldermarius te *Venetien* geboren gevaerelyck ſieck ſynde, ſagh in ſynen droom de *HH. Petrus* ende *Paulus*, hem toeſeggende de geſondtheydt ende het Pausdom; ende ſiet nu in volle geſondtheydt herſtelt ſynde, wierdt *Paus* vercoren, onder den naem van *Eugenius* den IV.

Maer evenwel naer alle deſe uytvallen en magh men op de droomen niet voortgaen, noch geloof geven naer het ſeggen van den *Ecclesiasticus* met deſe woorden: De droomen hebbender vele doen dolen, ende ſyn bedroghen geweeſt, die daer in hopten. *Multos errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in ſe.* Eccli. 34. v. 7. Tot beveſtinge hier van hoort nu, wat den *H. Paus Gregorius* verhaelt: Eenen, ſeght hy, hadde gedroomt, dat hy lanck ſoude leven; hy daer aen groot geloof gevende, dede ſyn uyterſte beſte om groote ryckdommen te vergaederen, maer vondt ſich daernaer teenemael bedroghen, want hy ſonder lanck gebruyck van die vergaederde goederen op het onverwachts quam te ſterven tot vreught ende voldoeninge van ſyne erfgenaemen, die hun met de achtergelaeten goederen ſeer verheughden.

Lib. 4. dialog. cap. 49.

Men magh dan op de droomen noyt vaſt gaen; ende alswanneer datter ſomtydts eenige droomen comen waer te weſen, gelyck wy te vooren geſien hebben, wy moeten dencken, dat het geſchiedt by geval, ofte door het toedoen van eenen quaeden ofte goeden geeſt, het welck ſich daernaer openbaert. Den H. Paus *Gregorius* can ons hier groot licht geven: De droomen, ſeght hy, comen voort, ofte van overlaedinge ofte ydelheydt van de maeghe, ofte door bedrogh van den booſen geeſt, ofte door eenigh gepeys, ende bedrogh te ſamen, ofte door eenige openbaeringe, ofte door eenigh gepeys ende openbaeringe te ſamen. Hier uyt can men mercken drye ſoorten van droomen: ſommige comen voort van de nature, ſommige van den quaeden geeſt, andere van Godts weghe.

Aliquando generantur ſomnia ventris plenitudine, aut exanitione, aliquando vero illuſione, aliquando cogitatione ſimul & illuſione, aliquando revelatione, aliquando cogitatione ſimul & revelatione. S. Greg. l. 4. mor. cap. 48.

De enckele naturelycke droomen worden ſomwylen veroorſaeckt van de daegelyckſche becommeringhen, ofte van de lichaemelycke geſteltenisse voortcomende uyt een ſeker temperement, ende overtollige vochtigheydt ofte humeur: Die vol galle ſyn, droomen dickwils van vechten ende oorloghſche ſaecken. De melancoliecke menſchen worden beſwaert met droeve ende vreeſelycke droomen, van ſtraffe, oock van de doodt. De menſchen die vol van bloedt ſyn, hebben blyde droomen, van voghelen, van ſchoone landen, ſy droomen van muſieck,

sieck, van maeltyden, somtydts schynen sy te vlieghen, welcke droomen te kennen geven eene goede gesteltenisse des lichaems.

Voorts de droomen die veroorsaeckt worden van de boose geesten, en can men somtydts niet wel onderkennen, ende onderscheyden van de droomen van de goede geesten, te weten van de Enghelen, de welcke op de selve maniere voortgaen, om dat de quaede ende goede geesten eene de selve nature ende macht hebben, nochtans niet het selve opset, ende eynde; want de goede Enghelen anders niet en soecken als de glorie Godts, ende de saligheydt der menschen, daer de helsche geesten heel contatrie doen.

Maer hoe salmen nu connen weten, dat de droomen comen van de goede geesten ende van Godt? De geleerde mannen geven dese antwoorde, dat Godt dit gemeenelyck te kennen geeft door syne insprakken ende verlichtingen, die de droomende menschen gewaer worden, eenighsins oock merckende, dat sy beweghen tot het goedt ende deughdt.

Godt verweckt gemeenelyck de droomende menschen, dat sy de uytlegginge daer van souden vraeghen van geleerde ende godtvruchtige mannen, gelyck de Coninghen *Nabuchodonosor* ende *Pharao* gedaen hebben.

Nu ten lesten aengaende de droomen van *Joseph*, te weten van synen schoof, ende van de schooven van syne broeders, ende van synen droom van de sonne, maene ende sterren die *Joseph* scheenen te aenbidden; dese verhaelde hy eenvoudelyck aen synen vader, oock aen syne broeders, die daerom op hem gestoort wierden, ende tot hem met haet ende nydt meer ontsteken, uyt vreese, dat sy hem daernaer als hunnen oversten eens soude moeten eere bewysen.

Den vader *a Jacob* dat alles bemerckende, ende siende dat *Ioseph* met het verhaelen synder droomen aen syne broeders oorsaeck hadde gegeven van twist ende afgunstigheydt, berispte hem, ende sy selven gram vertoonende, seyde hem: Wel hoe mynen sone, en syt ghy niet beschaemt, aen my ende uwe broeders soodaenighe droomen te vertellen, als of wy u eens soude moeten aenbidden ende eerbiedinge betoonen als onsen opper-heer ende oversten, syt ghy wys, en syt niet meer soo onbedacht ende onvoorsichtigh; wordt ghy by nacht met droomen overvallen, en verhaeltse niet in den dagh, ende en geefter geen geloof aen.

Dogh of *Ioseph* geloof gaf aen syne droomen ofte niet, ende oft hy wenste, dat sy waer mochten wesen, ende daerom soude misdaen hebben, dat en is niet seker.

Den vermaerden schryver *b Thomas Anglicus* is van gevoelen, dat *Ioseph* geene schuldt ergens in en soude gehadt hebben, hy geeft dese reden:

a *Quod cum Patri suo & fratribus retulisset, increpavit eum Pater suus.* Gen. 37. v. 10.

b *Numquid male faciebat Joseph talia somnia referendo? dicendum est, quod sicut ejusmodi somnia fuerũt à Deo immissa, ut futura illius sublimatio plenius in posterum cognosceretur à Deo fuisse promissa, ita ob eamdem causam impellebatur ille à Deo ad referendum ea somnia fratribus & Patri suo, unde significanter Scriptura dicit: Pater hoc audiẽs rem tacitus considerabat tamquam sentiens magnum quidpiã portendi & significari: dato etiam, quod pura & innocenti simplicitate hujusmodi somnia referret, nequaquam male faciebat, & id absque peccato fieri poterat.* Thomas Anglicus.

reden: Men moet ſegghen, dat *Ioſeph*, gelyck die droomen van *Godt* quaemen, oock van *Godt* wierdt verweckt, om die aen ſynen vader ende broeders te verhaelen, ende genomen, dat hy die rechtſinnelyck ende eenvoudelyck verhaelde, daerom en dede hy geen quaedt, ende dat conde geſchieden ſonder ſonde. Soo ſpreckt den voorgenoemden ſchryver.

Iacob daer en tuſſchen bemerckte deſe ſaecke, ende overpeyſde deſe droomen als voorteeckens van eenige waerheydt, want el iſt dat hy wel wiſt, dat de droomen meerderen deel niet waer en ſyn, ſeer dickwils niet anders en ſynde als bedriegelycke verbeeldinghen, evenwel hy liet ſich eenighſins voorſtaen, datſe geene verſierde voorſtellingen, oft opgetrocken dompen en waeren, ende geen bedrogh van eenigh ſpoock oft nacht-geſicht van den duyſteren geeſt, maer teeckens van verholen dinghen, die *Godt* oft eenen Enghel van *Godts* wegen mocht ingedruckt hebben in het gemoedt van *Ioſeph*.

Dit alles niet teghenſtaende de broeders van *Ioſeph* en trocken ſynen droom in geenen goeden ſin, maer tot voedtſel van hunnen voorgaenden haet ende nydt, gelyck wy nu breeder in de drye deelen van de volgende hiſtorie van *Ioſeph* ſullen gaen ſien.

EER-

EERSTE DEEL.

VOOR-REDEN.

De Goddelycke Voorsienigheydt gebruyckt somtydts onbequaeme, soo het schynt, jae teghenstrydende middelen, om de menschen te brenghen tot hun geluck, gelyck het blycken sal in Ioseph.

Sommighe syn dickwils verwondert geweest over den handel van de *Voorsienigheydt Godts*, die de menschen op soo verscheyde ende moeyelycke manieren bestiert, om die ten lesten te brenghen tot hun geluck ende saligheydt: hy vernedert sommighe, die hy daernaer wilt verheffen, ende in groote eere stellen; ende somtydts, als het al verloren schynt te wesen, ende buyten alle hope, dan comt hy hun te hulp; Godt weet op synen tydt de handt uyt te steecken, om de bedruckte ende verlaeten menschen, oock door middelen heel onbekent, jae die ons daer toe contrarie schynen te wesen, uyt alle peryckelen ende allen ongeval te trecken.

Godt handelt somtydts hier in, gelyck eenen ervaeren schipper ofte stierman, die somwylen voortgaet in het bestieren van syn schip heel teghen het gevoelen van andere, die hun van het vaeren niet wel en verstaen.

Men salder vinden, de welcke den opper-stierman sullen willen berispen, ende teghen hem spreken, als sy sien, dat hy het roer naer den rechten cant stoot, om te doen keeren naer den slincken cant, sy sullen teghen hem claeghen, daer hy nochtans aldus doen moet, van het welcke sy geene kennisse en hebben. Wederom als hy het seyl met veel water doet begieten, sy meynen, dat hy het schip aldus maer en beswaert, ende als hy het schip wat op synen cant doet gaen,

ſy meynen, dat hy het ſchip in peryckel ſtelt, van om te keeren, ende als hy zydelinx vaert, ſy ſullen ſegghen, dat hy ſynen tydt maer en verquiſt, dat hy moeſt recht henen vaeren; maer ſy en verſtaen het al niet. Den ſtierman weet, wat dat hy doen moet, want hy vaert ter zyden, oft hy laveert, gelyck men ſeght, om den windt wat te vatten, ende aldus beter voort te gaen, daer hy anders niet wel en ſoude voort geraecken, jae meer achterwaers gaen. De ſchippers ende ſtiermans weten, hoe men vaeren moet, ende hoe dat hun ſchip geſtiert moet worden, om tot de geſtelde plaetſe te comen.

Soo van gelycken weet *Godt* oock door verſcheyde manieren ende onbekende middelen de menſchen tot de geluckighe haeve te brenghen.

Laet ons dit als een ſinnebeeldt aen den Leſer voorſtellen met het opſchrift het welcke volght naer de print.

Dat teghen schynt ô lieven vriendt,
Heel nut is, ende beter dient.

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

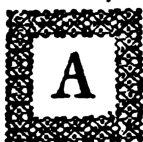
Men siet al menigh cloecken maet,
Die sich aen 't vaeren wel verstaet;
die kent de diepten, en den vloedt,
En door de const syn schip behoedt.
Daer ander' bersten op een clip,
Siet onsen maet bewaert syn schip.
Hy vat den windt, en vaert heel snel,
Als een ervaeren boodtsgesel.
Nu teghen windt, nu met den vloedt,
Hy weet, hoe hy best vaeren moet;
Nu zyd'linck vaert, en dit om 't best,
En vat den windt van zuyd' oft west:

Maer siet men lastert onsen maet,
Of hy hier sich niet wel verstaet:
In plaets' hy neemt de rechte baen,
Hy doet syn schip ter zyden gaen:
't Is anders niet als tydt verslyt,
En is voor niet syn arbeydt quyt.
Ey swyght toch stil gy slechten bloedt,
Ghy weet niet, hoe men vaeren moet;
Ghy weet niet, hoe het hier al gaet,
Aen 't vaeren u niet wel verstaet.
Neemt ghy u eyghen werck ter handt,
Dit is geen werck van u verstandt.
Den schipper hier sich wel versint,
Ter zyden vaert, en vat den windt.
Maer bidd' u, staet hier noch wat stil,
En hoort, wat ick u seggen wil:
Wat suchten, clachten en verdriet
Nu hier, nu daer en hoortmen niet!
Eylaes! den goeden mensch vergaet;
Het schynt, dat Godt hem heel verlaet;
Den boosen leeft naer synen wensch,
In pyn en druck den goeden mensch,
Die anders niet als Godt en soeckt,
Die wordt veracht, die wordt vervloeckt.
Den boosen goedt, en geldt geniet,
Een goeden mensch is in 't verdriet;
Men hout hem als een geck en sot,
Wordt van een ieder uytgespot.
Wel hoe is dit een werck van Godt?
Is dit der deughden 't droevigh lot?
O blinden mensch en claeght niet meer,
Het syn al wercken van den Heer.
Van Godts bestier niet meer en claeght,
Godt voor syn vrienden sorghe draeght:
Die Godt verdruckt en laet in smert,
Daernaer te meer verheven werdt.
Wat anghst voor Joseph *in den noodt!*
Geen hoop' had' in d' aenstaende doodt:
't Scheen hy de doodt gongh onderstaen,
Dus moest hy naer de glory gaen.
Soo handelt Godt: door teghenspoedt
Leydt synen vriendt tot 't meeste goedt.

I. CAP.

I. CAPITTEL.

Ioseph wordt van syne Broeders gesocht ter doodt, daernaer geworpen in eene uytgedrooghde cisterne, dan vercoght aen de voorbygaende Ismaëlitesche cooplieden treckende naer Ægypten, uyt alle welcke peryckelen hy door Godts Voorsienigheydt *wierdt verlost.*

ALs ick nu de historie van *Joseph* begin, men moet hier eerst bemercken verscheyde gedachten van *Godt*, van de nydige sonen van *Jacob*, ende daernaer de gepeysen van hunnen Vader.

De Broeders van *Ioseph* en peysden niet anders, als hem uyt haet ende nydt ende besonderlyck om syne droomen ter doodt te brenghen.

Godt ter contrarie hadde volgens syne *Voorsienigheydt* vast gestelt *Ioseph* van de doodt te bewaeren, ende hem ten lesten naer veel lydens, naer anghst ende vreese in het landt van *Ægypten* in eere ende glorie te stellen, het welcke niemant, door wat middelen het moght wesen, en soude connen beletten, gemerckt datter geenen raedt teghen den wysen ende almachtighen Godt en can gevonden worden naer het segghen van Salomon: *Non est consilium contra Dominum. Prov.* 21. *v.* 30. gelyck wy daernaer breeder sien sullen.

Nu aengaende den vader *Iacob*: Hy scheen van die schickinge Godts eenigh achterdencken te hebben, want hy de droomen uyt den mondt van synen sone *Ioseph* gehoort hebbende, die by syn selven quam te overdencken, volgens het segghen van [a] *Moyses*, met dese woorden: Daerom hadden syne broeders teghen hem eenen haet ende nydt, maer den vader bemerckte dese saecke al swygende: Den ouden man hadde achterdencken, datter in die droomen wel iet wonders mocht schuylen, ende dat sy wel eenige waerachtighe uytcomste conde hebben, gelyck het daernaer metter daedt gebleken heeft; het welcke nochtans *Jacob* niet seker en wist.

[a] *Invidebant ei fratres ejus, pater vero rē tacitus considerabat*. Gen. 73. v. 11.

Daer en tusschen hy dede syn uyterste beste, om allen ongeval te voorcomen, ende dien haet ende nydt te slissen ende uytteroeyen ofte te vernietighen.

Soo dan den sorghvuldighen vader vondt geraedigh synen sone t'huys te houden, ende die nydighe broeders ergens naer het veldt te senden, om de schaepen ende het vee te doen weyden, aldus verhopende, dat die afgunstigheydt teghen *Ioseph* door het afwesen van malckanderen,

deren, ende met den tydt allenskens soude slyten ende vergeten worden, gelyck [a] *Philo* diën Hebreeuschen schryver wel bemerckt.

Als nu *Iacob* naer eenighen tydt sich liet voorstaen, dat diën afkeer ende nydt nu wel mochte geslistt syn, sendt alsdan *Ioseph* naer syne broeders, om hun van synen t'weghe te groeten, ende te sien, of het met hun al wel was, ende met de schaepen, ende met al het vee; aldus de liefde hopende te herstellen.

[a] *Veritus Jacob, ne forte præsentibus omnibus aliquid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somniorum memoria, illos ablegat ad pascua, filium domi servat ad tempus, gnarus, quod affectus animæ ac morborum tempus dicatur medicus.* Philo *de Jos.*

Laet ons dit alles tot minder verdriet van den leser in het rym stellen, ende verstaen, hoe dat den vader daerentusschen niet sonder vreese en was.

Jacob spreckt.

Ellendigh als ick ben! van sorghen schier beswеken!
My lust, jae can niet meer in myne droefheydt spreken!
Eylaes! ben heel bejaert, verlaeten, sonder vrouw!
Ick wensch maer naer myn doodt in mynen anghst en rouw.
O Godt, die 't al bestiert, in alles zy gepresen;
Ghy hebt van Abrams *stam een steunsel willen wesen;*
O geeft my, bidd' ick u, dat ick u gunst verwerf;
Het leven my verdriet, ô geeft my dat ick sterf.
Myn hooft heel nederbooght, en soeckt als eenen blinden
Al schudende syn graf, om syne rust te vinden.
Op myn veroudert hooft de doodt allenskens daelt,
Myn siel is ongerust, tot dat sy nederdaelt
Tot Rachel *myn lief paer, die my is wegh-genomen.*
O lanck gewenste doodt, laet my oock tot haer comen.
O Benjamin *lief kint, myn lust, en oock myn rouw,*
Den schicht uws moeders doodt, myn alderliefste vrouw:
Sy in haer baerens noodt gaf echter u het leven,
Op dat ghy leven mocht, sy is selfs doodt gebleven.
Hebt haer wel dier gecost; 't heeft haer de doodt gestaen,
Leeft dan, ô mocht ick maer naer myne Rachel *gaen!*
Doch stilt u driftigh hert; wilt u soo niet beroeren,
En laet u sonder toom tot onheyl niet vervoeren.
Bedenckt u, wat ghy doet, dwinght al' diën binnen strydt;
Ghy immers noodigh syt, peyst dat ghy vader syt.
Ghy mooght de droeve doodt van Rachel *wel beclaeghen,*
Maer moet al-even-wel noch meerder sorghe draeghen.
Wenst ghy uyt ongedult soo een verhaeste doodt,
Ghy laet heel uwen stam, uw' kinders in den noodt.

Joseph *smorgens vroegh synen Vader comende goedendagh u en-sphen*

Sprack aldus: *De son al eenigh tydt is nu wat opgeresen,*
Ick moest nu naer myn plicht by mynen vader wesen,

Hem

Hem troosten in syn smert, en mynen dienst aenbiën,
Hy anders niet en wenst, als synen soon te sien.

Ioseph synen vader siende, gaet voort: *Iacob* iemandt gewaer wordende, spreckt aldus:

'k Vrees, dat hy sich beclaeght met sorgh en anghst bevangen,
En dat den ouden man my wacht met groot verlanghen.
'k sien hy sich keert tot Godt, syn handen heft om hoogh,
Met suchten uyt het hert, en traenen in de oogh.

Wat hoor ick? wie is daer? wiëns stem heb ick vernomen?
My dunckt, hy naeder comt; wiën sien ick tot my comen?

Ios. spreckt: *Ick ben het tot u dienst, ben* Joseph *uwen soon,*
Tot uwen dienst bereedt, soo ick het ben gewoon.

Iac. spreckt: *Syt ghy het al myn troost in dees myn oude jaeren?*
Ghy syt myn liefsten soon, die Rachel *quam te baeren.*
Comt hier, rust op myn hert, comt hier myn liefste kindt,
Toont oock uw wederliefd', toont dat ghy my bemint.
Ghy syt my aengenaem voor d' ander uytvercoren,
Uyt myne liefste vrouw, uyt Rachel *eerst geboren;*
Ghy syt al mynen troost in mynen ouden tydt,
O 't is my troost, dat ghy by my gebleven syt.
'k Waer nu van allen druck, van allen anghst genesen,
Had ick met haer in d' aerd' al vroegher moghen wesen;
Maer Joseph *lieven soon ghy hebt my noch bewaert,*
Op dat ick in u leef, de doodt heeft my gespaert.
Ghy syt my grooten troost voor myne leste jaeren;
Doch can my noch daernaer meer onheyl wedervaeren!
Eylaes! met heel myn huys, uw' broeders allegaer
En ben niet sonder sorgh en vreeselyck gevaer!
Wat onrust is my niet, wat onheyl overvallen!
Maer vrees' noch evenwel van menigh' ongevallen!
In een groot huysgesin men altydt vreesen moet;
De onrust altydt woont in t' vaderlyck gemoedt.
Gaet soon, stelt my gerust, treckt verder naer de heyden,
Siet, waer uw broeders syn, en waer de schaepen weyden;
Gaet soeckt hun overal, siet hoe het met hun gaet,
Of alles is in rust, en in gewensten staet.
Soo ghy de volle weet van alles hebt gevonden,
Wacht niet, maer op den voet my alles wilt verconden.
Gaet aen uyt mynen naem, wenscht hun den goeden dagh,
En tracht, dat ick wel haest u weer aenschouwen magh.

Ios. spreckt: *Siet vader uwen soon bereedt tot alle weghen,*
Eerst worp' ick my voor u, geeft my maer uwen seghen.

Iac.

Iac. ſpreckt: *Gaet dan gehoorſaem kindt, en dat u Godt bewaer*
Van allen ongeluck, en ſorghelyck gevaer.
'k Ben echter' vol van vrees, de cracht my wilt begeven!
Ick voel, het gaet voor goedt, myn lyf begint te beven!
Voorwaer, ick het beken, 'k ben even heel onſtelt,
Myn lichaem met myn ſiel, dat lydt een groot geweldt.
O Ioſeph ô lief kindt ick vrees voor u, en d' ander',
Of eenigh twiſt ontſtondt, de broeders met malckander.
Nochtans ô grooten Godt! myn ruſt ick op u ſtel,
Op u alleen betrouw. Gaet ſoon en vaert maer wel.

WIe en ſal hier niet pryſen de groote ſorghe van *Iacob* voor ſyne ſonen? het welck moet dienen tot onderwyſinge van de ouders ende overſten, de welcke oock grootelyck verplicht ſyn, ſorghe te draeghen voor hunne kinderen ende onderſaeten. *Iacob* wiſte wel, dat de ſonden ende gebreken, die de ouders conden voorcomen, ende beletten, aen hun toegeſchreven worden, gelyck *a Oleaſter* ende *b Guilielmus Hamerus* die geleerde uytleggers van de H. Scrifture wel ende wyſelyck oock bemercken. De vaders moeten neerſtelyck onderſoecken, waer dat hunne ſonen verkeeren, ende op alle hunne manieren letten, of ſy ſomtydts ſonder oorlof buyten huys vernachten, om aldus alle peryckelen te voorcomen.

Soodanighe ſorghe moeten oock de moeders draeghen voor haere dochters, volgens het exempel van die loffelycke ende ſorghvuldige vrouwe, van de welcke den *c Wyſeman* ſpreckt, de welcke de ooghe hadde op alle de weghen ende plaetſen van het huys, lettende op alles, gelyck *à Lapide* ſeght, op alle den handel van de huyſgenoten, wat dat ſy deden, of ſy ledigh waeren, genegen tot kyven, tot onmaetigheydt, oneerbaerheydt ende ſoo voorts.

Dus moeſten de ſonen, de dochters, ende onderſaeten altydt een ooghe hebben die hun gaede ſloegh, dan ſoudender veel ſonden geſchouwt worden ende gebetert.

Godt gaeve, dat alle ouders ende overſten ſoo ſorgelyck waeren, gelyck geweeſt ſyn *Iacob* ende *Iſai* de vaders van *Ioſeph* ende *David*. Welcken leſten ſynen ſone *David* ſomtydts belaſtede, om te gaen ſien, hoe dat ſyne broeders hun droeghen, hem aldus aenſprekende: Gaet naer den legher, ende ghy ſult uwe broeders beſoecken, ende ſien, of ſy in goeden ſtaet ſyn, ende verneemt, met welcke ſy geſtelt ſyn.

Dat was oock de ſorghe van den Propheet *Iob* ten opſicht van ſyne kinderen, voor de welcke hy alle daeghen Godt badt, dat hyſe van alle ongeluck ſoude willen bewaeren, ende vervullen met ſynen ſeghen.

Hoe ſorghvuldigh en was oock niet die weerdige moeder *Blanca* Conin-

a *Tenentur parentes explorare filiorum geſta, & ſuperiores ſubditorum opera, ut mala geſta arguere poſſint.* Olea-

b *Deſcribit hic Moyſes ſedulitatem & curam Iacob erga filios, ne filii abſentes indignum aliquid agerent, ſatis gnarus, filiorum vitia parentibus imputari.* Hamerus.

c *Conſideravit ſemitas domus ſuæ.* Prov. 3. v. 27.

d *Curre ad caſtra, & fratres tuos viſitabis, ſi recte agant, & cum quibus adjuncti ſint.* 1. Reg. 17. v. 18.

Coninginne van Vranckeryck, de welcke haeren sone Ludovicus den IX. altydt in de ooghen hadde, siende ofte wetende, waer hy was, ende wat hy dede, die oock seyde, dat sy hem liever doodt-soude sien ligghen voor haere voeten, als besmet met eene doodt sonde.

Laet ons wederkeeren tot *Iacob*, ende synen gehoorsaemen sone *Ioseph*, die nu al op den wegh was, om syne broeders ergens te vinden. Daer en tusschen den vader was in hope, dat alles wel soude afloopen, ende dat de liefde met dese groetenisse onder de broeders wat soude herstelt worden.

Maer eylaes! het en luckte aldus niet, gelyck hy gewenst ende gehopt hadde: hy hadde de broeders wel voor eenighen tydt van *Ioseph* afgescheyden, maer hy en heeft den nydt niet connen scheyden, jae hy was noch vermeerdert. Hun aftrecken van den haet ende nydt die sy hadden teghen *Ioseph*, was als eenen gryp-voghel te willen scheyden van eene duyf, ende eenen hongherigen wolf van een schaep; welcke gedierten door hunnen ingeboren drift meer verweckt worden, om die onnoosele beesten te verscheuren ende op te eten, als hun de proye langher wordt ontrocken.

Soo dan als nu *Ioseph* naer veel dolen ende vraeghen sonder eenige vreese ende achterdencken met alle eenvoudigheydt ende genegentheyt syne broeders meer ende meer quam te naederen, soo dat sy hem nu oock van verre in de oogh creghen, hadden sy terstondt wederom de gepeysen, van hem het leven te nemen, segghende onder malckanderen: Siet daer comt den droomer, comt laet ons hem dooden, ende dan sal men sien, wat hem syne droomen sullen baeten. *Ecce somniator venit, venite, occidamus eum, & tunc apparebit, quid prosint illi somnia sua*. Gen. 73. v. 19. 20.

Uyt dese bittere ende wreede woorden conde men genoegh mercken hun verbittert gemoedt. Maer broeders, waerom syt ghy soo wreedt teghen uwen broeder, die teenemael onnosel is, die u in het minste niet en heeft misdaen, ende die U. lieden allegaeder vriendelyck comt groeten, uyt den naem van U. lieden vader? maer 't was alles te vergeefs. Hoort hier van spreken den a *H. Chrysostomus*, soo seght hy: Als hy by syne broeders gecomen was, sy hebben hem syn rockxken uytgetrocken; ende daer sy hunnen broeder hadden moeten teghen gaen, ende vriendelyck omhelsen, ende vraeghen, hoe het was met hunnen vader, sy vallen hem aen als bloedtgierige beesten, een schaepken gesien hebbende. O onbermhertighe ende wreede medebroeders, hun ooren stoppende voor al syn bidden ende smeecken met syne traenen gemengelt, jae sy willen hem aenvallen, om te dooden. Gelyck sy het daernaer selfs hebben bekent, als sy waeren in eene uyterste benouwdthydt, soo spraken sy: b Met recht lyden wy dit, want wy

a *Confestim igitur, ut pervenit ad fratres suos, nudaverunt eum tunica talari & polymità, cum oportuisset illos occurrere fratri & amplexari, & quomodo se pater haberet, inquirere. Quasi bestiæ quædam. ubi illi agnum cōspicati sunt, assiliunt*. S. Chrys. *hom*. 161. *in Gen*.

b *Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustias animæ ejus, cum deprecaretur nos &c.* Gen. 41. 21.

wy teghen onsen broeder misdaen hebben, siende de bedrucktheydt synder siele &c.

Sy en wierden dan met alle syne traenen ende teere woorden geensins beweeght, hem uyt haet ende nydt willende dooden. *Occidamus eum.*

Maer de goddelycke [a] *Voorsienigheydt* quam daer teghen, ende begon haere partye oock te spelen, daer toe gebruyckende eenen van de broeders, te weten *Ruben* den eerst geboren, den welcken siende synen onnooselen broeder in een uyterste peryckel, wierdt beweeght, ende dede syn beste, om de broeders van hun boos opset af te trecken, de selve aldus aensprekende: [b] O broeders en laet ons hem niet dooden, maer worpt hem in desen put, die in de woestyne is, ende houdt uwe handen ontschuldigh. Om dese tusschenspraeck van *Ruben*, en hebben de broeders met het bloedt van *Ioseph* hunne handen niet besmet, maer alleen naer den raedt van *Ruben* hem in eenen drooghen put daer by gelegen, laeten sincken.

[a] *Ne interficiatis animam ejus, nec effundatis ejus sanguinem, sed projicite eum in cisternam, quæ est in solitudine, manusque vestras servate innoxias.* Gen. 37. 21.

[b] *Hic jam omnium calculis mors decreta fuisset, ivissentque præcipiti furore in eadem & sanguinem innoxii fratris, nisi* Ruben *maximi fratris auctoritas obstitisset, qui solus fratrum Josepho studebat. ita* Guil. Hamerus.

Eer ick voortgae, het sal misschien wesen tot vernoeghen van den leser dit peryckel van *Ioseph* in een rym-dicht te hooren.

Simeon siende *Ioseph* aencomen, spreckt aldus:

Wel sien ick wel? my dunckt, dat in verhaeste schreden
Diën droomenden Propheet tot ons comt aengetreden;
Hy is het self; comt hier, geeft my ô broeders d' handt,
Den voghel is in 't net, hy is nu overmant,
Schept moedt, 't is nu den tydt, den haet weer op te haelen;
Hy sal om synen droom nu eens voor goedt betaelen:
Den droom haest blycken sal, wat hy ons sal bediën,
Als wy strax in syn bloedt den uytval sullen sien.
Ick wil hem teghen gaen; maer siet in al myn leden
Ick voel my heel ontstelt, soo ick meyn voort te treden,
Iae can niet voorder gaen; ick beef door heel myn lyf,
Het sweet self berst my uyt, de voeten worden styf.
Vreest ghy? te voren cloeck, eer 't kindt was aengecomen?
Wat schrick heeft op syn comst myn hert nu ingenomen?
Bloodthertigh als ghy syt, 't is schande dat ghy leeft,
Als ghy u soo ontstelt, en voor een jonghen beeft.
Maer hy ons broeder is, doch evenwel sal sterven,
En door een broeders handt sal hy het leven derven.
Comt Caïn *sterckt myn handt tot* Josephs *ongeval*
Als ghy eerst hebt gedaen, ick my oock wreken sal.

Levi sprekt: *Hy comt recht op ons aen, wilt maer u gramschap decken,*
Neemt aen een bly gelaet, en wildt hem teghen-trecken.

Simeon: *'t Gevoelen is te groot, van spyt myn hert verstyft;*
't En is geen waere wraeck, die maer verholen blyft.

Jo-

Joseph by syne broeders gecomen synde spreckt:

Godt zy gedanck, dat ick van Jacob *hier gesonden,*
U allegaer te saem ô broeders heb' gevonden.
'k heb' u nu hier nu daer op alle plaets gesocht,
Den aerbeydt was my licht; als ick u vinden mocht:
O broeders wat geluck, dat ick u com' t' ontmoeten,
En uyt ons vaders naem u allegaer te groeten.
Hy uyt een vaders hert u synen seghen biedt,
En is niet sonder anghst, voor hy u wederziet.
Maer wat is dit eylaes! ick voel myn herte beven,
En dat my in myn lyf myn crachten gansch begeven:
Myn bloedt is heel beroert, 'k en weet niet, wat my quelt,
Ick voel al evenwel: myn siel is heel ontstelt.
O wat een stuer gesicht, niet als het was voor desen!
Seght broeder, bid' ick u, wat magh dit immers wesen?

Simeon: *Wel droomer als ghy syt, hebt ghy het niet gedroomt,*
Wat dat het wesen mach, daer ghy nu soo voor schroomt?
Wech met u droom-geraes, met al u dwael-gesichten,
Als of wy allegaer voor u eens moesten swichten.

Joseph: *Waer toe met 't sweerdt gedreyght?* Sim. *Peyst wat ghy hebt gedaen!*
De straf van uwen droom sal 't u haest doen verstaen.

Joseph: *O broeder!* Sim. *Nu niet meer, maer vyandt u wil noemen,*
't is nu geen tydt op my of broeders naem te roemen.

Joseph: *Ach* Simeon! *helpt my ô broeders in den noodt.*

Simeon: *Ghy sult u dwaesen droom betaelen met de doodt.*
Siet nu u broeders aen met neergeboogh de schooven,
Siet sterren, son, en maen, wat wasser te gelooven
Aen soo een sotten droom? siet nu, wat comter af?
De doodt is uwen loon, u wel-verdiende straf.

Joseph: *O* Simeon *spaert my om* Jacob *onsen vader,*
Om Isaac, Abraham *den stam van allegader;*
Ghy weet, 'k en heb geen schuldt, stilt, bid' ick, u gemoedt,
O broeder treckt u handt van myn onnoosel bloedt.
Wat vreest ghy voor een kindt? Levi: *Een kindt met al syn droomen.*
Doet ons, gelyck men siet, oock allegader schroomen.
Dies volght u moeder nae, strax sult ghy tot haer gaen,
Verhaelt dan uwen droom, en watter is gedaen.

Simeon: *Doch waerom soo vertoeft? hoe blyft hy noch in 't leven?*

Ruben: *Maer* Simeon *stilt u, en wilt hem 't leven geven.*
't Is vaders lieven soon, soo hy het leven derft,
't Is vast door 't selve sweerdt oock onsen vader sterft.

Wel syt ghy niet beweeght door 't bloedt van uwen broeder,
Voor 't kindt ghy sorghen moest, verstorven van syn moeder,
Gelyck syn vader doot. Siet selfs der beesten aerdt,
Den tyger haeren nest tot in de doodt bewaert.
Wendt af u bloedigh sweerdt, Sim. *myn sweerdt ick af sou wenden?*
En den gesworen eedt soo schandelycken schenden?
Ruben: *'t Is een vervloeckten eedt: en 't is geen groot verschil,*
Van een moordadigh werck, of van een boosen wil.
Maer 't is u meerder lof hem noch te willen spaeren,
En van soo boos misdaedt uw' handen te bewaeren.
Verdient hy, als ghy seght, dat hy niet meer en leeft,
Jont hem een sachter doodt, en minder straffe geeft.
Dus hy niet keeren sal naer huys, om t' overdraeghen,
Syns broeders boos besteeck, noch over hun te claeghen.
Siet, dat ghy in syn bloedt uw' handen niet en verft,
En dat hy in een put van hongher liever sterft.
Dees straf is groot genoegh, om uwe wraek te breken;
Swyght dan, en wilt uw' sweerdt weer in de scheede steken;
't Is minder schuldt dat hy in eenen put wat leeft,
Tot hy van honghers noodt syn lesten adem geeft.
Simeon: *Al was hy uyt myn hert voor eenigh tydt gesloten,*
En dat ick heb' gewenst te sien syn bloedt vergoten,
Ick echter my tot hem nu meer genegen ken,
En door u tusschen-spraeck voor hem gewonnen ben.
Levi: *Daer is in 't naeste bosch heel buyten alle weghen*
Een diep en drooghen put, van hier niet verr' geleghen;
Laet ons daer henen gaen. Joseph: *Geeft my noch wat respyt,*
O Broeders spaert my noch, en my bermhertigh syt.
Waer is u broeders hert? hebt ghy een hert van steenen?
Wilt ghy dan, dat ick sterf, laet my myn doodt beweenen.
Verlaeten als ick ben! ô droeven lesten dagh!
O dat ick op u borst ô Ruben *sterven magh!*
Ruben: *Wat anght ghy aen myn hals?* Jos. *O mynen liefsten broeder,*
O mynen toeverlaet, myn hop', syt myn behoeder.
Ruben: *Ick merck' hy heel beswyckt, hoort hoort, syn stem begeeft,*
En soo ick het gevoel, myn hert te samen beeft.
Simeon: *Waer blyft ghy noch? gaet aen, ey ruckt hem uyt syn ermen.*
Sa ras, daer is geen tydt, geen hop' van u t' ontfermen.
Ruben: *Gaet wreede broeders gaet, geen broeders als te voor,*
Iae beulen self, eylaes! voor niet ick my maer stoor.
Simeon: *Waer heen? is dit de trouw, die ghy ons hebt gegeven?*
In allen ongeval, oock in de vrees van 't leven?

Ruben:

Ruben: *De trouw en is geen trouw, die in het quaedt bestaet,*
Als Joseph *om u wraeck nu soo verloren gaet.*
Joseph: *Eylaes! ô* Simeon *siet my hier voor u voeten,*
Ey laet my noch voor 't lest u allegader groeten.
Levi: *Neen, 't is al te vergeefs, den put u nu verwacht,*
Droomt, dat ghy daer in sterft, en in u bloedt versmacht.

Maer soude men hier niet connen segghen, dat *Ruben* oock seer quaelyck dede, niet meer belettende de doodt van synen onnooselen broeder *Ioseph*, de welcke hy oock quam te raeden? *Ruben* seght *a* *Moyses*, en seyde dit maer, om dat hy *Joseph* aldus hopte daer van beter te verlossen, ende hem aldus beter naer synen vader te senden, alswanneer alle de broeders daer niet tegenwoordigh en souden wesen.

Den raedt van *Ruben* wierdt van de andere broeders oock goedt gevonden, doch niet uyt bermhertigheydt, maer meer uyt haet, op dat hy aldaer door eene langher ende pynelycker smerte soude sterven. Maer siet hier wederom hoe dat de vaderlycke *Voorsienigheydt Godts Joseph* ter hulpe quam. De nydige ende onbermhertige broeders (als nu *Joseph* in den put neder gesoncken was) *b* waeren daer ontrent gaen sitten, om hunnen noodt-druft te nemen, daer sy conden hooren het jammerlyck gekerm ende suchten van *Joseph*, nochtans sonder eenigh medelyden; van het welcke den geleerden *c* *Hamerus* aldus spreckt: *Joseph* seght hy, in den put gesmeten synde, en verwachte niet anders als de doodt, versoeckende de bermhertigheydt van syne broeders, maer hunne ooren waeren door haet ende nydt verstopt, wel-gerust synde in de suchten, ende traenen van hunnen verdruckten broeder, uytgenomen *d* *Iudas*, die tot bermhertigheydt wierdt beweeght, de andere broeders aldus aensprekende: Maer wat sal 't ons baeten, ist dat wy onsen broeder het leven nemen? 't is beter, dat men hem aen de *Ismaëliten* vercoope, ende dat onse handen niet besmet en worden, want het is onsen broeder, ende ons vleesch en bloedt.

Ende voorwaer, quaelyck en hadde *Iudas* dese woorden uytgesproken, of de broeders allegaer wierden beweeght, synen raedt goedt vindende, gelyck *e* *Moyses* seght.

Wel wat onverwachte veranderinge wederom is dit? maer dit was oock het werck van de *Voorsienigheydt Godts* gelyck onder andere wel bemerckt den Bisschop *f* *Lippomanus*: *Ioseph* wierdt aldus getrocken uyt den put, ende aen de *Ismaëliten* vercocht; doch dit en geschiede niet by geval, maer door den wille ende bestieringe Godts, die *Ioseph* daernaer wilde verheffen, ende syne droomen in het werck leggen.

Aldus quam Godt allenskens tot syn voornemen teghen de gedachten van de broeders, de welcke geene andere meeninge en hadden,

a *Hoc autem dicebat: volens eum eripere de manibus eorum, & reddere Patri suo.* Gen. 37. 22.

b *Sedentes ut comederent panem.* Gen. 37. v. 25.

c *Præcipitatus in aridum puteum Joseph sævam mortē exspectabat, subinde fratrum misericordiam voce, qua poterat implorans, at illorum obstrepente invidiâ, & securi omnium lacrymarum fratris non exaudiunt, & convivium instruunt.* Hamer.

d *Dixit autem fratribus suis: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrem nostrum? melius est, ut venumdetur Ismaëlitis, & manus nostræ non polluantur, frater enim & caro nostra est.* Gen. 37. v. 27.

e *Acquieverunt sermonibus ejus.* ibid.

f *Non*

als *Ioſep'* door alle middelen te beletten, dat ſy hem volgens ſyne droomen geene de minſte eere en ſoude moeten aendoen; jae dat was ſelfs noch een beſonder werck van den *Voorſienigen Godt*, dat hy hunne gepeyſen, ende de dinghen, de welcke ſcheenen contrarie te weſen aen *Ioſephs* verheffinge, gebruyckte als dienſtigh, om ſyn goddelyck opſet uyt te wercken. De Heylige Vaders hebben hier op ſoete en diepgrondige bemerckingen: hoort die van den weerdigen Abt *Rupertus*, en van den *H. Gregorius* Paus: Waer het ſaecke ſeght [a] *Rupertus*, dat Joſeph gelaeten hadde geweeſt in de droogher ciſterne, hy en ſoude de doodt niet ontgaen hebben; ende waer 't dat *Ruben* hem daer uyt hadde getrocken, gelyck hy van ſin was, om hem weder te ſenden naer ſynen vader, de droomen en ſouden niet volbrocht hebben geweeſt; Godt ende de booſe broeders werckten contrarie: de broeders deden hun beſt, op dat ſy hem geene eere en ſouden bewyſen; ende daerom vercochten ſy hem, ende lieten hem als een ſlaef naer *Ægypten* mede-leyden, ende ſiet, Godt gebruyckte die ſelve vercoopinge, om *Ioſeph* in *Ægypten* te verheffen, ende van hun vereert te worden recht teghen hunne meyninge.

Hoort hier oock van ſpreken den [b] *H. Gregorius* den grooten Paus: *Ioſeph* is vercocht ſeght hy van ſyne broeders, op dat ſy hem niet en ſouden aenbidden, ende daerom is hy aldaer aenbeden, om dat hy vercocht was; ende aldus wierdt de goddelycke verholentheydt ofte beſtieringe vervult, als men die vluchte; ende alwaer de menſchelycke wysheydt den wille Godts tracht te wederſtaen, daer iſt dat ſy mede-werckt, om den wille Godts te volbrenghen.

Aldus geraeckt de Goddelycke *Voorſienigheydt* tot haer eynde; ſelf door middelen, die de menſchen heel onbequaem, jae tegenſtrydigh meynen te weſen.

Adverſa juvant. Dat teghen gaet, Hier comt te baet.

De woorden van den [c] *H. Chryſoſtomus* ſyn hier oock merckens weerdigh: Het is wonder, ſeght hy, ende heel waerachtigh, dat de dinghen die van Godt geſchieden, daer ſy ſchynen tegenſtrydigh te weſen, ten leſten evenwel met een goedt eynde wel over-een-comen.

Den ſelven [d] H. Vader ſchryvende op de wercken der Apoſtelen toont dit claerlyck in den Coninck *Pharao* ende in *Moyſes* noch een cleyn kindeken ſynde.

Deſen Coninck hadde alle de ſoontjens van de Iſraëliten doen verſmooren, ende waer 't dat ſy, ſeght hy, in het water niet en hadden geworpen geweeſt, *Moyſes* en ſoude de doodt niet hebben ontcomen. De moeder van *Moyſes* haer ſoontjen niet langher connende verborghen, hadde het ſelve ten leſten doen legghen in een wieghsken van bieſen gemaeckt; ende daernaer geſielt in eene moraſſche plaetſe,

Non fortuito, ſed Dei providentiâ omnia gerebantur, etiam circa Iſmaëlitas, ne credamus fidelium ſolù opera, ſed Dei voluntate omnia diſponi. Lippom. *Ep. Metonenſis in Geneſim.*

a *Si relinqueretur in ciſterna Joſeph, mortem non evaderet, ſi autem Ruben, ut facere intendebat, eriperet eum de manibus eorum, & redderet Patri, non implerentur divinitus viſa ſomnia.* Rupertus.

b *Venditus eſt Joſeph à fratribus, ne ab eis adoraretur, ſed ideo eſt adoratus, quia venditus. Sic divinum myſterium dum evitatur, impletur. Unde humana ſapientia dum voluntati Dei per intentionem reſiſtit, ejus impletioni militavit.* S.Greg. *lib.6. moral. c. 12.*

c *Mi-*

plaetse, om met het aengroeyende water wechgedreven te worden, maer siet den al-voorsienden Godt heeft het kindeken bewaert door de bykomste van de dochter van *Pharao* wandelende op den oever van de zee, die aldaer het wieghsken vont met het kindt *Moyses* daer in, het welck sy daer uyt dede nemen, ende in 't stilte opgebrocht synde, wierdt het aengenomen voor haeren sone, die daernaer noch soude wese den aenleyder van de *Israëliten*, ende oock *Pharao* self met de syne in de wateren der zee soude verdrincken.

Den geleerden Bisschop a *Lippomanus* spreckter aldus van: Het kindeken, het welck den Coninck *Pharao* neffens alle de andere soontjens wilde doen versmooren, hadde Godt gestelt, in het hof te laeten opvoeden, om door het selve daernaer den Coninck met de syne in de zee te doen vergaen.

Het selve siet men oock geschiedt te syn in diën boosen ende hooveerdighen *Aman* ten opsicht van den oodtmoedighen *Mardochæus*.

Eenen treffelycken b Schryver stelt ons dit voor met dese woorden: De verholen *Voorsienigheydt* Godts slaet haer ooghen op het vastgestelt voornemen door onverwachte, ende onbequaeme middelen, soo dat *Aman* door syn sorghe ende ernst om *Mardochæus* te vernietighen, den selven heel hoogh verheven heeft, ende vervoordert tot die groote weerdigheydt, de welcke hy syn selven hadde toegeschickt.

En gelyck de Goddelycke *Voorsienigheydt* gehandelt heeft in het oudt testament met *Moyses*, *Mardochæus*, ende meer andere tot hun verheffinge, aldus is de verryssenisse van den sone Godts in de nieuwe wet, oock bevestight door de tegenwerckinghen van de Joden. Den c *H. Chrysostomus* stelt het ons seer wel voor: hy spreckt eerst de Joden aen: Ghy hebt ons een vast bewys gegeven ô *Ioden* van Christi verryssenisse: het graf is toegesegelt, geen bedrogh en isser geschiedt; daer-en-tusschen het graf is open gevonden, het is dan claerblyckelyck, dat Christus is verresen, het welcke de vyanden teghen hunnen danck moeten getuyghen. Het is waer, als de menschen hun teghen de schickinge Godts willen stellen, dat hy hun wel somtydts hunne boose voornemens laet involghen, maer hy gebruyckt hun alsdan teghen hunne meyninge, als dienaers ende uytwerckers van syne *Voorsienigheydt*, soo dat Godt ten lesten ten eynde brenght, het welck sy sochten te beletten.

Dit alles moet strecken tot onse leeringhe: te weten: noyt iet te willen teghen de schickinge Godts, gemerckt het al te vergeefs is; want dat van Godt gestelt is, dat sal geschieden, ende het en can noyt belet worden, noch door de schalckheydt van de menschen, noch door boosheydt van de helsche geesten; jae den goddelycken wil wordt alsdan meer vervoordert ende voltrocken, als hem den mensch ofte

Mirabile hoc est & verum, quod quæ fiunt à Deo, cum diversa videantur, & disjunctissima, uno tamen concordique fine consentiant. S. Chrys. *l.* I. *de Providentia.*

d *Misit Pharao, ut in flumen projicerentur pueri, & nisi projecti fuissent, non fuisset servatus Moyses.* S. Chrys. *hom.* 54 *in Acta.*

a *Quem Rex persequitur ad mortem, illum Dominus per filiam nutriendum destinat, ut rumpantur tibi ilia* Pharao: *Tu in aula tua educare cogeris eum, qui servaturus est eos, quos tu persequeris, & te digna morte puniturus.* Lipp.

b *Arcana Dei providentia per inopina & inidonea media præfixum sibi scopum collimat, adeo ut* Aman *sedulitate Mardo-*

ofte den duyvel daer teghen ſtelt, ſoo ſpreckt den geleerden a *Cornelius à Lapide* van onſe Societeyt, het welck hy oock ten leſten betoont in *Ioſeph*, wiëns verheffinge ſyn booſwillige broeders te vergeefs trachteden te beletten; verre van daer dat ſy ſyne droomen om verre conden ſtooten, dat ſy oock de uytcomſte der ſelve, met hunne booſe ende onbedachte teghen-werckinge meer hebben vervoordert, ende den wegh gebaent, als ſy hem vercochten, ende geleydt wierdt naer *Ægypten*, om aldaer verheven ende van hun aenbeden te worden: gelyck wy in het vervolgh van deſe hiſtorie claerder ſullen ſien, naer dat wy eerſt de volgende ſede-leeringe ſullen voorgeſtelt hebben.

dochai perdendi ſummos illi honores fabricarit, & ſublimitate, quam ſibi præſumebat, æmulum adornarit. Scriptor inſignis.

c *Recta demonſtratio Reſurrectionis per ea, quæ vos ipſi ô Iudæi procuraſtis, reddita eſt; ſi enim obſignatum fuit ſepulchrum, fraudi & dolo nullus locus relinquitur, quod ſi nulla fraus admiſſa fuerit, ſepulchrum vero repertum eſt vacuum, perſpicuum eſt, quod procul dubio reſurrexit. Vides, quomodo vel invidi veritatis adjuvent demonſtrationem.* S. Chryſ.

a *Voluntas divina adeo non poteſt impediri, humanâ vel dæmonum prudentiâ, ut magis per eam promoveatur & perficiatur, dum contra eam homo vel dæmon tentat, uti patuit in fratribus* Joſeph, *qui ſua malignitate & venditione eum evexerunt in Principem Ægypti, ut Dei conſilium implerent.* Cornelius *à Lapide in Prov. cap. 21. v. 30.*

SEDE-LEERINGHE.

Waerom dat de rechtveerdighe ofte godtvruchtighe menſchen door menighen teghenſpoedt van Godt ſoo geoeffent worden? gelyck het oock met den onnooſelen Ioſeph geſchiedt is.

DE Goddelycke *Voorſienigheydt*, gelyck wy in het voorgaende capittel geſien hebben, gebruyckt ſomtydts onbequaeme, ende gelyck heel contrarie ende moeyelycke middelen om ſyne vrienden te brenghen tot hun geluckigh eynde. Maer waerom ſal iemandt peyſen ofte vraeghen; laet Godt die goede menſchen ende ſyne uytvercoren ſoo veel ſwaerigheden ende ellenden onderſtaen? ſeer wel, dat de ſondaers, Godts vyanden veel lyden ende geſtraft worden, om dat ſy het ſelve verdienen; ende veel beter iſt in dit leven als in het ander wat te lyden, want ſy ſomtydts door veel lydens hun ten leſten tot Godt keeren.

Ioſeph, den welcken van ſynen vader om ſyne geoorſaemheydt, minſaemheydt, ſuyverheydt ende meer andere deughden boven ſyne andere broeders wierdt bemindt, ende die aen Godt ſoo aengenaem was, wat en moeſt hy niet lyden? Godt wiſte waerom. Inſgelyx aengaende andere menſchen; maer al laet hy ſommige dickwils veel lyden, hy en laet evenwel niet het minſte toe, ten ſy dat het ſtreckt tot hun meeſte goedt.

Chriſtus

a *Christus* den sone Godts heeft self soo veel geleden, oock syne lieve moeder *Maria*. Wat wonder dan, dat de menschen, die litmaeten syn van *Christus* oock moeten lyden. Wy en syn niet beter als *Christus*, als *Maria*, als syne Apostelen ende andere syne vrienden. Lyden ende stryden is het leven van de menschen deser wereldt naer het seggen van den Propheta b *Job*.

Den c *H. Chrysostomus* geeft hier op eene schoone gelyckenisse: Gelyck iemandt die vaert, seght hy, over de zee, onderworpen is aen vele peryckelen, soo van gelycken die op de wereldt leeft, en can niet leven sonder veel cruyssen ende ellenden, die de rechtveerdighe ofte vrienden Godts oock moeten onderstaen, gelyck d *David* oock seght ende dickwils meer als de boose ende goddeloose menschen. Soo staeter oock in het boeck *Judith*, dat alle, die Godt behaeght hebben, door veel lydens hebben moeten passeren. Godt, gelyck ick terstondt seyde, heeft syn reden.

De HH. Vaders segghen voor eerst, dat Godt de rechtveerdige veel laet lyden ofte tot vermeerderinge van hnnne verdiensten, ofte om de deughden van syne vrienden aen de wereldt bekent te maecken oock tot verweckse] van de andere, op dat sy die souden naervolghen, ende oock geern om Godt wat lyden. Soo spreckter van den f *H. Gregorius* Paus schryvende op de Prophetie van den verduldighen *Iob*. Als een onnoosel mensch, seght hy, met de sweepe wordt geslaeghen, syne verdiensten worden vermeerdert om syne verduldigheydt.

Den selven H. Vader betoont dit, in den selven *Iob*, den welcken door het bedryf van *Sathan* volgens de toelaetinge Godts, soo veel heeft geleden, niet nochtans, op dat hy van syne sonden soude gesuyvert worden, maer om syne verdiensten te vermeerderen.

Aldus toont Godt aen syne vrienden syne liefde, als hy hun occasie geeft, om meer aen te groeyen in deughden ende verdiensten. Jae hy neemter oock syn behaegen in, ende hy maeckt oock ten lesten, dat hunne cloeckmoedigheydt ende volmaecktheydt tot hunnen lof meer bekent worde. De verheven deught ende verduldigheydt van *Iob* en soude noyt bekent geweest hebben, waer 't dat hy soo veel niet en hadde geleden; alsdan heeft het gebleken, dat syne deught eene vaste ende pure deught was gelyck het goudt in het vier gesuyvert; daer den h *Wyseman* ende den Propheet *Zacharias* van spreken. Eenen vermaerden schryver seght, dat dien cloecken ende onverwinnelycken *Iob* wel mochte vergeleken worden met eenen boom genoemt *Larix* den welcken naer de getuygenisse van *Plinius* dien ondersoecker van de nature, soo hardt is ende sterck, dat hy door het vier noch verbrandt noch verslonden en wordt.

a *Sic oportuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam.* Luc. 24. 26. b *Militia est vita hominis super terram.* Job. 7. v. 1. c *Sicut navigans non potest sine variis periculis conflictari, sic qui hanc vitam vivit, non potest non in tribulatione & cruce versari.* Chrys. *hom.* 67. *ad Pop. Antioch*: d *Multæ tribulationes justorum.* Ps. 33. v. 20. e *Omnes qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt.* c. 8. v. 23. f *Cum innoxius flagello a teritur, ei per patientiam meritorum summa cumulatur.* S Greg. *in lib.* 5. *in Job.* g *Qui Dei voce justus ante flagella dictus est, non idcirco tãtum permissus est, ut in eo vitia purgarentur, sed ut merita crescerent.* Greg. ibid. h *Tamquam aurum*

 Cælius

[a] *Cælius Rodiginus* seght eenen throoren gesien te hebben van het houdt van dièn boom *Larix*, den welcken den Keyser *Iulius Cæsar* door het vier niet en heeft connen te niet doen.

Ick segge dan wederom, dat dièn onwinbaeren *Iob* in al syn lyden oock altydt vast heeft gestaen ende onberoert, sonder oyt te claegen teghen Godt.

Al dit lyden van desen spieghel van verduldigheydt streckte tot vermeerderinge synder deught, die Godt wilde bekent maecken aen alle menschen.

Den [b] *H. Chrysostomus* en heeft die wondere deught van *Iob* oock niet connen verswygen: *Iob*, seght hy, eer hy qnam te lyden, stack uyt in de deught boven alle andere, maer daernaer heeft het noch meer gebleken: hy en was niet alleen deughdelyck, als hy heel ongeschonden was, maer noch meer, als hy vol wormen ende vol etter was, oock naer het verlies van al syn goedt, ende naer het droef ongeluck van het verpletten van syne kinderen. Hy en is niet overwonnen geweest, seght oock den [c] *H. Cyprianus*, maer alleen beproeft, toonende altydt in alle syne ellenden eene onverwinnelycke verduldigheydt van syn cloeck gemoedt.

In het generael gesproken seght den [d] *H. Augustinus:* Alle quaedt datter aen de rechtveerdige overcomt, en is geene straffe van sonde, maer eene ondersoeckinge ende verclaringe van de deught.

Hier op past seer wel het ghene ons verhaelt [e] *Victor Uticensis*.

Gensericus Coninck der Wandaelen besmet met de ketterye van *Arius* hadde ter doodt veroordeelt eenen cloecken beschermer van het Catholyck geloof met naeme *Masculan*; den Coninck hadde in stilte belast, dat men hem maer en soude dooden, waer 't dat hy in het leste syn geloof soude affweeren, ende hem laeten leven, als hy in syn geloof soude standtvastigh blyven. *Gensericus* vreesde, waer't dat hy om syn geloof wierdt gedoodt, dat hem die van Roomen eeren souden als eenen Martelaer, *Nam si gladio peremeritis, Romani Martyrem prædicabunt*. Maer den onverwinnelycken *Masculan* door de gratie Godts, cloecker geworden synde als eene vaste colomme, quam uyt het perryckel des doodts als eenen glorieusen belyder, ende als den afgunstigen Coninck hem geenen Martelaer en wilde maecken, hy en heeft onsen belyder niet connen te cort doen, noch overwinnen. Soo heeft den cloecken Campioen in den wensch van de martelie ende in de belydenisse van syn geloof victorieus ende glorieus gebleven voor Godt ende voor de menschen.

Laet ons nu voorder gaen bemercken den wonderlycken handel Godts in het oeffenen van de rechtveerdige ende syne uytvercoren vrienden tot hun meeste goedt. Ick bevinde by de H. Vaders ende andere

rum in fornace probavit eos. Sap. 3. v. 6. *Probabo eos tamquam aurum*. Zachar. 13. v. 9. i *L.* 16. nat. hist. *c.* 3.
a *L.* 16 Lect. antiq. *cap.* 20. b *Job ante tentationes præcipuus erat, sed postea melior apparuit, nec tantum bonus erat, cum illæsum haberet corpus, sed multo melior ostensus, cum ex corpore vermes & sanies defluebat.* S. Chrys. *de conversione S. Matth.* c *Sic Job post rerum damna post pignorum funera vulneribus quoque & vermibus graviter afflictus, non victus est, sed probatus, qui in ipsis afflictionibus & doloribus suis patientiam religiosæ mentis ostendit.* S. Cypr. *de mortalitate.* d *Quidquid malorum justis irrogatur, non est pœna criminis, sed examen virtutis.* S. Aug. *l.* 2. *de Civitate*

andere geleerde mannen, dat Godt aldus met hun handelt, als eenen sorghvuldighen ende voorsichtighen *Medecyn*.

Wat doet eenen wysen medecyn? Hoorter van spreken dien geleerden ende samen godtvruchtighen *a Justus Lipsius*: Om eene sieckte, seght hy, ofte quaele te genesen ofte te verhoeden, den chirugien sal somtydts van den siecken eenigh quaedt bloedt aftrecken, niet omdat hy heel sieck is, maer omdat hy niet sieck en soude worden, van gelycken, seght hy, Godt nemt somtydts wech den vonck ende materie van de sonden, in de welcke wy souden vallen, oft connen vallen.

Den H. Vader *b Hieronymus* heeft hier noch eene andere bemerckinge in den handel Godts, naer het exempel van eenen chirugien. Desen gebruyckt somtydts uyt eene bermhertigheydt het rasoir ofte brandtyser tot bewaerenisse van iemandts leven, affsnydende het bedorven vleesch, ofte toebrandende de verrotte lidtmaeten; ende hy en spaert hem alsdan niet, op dat hy hem soude spaeren; hy en heeft geen medelyden met hem, om hem syne bermhertigheydt te toonen. Wat doet dan den crancken? Claeght hy over den chirugien? Geensins, maer sal hem daer voor noch bedancken.

Is 't dat wy dan eenen snydenden genees-meester niet en segghen quaedt te wesen, maer goedt, ist dat wy hem danckbaer syn ende hem noch loon geven, waerom en syn wy dan niet te vreden met de medicine Godts? seght den geleerden *c Simplicius*.

Den *d H. Augustinus* leght dit alles in het cort wel uyt: Dat den mensch wel vatte ende verstae, seght hy, dat Godt eenen medecyn is, ende dat de tribulatie eene goede medecyne is tot de saligheydt: Ghy wordt alsdan gebrandt, gesneden, ende ghy roept uyt pyn ende gevoelen, maer den medecyn en hoort u niet naer uwen wensch, doch hy hoort u naer uwe saligheydt.

Hier comt seer wel te passe het ghene men verhaelt van eenen sekeren *Jason* van *Thessalien*: Desen hadde een geswil binnen in syn lichaem, dat ongeneesbaer wierdt gehouden; doch het geschiede, dat hy in een gevecht van synen vyandt recht in dit geswil wierdt gesteken, ende aldus alle venyneghen etter was uytgeloopen, waer door hy in corten tydt heel genas. Aldus sal ons Godt in alle onse quaelen op synen tydt te hulpe comen; ende daer-en-tusschen moeten wy op hem gerustelyck betrouwen, ende niet te seer claeghen ende te onverduldigh syn, moetende oock peysen dat alles van Godt comt, als van eenen goeden vader, gelyck den *e H. Augustinus* oock wel seght in de uytlegginge van den 102 Psalm: want eenen goeden vader maer en wenst de genesinge ende gesondtheydt van syn kindt. Dat Godt, seght hy, straffelyck met ons handele, dat hy ons pyne aen-

te Dei. c. 3. e Si martyrem invidus hostis noluit facere, confessorem tamen non potuit violare. Victor Utic. *l. 1. persecut. Wandalorum* a *Medici sanguinem interdum dimittunt, non quia ager es, sed ne agrescas, sic Deus per cruces adimit materiam & fomitem futurorum vitiorum.* Lipsius. *l. 2. de Const. cap. 2.* b *Quasi clementissimus medicus incidere cupiens putridas carnes & cariosa vulnera adurere cauterio non parcit, ut parcat, non miseretur ut misereatur.* S. Hieron. *in Esech. c. 7.* c *Si medicum secantem malum non dicimus, sed bonum, si gratias agimus si mercedem damus, quare in medicina Dei nō acquiescimus.* Simplicius script. doctus. d *Intelligat homo Medicum esse Deum, & tribulatio-*

doe, soo groot als het hem belieft, want hy is onsen vader. Welck gepeys sonder twyfel ons tot grooten troost ende ruste moet wesen. Den a *H. Franciscus de Sales* verhaelt tot onsen propost eene besondere geschiedenisse: Daer was, seght hy, eene jonge dochter, de welcke onpasselyck synde, hadde liever te sterven, als het bloedt te laeten trecken, ende sy en wilde geensins aen den chirugien haeren erm geven, het welck nochtans niet en mocht achtergelaeten worden sonder groot jae seker peryckel van haer leven; men bidt haer, men praemt haer, men seght, datter haer leven aenhanght, maer alles te vergeefs tot groote droefheydt van ouders ende vrienden. Wat soude den vader doen? die haer ten uytersten beminde, ende die haer wenste te helpen met wat prys, dat het soude wesen, hy nemt dan ten lesten desen raedt: Hy was wel eenen goeden medecyn, maer geenen chirugien, evenwel hy nemt het lancet in de handt, ende versoeckt haeren erm, om haer wat bloedt te trecken, ende sy haeren vader siende sonder teghen-spreken was terstondt gehoorsaem, ontfanghende den steeck sonder bleeck te worden, ende sonder vreese, seggende, dat sy van haeren vader geensins en hadde te vreesen. Wat dunckt u? past dit niet wel op onse materie? het enckel gepeys van haeren vader stelde haer teenemael gerust, den welcken nochtans hadde connen missen als wesende eenen mensch, ende niet ervaeren in die conste.

Hoe en moeten wy dan ons selven niet gerust houden onder de handt Godts den alderbesten ende wysten vader, als hy ons eenighe moeyelyckheydt oversendt, ende pyne aendoet? Godt is onsen goeden vader, den welcken alles kennende, ende alle macht hebbende ons op synen tydt in alle swaerigheydt can helpen, en sal helpen, ende niet anders toe en laet, als dat ons het salighste is.

Men moet het alles nemen van syn handt, om dat hy onsen vader is, het welck alleen genoegh is, om in alles gerust te syn. *Seviat quantum volet, quia pater est.*

Het sal de moeyte weerdt syn, hier op noch te hooren de schoone woorden van eenen geleerden ende oodtmoedighen schryver, den welcken syn selven noemde *Idiota*, wiens naem onbekent is gebleven, tot dat den geleerden Theophilus Raynandus van onse Societeyt heeft achterhaelt, dat desen *Idiota* geweest is b *Raymondus Jordanus* eerst Canoninck Regulier, ende daernaer Abt van *Celles*, den welcken geleeft heeft in de elfste ofte in het beginsel van de twelfste eeuwe, gemerckt hy van den *H. Bernardus* in syne schriften mentie maeckt. Desen schryver dan uytleggende dese woorden van het boeck *Deuteronomii. Percutiam & ego sanabo c. 32. v. 30.* Ick sal slaen, ende ick sal genesen: Spreckt Godt aldus aen in synen 2. boeck van

tionem esse medicinam ad salutem. Sub medicamento ureris, secaris, clamas, non audit medicus ad voluntatē, sed audit ad salutem. S. Aug. *in psalm.* 21. e *Seviat quantum volet, pater est.* Aug. *in psalm.* 21.

a *In libro de amore Dei.*

b *Paterna vox haec est: Ego percutiam & ego sanabo: Percutis eum ut emendes, non ut vindices, quia tamquam pater misericors flagellas filium, quem diligis, sed initio flagellatur, quod te patrem pium esse ignoret, murmurare solet, & se innocentem esse putat, te autem crudelem, quia tamen bonitas tua ei subvenit, per intellectum potentiam virtutis tuae sentit, & tuam sapientiā per intellectū capit, quia talis sapientia attingit fortiter per flagellum, & suavitate disponit per*

van de waere wysheydt. Dit is eene vaderlycke stemme: Ick sal slaen, ende ick sal genesen, want ghy slaet ons om ons te doen beteren, niet om wraecke over ons te nemen; ghy slaet als eenen bermhertighen vader, ghy castydt uwen sone, die ghy bemindt, maer hy pleeght soo geslagen synde in het beginsel teghen u te claeghen, om dat hy u als eenen goedthertighen vader niet en kent, peysende oock dat ghy wreedt syt, sich houdende als onnoosel, maer omdat uwe goedtheydt hem bystaet, in de sweepe bevroedt hy de cracht uwer macht, ende begint uwe wysheydt met syn verstandt te achterhaelen, want soodanige wysheydt door de sweepe oock stercker raeckt, ende hem oock ingeeft, dat hy blyder soude moeten syn in syn lyden, ende wel verstaen, dat de tribulatie verduldigheydt voortbrenght, de verduldigheydt proevinge, ende de proevinge hope, ende dat hy niet gestraft en wierdt als een slaef, maer door de sweepe onderwesen als eenen sone, om eens te ontfangen syne erffenisse. Allegaeder schoone ende soete woorden, seer wel passende op het ghene ick te vooren geseydt hadde.

per intellectum dum ea inspirat, quod gaudeat in tribulationibus & sciat, quoniam patientiam tribulatio operatur, patientia probationem, probatio spem, & tunc se non quasi servum, sed quasi filium per flagellum erudiri, ut hereditatem accipiat. Idiota. *l. 2 de vera sapientia. c. 12.*

Den a *H. Augustinus*. Wordt ghy vervult, seght hy, met eenige swaerigheydt, kent uwen vader, die u maer en tracht tot het beste te trecken, hy leert ende hy onderwyst u, als hy voor u besorght uwe toecomende erffenisse.

a *Tribularis, agnosce patrē emendantem &c. erudit cum parat hereditatem.* S. Aug. *in psalm.* 14.

Hier uyt can men altydt peysen, dat Godt eenen wysen ende bermhertighen vader is, hy is eenen vader, die synen sone bemint, ende hem uyt liefde somtydts straft. Dit is, het welck ons diën vermaerden ende loffelycken Poët den edelen Heer Cats ons voorstelt als eene profytige sede-lesse in het 25. capittel van syne invallende gedachten beginnende aldus.

Ick sagh op eenen tydt twee cleyne jonghers vechten,
Die ginghen teghen een als kryghs-verwoede knechten:
Maer strax quam daer een man, die op den eersten keef,
En even van de straet met slaeghen henen dreef.
Den tweeden raeckt hy niet. Dit moet den vader wesen,
Die soo een harde les den vechter had gelesen,
Sprack hier op al het volck, die by den handel stondt,
En 't oordeel, soo my dunckt, en was niet sonder grondt:
Dies gingh ick dit geval wat naeder overweghen,
En vondt een groote les daer in te syn geleghen:
Ick vondt, dat even Godt diën vader is ghelyck,
Eer hy syn kinders brenght tot syn bestandigh Ryck.
Maer laet ons lieve siel geen straf maer seghen hieten,
Als Godt een harde pyl op ons sal comen schieten;

't En is geen teghenspoedt; 't en is geen ongeluck,
Al is de vrome siel geseten in den druck.
Oock rekent dese niet voor Godts-beminde menschen,
Die staegh haer wille doen, en hebben, datse wenschen;
Hier is beminde siel, hier is een groot verschil.
O Godt en laet my niet tot myn verkeerden wil.

Alles is wel ende Christelyck geseydt, oock bevestight met de H. Schrifture, gelyck het boven geseydt is, ende gelycker staet in den brief van den [a] *H. Paulus* met dese woorden: Wiën den Heere lief heeft, die castydt hy, ende hy geesselt elck kindt, het welck hy ontfanght.

[a] *Quem diligit Dominus, castigat, flagellat omnem filium, quem recipit.* Ad Heb. 12. v. 6.

Dese gelyckenisse van vader is teer ende maer al te waer ende niet min profytigh, maer ick moet hier oock eene gelyckenisse Godts voorstellen van eene sorghvuldige *Moeder*.

Het is de gewoonte van de suygende moeders deser wereldt, als sy haere suygende kinderkens willen spenen, ende van de borst aftrecken, dat sy de selve bestrycken met eenigh bitter sap van Alsem, van Aloë, van Myrrhe ofte van eenigh ander bitter cruydt, om de kinderkens aldus van het soet moeders sogh afkeerigh te maecken, ende hun soo allenskens tot wat stercker voedtsel te gewennen.

Godt van gelycken, seght den [b] *H. Augustinus:* Als Godt siet, dat den voorspoedt, ende soete voldoeninge van de schepsels, de gesondtheydt of iet anders strecken soude teghen hunne saligheydt, wat doet hy? Hy sendt hun oock wat bitterheydt over, eenighen teghenspoedt, wat verlies van goederen, een moeyelyck proces, eene moeyelycke sieckte &c. soo dat het hun al niet en streckt naer hunnen wensch, om hun aldus van de schaedelycke voldoeninge ende soete aenlocksels van de bedriegelycke wereldt af-te-trecken, ende tot Godt den oorspronck van alle goedt liever te doen keeren.

[b] *Tamquam à materno ubere amaritudinem experieris.* S. Aug. *in psalm.* 43.

Hoort voorder de woorden van den selven [c] H. Vader. Godt, seght hy, mengelt eenighe bitterheden met het geluck ende soetigheden van dese wereldt, op dat men trachten soude te becomen een beter ende geruster leven tot de eeuwighe saligheydt.

[c] *Huic vitæ male dulci miscet Deus amaritudines tribulationis, ut alia, quæ salubriter dulcis est, requiratur.* Idem S. Aug.

Den *H. Paus Gregorius* heeft oock hier op eene goede bemerckinge. Het geschiedt, seght hy, door eene bermhertige schickinge Godts, dat het leven van de uytvercoren ten tyde van hunne pelgrimagie hier dickwils gestoort wordt, op dat sy den wegh niet en souden beminnen voor het hemelsch vaderlandt.

Om in het cort te seggen, het beste van al, om alle ellenden ende swaerigheden, die ons overcomen, wel ende wyselyck te verdraeghen, is syn selven altydt voeghen naer den wille van den *Voorsienighen* ende alles wel bestierenden *Godt*, die ons maer over en sendt, het welcke ons het salighste is. Hier

Hier comt voor het lest te passe het ghene ons [a] *Cælius Rodiginus* verhaelt. Als *Alexander* den grooten, seght hy, eens victorieus was over syne vyanden, hy hadde thien jongelinghen veroordeelt, om te sterven; dese niet tegenstaende ginghen cloeck ende al singende naer de doodt tot verwonderinge van een ieder, den Coninck dat verstaende, dede de selve stille staen, ende hun gevraeght hebbende de oorsaecke van haere blydtschap, seyden sy, dat sy blyde waeren, om dat sy ginghen sterven door last ende gebodt van den machtighsten Coninck van de wereldt, het welck *Alexander* soo behaegde, dat hy de selve terstondt van de doodt verloste.

[a] *Lib. 18. lect. antiq. c. 33.*

Is 't dat sy soo gerust ende blyde waeren om den wille ende gebodt van den Coninck *Alexander*, die maer eenen worm en was ten opsicht van Godt den Coninck der Coninghen, hoe en moeten wy dan niet gerust ende te vreden syn, aengesien wy sonder den wille Godts niet het minste en onderstaen; het welck alleen ons genoegh moest wesen, om alle cruyssen ende moeyelyckheden cloeckelyck ende geerne te verdraeghen.

Ick sluyte dese sede-lesse met de schoone woorden van den [b] *H. Augustinus*. Al dat ons overcomt, seght hy, teghen onsen wille, weet seker, dat het niet en geschiedt sonder den wille Godts, ende sonder syne *Voorsienigheydt*, ende ist dat wy het niet en vatten, waerom dat het geschiedt, wy moeten het selve laeten aen Godt, want hy het sonder reden niet toe en laet.

[b] *Quidquid ergo hic accidit contra voluntatem nostrã, noveris non accidere nisi de voluntate Dei, & providentia ipsius; & si non intelligimus, quare fiat, demus hoc providentiæ ipsius, quia non fit sine causa. S. Aug. in psal. 148.*

Den onnooselen *Joseph* is altydt gerust ende cloeck geweest in alle syn lyden ende vervolginghen, maer besonderlyck, om dat hy het al nam van de handt Godts, gelyck hy het daernaer nu verheven synde aen syne broeders te kennen gaf, met dese woorden: Ick en ben herwaerts niet gesonden door uwen raedt, maer door Godts wille. *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum*. Gen. 45. v. 8.

Laet ons nu voortgaen in onse historie.

II. CAP-

II. CAPITTEL.

De afgunstige ende moedtwillighe broeders van Ioseph senden aen hunnen vader syn rockxken heel bebloeydt, als of Ioseph ergens van eene wreede beeste verscheurt was.

I*Oseph* van syne broeders vercocht synde aen de voor-by-passerende *Ismaëlitesche* cooplieden was nu als eene slave wechgeleydt naer het landt van *Ægypten*, maer den haet en was noch niet verdwenen uyt hun boos ende afgunstigh hert: de plichtige broeders willende voor hunnen vader verborgen houden de vercoopinge van *Joseph*, doen dit op eene al te wreede maniere: Syn opper-cleedt ofte rockxken uytgetrocken hebbende, eer sy hem lieten sincken in den drooghen put, ofte cisterne, senden sy het selven aen hunnen ouden vader, eerst geverft hier en daer met het bloedt van eenen gedooden bock. Maer wat eene wreedtheydt ende onvoorsichtigheydt is dit? En vreesden sy dan niet, dat *Ruben* ende *Judas* oft iemandt anders het selve mochte uytbrengen? Geensins, want sy hadden onder hun vastgestelt, het leven te nemen aen diën, den welcken dit aen *Jacob* soude openbaeren. Gelycker staet in het testament van die 12. *Patriarchen* daer den E. P. [a] *Salianus* van onse Societeyt in syne kerckelycke historie van schryft. Dogh wat blinder ende grooter boosheydt conden sy bedencken! om de schaemte ende schande by hunnen vader te ontgaen, sy willen den ouden man liever tot de doodt toe bedroeven; maer evenwel sy en conden dat niet doen sonder Godt ten uytersten te vergrammen, aen den welcken al hun boos besteeck heel bekent was; het welck sy hadden moeten peysen, maer den haet ende nydt hadden hun verblindt, ende de wysheydt benomen. Hoort het uyt den mondt van den [b] *H. Chrysostomus*, die de broeders aldus aenspreckt: O ghy boose onbedachte ende uytsinnige als ghy syt! al ist dat ghy uwen vader cont bedrieghen, ghy en sult nochtans niet bedrieghen diën oppersten Rechter, die niet bedroghen en can worden, den welcken men meest moest vreesen; het ghene ghy gedaen hebt, ende dat ghy aen uwen vader wilt verswyghen, dat en sal aen die alsiende oogh niet onbekent wesen, de welcke noyt en slaept. Dat is de blindtheydt van vele, als sy iet verholen connen houden voor de menschen, sy meynen, dat sy voor de rest wel moghen gerust syn, Godt daer-en-tusschen niet vreesende, aen den welcken het alles bekent is.

Wat

a *Quoniam conspirabant omnes simul, si quis revelaret mysterium, illum occiderent gladio.* Salianus *in hist. Ecclesiast. de test. 12. Patriarc.*

b *Quid decipitis vos ipsos insensati? nam licet patrem decipere possitis, non falletis tamen judicem illum, qui decipi nequit, quem maxime omnium formidare oportet, non ignorabit quod fecistis, & quod ignorari vultis à patre, divinis ille oculis nûquam dormitat* S. Chrys. *hom. 6. in Gen.*

Wat eene blindtheydt ende uytsinnigheydt! niet te vreesen de ooghen Godts, noch syn oordeel, noch syne straffe, die eeuwigh sal dueren!

Den [a] *H. Ambrosius* vreesde voor die hier willen verberghen, het welck niet verholen en can blyven, ende eens moet te voorschyn komen in het leste oordeel.

Maer eylaes! sommige en schynen niet veel te vreesen van dat leste oordeel, om dat sy meynen, dat het noch verre is; daer sy evenwel weten, dat sy daer eens sullen moeten verschynen, daer oock hunne boosheydt al dickwils in dit leven, als sy het minst verwachten, naer verdiensten wordt gestraft.

Eene historie daer van onder vele verhaelt ons den E. P. *Benedictus Fernandius* van onse Societeyt in den derden boeck van syne uytlegginge van het boeck Genesis: Daer wierdt, seght hy, iemandt te *Lisbona* de hooft-stadt van *Portugael*, daer hy woonde, van moordt beschuldight ende veroordeelt, ende nu naer de doodt geleydt synde, vergeselschapt van eene groote menighte des volckx, was nu gecomen tot eene straete, by de kercke van den *H. Sebastianus* Martelaer, alwaer teghen aen den muer eene colomme lagh, hier bleef den misdaedighen stil staen, ende sich keerende tot al het volck, seyde: Hoort, die hier teghenwoordigh syt: Ick vreese Godt den Rechter van alle menschen, voor wie ick sweere, dat ick in de moordt, daer ick van beschuldight ben, teenemael onnoosel ben, maer ick bekenne hier voor Godt, dat ick hier eens in den nacht eenen mensch, die ick niet en kende, sittende op desen steen, als raesende hebbe vermoordt, het welcke niemandt tot nu toe en heeft geweten als Godt alleen, die mynen rechter is, ende nu van my wraecke neemt; dat alle menschen hier leeren ende peysen, datter aen Godt niet het minste onbekent en is. Dit geseydt hebbende gongh hy voort, ende onderstondt verduldelyck syne rechtveerdige doodt.

Die al-doorsiende ooghe Godts sagh oock diën gewortelden haet van de broeders teghen *Joseph*, ende hun afgekeert gemoedt van *Jacob* hunnen vader; aen den welcken sy sonden het verscheurt ende bebloeydt rockxken van *Joseph* als of hy ergens van eene wilde beeste verslonden was, hier in seer gelyck aen de raesende beesten, de welcke niet te vreden synde met de opgeëten lichaemen, oock daernaer dickwils hunne cleederen verscheuren.

Den [b] *H. Basilius* Bisschop van *Seleucia* leght het uyt in deser voeghen: Siet die wrede broeders doen het bebloedt rockxken aen *Jacob* ter handt comen, als ost sy hunnen haet ende nydt sonder bloedt niet en conden uytblusschen. Hunnen haet streckte oock teghen hunnen ouden vader.

[a] *Væ mihi, qui latere cupio, & latere non possum; quomodo enim latebo, qui inscripta gero in pectore meo meorum judicia peccatorum, denudabitur in illo judicii die uniuscujusque pectus.* S. Amb.

[b] *In speciem cædis compositam patris offerunt manibus cruentam tunicam, quasi sine sanguine invidiam nequeant extinguere.* S. Basil. *Seleuc. Ep. Orat.* 8. *de Joseph.*

 Guili-

a *Guilielmus Hamerus* diën vermaerden uytlegghér van de H. Scrifture leght dit wat breeder uyt. De nydighe broeders seght hy, lieten hun voorstaen, dat *Jacob* van alle dese stooringe de meeste oorsaecke was om syne te groote liefde tot Joseph boven alle de andere. Hierom wilden sy hier wraecke nemen over hunnen vader, door het welck sy sekerlyck conden dencken, dat het al soude wesen tot syn uytterste gevoelen ende smerte, ende niet sonder peryckel van de doodt.

Als sy evenwel syne versierde doodt aen den vader wilden te kennen geven, sy hadden hem het selve wel connen laeten weten, seggende by exempel, dat *Joseph* nergens te voorschyn en quam, sonder hem te senden syn bebloeydt rockxken; maer sy sonden het uyt gramschap, ende uyt spyt, oock tot meerder gevoelen van *Jacob*, gelyck hy het betoonde, als hy het verscheurt ende bebloeydt rockxken sagh, seyde terstondt: b Jae het is het rockxken van mynen sone, eene wreede beeste heeft hem geëten, sy heeft *Joseph* verscheurt ende verslonden; ende syne cleederen oock scheurende heeft een hayren cleedt aengedaen, langhen tydt synen sone beweenende.

Den droeven vader en was niet te stillen, allen troost verstootende, oock niet willende getroost worden, self van syne sonen, die nu van het veldt naer huys wedergekeert waeren, alle hunne troostende woorden verworpende, misschien seght c *Oleaster*, omdat *Jacob* van syne sonen quaedt achterdencken hadde, dat sy de oorsaeck waeren van al dit quaedt.

De droefheydt van *Jacob* siende *Josephs* rockxken van verscheyde verwen, nu geverft in syn eyghen bloedt, en sal men niet lichtelyck achterhaelen.

Men leest in de oude historien, dat sommighe ouders ende getrouwde siende de bebloeyde kleederen van hunne mans ofte sonen, terstondt beswweken ende gestorven syn.

De Roomsche Keyserinne *Caliphurnia* de huysvrouwe van *Julius Cæsar* siende maer het doorsteken kleedt van haeren man viel van haer selven, om te sterven.

Plutarchus seght van eene treffelycke weduwe, wiëns man wreedelyck vermoort was, dat sy bycans stierf van droefheydt, als sy maer en sagh syn kleedt bebloeydt ende doorsteken, het welcke sy daernaer dickwils aenschoude, synde vol traenen, ende kuste uyt eene besondere liefde tot haeren man. Wat wonder dan dat den ouden vader *Jacob* siende het bebloeydt verscheurt kleedt van *Joseph* die hy soo bemindt hadde, ende nu meynde doodt te wesen, van droefheydt bycans quam te sterven! als wanneer hy seyde: Ick sal by mynen sone al weenende neder-daelen ter hellen.

a *Neque parricidio in fratrē commisso contenti, graviorem sceleris faciem apud patrem arte & mendacio comminiscuntur, vestem siquidem Joseph detractam & sanguine hœdino pollutam paternis oculis ingerunt, quo simul & à se commissum scelus mendaciter amolirentur, & paterna viscera tamquam in repræsenti vehementius dolore commoverentur.* Ham. *in Genesim.*

b *Quam cum agnovisset pater, ait, tunica filii mei est, fera pessima commedit eum, bestia devoravit Joseph, scissisq; vestibus indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore.* Gen. 37. v. 33. & 34.

c *Congregatis autem filiis ejus, ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem admittere, quia forsitan suspectam habebat illorum con-*

De-

Descendam ad filium meum in infernum. Genes. 37. v. 35. *consolation. & putabat ab illis prodiisse malum, Oleas.*
Tot voldoeninge misschien van den leser, sal ick dese overgroote droefheydt van *Jacob* in een rym-dicht beweegelycker hier trachten voor te stellen.

Soo haest het bloedigh cleedt nu was ter handt gecomen,
Den heel bedaeghden man van droefheydt ingenomen
Vol sieckten en vol smert, geraeckt tot in de siel
Terstondt heel sprakeloos, eylaes! ter aerden viel!
Hier op 't heel huysgesin, dienstmaeghden ende knechten
Strax waeren by der handt, om Jacob *op te rechten,*
Met vrees, en soet geweldt, tot dat hy neder sat,
En sachtiens wierdt gelaeft met wyn oft ander nat.
Dan d' hersenen versterckt; door alles ingenomen
Begon, gelyck men sagh, heel tot syn self te comen;
Strax siet hy rommendom; doch syne tongh bleef stil;
En soo hy naer syn wensch een luttel spreken wil,
Roept Joseph, *doch niet meer, de stem comt weer t' ontbreken,*
De droefheydt hem belet, en can niet voorder spreken.
Eylaes; hy vat het cleedt doordroncken van het bloedt,
Hy keert het, en 't besproeyt met synder traenen vloedt.
Hy siet van welcken kant hy hadt den beet gecreghen,
Hy merckt, en peyst noch meer in alles t' overweghen;
De dolingh' en 't geloof die stryden in syn hert,
En tusschen smert en liefd' hy staegh gepynight werdt.
Is dit het cleedt peyst hy, met menigh verf doorweven,
Dat ick ô lieven soon u onlanx hebb' gegeven?
Ach 't is die verf niet meer, die is nu al vergaen;
Eylaes; een droeve verf ick over al sie staen!
Aldus ghy wederkeert? Dus hebt my niet verlaeten!
Doch wat helpt dit beclagh! dit can my geensins baeten!
'k Ben d' oorsaeck van u doodt: ick heb u daer doen gaen,
Ghy hebt om myne schuldt de doodt maer onderstaen.
Eylaes? hoe leef ick noch! om noch al meer te lyden?
Godt weet, met wat al smert tot nu heb moeten stryden.
O al te droeven staet! ô leven vol van druck!
Of ick geboren waer tot pyn en ongeluck!
Doch 't is van Godt gestelt, eer men sich magh verblyden,
Dat alle vrienden Godts op d' aerd' veel moeten lyden!
Maer ick eylaes! en weet in al myn ongeval
Waer ick ellendigh mensch myn leedt beginnen sal!
O Rachel *liefste vrouw, 'k hebb' onlanx u verloren,*
En nu oock mynen soon uyt u myn eerst geboren!

't Verlies is al te groot, myn smert is sonder maet,
Die boven 's vaders hert, en boven maeten gaet.
Een dobbel smert eylaes! jae meerder als te sterven!
Soo eenen lieven soon, en weerde vrouw te derven!
O Joseph *eerst myn troost, myn alderliefste kindt!*
Ick heb u, soo ick voel, maer al te veel bemindt!
Beclaegelycken droom! wie mocht daer op betrouwen!
Bedriegelycken droom! voor my een bitter rouwen!
Wel sien ick wel of niet? wat hoor ick voor getier?
Wat springht daer uyt het bosch, wat beest wat woedigh dier!
Ick sien het in den muyl wat lanx de aerde sleuren!
Het monster valter op, en wilt het heel verscheuren!
My dunckt, het is myn soon, ick sien hem voor my staen,
't Is Joseph, *jae hy ist, ick salder tusschen staen.*
Eylaes! daer is geen hôp, het kindt is heel doorbeten,
En d' hongerighe beest begint het op-te-ëten!
Hy roept recht voor syn doodt: ô vader siet u kindt,
Dan sweegh, misschien hy docht die my soo hebt bemindt.
O Joseph *lieven soon! noyt soeter kindt gevonden!*
Maer nu van eene beest soo wreedelyck verslonden!
Hadt my een wreeden leeuw of tyger omgebrocht!
En dat ghy in myn plaets' ô Joseph *leven mocht!*
Siet wat de liefde doet, om alles t' onderwinden,
Verstandigh, om de vrees' en droefheydt uyt te vinden!
Weent allegaeder weent, helpt my in stervens noodt!
Eylaes! hy is verscheurt! myn liefsten soon is doodt!
Had' ick maer daer geweest in 't leste van syn leven!
Had' ick myn soon gesien syn lesten asem geven!
(Dat waer my noch een troost in al myn pyn en smert)
Had' ick hem voor het lest sien sterven op myn hert!
Wat treurt ghy te vergeefs? wenst liever oock te sterven
Om soo een meerder troost by Joseph *te verwerven,*
Een groot geluck voorwaer, dat Joseph Rachel *siet,*
En dat sy het gesicht van haeren soon geniet.
Ick bid' u grooten Godt, oock haest te moghen sterven:
Dit waer al mynen wensch, dit leven oock te derven.
Geeft my naer al myn smert, een blyen lesten dagh,
En dat ick by myn soon en Rachel *wesen magh.*

DOch het en was *Jacob* alleen niet, die met eene uytterste droefheydt was overvallen, maer de nydige broeders hadden hier in hun deel.

Tosta-

a *Tostatus* Bisschop van *Avila* in Spaignien is van gevoelen, dat de plichtige broeders van *Joseph* siende hunnen vader totter doodt toe bedroeft, oock om hunne schuldt eene aldermeeste pyne hadden, om dat hy van hun geenen troost en wilde ontfanghen, welcke pyne sy hielden voor eene straffe van hun groot misdaedt; jae sy waeren vol van spyt, ende berstede van haet ende nydt, seght den b *H. Chrysostomus*, om dat hunnen vader meer toegaf aen de liefde van synen afwesende ende gedooden soon soo hy meynde, als aen de troostende woorden van alle de andere, die daer teghenwoordigh waeren; het welck Godt rechtveerdelyck toeliet tot straffe van hunnen boosen haet ende wreeden handel, in den welcken sy soo hertneckigh waeren gebleven, dat sy oock naer het segghen van c *Oleaster*, de droeve maere van alles niet alleen gebrocht en hebben, maer oock daernaer, niet teghenstaende de aldergrootste droefheydt huns vaders de vercoopinge van *Joseph* ten tyde van 23. jaeren aen hem niet en hebben te kennen gegeven.

Siet wat en doet den haet niet ende de wraeckgierigheydt, de welcke niemandt en spaert. noch broeder noch vader, met den welcken syne booswillige sonen soo onbermhertelyck handelden, ende sulck een hertsweer aendeden, dat hy bycans daer van quam te sterven. Om het welck sy alle straffe verdienden, ende geene de minste vergiffenisse weerdigh en waeren, gelyck den d *H. Chrysostomus* wederom wel bemerckt.

Het stondt hun toe als kinderen hunnen vader te eeren ende te beminnen, ende hem in alles soecken te troosten ende by te staen, van den welcken sy naer Godt het leven hadden ontfanghen.

De reden ende de nature leerde hun dat, het welck Godt oock daernaer belast heeft door synen Propheet *Moyses* met dese woorden: Eert vader ende moeder. *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Ende daernaer wederom vernieuwt heeft door den e *H. Paulus* in synen brief tot die van *Ephesen* seggende: Kinders weest onderdaenigh aen uwe ouders in den Heere, want dat is rechtveerdigh: Eert vader ende moeder, het welcke is het eerste gebodt, ende om datter noch sommige kinders gevonden wierden die het recht van de nature ende de reden quaemen te overtreden, Godt heeft de wederspannige kinders hier voortydts gedreyght met de doodt selve. Soo leest men f *Deuteronomii* in het 21. capittel met dese woorden: Ist dat een man eenen sone gewonnen heeft, die wederspannigh ende spytigh is, die naer syns vaders ende moeders geboden niet hooren en wilt, ende daer toe gedwongen synde niet en wildt onderdaenigh syn, sy sullen hem opnemen, ende brenghen voor de ouderlinghen der stadt; het volck van de stadt sal hem met steenen worpen, ende

a *Videbant illi, quod pater affligeretur ad mortem ex eorum culpa, & hoc erat eis magni causa doloris, & in partem pœnæ, pro tanta illorum pœna, quod pater eis persuadentibus nollet consolationē admittere.* Tostatus. b *Tabescebant invidia fratres, quod pater plus tribueret absentis & occisi, quam verbis solatii omnium præsentium.* S. Chrys. c *Ita in malo pertinaces, ut non solum triste nuntium patri attulerint sed etiam postea patris mæstitiam videntes non revelarint.* Oleaster. d *Illi erga patrem & fratrem crudeles fuere & ideo nullo modo digni veniâ.* Chrys. e *Filii obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est. Honora patrem tuum & matrem tuā quod est mandatum primum.* ad Ephes. *cap.* 6 *v.* 1. f *Si habuerit homo fili-*

filium contumacem & protervum, qui non audiat patris & matris imperium, & qui obedire contemserit, apprehendent eum & ducent ad seniores civitatis, illum lapidibus obruet populus & morietur. Deut. 21. 28.

de hy sal sterven.

In het boeck *Exodi* staet het in het cort: Soo wie synen vader ende moeder vervloeckt, dat hy de doodt sterve. *Qui maledixerit patri suo vel matri suæ, morte moriatur.* cap. 21. v. 106.

Uyt al het welck men claerlyck siet eene overgroote boosheydt van de wederspannige ende spytige kinders teghen hunne ouders, de welcke van Godt dickwils gestraft worden.

Daer laetende verscheyde goddelycke straffen over soodaenige kinders, sal ick hier alleen voorstellen de rechtveerdige straffe Godts in den wederspannighen *Absalon*, die synen goeden vader *David* totter doodt toe vervolghde om synen throon te besitten.

Hy dede synen vader vluchten uyt syn paleys. Den goedertieren vader hadde medelyden met de boose uytsinnigheydt van synen sone; hy gaf oock last aen syne Capiteynen ende soldaeten, dat sy *Absalon* souden bewaeren. *Servate mihi puerum Absalon*. 2. Reg. 18. 5. Soodanigh was de sorge ende last van David op de aerde voor synen sone, maer de goddelycke rechveerdigheydt hadde anders gestelt in den hemel, opgeweckt teghen dien wederspannighen ende eergierighen sone.

a *Ut scias quod factum est, non fuisse humanæ industriæ, sed totum fuisse divini judicii. capilli & lignum eum alligarunt, & brutum animal eum tradidit; & quod mirabilius est, qui patri eum reconciliavit, is ipsum interfecit.* S. Chrys. *in psalm. 7.*

Daer-en-tusschen niet eenen voetknecht en wasser, die eenen pyl naer *Absalon* schoot, ende niet eenen schicht naer hem wierp, niet eenen soldaet, die syn sweerdt teghen hem trock, maer daerom en heeft hy de straffe niet ontgaen: daer de lancien ende wapenen der soldaeten hem spaerden, Godt hadde voor hem eenen eyken boom tot eene galge toegeschickt, alwaer syn hayr dienen soude voor eene coorde, tot dat hy syn misdaedt soude betaelen. *Davids* Capiteynen ende soldaeten saghen *Absalon* vluchten, ende corts daernaer met syn hayr vast hanghen aen eenen boom, niemandt nochtans en derfde nader comen, noch een quaedt woordt spreken. Bemerckt hier nu een dubbel wonder, met het welck ten lesten volbrocht wierdt het goddelyck vonnis in den hemel gesloten. Den ongeluckighen hadde immers syn gevlochten hayr met syn sweerdt, dat hy aen de zyde hadde, connen afsnyden, het welck hy niet en dede, daer-enboven den oppersten Capiteyn *Joab*, den welcken besonderlyck op hem genomen hadde den Prince te bewaeren, ende die hem te vooren noch eens versoent hadde met synen vader, hy evenwel heeft *Absalon*, nu verachtende *Davids* gebodt sonder eenige hope van loon, jae met peryckel van straffe, geweldelyck aengevallen, ende hem het herte met dry lancien doorsteken, op dat men soude leeren, seght den a *H. Chrysostomus*, dat het ghene datter was geschiedt, geen werck en was van eenen mensch, maer een werck van de goddelycke rechtveerdigheydt. Syn hayr ende den boom hebben hem

vast

vast gebonden, ende eene onredelycke beeste heeft hem gelevert; ende het welcke het wonderste noch is, den welcken hem te vooren versoent hadde met synen vader, heeft hem het leven benomen.

De quaetwillige ende wederspannige kinders teghen hunne ouders hebben oock met reden Godts rechveerdige straffe vroegh ofte laet te verwachten, gelyck het oock daernaer geschiedt is met de boose ende nydige sonen van *Jacob*, het welck wy in het vervolgh van de historie van *Joseph* sullen bemercken.

Doch gemerckt alle desen nydt ende boosen handel eensdeels synen oorsprongh genomen heeft uyt eene al te groote liefde van *Jacob* tot synen sone *Joseph*; het sal de pyne weerdt wesen te gaen sien, of *Jacob* daer in wel of quaelyck gedaen heeft, het welck wy in de volgende sede-leeringe sullen ondersoecken.

SEDE-LEERINGE.

De liefde van de ouders tot hunne kinderen moet gelyck syn, ofte, gelyck men seght, sy en moghen geene lieve kinders maecken.

NIet en isser soo teer en aengenaem als de liefde, besonderlyck van de ouders tot hunne kinders, gelyck sy het beter konnen gevoelen, als men het met woorden can uytleggen.

Nochtans die soetigheydt van liefde can oock met bitterheydt gemenght worden.

Den Patriarch *Jacob* is daer van geweest eene claere getuygenisse.

Desen ouden vader hadde eene teere liefde tot alle syne kinderen ende besonderlyck tot *Joseph*, gelyck wy te voren gehoort hebben; maer die ongelycke liefde, die al te groot was, en verminderde niet alleen de goede genegentheydt van de broeders tot hunnen broeder *Joseph*, maer veranderde die oock in eenen bitteren haet ende nydt, tot groot gevoelen ende hertsweer van den ouden vader. Hoorter van spreken den H. Vader [a] *Ambrosius* sprekende van *Joseph*.

[a] *Amare liberos dulce, impensius amare, praedulce; sed frequenter amor iste patrius, nisi moderatione teneat, nocet liberis.* S. Amb. *de Joseph. c. 2. Inungat liberos aequalis gratia, quos inunxit eadem natura.* Ibid.

Soet is het, seght hy, syne kinderen lief te hebben, maer die teere vaderlycke liefde is dickwils schaedelyck aen de kinders, ten zy dat sy gemaetight wordt; gelyck het heeft gebleken in de broeders van *Joseph*; daerom seyde desen H. Vader, dat de liefde van de ouders tot hunne kinders behoorde even groot, ende gelyck te wesen; want van de selve ouders geboren, behoorden van de selve gelyckelyck te syn bemint. De ouders connen dit leeren van de onredelycke gedierten selfs, de welcke voor hunne jonghxkens gelyckelyck besorght syn.

b *Fœtus suos non distinguunt feræ, & se in alimentum pariter sternunt; Aves ex æquo partiuntur cibos.* Seneca. *epist.* 66.

Wy connen dit eerst bemercken in de a voghelen, aengaende haere jonghxkens, siet men niet, dat die beestiens uyt eene naturelycke indruckinge in het opvoede van haere jonghxkens even besorght syn, aen elckin het besonder, haer voedtsel ende aes gevende, het een niet meer aentreckende als het ander; soo spreckter van *Seneca* den Roomschen Philosoph in synen 66. brief.

Oock de wreede beesten leeuwen, tygers, beeren &c. sullen gelycke sorghe draeghen voor hunne jonghen, ende de selve gelyckelyck beschermen ende bewaeren teghen allen ongeval.

Godt den schepper van al heeft aen alle gedierten eene gemeene ende gelycke sorghe ingedruckt, ende werckt aldus gedurighlyck in alle syne schepsels.

De son heeft van Godt haeren aerdt ende cracht om alle landen ende menschen gelyckelyck te verlichten ende te verwermen, goede ende quaede. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Matth. 5. v. 45.

De aerde brenght voort verscheyde vruchten goede ende slechter, haer sap gevende aen allebeyde; gelyck men oock siet in de hoven, in de welcke groeyen bloemen van alle slagh, sommige wel rieckende, oock andere van geenen geur.

Soo dient het oock te gaen met de ouders, die hunne kinders gelyckelyck moesten beminnen, besorghen ende aentrecken, om alle twisten te voorcomen.

Hier van heeft seer wel geschreven den E. P. *Libenus* in syne eerste tragedie ofte treurspel van *Ioseph*, het welck hier oock can dienen tot onderwysinge voor alle ouders in de opvoedinge van hunne kinderen,

Syn latynsch dicht begint als volght.

Miser heu Joseph! multorum odium
Unius amor, patri nimium
Dilecte puer!
Quam fœcundam trahit invidiam
Non æquus amor! quantis emitur
Odiis parium gratia dispar!
Quid non simili malesane parens
In amore locas, quas ipsa pari
Jungere gaudet natura gradu?
Omnibus idem Jupiter, *idem*
Omnibus æquo lumine Titan,
Non dissimili fovet amplexu
Pignora Tygris, *nec disparibus*
Pullos studiis educat Ales.
Tellus eadem frugibus, idem

Flo-

Floribus hortus. Dispensat opes
Chloris *gremio semper eodem.*
Nec flava Ceres *uni mater*
Prodiga, & uni sæva noverca.
Et sitientes variâ campos
Non rigat urnâ æquabile cœlum:
Quem mea rorem bibit herba, bibit
Tua non pejor. Cernis, ut æquo
Librare Themis *pondere lance*
Sancta laboret? lumina nulli
Mage blanda jacit, velata caput
Nulli faciles commodat arctâ
Clausas galeâ, pronior aures.

De duydtsche Poëſie ſal ons dit aldus in 't rym ſtellen.

Te groote liefd' is broeders haet,
Verscheyde liefd' niet wel vergaet.
Ghy hebt het Joseph *wel geproeft,*
Dat uwen vader heeft bedroeft.
Siet eens den sorgelycken aerdt
Van de Natur', *voor die sy baert:*
En d' een en d' ander vrucht behaeght,
Voor al gelycke sorghe draeght.
Siet hoe a Godt sorght voor ieder een,
Voor goed' en quaede in t' gemeen,
Van Godt den goeden alles heeft,
En oock door Godt den quaeden leeft.
Godt door de son de aerd' bestraelt,
De son tot onder d' aerde daelt:
Het goudt of loot, en wat mocht syn,
Het groeyt al door den sonneschyn.
De beest haer jonghxkens seer bemint
Op 't een, en 't ander wel gesint;
Het een niet meer als t' ander heeft;
Aen 't cleyn, en 't groot haer voedtsel geeft.
Een schoon en wel gebloemden hof
In alle bloem heeft synen lof.
Geeft plaets' aen d' een, en d' ander bloem,
In alle soort draegt synen roem.
De aerd' voor coorn, en groen gewas
Altydt een goede moeder was.

a *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos* Matth 5. 45 *Deus promiscue omnibus lumen impertitur. Sic imitatores Dei charitatis radium æqualiter communicare omnibus debent: ubi deliquium patitur charitas, ejus loco odium succedit.* S. Basil. *de instit. Monarch. serm. 2.*

Als hier of daer d' aerd' is verdort,
De locht een soeten reghen stort.
En dit met een mildaedigh handt,
Soo wel op 't een, als 't ander landt.
De ouders liefd' oock zy gemeen
Voor alle kinders onder een,
Of 't is maer onheyl, haet en nydt
Tot kinders leedt, en ouders spyt.
Ghy hebt het Joseph *wel geproeft,*
Dat oock u vader heeft bedroeft.
Te groote liefd' is kinders haet,
Verscheyde liefd' niet wel vergaet.

a *Invidum fugat symphonia pietatis, chorus charitatis excludit, & quem venire ad fratrem & appropinquare domus vocat ratio, hunc pervenire zelus non sinit.* S. Chrys. *serm. 4.* *Redisse fratrem dolet, non dolet periisse substantiam, non damni causa queritur, sed livoris.* Ibid.

SOo ongeluckighen uytval van eene ongelycke liefde en heeft men niet alleenelyck gesien in de historie van *Joseph*, maer oock in menige andere; want het oock daernaer gebleken heeft in den oudtsten broeder van den verloren sone wederkeerende tot synen vader. Den oudtsten broeder was jalours, ende vol haet ende nydt, om dat den vader synen ontuchtigen ende bedorven sone soo wel ontfonck, ende met leckere spyse ende blydtschap onthaelde; hy wasser oock op vergramt, ende daerom en wilde hy met syn wedercomste binnen huys by hem niet comen.

Den *a H. Chrysologus* spreckter van: Die goedthertige vriendtschap, seght hy, die bewysinge van liefde verjaeght den nydegaert, ende houdt hem buyten huyse; ende daer de reden hem toonde, dat hy by synen broeder soude hebben moeten comen, de afgunstigheydt heeft het hem belet, ende den haet ende nydt en lieten het niet toe. Den oudtsten broeder en conde niet verdraeghen, dat synen broeder, die jongher was, naer dat hy syn goedt soo schandelyck ende onsuyverlyck verquist hadde, meerdere liefde van synen vader soude genieten, als hy tot diën tydt genoten hadde, om het welck hy oock op synen vader quaelyck gesint was. Hy was droef, dat synen broeder was wedergekeert, maer niet om dat hy alle syn goedt verquist hadde, hy en claeght niet om het verlies, maer enckelyck uyt nydt.

b *Post dies 45. Regem Sennacherib occiderunt filii ejus.* Tob. c. 1. v. 4.

Hoort noch, hoe datter veel meerder ongeluck overcomen is aen *b Sennacherib* den Coninck van *Assyrien* om eene ongelycke liefde tot syne sonen, den welcken naer het gevoelen van *Abulensis*, gedoodt wierdt van syne twee sonen *Saraser*, ende *Adramelech*, om dat hy synen jonghsten sone teghen het recht ende de gewoonte van die van *Ægypten* gestelt hadde op den throon, verstootende de twee andere sonen, die ouwer waeren.

An-

Andere droeve gevallen van de oude wet laet ick daer, eene ofte twee van de nieuwe wet sal ick maer bybrengen.

Conde *Castiglien* droever treurspel sien, als van haeren Coninck Alphonsus den X?

De blinde vaderlycke liefde hadde den jonghsten tot de croone verheven met uytsluytinge van den oudtsten, maer dat en bleef daer niet; om het ongelyck dat hem geschiedt was, hy liet sich soo verre brenghen uyt afgunst ende wraeckgierigheydt, dat hy niet alleen aen synen jonghsten broeder nu Coninck gestelt synde het leven benam, maer oock aen synen vader die hy in den kercker dede stellen, alwaer hy van spyt ende van droefheydt quam te sterven. *Beyerlinck in theatro humano verbo.* Primogenitus.

Het is noch droever, datter volght. De *H. Clothildis* eerste Christene Coninginne van *Vranckeryck*, die haeren man *Clodovæus* door haer crachtige woorden ende H. leven brocht tot het Catholyck geloof, heeft oock in haer bloedt geproeft een ongeluckigh ongeval om eene ongelycke liefde.

Sy hadde uyt *Clodovæus* den Coninck gewonnen dry sonen *Clodomirus*, *Childebertus*, ende *Clotarius*. *Clodomirus* was daernaer doodt gebleven in eenen slagh teghen die van *Borgoignien*, achtergelaeten hebbende drye soontjens *Theobaldus*, *Gontanus* ende *Clodoaldus*. *Clotiltildis* hadde noch eenighen troost in de doodt van haeren sone *Clodomirus* met dese dry neefkens, die sy ten uytersten lief hadde, ende met alle sorghe trachtede op te brenghen in princelycke manieren. Maer siet den nydighen helschen geest was op de been, opstokende de twee andere sonen van *Clotildis*, die hun lieten voorstaen, dat haere moeder *Clotildis* meer liefde droegh aen dese drye neefkens, als aen hun, die haer twee sonen waeren; ende metter daedt waeren sy nu door den haet ende nydt soo ingenomen, dat sy sekerlyck hunne neefkens het leven soude nemen, ten waere *Clotildis* soude toelaeten, dat sy tot het cloosterlyck leven souden geschoren worden, het welck als sy het absolutelyck weygerde, twee van die neefkens wierden van de ooms door hun eyghen handt vermoort, alswanneer *Clodoaldus* den jongsten, van eenen vriendt wierdt verborghen, sich daernaer vrywillighlyck begevende tot het geestelyck leven.

Hoe en heeft *Vranckryck* wederom niet in vlam gestaen! Hoe en is heel het Ryck niet verscheurt geweest door den inlandtschen oorlogh! als *Ludovicus* den godtvruchtigen sone van *Carolus Magnus* door den raedt ende opstoken van de Coninginne *Judith* syne huysvrouwe tot Coninck verclaert hadde synen sone *Carolus*, hem stellende voor synen eerst geboren sone *Lotharius*. De droeve gevallen ende ongelucken worden in het breedt ende jammerlyck beschreven in de historie van Vranckeryck.

S. Ambrosius de Joseph. c. 2. Het beste dan voor alle ouders ende geraedtsaemste is, hunne kinders, die in de nature gelyck syn, oock gelyck te maecken in de liefde. *a Iungat liberos æqualis gratia, quos junxit æqualiis natura.*

Voor kinders van den selven stam
Van eender liefd' meer ruste quam;
Oft anders 't is maer haet en nydt
Tot ouders leedt, en kinders spyt.

Eenen vader moet sich in het midden houden tusschen alle syne kinders, even naer ende verre tot allegaeder, gelyck eenen styl in het midden van eenen ronden cirkel, daer den midden-styl even-verre staet van den omloop.

Het was het ghene, dat *Iob* eens seyde van syne kinders, tot de selve gelyckelyck genegen synde, soo sprack hy: *In circuitu meo liberi mei*. Job. 29. *v.* 9. Dat is, myne kinderen syn rondtsom my, als willende seggen: Sy syn my even naer, even lief

Eenen Italiaenschen schryver van onse Societeyt den E. P. *Paulus Segneri*, langhe jaeren predicant van den Paus, over luttele jaeren in opinie van heyligheydt gestorven, geeft aen de voorseyde woorden van *Iob* desen sin: *Iob*, seyde hy, wilde hier mede de Christene ouders onderwysen, dat sy hun in het midden van hunne kinderen moesten houden gelyck eenen styl in het midden van eenen cirkel, gelyck ick terstondt seyde, even verre van de uyterste ronde, om andersins geenen haet ende nydt te veroorsaecken.

Waer 't dat *Iacob* gelyck *Iob* daernaer gedaen heeft, sich oock in het midden van syne sonen hadde gehouden, ende de selve liefde ende genegentheydt tot hun gedraegen, noch hy noch synen sone *Ioseph* en soude in alle die moeyelyckheden niet gevallen hebben, gelyck wy nu voorder in het volgende tweede deel sullen gaen bemercken.

TWEEDE DEEL.

Van de sterckte ende soetigheydt van de Goddelycke Voorsienigheydt.

VOOR-REDEN.

Godt kennisse hebbende van alles, handelt met de menschen met sterckte ende met soetigheydt, hun altydt laetende volle vryheydt in het werck hunder saeligheydt.

DE voor-reden van het eerste deel heeft ons voorgestelt ende uytgeleydt de verheven macht van de Goddelycke *Voorsienigheydt*, bestierende alle dinghen deser wereldt door alle soorten van middelen, oock door onbequaeme naer het goedtduncken van vele menschen, jae die heel contrarie ende teghen-strydigh schynen te wesen, de welcke nochtans ten lesten comt tot haer eynde.

Nu in dese voor-reden van het tweede deel wil ick voor ooghen gaen stellen den tweeden eyghendom van Godts *Voorsienigheydt*, te weten, dat sy alle menschen *soetelyck* ende *crachtelyck* bestiert tot de saligheydt.

Als den Wyseman geseydt hadde, dat de boosheydt, Godts wysheydt niet en can overwinnen *Sapientiam non vincit malitia*: besluyt in het beginsel van het 8. volgende capittel in deser voeghen: Hier om streckt de wysheydt van Godt, van een eynde tot het ander eynde *sterckelyck* ende beschickt alle dinghen *soetelyck*.

Attingit ergo à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Sap. 8. *v.* 1.

Desen soeten ende straffen handel Godts in de bestieringe der menschen is naer het goddelyck goedtduncken wel den alderbesten, ende den bequaemsten; straf en soet op synen tydt is wel het best. Dit siet men verbeeldt in den bermhertighen *Samaritaen* ten opsicht van den gequetsten mensch, die hy op den wegh naer *Iericho* vondt

 lig-

ligghen; in wiens wonden hy instortede olie ende wyn. *Alligavit vulnera ejus, fundens oleum & vinum*. Luc. 10. v. 34.

Den [a] *H. Gregorius* Paus leght het aldus wat breeder uyt. Hy heeft de wonde, seght hy, met olie versoet, op dat hy de scherpheydt van den wyn met de soetigheydt van de olie soude matighen.

Laet ons nu eens gaen bemercken de soetigheydt van de Goddelycke *Voorsienigheydt*.

Ick en kanse niet beter uytlegghen als met de woorden van den geleerden [b] Hugo *Victorinus*. Niet het minste, seght hy, en wordtter uytgenomen van den soeten handel Godts, hy bestiert alles met soetigheydt; al dat haer teghenstandt doet, overwindt sy sonder geweldt, ende al dat haer teghen is, gebruyckt sy op eene verborghen maniere met eene alder-wyste schickinge tot haeren dienst.

Soo spreeckt *Hugo* uytleggende de woorden van den Wyseman. *Disponit omnia suaviter*: Hy beschickt alle dinghen soetelyck. Dese soetigheydt blyckt oock seer claer by den Propheet *Oseas* alwaer hy seght: *Traham eos in vinculis charitatis*. c. 11. v. 4. Dat is: Ick salse trecken met de banden van liefde; gelyck men sonder geweldt trecken soude een lam ofte schaep met een groen tackxken, oft een kindt met een noot, met eenen appel oft met wat suycker Het is het segghen van den [c] *H. Augustinus*. Het kindt seght hy, wordt aldus aengelockt, ende comt uyt liefde sonder bedwanck, maer uyt vryen lust.

Laet ons dit eens voorstellen als een sinne-beeldt van de soete *Voorsienigheydt* Godts, met het opschrift het welcke volght naer de print.

[a] *Vulnus linivit oleo, ut vini acredinem ac mordacitatem olei pinguedine & lenitate temperaret*. S. Greg.

[b] *Nihil excipitur à suavitate ipsius, omnia disponit suaviter, vultis scire quomodo? sine violentia adversa subjicit in pacatissimo regno suo, quod justitia intus tenet, mala quoque & adversantium vitiorũ motus sine coactione secreto ordine sapientissimaque dispositione servire facit*. Hugo Vict. hom. 11. in Ecc.

[c] *Ramum viridem ostendis ovi, & trahis illam, nuces puero demonstrantur, & trahitur; amando trahitur, sine læsione trahitur*. S. August. *tract.* 26. *in* Io.

Niet

Niet uyt geweldt oft uyt bedwanck,
Maer comt uyt vryen wil en danck.

Het Sinnebeeldt wordt uytgeleydt, als volght.

't IS een vreught te sien de schaepen
Met een lust haer voedtsel raepen
In het veldt of in het woudt,
Daer men vindt geblaedert hout:
Doch sy dickwils in de heyden,
Daer sy eerst te vooren weyden,
voedtsel soecken hier en daer,
Maer en worden 't niet gewaer;
Tot haer herders groot gevoelen,
Die syn schaepkens soo siet woelen:
Doch, daer 't vee is vol van schroom,
Clavert self op eenigh boom:

Daer

Daer begint hy af te hacken
't Gulsigh groen de beste tacken;
Dan met die gesneden syn
Helpt syn beestiens uyt de pyn;
Strax sy comen aengeloopen
Heele troepen, heele hoopen
Naer haer lust en vryen danck,
Gants verheught met geen bedwanck.
Jae men siet de schaepkens springhen,
En den herder hoort men singhen;
Al de beestiens syn verheught,
En den herder is vol vreught.
Soo moet ghy den Heer daer boven
Als een goeden herder loven:
Noyt ô mensch van Godt en claeght,
Die voor u meer sorghe draeght.
Menigh schaepken als verloren
Buyten wegh en buyten sporen
Siet men dwaelen van de baen,
Schier eylaes! verloren gaen!
Wel wat doet Godt met die menschen
Heel verleydt in al haer wenschen?
Misschien straffen, met de doodt?
Neen, syn liefd' is al te groot.
Siet van liefd' heel ingenomen
Is van d' hem' len afgecomen
In dit vremt en aerdtsche dal,
Wiltse brenghen in den stal.
Soeckt die schaepkens t' alle weghen,
Tot die allegaer genegen,
En met soetheydt aengelockt
Heeft die in den stal gebrocht:
Soo syn liefd' haer comt te raecken,
Sy hun boosheydt strax versaecken,
Sonder stoot, en sonder pyn,
Door de liefd' gevangen syn.
Goeden herder als een vader,
Op uw schaepkens allegader
Door uw' liefde heel versint
Haer voorwaer te seer bemint.
Wilt oock myne siel verwecken,
Door u soetheydt tot u trecken,

Brenght-

Brenghtse, bid ick, in den stal
Lieven herder, heer van al.

GElyck eenen herder een hongerigh schaepken sonder geweldt te doen tot hem can trecken met eenigh groen, ofte geblaedert taxken, aldus weet diën hemelschen herder alle menschen met syne ingestorte soete gratie als met een teer taxken van genaede aen te locken, om de selve met haeren vryen wille sonder bedwanck soetelyck tot hem te doen komen.

Voorts dese *soetigheydt* Godts is besonderlyck hier in geleghen, dat hy sich weet te passen op den aerdt van de menschen, sich naer de selve wat voeghende, niet alleenelyck lettende op syn goddelyck wesen, maer oock op een ieders nature, de welcke hy teghen haeren vryen wille niet alleen geen geweldt aen en doet, maer gebruyckt oock de middelen, die nu en dan aen de menschen meest dienstigh syn tot hunne saeligheydt.

Het is waer, dat Godt de eerste ende principaelste oorsaecke is van al het ghene, dat de menschen doen, maer even wel hy gaet in alles voort sonder iemandts vryheydt te crencken, sich gevoegelyck schickende naer een iegelyck, hier in eenigsins voortgaende met de menschen naer de siele, gelyck de doctoors ofte medecynmeesters met het lichaem; het is de gelyckenisse van den a *H. Basilius* Bisschop van *Seleucia*. Godt, seght hy, als hy bemerckt verscheyde gestelteniſſen ende genegentheden der menschen, hy gebruyckt bequaeme middelen tot hunne saeligheydt, ende gelyck de medecyn-meesters de remedien by hun selven overdencken, om de sieckten te overwinnen, soo dat Godt van gelycken als den schepper der menschen siende hunne sieckten ende geestelycke quaelen, die sy hun self vrywilligh aengedaen hebben, hy gebruyckt alsdan van synen cant daer teghen bequaeme genees-middelen van syne bermhertigheydt, om hun aldus saligh te maecken. Alwaer den H. Vader in het besonder noch voorstelt verscheyde teere ende heylige beweginghen, de welcke Godt de menschen ingeeft, elck naer de gelegentheydt, niemandt praemende ofte dwingende maer een ieder soetelyck naer syne genegentheydt door syne vaderlycke *Voorsienigheydt* bestierende tot syn eeuwigh geluck.

a *Dominus Deus dum varia hominum ingenia multiformi ratione tractat, multas ad salutem vias aperit, hominum generi, & quemadmodum medicorum optimi varios texunt rationes, quibus morbos expugnent, sic bonus hominum fictor multiplices easque varias conspicatus animorum ægritudines plurima & ipse benignitatis suæ argumenta, per unumquodq; cujusque salutem perficiens.* S. Basil. *Seleuc. orat. 3. de Ios.*

Ick vinde hier op eene seer wel passende ende verstandige geschiedenisse, ons voorgestelt van den historie-schryver b *Codinus* in de beschryvinge van de stadt *Constantinopelen*, van de welcke oock spreekt den geleerden *Theophilus Raynaudus* van onse Societeyt.

b Codinus *in descriptione urbis Constantinopolitanæ.*

Den Keyser *Constantinus* wenste, seght *Codinus*, dat syne keyserlycke stadt *Constantinopelen*, mochte bewoont worden van de princi-

I paelste

paelste heeren ende Princen van de stadt *Roomen*, daer sy van oudts woonachtigh waeren, ende dat sy met heel hun huysgesin, met vrouwen ende kinderen hunne woonstë souden willen comen nemen tot *Constantinopelen*, als in een nieuw *Roomen*. Maer de Princen toonden hier in groote teghenheydt, omdat sy hunne schoone paleysen ende vermaeckelycke lusthoven te Roomen hadden, de welcke sy geensins en sochten te verlaeten. Hoort nu wat dat den Keyser dede, om hun daer toe te verwillighen: Hy dede twelf van die groote Heeren naer *Constantinopelen* comen op pretext van eenen oorlogh teghen de *Persiaenen*. Als die Princen nu te *Constantinopelen* ende by den Keyser gecomen waeren, sondt hy de selve om syne leghers teghen de vyanden te gebieden, eerst van hun gevraeght hebbende hunne ringhen met hunnen seghel daer op.

Daer-en-tusschen dede *Constantinus* den Keyser volgens de afteeckeninghen van hunne Roomsche paleysen, andere heel gelycke opbouwen op de bequaemste ende aengenaemste plaetsen van *Constantinopelen* met gelycke lusthoven daer neffens. Die paleysen nu eenighsins volmaeckt synde sondt hy terstondt eenighe van syn volck naer *Roomen* tot de Princelycke huysvrouwen met de ringhen ende seghels van haere mans, aldus haer laetende weten, dat sy terstondt haere paleysen ende erven soude vercoopen, ende alle dinghen effen gestelt synde, met heel haer huysgesin in syne keyserlycke stadt ofte nieuw *Roomen* souden comen woonen in de nieuste paleysen aldaer voor haer opgebouwt, gelyck sy oock deden soo haest als sy conden.

De *Roomsche* Princen daernaer van den *Persiaenschen Oorlogh* victorieus tot *Constantinopelen* wedergekeert synde, stonden in alles verwondert vindende aldaer hunne huysvrouwen ende kinderen, die nu woonachtigh waeren in de nieuw opgeboude paleysen, meynende bycans dat het al droomen waeren, maer de rechte waerheydt van alles verstaen hebbende, ende verwonderende des Keysers wysheydt ende vernuftheydt, syn sy allegaeder seer geerne ende met voldoeninge te *Constantinopelen* gebleven. daer sy hun eerst soo teghenstelden. Wat datter van de waerheydt is ofte niet, het dient ons evenwel tot onse materie; want hier siet men, hoe dat men iemandt ergens toe soetelyck ende sonder geweldt can verwillighen.

In deser voeghen handelt Godt volgens syne *Voorsienigheydt* met de menschen, die hy ergens toe wilt brenghen, op eene soete maniere hun daer toe bereydende, nochtans sonder bedwanck, maer volgens hunnen eyghen ende vryen wille.

Nu genoegh gehoort hebbende van de soete bestieringe van de goddelycke *Voorsienigheydt*, laet ons nu oock wat segghen van haere *stercke* ende cracht, van de welcke den Wyseman aldus oock spreckt:

spreckt: *Attingit à fine usque ad finem fortiter*. cap. 8. v. 1. dat is: De wysheydt Godts streckt van een eynde tot het ander *sterckelyck*.

Het is maer al te waer, dat Godt in alles met sterckte crachtelyck voortgaet, sekerlyck ten lesten uytwerckende het ghene hy eens vast gestelt heeft, het welck door de boosheydt der menschen noyt en can belet worden. *Sapientiam non vincit malitia*. Sap. 7. v. 30.

Om nu te verstaen, waer in dat die sterckte ende macht van Godts *Voorsienigheydt* bestaet, hoorter van spreken eenighe Heylige ende wyse mannen.

Den [a] *H. Bernardus* leght dit uyt in deser voeghen, te weten dat den *Voosienighen Godt* syne sterckte betoont, alser niet het minste en gheschiedt sonder syne macht, ende alles doet uytvallen, gelyck hy het gestelt heeft ende begeert.

Den [b] *H. Chrysostomus* seght, dat de *Voorsienigheydt* Godts haer cracht vertoont, als sy de menschen soo weet te beweghen, dat sy de selve wysmaeckt al dat sy wilt, sonder nochtans eenigh geweldt aentedoen.

Het is het ghene, dat den [c] *Rechtsgeleerden* seght, te weten, dat het voor stercker wordt gehouden, iemandt iet wys te maecken, als met geweldt hem daer toe te dwinghen.

Soodanige cracht gebruyckte den *H. Honoratus* in het bestieren van syne ondersaeten, van den welcken den [d] *H. Hilarius* seyde, dat diën H. man *Honoratus* naer syne gewoonte alles uytvoerde door een soet bevel, syne ondersaeten wysmaeckende al dat hy van hun begeerde.

Maer iemandt soude hier connen peysen ofte seggen: En strydt dan desen handel Godts niet teghen den vryen wille van den mensch? want ist dat de *Voorsienigheydt* Godts seker is ende onfeylbaer, hoe can den wille van den mensch vry wêsen? ende ist dat den mensch in alle dinghen eenen vryen wille moet hebben, hoe can Godts *Voorsienigheydt* in haere schickinge altydt seker ende vast gaen, sonder verandert ofte belet te connen worden? Om dat wel te verstaen, men moet eerst weten, datter in Godt verscheyde kennissen ofte wetenschappen syn, naer het seggen van de Godtsgeleerde.

Ten eersten moet men weten, datter in Godt is eene wetenschap, door de welcke hy eene sekere kennisse heeft van alle dinghen, de welcke noyt en sullen geschaepen worden, die hy nochtans hadde connen scheppen, als het hem belieft hadde, ende die kennisse heeft Godt van menighe andere werelden die hy hadde connen maecken, maer die hy evenwel volgens synen wille noyt scheppen en sal. Die kennisse wordt genoemt *Scientia simplicis intelligentia*, dat is eene weten-

a *Attingit fortiter, dum nihil eorum evenit, quod non, pro ut vult potentia, praeordinet Providentia.* S. Ber.

b *Nulla fortitudo illi par, quae humanam voluntatem persuasione sola domat.* S. Chrys. *hom.* 3. *in ep. ad Eph.*

c *Persuadere, dicit consultus, fortius esse, quam compellere.* L. 1. ff. *de servo corrupto.*

d *Omnia quae agenda erant, cogebat blando illo, sicut semper solebat imperio.* S. Hilarius. *de* S. Honorato.

tenſchap van enckele begrypinge.

Ten tweeden iſſer in Godt eene kenniſſe ofte wetenſchap van al het ghene, dat de menſchen ſouden doen in alle geſtelde voorvallen, ofte gheleghentheden ofte op alle conditien, diër geſtelt ſouden connen worden: By Exempel: Godt weet, waert datter iemandt van daghe buyten de ſtadt ſoude willen gaen, of hem alſdan eenigh geluck ofte ongeluck ſoude overcomen, of hy op den wegh B. E. ſoude vinden eene borſe met geldt, ofte iet anders, ofte wel, of hy ſoude vallen in de handen van de ſtraet-rooovers, de welcke hem alle ſyn geldt ſouden afnemen, ſoo weet Godt al het ghene, dat aen elcken menſch in het beſonder in alle gelegentheden ende geſtelde gevallen ofte conditien ſoude connen overcomen, ende die wetenſchap wordt genoemt *Scientia conditionalium*. Eene wetenſchap van al het ghene op eenige conditie ſoude geſchieden. Dit heeft claerlyck gebleken in den vluchtenden [a] *David* van het geſicht van den Coninck Saül. *David* gecomen ſynde in de ſtadt *Ceila*, vraeghde van Godt, of de borghers van die ſtadt, waert dat hy daer bleef, hem leveren ſouden in de handen van *Saül* die hem vervolghde, ende Godt antwoorde dat ſy hem aen *Saül* ſouden overleveren, waer op David ſich terſtondt op de vlucht begaf, uyt het welck blyckt, dat Godt op die conditie wiſte, dat David gelevert ſoude hebben geweeſt, waert dat hy daer hadde gebleven.

[a] *Dixitq; David, ſi tradent me viri Ceilitæ in manus Saül? & dixit Dominus tradent. Surrexit ergo David & viri ejus quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceila* 1. Reg. c. 23. v. 12.

Dit blyckt oock uyt het ghene *Chriſtus* eens ſeyde aen de booſe inwoonders van [b] *Corozain* ende *Bethzaida*: hy ſpreckt aldus: Waeren in Tyro ende Sydon de mirakelen geſchiedt, die in u geſchiedt ſyn, ſy ſouden hier voormaels in een hairen cleedt ende in aſſchen penitentie gedaen hebben; waer uyt men oock ſiet, dat Chriſtus wiſte, wat die van *Tyrus* ende van *Sydon* ſouden gedaen hebben op deſe volbrochte conditie, waert dat ſy geſien hadden alle die mirakelen.

[b] *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethzaida! quia ſi in Tyro & Sydone factæ eſſent virtutes, quæ factæ ſũt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent.* Matt. 11. v. 21.

Aldus volgens die conditionele wetenſchap Godt ſiet ende weet, hoe de menſchen hun ſouden draeghen naer hunnen vryen wille met de eene oft andere goddelycke gratie, die hun Godt geven ſoude.

Nu genomen dat Godt voorſagh door ſoodanige wetenſchap, die niet faelen en can, dat ſy die gratie wel ſouden gebruycken; wat dunckt u? als Godt nu eene van die gratie hun gave, ſoude men alſdan niet moeten bekennen, dat Godt die gratie hun gevende, hunnen vryen wille geenſins en ſoude krencken? gemerckt hy ſoude voorſien, dat ſy die gratie vrywilligh wel ſouden gebruycken. Dat ſchynt heel claer.

Den *H. Auguſtinus* ſpreckter oock van l. 1. ad *Simplicianum* quæſt. 2. Godt, ſeght hy, en toont aen niemandt ſyne bermhertigheydt te vergeefs

geefs, want aen den welcken hy bermhertigh is, hy roept hem aldus gelyck hy weet, dat hem dienstigh soude wesen, ende dat hy synen bermhertighen roep niet en soude verstooten, ofte verachten: dit syn syne woorden: *Nullius Deus frustra miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat.*

Door die wetenschap siet Godt, dat dien mensch syne gratie soude aennemen, ende vrywilligh die gebruycken, ende niet verworpen: uyt het welck men claerblyckelyck siet, dat Godt den mensch den vryen wille laet, als hy hem soodanige gratie soude geven.

Ick moet hier oock bybrenghen de schoone woorden van den [a] *H. Dionysius Areopagita*. De Goddelycke Voorsienigheydt, seght hy, is de bewaerstersse van alle schepselen, van elck in haere nature, soo van die beweeght worden door haer eyghen selven, als van die beweeght worden van haeren vryen wille, die bequaemelyck van alles voorsiende, ende gelyck haer wesen ofte nature vereyscht, haer mededeylende van haere goedtheydt, op haer bequaemelyck passende.

Ten derden bemerckt oock, datter in Godt eene kennisse ofte wetenschap is, door de welcke hy van der eeuwigheydt alle schepselen aenschouwt, de welcke van het beginsel des wereldts tot het eynde eens sullen geschaepen worden; welcke kennisse genoemt wordt *Scientia visionis*, dat is, eene wetenschap ofte kennisse des gesichts.

Uyt al het welck, datter geseydt is, can men genoegh mercken den soeten ende crachtigen handel van Godts *Voorsienigheydt* in het kiesen ende gebruycken van de bequaeme middelen, door de welcke hy sekerlyck geraeckt tot syn voorgestelt eynde.

Wy sullen daernaer sien in de historie van *Joseph*, dat de Goddelycke Voorsienigheydt altydt met hem gehandelt heeft met soetigheydt ende met sterckte, sonder nochtans aen synen vryen wille ergens in te cort te doen, den selven ten lesten brengende in het landt van Ægypten, om hem aldaer op synen tydt met eere ende glorie te verheffen.

Eerst sullen wy toonen in de volgende sedeleeringe, dat de overste van verscheyde staeten in de bestieringe van hunne ondersaeten oock met soetigheydt ende straffigheydt ofte sterckte naer gelegentheydt hun behoorden te draeghen.

[a] *Divina Providentia cujusque naturæ est conservatrix, eis, quæ per se moventur, & libero arbitrio, convenienter providens omnibus & singulis propriè, ut omnium & singulorum natura capit, pro modo cujusq; providentissimas bonitates impertiens.* S. Dionysius Areop. *l. 4. de divinis nominibus sect. 4.*

SEDE-LEERINGE.

Het is geraedtsaem, jae noodigh; dat alle oversten, ouders, ende meesters hunne ondersaeten ende kinderen naer gelegentheydt van tydt regeeren ende bestieren nu met soetigheydt nu met straffigheydt.

DIën wysen ende voorsichtigen handel Godts in alles te bestieren met sterckte ende soetigheydt: *Disponens omnia fortiter & suaviter*, behoorde naergevolght te worden van alle oversten, ouders ende meesters, ten opsicht van hunne onderdaenen.

Het is de bemerckinge ende leeringe van den geleerden *Cornelius à Lapide* van onse Societeyt, uytleggende het 8. capittel van het boeck der wysheydt; ende daerom hebben sommige oversten aengenomen voor hun devies: *Fortiter & suaviter*, sterckelyck ende soetelyck, ende dat, om dieswille dat sy oordeelden, dat men met sterckte ende soetigheydt de ondersaeten behoorde te regeeren: de reden is, om dat de sterckte ofte eenige straffigheydt met soetigheydt het onderhouden der geboden vervoordert, daer de soetigheydt alleen het selve niet en doet, ende eene straffe regeeringe alleen de gemoederen van de onderdaenen stoort ende verbittert.

Het is verre de beste regeeringe, alser de liefde ende de vreese tusschen speelt, maer noch meer de liefde ende soetigheydt, als strafheydt ende stuerheydt: want naer het spreeckwoordt: Eene soete regeeringe heeft groote cracht: *Blandum imperium imperiosum*. Ten minsten moet de soetigheydt ende strafheydt gemenght worden. Soet ende suer, als men seght, is de beste sousse. Den a *H. Gregorius* Paus vervat het met dese woorden: De soetheydt moet gemengeldt worden met strafheydt; men moet eene getempertheydt maecken van alle beyde, op dat de onderdaenen niet verbittert en worden door al te groote strafheydt, ende niet verswackt door al te groote goedtheydt. Welcke leeringh hy meent verbeeldt te syn in de b Arcke des verbondts, in de welcke de roede van *Moyses*, ende hemelsch manna wierdt bewaert. Aldus moet in het herte van eenen oversten, seght hy, gevonden worden eene *Roede* van strenghigheydt, ende samen het *Manna* van soetigheydt; het welck hy daernaer breeder aldus uytleght. Datter eene liefde zy, maer niet al te sacht: Datter oock eene strafheydt zy, maer niet al te straf, eenen iever, maer niet al te wreedt, eene goedertierentheydt, maer niet al te seer sparende; eene menghelinge van rechtveerdigheydt ende berm-

a *Miscenda est lenitas cum severitate, faciendum quoddam temperamentum ex utroque, ut neque multa exacerbitate exulcerētur subditi, neque nimia severitate solvantur.* S. Greg. 2. *parte. pastoralis. c.6*

b *Ita plane in boni rectoris pectore si est virga districtionis, sit & manna dulcedinis, sit amor sed non emolliēs, sit rigor sed nō exasperans, sit zelus sed non immoderatè saeviens, sit pietas, sed non plus quam expediat, parcens, ut dum se in arce regiminis justitia clementiaque permiscent, is qui praeest corda fidelium & tenendo demulceat, & terroris clementiam demul-*

bermhertigheydt, met een woordt geseydt, dat den oversten de gemoederen der ondersaeten houde in vreese ende liefde.

Den selven *a* H. Vader, om de oversten dit noch beter in te drucken, seght, dat desen handel self den geest Godts is, den welcken hy getoont heeft in de gedaente van een duyve over synen sone, als hy gedoopt wierdt, ende in de gedaente van vier over syne vergaederde Apostelen ende discipelen, want door het vier de sterckte ende straffigheydt, ende door de duyve de sachtmoedigheydt beteeckent worden. Diesvolgens moet men seggen, dat diën oversten niet vervult en is met eenen goeden geest, maer meer met eenen quaeden geest, den welcken in syne stille sachtmoedigheydt laet vaeren synen cloecken brandenden iever, ende in de cloeckheydt van synen iever verlaet de deught van saghmoedigheydt.

Desen iever ende soetigheydt is den geest van Godt in het regeeren ende bestieren van heel de wereldt, den welcken hy wilde mededeylen aen de Apostelen, de welcke moesten wesen de Oversten van heel de wereldt; ende Godt oordeelde diën noodtsaeckelyck te wesen, om alle menschen wel te bestieren tot haere saligheydt.

Den *b* H. *Chrysologus* soo uytstekende in alle syne schriften, stelt het ons oock in het cort voor. In Godt, seght hy, en worter geene goedtheydt gevonden sonder rechtveerdigheydt, ende geene rechtveerdigheydt sonder goedertierentheydt, want ist dat dese twee worden gescheyden, de deughden gaen te niet · de gerechtigheydt sonder goedtheydt is onbermhertigheydt, ende de rechtveerdigheydt sonder de goedertierentheydt is eene wreedtheydt.

Dese soete ende straffe regeeringe Godts schynt den Propheta *David* bemerckt te hebben als hy Godt aldus aenspreckt: Uwe roede ende uwen stock hebben my getroost: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*. ps. 22. welcke woorden den geleerden *c* *Isidorus Pelensiota* aldus uytleght: de regeeringe Godts, seght hy, wordt van *David* genoemt eene roede ende stock, om dat hy op synen tydt gebruyckt de straffende roede, ende op synen tydt den stock, om alle moeyelyckheydt ende swarigheydt te ondersteunen.

Ick en magh hier niet achterlaeten een volmaeckt voorbeeldt van eene soodanige ende lofbaere regeeringe; het is geweest diën lofweerdighen man den *H. Maximus*, eerst Abt van *Lerin*, ende daernaer Bisschop van *Reggio*, gelyck eenen schryver met naeme *Faustus*, verhaelt: Diën H. man, seght hy, was Godt in alles weerdigh: *O virum per omnia Deo dignum!* In hem stack uyt, self in syne cleedinge een cloeck gemoedt, in syne uytwendige gesteltenisse sagh men een claer beeldt van heyligheydt, in synen ganck was onsaghbaer, in

mulcendo constringat. Ibid. a *Idcirco nempe Spiritus S. in columba & in igne monstratur, quia videlicet omnes, quos impellit, & columbæ simplicitate & in igne ardentis zeli exibet nequaquam ergo spiritu plenus est, qui aut in tranquillitate mãsuetudinis fervorem æmulationis deserit, & rursum in æmulationis ardore virtutem mãsuetudinis deserit*. S. Greg. 3. *parte Past. admon*. 17. b *Penes Deum neque pietas sine justitia est, neq; sine pietate justitia. Virtutes si separatæ fuerint, dilabũtur. Æquitas sine bonitate sævitia est, & justitia sine pietate crudelitas*. S. Chrys. *serm*. 148. b. *Divinum regimen à Davide virga & baculus denominatur, quia opportune in tempore, & virgam percutientem, & baculum fulcien-*

in syn gesicht vol van eerbiedigheydt, eerweerdigh om syn strengheydt, ende goedertierigheydt, den welcken volgens syne macht de berispinge wist te maetighen met de saghmoedigheydt synder oodtmoedigheydt. De strafheydt van syn aensicht was dreygelyck, maer de stilligheydt ende soetigheydt des herten was vriendelyck streelende; door die samen-gevoeghde gaven hy was als eenen *Paulus* in syn aensicht, ende als *Petrus* in synen geest, eenen naervolgher van de strafheydt van *Paulus*, ende van de goedertierigheydt van *Petrus*, soo dat men qualyck voor hem en derfde verschynen, ende nochtans syn afwesen en conde men niet wel verdraeghen. Tot hier toe syn het de woorden van den historie-schryver *Faustus*, de welcke hy wat breeder bybrenght, op dat alle oversten dien wonderen ende uytsteeckenden man in syne regeeringe soude naervolgen, soetelyck ende sterckelyck altydt voortgaende.

Eenen anderen weerdighen Abt met naeme a *Philippus* besonderlyck sprekende van de plicht van de geestelycke oversten, van Prelaeten ende Bisschoppen, seght, dat sy self door hunnen staf geleert worden, hunne ondersaeten met soetigheydt ende straffigheydt te bestieren. Door den staf, seght hy, word, den Prelaet al swygende vermaent ende geleert, hoe dat hy de selve moet regeeren. De cromheydt op 't bovenste van den staf geeft te kennen de noodighe saghmoedigheydt van den oversten, door de welcke hy syne onderdaenen met eene vaderlycke liefde tot hem moet trecken; voorts door de rechtheydt van den stock wordt men geleert, dat men de ondersaeten moet houden in de rechte weghen der deughden. Ten lesten door de scherpheydt van onder den staf, wordt beteeckent de strafheydt, de welcke de oversten somtydts teghen de ongehoorsaeme ende ongewillige moeten gebruycken.

Den geleerden *Durandus* leght dit uyt met dit latynsch dicht.
Curva trahit, quos recta regit, pars ultima pungit.
Eenen anderen spreckt in deser voeghen.
Attrahe per summum, medio rege, punge per imum.
Het welck men aldus can verduytschen.

Den staf van boven crom den vader aen can wecken,
Dat hy syn ondersaet met eene liefd' moet trecken.
Den midden stam hem leert, dat hy ten rechten doet.
En 't scherp van onder toont dat hy oock straffen moet.

Dese maniere van regeeren met soetigheydt ende oock met strafheydt vinde ick ons achtergelaeten by die van *Assyrien*. Sy stelden in hunne vendels eene witte duyve met een sweerdt in haeren beck, van het welck den propheet *Jeremias* schynt te spreken, als hy seght, dat

cientem, sive consolationes per lenitatem admovet. Isid. Peuleus. *in ps.* 22. a *O virum per omnia Deo dignum! eminebat in ipso habitu animi fortitudo, in specie exteriori ipsam putasses expressam imaginem sanctitatis: Terribilis in incessu, reverendus aspectu, metuendus severitate, benignitate venerandus, auctoritatis censuram humanitatis mansuetudine temperabat, minabatur quidem frõtis austeritas sed cordis serenitas blãdiebatur. Ac sic convenienter in uno diversitate gratiarum Paulus apparebat in vultu, Petrus in spiritu illius discretionis, hujus erat pietatis æmulator, ita ut, cum præsentiam vix sustineres, absentiam ferre non posses.* Faustus *apud* Thep. Ray. *de Regimine.* b *Nonne virga pastoralis cur-*

dat men ſich moet myden van eene duyve met een ſweerdt. *A facie gladii columba*. Jerem. 25. v. 38.

Den E. P. *Cornelius à Lapide* die woorden uytleggende ſeght, dat dit ſeer wel uytdruckt de ſtrafheydt ende ſoetigheydt in het regeeren, die men moet ſamen voeghen, de ſtrafheydt tot de ongehoorſaeme ende moedtwillige, ende ſoetigheydt tot de ſoete onderſaeten.

Deſe ſoete ende ſtraffe regeringe en moet niet alleen plaetſe hebben in de geeſtelycke ende wereldtſche overſten, maer is oock teenemael noodtſaeckelyck in meeſters ende vrouwen ten opſicht van hunne dienſtboden, ende in de ouders aengaende hunne kinderen. Men moet ſtraf ende ſoet weſen op ſynen tydt, men magh niet al te quaedt ſyn, ende te ſpytigh, ende oock niet altydt te goedt.

Den H. Apoſtel [a] *Paulus* ſchryvende tot die van *Epheſus*, geeft deſe vermaeninge aen de vaders des huyſgeſin: Ghy vaders en wilt uwe kinders niet verwecken tot gramſchap, te weten met gedurigh te ſpytigh ende te ſtuer te ſyn, maer voedtſe op in onderwyſinge, ende beriſpinge des Heeren.

Den voorgenoemden [b] *Abt Philippus*, ſchryvende op deſen brief, ſeght, dat de vaders hunne ſonen niet en moghen verbitteren, noch fenyn van grammoedigheydt hun inſtorten, die ſy beter met olie moeſten overgieten, dat is die opvoeden met eene ſoete ende ſtraffe onderwyſinge des Heeren. Eenen vader en moet niet alleen een cloeck ende ſchalck beleydt hebben van een ſerpent in de beſtieringe ſynder ſonen, maer oock daer by voeghen eene ſaghmoedigheydt van eene duyve.

Maer eylaes het geſchiedt maer al te dickwils, dat de vaders tot hunne ſonen al te ſoet ſyn, de welcke in alles door de vingeren ſien, ende de ſelve niet en derven vermaenen, maer dit is ten uyterſten beriſpelyck ende ſchaedelyck; ende ſoodanige ouders ſyn dickwils het verderf ende verdoemeniſſe van hunne kinderen.

Teghen ſoodanige ouders ſpreckt den [c] Wyſeman met deſe woorden: Die de roede ſpaert haet ſynen ſone, maer die hem lief heeft, onderwyſt hem neerſtelyck. Ende dat is ſyne kinders ten beſten onderwyſen, als menſe door de roede ſoeckt af te trecken van het quaedt ende te brenghen tot de deught.

Ende al waert dat ſy daer over claeghden ende eenige pyn gevoelden, ſy en ſullender niet van comen te ſterven, ſeght den ſelven [d] Wyſeman, ende daernaer van het eeuwigh ongeluck bewaert worden.

Maer hier is wel te bemercken, dat de roede, daer den wyſeman hier van ſpreckt, geene roede van verbitteringe ofte ongeregelde gram-

[a] *Patres nolite ad iracundiã provocare filios veſtros ſed educate eos in doctrina & correptione* Domini. *ad* Epheſ. c. 6. v. 4.

[b] *Nolite iis iræ venenum infundere, quos debetis oleo unctionis perfundere. Bonus pater filiis non paret laqueum, non ruinam, ſed eis ſalutarem non tam verbis quam moribus dat doctrinã, ut ſerpentis aſtutiæ jungat columbinam manſuetudinem.* Philip. *Abb. l. de ob. bed. c.* 41.

[c] *Qui parcit virgæ, odit filium, qui autem diligit eum, inſtanter erudit*. Prov. 13. v. 24.

[d] *Nolite abſtrahere à puero diſciplinam, ſi enim percuſſerit eum virga, non morietur. Tu virgâ percuties eum, & animam ejus de inferno liberabis.* Prov. 23. v. 13.

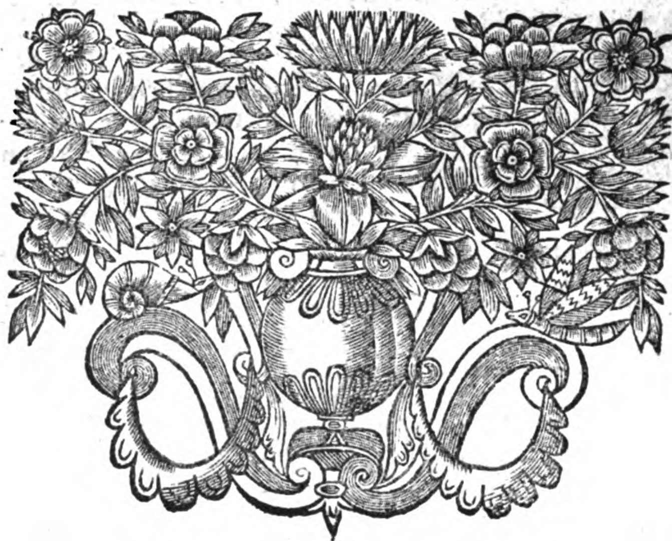
gramschap en is, maer van eene vaderlycke ende redelycke straffe, de welcke, als sy geschiedt sonder passie, met profyt wordt genomen van den ghenen, die wordt gestraft, jae de soo gestrafte kinderen sullen de handt van soo eenen vader van self kussen. Gelyck seyde den a *H. Prosper* handelende van dese materie.

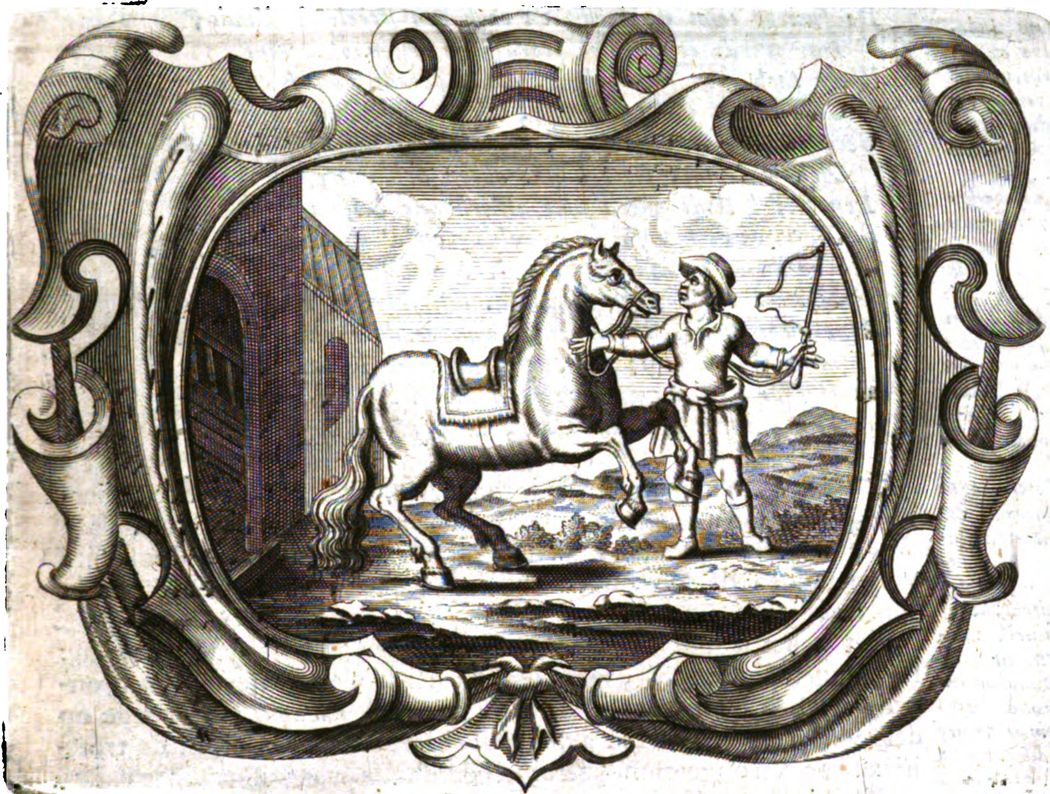
De kinders dan moeten geregeert worden met liefde ende met vreese, nu met soetheydt, nu met strafheydt.

De onredelycke gedierten self, soo men siet, moeten aldus beleydt worden.

Didacus Saavedra eenen verstandighen spaenschen schryver stelt ons dat voor in syne sedeleeringhen in het 38. sinnebeeldt van een jonck ende dertel peerdt, het welck van den stal-knecht met eene handt wordt gestreelt, ende met de sweep in de andere handt gedreyght, met het spaensch devies het welcke volght naer de print,

a *Leviter castigatus exhibet reverentiam castiganti: Asperitate autem nimiâ & increpatione offensus, neq; increpationem recipit neq; salutem.* S. Prosp. *l.* 2. *de vita contempl. cap* 5.

Con alago, y con rigor.
Dat is:
Met sweep en soete handt,
Men brenght het in den bandt.

Het sinnebeeldt wordt uytgeleydt.

E*En peerdt vol vier en vlam volmaeckt in al syn leden*
Geteelt in eenigh bosch, en van geen mensch bereden,
Een jongh en wildt gediert, dat loopt, dat springht en slaet;
Wat hier gedaen? 't is noodt, dat 't in de rybaen gaet.
't Wildt dier moet in den toom, de beest moet syn gedwongen,
Om synen wilden aerdt, end' ongetemde spronghen;
Door toom, door caveçon, en met de sweep in d' handt,
Het peerdt moet syn getemt, het peerdt moet op den bandt.
Maer hoe het ingetoomt met al syn slaen en springhen?
Ghy sult het met de sweep, en 't streelen connen dwinghen.

De sweepe temt de beest, en oock een streelend' handt;
Dus wordt een dertel peerdt ten lesten overmant.
Waer sagh men syns gelyck, als 't peerdt van Alexander,
Geheel van vlam en vier, als eenen Salamander,
Geen ruyter het verdroegh, strax wierp het hem daer af,
Aen 's Coninx soete handt alleen sich overgaf,
Een soet beleydt alleen van alderhande beesten
Noyt dwinghen sal 't geweldt van d' ongetemde geesten,
De roede oock noodigh is, of 't is verloren pyn,
Het fel en 't woedigh peerdt self sal den meester syn.
Dus moet men een boos kindt van aerdt en van manieren
Noyt wesen al te soet, of straf in te bestieren.
O vaders op syn tydt bestraft u dertel kindt,
Dan sal het syn van Godt, en ghy van hem bemindt.

GElyck men bestieren ende temmen moet de onredelycke gedierten, soo moeten de ouders handelen met hunne kinderen, als sy ongebonden ende wederspannigh syn, oft anders die al te sachte ouders souden de selve noch ergher maecken, ende doen loopen in hun eeuwigh ongeluck.

Het is het segghen van den *a Ecclesiasticus*, hoort syne woorden: Een ongetempt peerdt, seght hy, sal herdt worden, ende eenen onbedwonghen sone sal roeckeloos worden. *b Rabanus* schryvende op dese woorden, leght die aldus wat breeder uyt· Gelyck de trotsheydt van een ongetempt peerdt in peryckel is, van erghens in te vallen ende te verongelucken, van gelycken is de ongebondentheydt van eenen sone seer naer by aen het ongeluck van syn lichaem ende van syn siele.

Waer 't saecken dat de ouders trachteden hunne moeyelycke ende dertele kinders van jonx met sorghe ende eenigh geweldt onder te houden, ende hunnen moedtwillighen aerdt te breken, sy souden-der wyse ende lofweerdige kinders van maecken tot hunne vreught, ende tot geluck ende blydtschap van de kinderen self, voor het welck sy hunne ouders oock souden bedancken.

Den *c H. Chrysostomus* beclaegende alle swacke ouders, spreckt aldus met verwonderinghe: De groote Heeren geven aen de stalle-knechten den last, dat sy met alle sorghe hunne jonghe peerden wel souden beryden ende temmen; ende die knechten en laeten door-onachtsaemheydt die dertele beesten niet comen tot eenen ouderdom, maer van als sy noch jonck syn, stellen sy hun den breydel in den mondt, ende oock den caveçon op den neus, ende daer-en-tusschen, seght hy, veele ouders laeten hunne kinders ouder worden, sonder de selve te vooren in te binden, ende naer verdiensten te straffen; aldus

a *Equus indomitus evadit durus, & filius remissus evadit praeceps.* Eccl. c. 30. v. 8.

b *Sicut superbia equi indomiti in praecipitium prona est, sic lascivia filii indisciplinati in peccati ruinam proxima est.* Rabanus. *in cap.* 30. Eclesiast. v. 8.

c *Domini cogunt equorum domitores, ut studiosissimè equos suos domitent; neque incuriâ committunt ad firmiorem indomitos aetatem pervenire sed fraenum & caetera, quibus opus est, incipiunt adhibere. Liberos autem suos longe provectos absque castigationis fraeno negligunt parentes, & dimittunt circumire, scortis aleis & obscaenis spectaculis inhiantes.* S. Chrys. *hom.* 68. *in Matt.*

aldus geven sy hun den vollen toom tot alle vryheydt ende dertelheydt tot oneerlycke schouwspelen ende soodaenige vergaederinghen.

Dit is eylaes te beclaeghen! het welck sonder twyfel moet strecken tot een verderf niet alleen van de kinders, maer oock van de ouders, die oorsaeck syn van al het ongeluck ende hunne kinders verdoemenisse, ende daerom besonderlyck gestraft worden, gelyck het genoegh gebleken heeft in den oppersten Priester *a* *Heli*, den welcken Godt overviel met de doodt, om dat hy met syne sonen *Ophni* ende *Phinees* al te soet gehandelt hadde, ende niet genoegh vermaent, ende scherpelyck berispt ende gestraft, als sy plichtigh waeren.

Soo dan om wel te doen, en vaders ende moeders moeten op synen tydt nu soet, nu straf syn, ende de soetigheydt ende de strafheydt samen menghelen, naer den raedt wederom van den *b* *Ecclesiasticus* seggende, dat de ouders hunne kinderen soetelyck, ende volgens de reden moeten onderwysen, ende van jonx af die beginnen te booghen, ende de selve oock naer verdiensten straffen.

Desen handel Godts van soetigheydt ende strafheydt met de menschen, daer ick tot nu toe van gesproken hebbe, sal ick in het volgende capittel in *Joseph* gaen bemercken.

a *Prædixi ei quod judicaturus essem domum ejus in æternum, eo quod noverat, indigne agere filios & non corripuerit eos.* 1. Reg. 3. v. 13.

b *Filii tibi sunt, erudi eos, & curva eos à pueritia.* Eccl. 7. v. 25.

I. CAPITTEL.

De Goddelycke Voorsienigheydt hadde den onnooselen Ioseph laeten vercoopen als een slave, eerst aen de Ismaëliten, ende daernaer aen Putiphar eenen Prince van den Coninck Pharao, het welck scheen eene strafheydt ende onbermhertigheydt te wesen, maer dit en was niet sonder reden, met hem daernaer handelende met soetigheydt.

WY hebben naer het gevoelen van de HH. Vaders ende uytleggers van de H. scrifture in de voor-reden beginnen uyt te leggen de sterckte ende soetigheydt vande Goddelycke Voorsienigheydt in de bestieringe der menschen tot hunne saligheydt.

De *Sterckte* bestaende in eene sekere ende onfeylbaere uytwerckinge voor alle haere voornemens: De *Soetigheydt* haer voegende naer

Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Sap. 8. v. 1.

de genegentheden ende naer den aerdt der menschen, sonder nochtans ergens in te crencken hunnen vryen wille.

Laet ons nu voorder in dit tweede begonste deel bemercken de sterckte ende soetigheydt van de selve *Voorsienigheydt* Godts in de slavernye, in de gevangenisse, ende in de volgende ongevallen van den onnooselen *Joseph*, die wat suers en wat soets geproeft heeft, wat azyn versoet met olie, die evenwel altydt boven swemt. Aldus heeft de deught van *Joseph* door Godts sterckte ende soetigheydt geoeffent, altydt boven geswommen, gelyck het volgende sinnebeeldt sal betoonen.

De olie ende Josephs deught souden aldus connen spreken, samen dienende voor een devies gelyck als volght naer de print.

Of ghy my druckt en keert rondtsom
Ick even altydt boven com.

Het ſinnebeeldt wordt uygeleydt.

'k EN wil het ſoete ſap der cruyden niet beſchryven,
Van d' oly ick maer ſpreeck, van d' uytgeperſt olyven:
De oly nuttigh is, heel ſoet, en aengenaem
Voor een geſonden mondt, en ſiecken heel bequaem.
Doch dat my beter dient, en nu heb' opgenomen:
De oly, ſoo men ſiet, ſal altydt boven comen:
Als ghy met ander nat de oly ſamen ſlaet,
Sult echter altydt ſien dat d' oly boven ſtaet.
Het lichſte treckt om hoogh, en 't vet ſal ſamen blyven,
Dus d' oly van haer ſelf ſal altydt boven dryven.
Voorwaer op Joſephs *deught dit wel en wonder ſpeelt,*
En voor hem weſen magh een ſoet en aerdigh beeldt.

Oleum cur nulli humori miſceri patiatur? quia lentum, craſſum continens, nec ullas in partes tenues conficitur; ideo nullum locum dat humoribus miſcendis. Alexand. *Amphrod. Prob.*

Wie ſalder Joſephs *deught naer weerden oyt verconden?*
Waer iſſer ſyns gelyck in ſynen tydt gevonden?
Des vaders lieffſten ſoon, op Joſeph *heel verſint,*
Tot ſpyt van al de reſt, van hem te ſeer bemint.
Sy waeren vol van nydt van buyten en van binnen,
Het kindt eylaes! niet cond' ſyns broeders haet verwinnen,
Op Jacob oock vergramt, den nydt was al te groot;
't Kindt ſoud' het op ſyn tydt betaelen met de doodt.
Maer doet vry, wat ghy condt, de moeyt' ſal ſyn verloren;
Godt hem bewaeren ſal als ſynen uytvercoren.
Verdruckt hem ſoo ghy wildt naer uwen booſen aerdt,
Daer is voor hem geen vrees, voor hem, die Godt bewaert.
Dreyght hem oock met de doodt, wilt hem een ſlave maecken,
Sal even tot uw' ſpyt noch boven al geraecken.
De deught noyt heel verdruckt, daernaer ſal hoogher gaen,
En haer verdienden lof in meerder glory ſtaen.
Dus Joſeph *naer ſyn druck daernaer ſal hoogher clemmen,*
En ſoo de oly doet ten leſten boven ſwemmen;
Godt hem verloſſen ſal van al ſyn ongeval,
En door ſyn vaſt beſtier verheffen boven al.

SOo heeft hem Godt daernaer door ſyne vaderlycke *Voorſienigheydt* verheven.

Het ſal nu de pyne weerdt ſyn, deſe ſoete ende ſtraffe handelinge Godts te verſtaen uyt het boeck *a Geneſis* beſchreven van den Propheet *Moyſes*, alwaer heel het vervolgh van de hiſtorie verhaelt wordt, hy ſpreckt aldus: *Joſeph* is geleydt naer *Ægypten*, ende *Putiphar* eenen Prince van de legher heeft hem gecocht uyt de handen van de *Iſmaeliten*, van de welcke hy daer gebrocht was.

Alwaer, gelyck den *b H. Chryſoſtomus* ſeght, den godtſdienſtigen *Joſeph* met nieuw lyden geoeffent wordt, daer hy terſtondt menige tempeeſten van vervolgingen, ende veel moeyelyckheydt moeſt onderſtaen, ſonder nochtans te verſincken; maer alſſer een nieuw quaedt weder opſtondt, hy betroude altydt op Godt, ende als eenen wyſen ſtierman aen het roer ſittende beſtierde hy het ſchip.

Aldus leydt de *Voorſienigheydt* Godts ſyne dienaers door veele moeyelycke weghen; Godt beproeft hun geloof, hy ſcherpt hunne deught, de ſelve daer in onderwyſende ende verſterckende, op het welck den ſelven *c H. Chryſoſtomus* ons wederom eene goede leeringe geeft, ſeggende: dat wy aldus ons gemoedt bereyden, dat het heel bequaem ſoude ſyn tot alle gevallen; want die een huys bouwt, het en is ſyne meyninge niet, datter geenen reghen, noch blixem op en vallen, (dat

a *Joſeph ductus eſt in Egyptum, emitque eum Putiphar Princeps exercitus, vir Egyptius de manu Iſmaelitarum, à quibus perductus erat.* Gen 39. v. 1.

b *Ubi novis tentationibus tentatur, atq; increbreſcebant naufragia, nec tamen ſubmergebatur gubernator, cum valida inſurgeret tempeſtas, quaſi ad gubernacula ſedens navim regebat.* S. Chryſoſtom.

c *Animum ita comparemus, ut ſit aptus ad omnia & idoneus, nam qui domum edificat, non eo ſpectat, neq; ut in eandem nō cadat pluvia, neque; ut ad eam nō veniat fulgur, hoc enim fieri nequit, ſed ut ad omnia ferenda apta ſit & idonea; & qui navim edificat, non aliquid agit, ut in eam non erumpant fluctus*

(dat men niet en can beletten) maer dat het heel bequaem ende sterck soude syn, om alles te onderstaen.

Wederom die een schip maeckt, hy en is niet besorght, datter geene baren op en vallen, noch eenigh tempeest op en stae, het welck hy oock niet voorcomen en can, maer hy doet alleenelyck syn best, om syn schip vast ende sterck te maecken teghen alle ongevallen ende peryckelen. Men leeft hier niet op de wereldt sonder veranderinge van locht, ende van tydt; daerom magh men vaste ende wel besloten huysen bouwen teghen de winden, reghen ende sneeuw, ende teghen alle stoot. &c.

Aldus moeten wy, van Godt altydt genoegh geholpen, cloeck syn teghen allen teghenspoedt.

Laet ons nu comen tot onsen *Joseph*: Godt hadt hem met syne gratie versterckt teghen al, dat hy moest onderstaen: Hy diende nu *Putiphar* synen meester als eenen knecht, hy was hem gehoorsaem als eene slave, ende hy dede al den dienst van heel het huys in stillige syns gemoedts.

Het was voorwaer een groot verschil tusschen dese slavernye, ende den staet, in den welcken *Joseph* geleeft hadde in het huys van synen vader, van den selven opgebrocht tusschen syne ermen, als syn liefste kindt: *Inter ubera patris educatus*: gelyck seght den [a] *H. Chrysostomus*, die teenemael verwondert is, dat hy sich daer in niet het minste gestoort en heeft, ende by sy selven niet eens gepeyst en heeft, noch uytgevallen en is in dese otte soodanige clachten: Hoe bedrieghen my nu myne droomen, de welcke my soo groote eere ende glorie voorseyden? want siet, tot nu toe en isser my anders niet overcomen als eene moeyelycke slavernye. Ben ick dan van Godt verlaeten, ende veracht van syne goddelycke gratie? hy en heeft niet het minste daer van gedacht, maer alles cloeckelyck ende saghmoedelyck verdraeghen.

Waer 't dat hy syn edel geslachte hadde willen te kennen geven, hy soude misschien van syne slavernye verlost geweest hebben; maer gelyck men leest in den boeck van de testamenten van de 12. Patriarchen daer *b Salianus* van sprekt, hy en heeft niet een woordt gesproken van synen stam, noch van synen vader *Jacob*, als of hy niet en hadde willen ontslaghen wesen van syne slavernye. Dogh hy was wel eene slave naer het lichaem, maer heel vry naer den geest, in syne moeyelycke diensten sich voeyende met de deught, hy was een slave, soo nochtans, dat syne siele aen geene slavernye onderworpen en was, gelyck den *c H. Basilius* Bisschop van *Seleucia* bemerckt.

In desen slaevelycken staet van *Joseph*, conde men sien, hoe dat Godt met hem oock soetelyck handelde, hem in den geest versterc-

ctus, neque ut excitetur maris tempestas, sed ut navis tabulata apta sit ad omnia. S.Chryf. *hom.* 35. *in* 1. *ad Corinth.*

a *Quomodo non turbatus est, neq; cogitavit, neq; habitavit secum dicens: Quæ somniorum deceptio, quæ tantam gloriam docet? ecce eni post somnia servitus, & servitus gravis. Numquid derelicti sumus, numquam contempti à gratia? Nil tale vel cogitavit, sed tulit fortiter & suaviter.* S. Chryf. b *Silus venditus, ut non dicerē genus meum, quoniam filius, viri magni & potentis. ex lib testam.* 12. *Patriarc. apud* Salian. *in hist. Eccl.* c *Servus evadit corpore, cujus animus nulli servituti poterat esse obnoxius.* S. Basil. *Ep. Seleucia.*

kende, ende allenskens den wegh baenende tot syne verheffinghe.

Den a *H. Ambrosius* stelt ons dit soetelyck voor met dese woorden.

Joseph is wel vercocht voor eene slave, maer wierdt samen vercoren tot eene toecomende eere, om eens de overhandt te hebben over die hem hadden vercocht. Hy en toonde geene teghenheydt in synen dienst, behoudende synen vrydom in syne onnooselheydt. *Joseph*, seyde David *ps.* 104. is wel vercocht, maer evenwel, hy en is in syn gemoedt geene slave geworden, syne handen ende voeten syn wel verootmoedight, maer niet syne siele.

En al waert dat de slavelycke wercken aen *Joseph* hadden moeyelyck gevallen, gelyck het nu geschiedt in andere Turcksche slaven, die daegelyckx treuren ende claeghen om hunnen ellendigen staet, de Goddelycke *Voorsienigheydt* quam *Joseph* te gemoedt, met haere soete bermhertigheydt, hem cloecken moedt gevende in al het ghene aen hem moeyelyck ende verdrietigh hadde connen wesen.

Den Heere, seght *Moyses*, was met hem, ende hy was een man in alles geluckelyck handelende. *Fuitque Dominus cum illo, & erat vir in cunctis prospere agens*. Gen. 39. v. 2.

Den *H. Chrysostomus* leght dese woorden (*Den Heer is met hem*) aldus uyt: Wat is te seggen den Heer is met hem? Dat is, de gratie Godts vergeselschapte hem, ende maeckte hem licht ende gemackelyck, al dat swaer ende moeyelyck was. De goddelycke gratie bestierde soetelyck al dat hem aengonck.

Joseph aldus versterckt synde was een man, niet van ouderdom, want hy noch jonck was, maer een man in voorsichtigheydt, cloeckheydt, ende in andere sedelycke deughden; die voorts alle syne oodtmoedighe ende slavelycke wercken soo wist te beleggen, dat alles streckte tot Godts glorie, tot profyt van synen meester, ende tot synder siele saligheydt. Hoort hier op spreken den godtvruchtighen Dion. Carthusianus. Desen getrouwen, desen standtvastighen seght hy, ende profytighen dienst van *Joseph* viel terstondt in de ooghen van synen meester claerlyck merckende, dat Godt met hem was, ende dat alles, het welck hy ondernam, van Godt door syne handen wierdt bestiert.

Maer hoe conde *Putiphar*, die een heydensch mensch was, ende eenen dienaer van de Goden, hoe conde hy weten, datter maer eenen Godt en was? Dit kende hy, seght den geleerden Bisschop *Tostatus*, uyt de wondere dinghen, die hy in synen dienaer *Joseph* bemerckte, de welcke soo uytstekende waeren, dat sy niet en conden voortscomen, als niet van eene menschelycke vernuftheydt, maer alleen van een hoogher macht, de welcke hy seyde Godt te wesen.

Door dese goddelycke gratie in alle veranderinge van staet bleef hy cloeck en onberoert.

a *Joseph venditus in servitutem & electus ad potestatem, ut suis emptoribus imperaret; non dedignabatur tamen obsequi sedaliter, sed tenebat virtutis fastigium, conservabat libertatem innocentiæ. Unde pulchre Psalmista ait In servum venundatus est Ioseph, sed nō servus factus, humiliaverunt pedes ejus, sed non animam ejus.* S. Ambrosius.

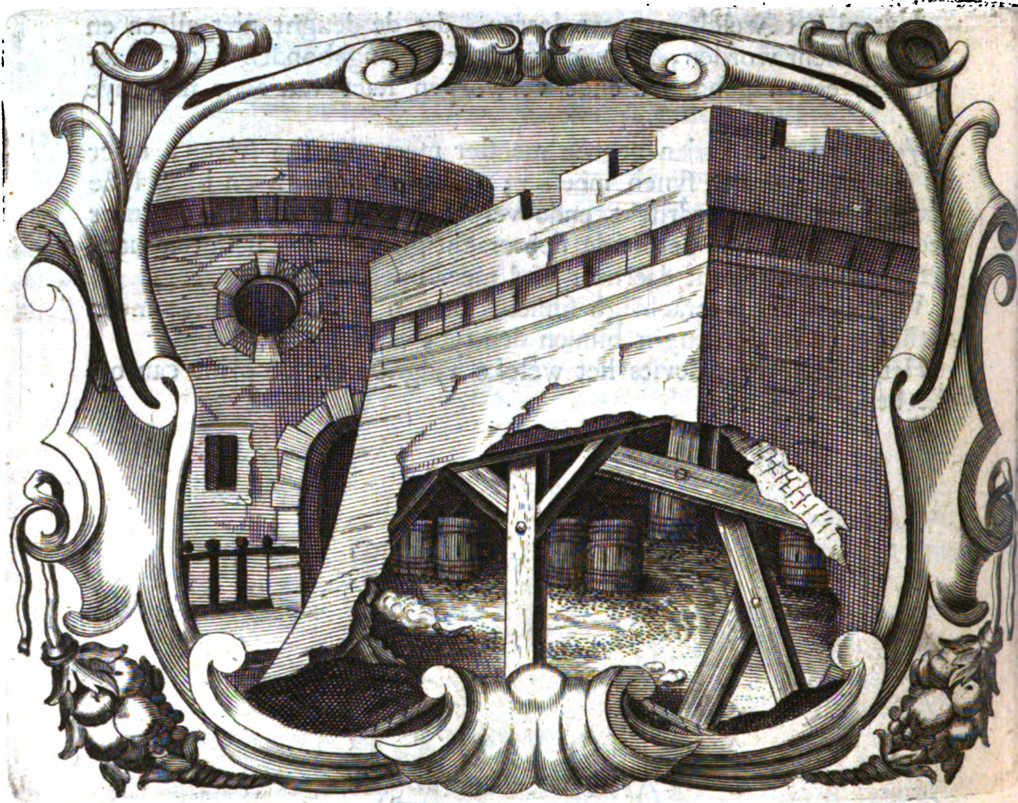
Uyt al het welck men can leeren, dat de deught niet alleen en can geoeffent worden, in eenen vryen ende ongebonden ſtaet, maer oock in eenen gebonden ende verworpen ſtaet van eene ſlavernye ſelfs.

Joſeph en was alsdan geenen meeſter meer van ſyn ſelven, maer als een ſlave onder ſynen meeſter; daerom nochtans en bleef ſyne deught niet heel verdruckt ende verborghen, jae ſcheen daernaer veel meer uyt, ende betoonde ſich crachtigher als een beſloten vier, het welck ſyn cracht daernaer veel meer openbaert.

Voorwaer een waerachtigh ſinnebeeldt van *Joſeph* meer ende meer uytſtekende in de deught binnen den tydt van ſyne ſlavernye.

Het ſchrift ofte devies het welcke volght naer de print can op alle beyde paſſen.

Wanneer ick ſchyn verſmacht,
Dan toon ick meerder cracht.

Het ſinnebeeldt wordt uytgeleydt.

HEt vier, gelyck men 't weet, can alles doen verbranden;
En ſchepen op de zee, en huyſen op de landen;
Van alles meeſter is: niet can het wederſtaen,
Daer 't vier maer aen en raeckt, dat ſal en 't moet vergaen.
Dat crachtigh element doet alles gantſch vernielen,
De berghen ſelf van ſteen door 't vier ter aerde vielen;
Het vier al overwindt, en ſtael en yſer ſelf,
Oock huyſen half van ſteen, en menigh trots gewelf.
Doch 't vier ſyn cracht meer toont van binnen als van buyten,
Als ghy het neder druckt, en in de aerd' wilt ſluyten:
Dan alles berſten doet, en door ſyn groot geweldt,
Als men het minſte meent' dan al ter aerden velt.

Is 't

Is 't niet 't gesloten vier, dat heel de aerd' doet beven?
Waer door al menigh stadt sich haest comt te begeven?
Het ingesloten vier, dat in de aerde woont,
Meer als dat buyten blaeckt, syn wonder cracht betoont.
't Is waer oock Jacobs *soon in 't huys van synen vader*
Van ieder wel gesien, en vrienden allegader
Was een soetaerdigh kindt, oock van syn eerste jeught,
By Godt en by den mensch een spieghel van de deught.
Maer siet, het deughdigh kindt naer eenigh tydt verloopen
Dat moest om syne deught 't ellendelyck becoopen:
Wierdt van syn broeders self verstooten en versaeckt,
Jae tot een wreede doodt was in den haet geraeckt:
Godt danck, wierdt maer vercocht, om eene slaef te wesen.
Eylaes! ô heyligh kindt in deughden uytgelesen
Hoe sult ghy nu voortaen gaen dienen uwen Heer?
U vrydom syt ghy quyt, ghy syt u selfs niet meer.
Maer neen, al schynt de deught verborghen in het duyster,
Sy niet verholen blyft, maer comt in meerder luyster:
Of Joseph *niet als voor, maer als eene slave leeft,*
Al even syne deught een claerder luyster geeft.
Syn meester Putiphar *sagh niet als glans en straelen*
Op syn verworpen slaef van d' hem'len neder daelen,
Waer door hy wierdt geraeckt, en heel op hem versint,
Gehandelt niet als slaef, maer als syn soon bemint.

HEt en was geensins te verwonderen, dat diën neerstighen ende getrouwen jongelinck, ende van Godt soo voorcomen de gratie won van [a] *Putiphar* synen heer ende meester, aen den welcken hy nu heel syn huys betroude, ende aen hem van alles den vollen last gaf; te meer om dat hy merckte, dat heel syn huys om synen dienaer vervult wierdt met geluck ende seghen, gelycker staet in de [b] H. scrifture.

Een alder-grootste geluck voor vrouwen ende meesters in soo eenen getrouwen ende deughtsaemen knecht te vallen, om den welcken men dickmaels comt te genieten eenen goddelycken seghen voor heel het huysgesin; gelyck seght den eerweerdighen ende meer genoemden [c] *Lippomanus* Bisschop van *Metona*, daer by oock voegende, dat het huys van *Putiphar* om *Joseph* veel benedictien heeft genoten, gelyck het te vooren oock wel geluckt was met de familie van *Laban* om de teghenwoordigheydt van *Jacob*.

Daer-en-tusschen can men bemercken met den [d] *H. Chrysostomus*, dat gelyck *Putiphar* om synen dienaer gebenedydt was, oock *Joseph* niet alleen van synen meester bemint was, ende van de andere dienaers

a *Invenitq; gratiam coram Domino suo, à quo præpositus omnibus gubernabat sibi domũ* Gen. 39. v. 4.

b *Benedixitq; Dominus domum Ægyptii propter Ioseph, & multiplicavit tam in ædibus quã in agris cunctam ejus substantiam.* v. 5.

c *Felix nimirũ, qui sanctũ ministrũ consequitur! multis scriptura explicat, quãta bona acceperit prophanus dominus à religioso servulo, sicut propter* Jacob Laban *ditatus est. Denique* Joseph *etiam in adversitatibus & prosperis patri suo* Jacob *fit similis.* Lipp.

d *Conservus & captivus sub manu sua habebat omnia, quæ erant domini, à servis omnibus honoratur, ut quantum ei dominus, tantum ipse familiæ imperet, fit rector & præpositus, fit cunctis imperans.* S. Chrys.

a Distrahitur Joseph & deducitur in Ægyptum, accepturus totius Provinciæ Principatum, in innocentem scelus fraternæ crudelitas operatur. Suscipit servitutis notam, quæ Dominus præparabat ad gloriam, humiliatur ad tempus, imminenti tempore regnaturus. S. Chrys. in serm. apud Lippom.

naers vereert, maer oock daernaer van Godt om syne groote verduldigheydt in al syn lyden by den Coninck *Pharao* boven alle de andere wierdt verheven.

Ick sluyte met de woorden van den selven a H. Vader. *Joseph*, seght hy, wordt naer *Ægypten* gevoert, maer die daernaer soude becomen het Prinsdom van heel het landt.

Eerst vercocht synde als eene slave, hy aenveert het teecken van slavernye, ende aldus wierdt hy van den Heere bereydt tot de glorie; hy wordt verootmoedight voor eenen tydt, om daernaer voor langhen tydt de heerschappye te voeren.

Soo handelt Godt met syne vrienden volgens syne *Voorsienigheydt*, nu met strafheydt nu met soetigheydt, die verootmoedighende, om daernaer hoogher te verheffen, niet alleen naer het lichaem, maer oock naer de siele, welcke verheffinge daernaer in het vervolgh van dese historie noch meer sal blycken.

Eerst sal ick hier voorstellen de volgende sedeleeringe.

SEDE-LEERINGE.

Van de onderlinge ende vvederzydige plicht van de dienst-boden, ende van de meesters ende meesterssen tot malckanderen.

I. §.

Van de verbintenisse van de dienst-boden tot hunne meesters ende meeesterssen.

IN verscheyde staeten deser wereldt van rycke ende arme menschen, van edele ende onedele, wyse en onwyse &c. can men bemercken Godts wondere *Voorsienigheydt* ende voorsichtigheydt, want waert dat alle menschen gelyck waeren in staet ende conditie, ende in eere ende ryckdommen, het soude teenemael strecken tot een gemeen ongeluck ende verderf, gemerckt dat noch den eenen noch den anderen aen malckanderen en souden willen dienen, noch ergens in wycken. Diesvolgens sy souden allegader aen groote moeyelyckheden ende ongemacken onderworpen wesen, ende seer veel soudender van ellenden vergaen.

Maer

Maer Godt heeft dit alles voorcomen door syne vaderlycke *Voorsienigheydt*; hy heeft de rycke ende arme menschen gestelt tot malckanders goedt ende gerief, wetende wat aen den eenen, wat aen den anderen het beste was tot syne saligheydt, samen oock siende, dat de eere by exempel ende veel goedts aen diën verworpen ende armen mensch dienen soude tot syne verdoemenisse, ende dat eenen slechten staet hem dienstigh soude wesen tot syne saligheydt.

Den *Rycken vreck* ende duysendt andere met al hun goedt ende wellusten syn verdoemt, die in aermoede ende gebreck saligh conden geweest hebben, gelyck het met den armen *Lazarus* ende met menige andere geschiedt is.

Het beste dan ende het geruste voor een ieder is te vreden te syn met synen staet, hoe slecht hy mocht wesen volgens het schicken van de *Voorsienigheydt* Godts.

Voorts Godt heeft aen alle soorten van staeten aen een ieder soo aen oversten aengaende hunne dienst-boden, als aen dese aengaende hunne oversten regels ende wetten gestelt, de welcke van wederzyde moeten onderhouden worden.

Laet ons eerst spreken van de plicht ende verbintenisse van de dienst-boden tot hunne meesters ende meesterssen.

Eenige geleerde mannen hier voortydts willende verbeelden eenen onderdaenighen ende getrouwen knecht, deden schilderen eenen jongelinck met eenen rooden hoedt op het hooft, ende met een licht opper-cleedt, bequaem tot het werck, voorts met twee luysterende ooren, ende met voeten van eenen hert, ende met de rechte handt plat uytgesteken.

Door den *rooden Hoedt* wierdt betoont, dat eenen dienst-bode van een vry ende geestigh verstandt moet wesen. Het *licht Opper-cleedt* beteeckende de vlytigheydt van eenen knecht, die altydt moet gereedt syn tot den arbeydt van het huys oft andersins. De *luysterende Ooren* gaven te kennen, dat een dienst-knecht verduldigh moet verdraeghen herde ende spytige woorden, ende lasterende toenaemen, die somwylen sonder reden vallen uyt den mondt van onbedachte oversten. De *Voeten van eenen hert* dienen tot leeringe, dat de knechten altydt moeten snel ende vlytigh syn, om den wille van de oversten te volbrenghen.

Ten lesten de *rechte* ende *platte uytgestreckte Handt* was een teecken van deughtsaemigheydt ende getrouwigheydt, om te bewaeren en gaede te slaen de dinghen van het huys, ende al het ghene dat den meester aengaet.

Dit soude men in een rymken connen uytleggen, als volght.

Diën frisch en cloecken knecht, een jongelinck ter eeren
Der ondersaeten plicht sal ons seer aerdigh leeren:
Seght dan, waerom hy draeght op 't hooft een rooden hoet?
Hy met een vry gemoedt syn meester dienen moet.
Dat vloeyend' licht gewaet, dat leert hem vlytigh wesen,
Dus wordt een dapper knecht van synen heer gepresen.
Doch segg' waerom het is, hy open ooren draeght?
Midts hy veel hooren moet, soo dat hy nimmer claeght.
Maer dat het wonderst' schynt, wat syn die hertsche voeten,
Dat hy zy snel in 't werck, en om syn heer te groeten.
Die uytgespannen handt syn deught en trouw betoont,
En dies hem synen heer met lof en prys beloont.

HEt syn, om soo te seggen, de selve wetten ende onderwysinghen, de welcke den *H. Petrus* ende den *H. Paulus* voor de knechten ende maerten in hunne brieven gestelt hebben.

Voor eerst den [a] *H. Petrus* geeft hun dese leeringe: Ghy dienstknechten, syt onderdaenigh met alle vreese uwe heeren.

Den [b] *H. Paulus*, die de selve leeringe aen de heydenen ende andere volckeren door syn selven ofte door syne discipelen moeste vercondighen, leghtse wat breeder uyt, schryvende aen synen discipel *Titus*: Ghy moest, seght hy, alle dienstboden vermaenen, dat sy hunne heeren onderdaenigh syn, hun in alles behaegende, hun niet teghensprekende, niet bedriegende, maer in alles goede getrouwigheydt betoonende.

[a] *Servi subditi estote in omni timore dominis.* 1. *Pet.* 2.

[b] *Servos Dominis suis subditos esse in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes. Ad Titum* c. 2. v. 9.

Den H. Apostel spreckt hier seer claer van de deugden ende de gebreken der dienstboden.

De dienaers, seght hy eerst, moeten aen hunne oversten betoonen de deught van onderdaenigheydt, geerne met liefde ende gewilligheydt ende die gehoorsaem synde *Subditos esse*. Daer-en-boven moeten hun in alles soecken te behaeghen, ende eere te bewysen, *In omnibus placentes*. Sonder teghen te spreken, liever stilswygende, ofte met eene stille antwoordt hunne schuldt bekennende, ofte sich met stille oodtmoedigheydt ontschuldigende tot versoetinge van de gestoorde oversten. *Non contradicentes*.

Daernaer seght den selven Apostel, dat de knechten ende maerten hunne heeren ende vrouwen nergens in en moghen bedrieghen, iet ontreckende van hun meesters ofte meesterssens goedt, van spys en dranck, oft van iet anders, gelyck sommige kinders doen, de welcke niet dervende alles nemen, een weynigh maer en ontrecken van het een, en van het ander. *Non fraudantes*. Sy moeten oock alle hunne wercken van dienst en aerbeydt besteden tot het profyt van het huys, gelyck of alles hun aengonck, daer van niet het minste verquisten-

de,

de, ofte afnemende tot hun gerief, maer in alles dienst ende getrouwigheydt aen hunne oversten betoonende: *In omnibus bonam fidem ostendentes*. In welcke leeringe ende vermaeninge van dese twee Apostelen ick besonderlyck bemercke drye eyghendommen van de verbintenisse der dienstboden tot hunne oversten. Te weten eene *Eerbiedinge*, eene *Getrouwigheydt*, ende eene *Gehoorsaemheydt*.

Aengaende de *Eerbiedinge*, die de maerten ende knechten aen hunne meesters ende meesterssen schuldigh syn.

Den *H. Paulus* behalven dat hy daer van schryft tot synen discipel *Titus*, hy spreckter noch van in synen eersten brief tot synen anderen discipel *Timotheus* met dese woorden: Alle de dienst-boden, die onder het jock syn, die sullen hunne heeren alle eere weerdigh houden: *Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur*. 1. ad Timoth. 6. v. 1.

Daer is eene tweederhande eerbewysinge, eene *Inwendige* ende eene *Uytwendige*.

De *Inwendige* bestaet in eene herkentenisse van synen oversten, ende in eene eerbiedige vreese van hem te vergrammen.

De *Uytwendige* eere bestaet in uytwendelyck niet het minste te doen teghen die *Inwendige* eere, geensins voortsbrengende eenige woorden van teghen-sprekinge, van verwytinge teghen synen oversten, gelyck die dienst-maeght van *Sara* de huysvrouwe van den jonghen *Tobias*, de welcke met recht vermaent synde over haere gebreken van haere meesterse terstondt aen haere vrouwe stoutelyck verweet haere onvruchtbaerheydt, haer oock opleggende de doodt van haer seven mans, de welcke den boosen geest *Asmodeus* door Godts toelaeten gewrocht hadde, om hunne overgroote ongeregeltheydt. Dit was eene groote verwytinge, omdat op dien tydt de onvruchtbaerheydt tot groote schande streckte, ende gehouden wierdt voor eene maledictie.

Wat eene injurie en was het oock niet voor *Sara*, van haere maerte genoemt te worden de vermoorsters van haere seven mans! Wat en soude eene grammoedige ende colerycke meesterse hier niet gedaen hebben!

Maer die saghmoedige *Sara* vertrock haer in haer camer, haere clachte doende by den Heere, ende hem biddende, dat hy haer van die versmaedinge wilde verlossen: *Peto Domine, ut de vinculo improperii hujus absolvas me*.

Veel beter waeren de [a] dienaeren van *Naaman*, eenen van de Princen van *Syrien*: Den Propheet *Eliseus* hadde aen dien Prins, die met de melaetsheydt besmet was, belast, dat hy hem seven-mael soude wasschen in de rieviere *Jordane*, om aldus van syne sieckte genesen

[a] *Accesserunt ad eum servi ejus & locuti sunt ei: Pater etsi rem grandem dixisset tibi Propheta, facere debueras, quanto magis, quia nunc dixit tibi, lavare & mundaberis.* 4. Reg. 5. v. 13. & 14.

te worden; die daerom gestoort synde, het selve niet doen en wilde, alswanneer hem syne knechten met beleeftheydt ende medelyden seyden: Maer vader, waert dat u den Propheet iet groots belast hadde, ghy moest het gedaen hebben, hoe veel te meer, als hy u maer geseydt en heeft, wascht u, ende ghy sult gesuyvert worden.

Waer uyt men claer can mercken, dat hier voortydts de heeren ende meesters van hun dienaers uyt eerbiedinghe vaders genoemt wierden, gelyck sy syn, al ist dat sy self geene kinders en hebben, ende noch heden sy worden genoemt *Patres-familias* Vaders des huysgesins, om dat sy moeten van hunnen cant hebben eene vaderlycke genegentheydt niet alleen tot hunne kinders, maer oock tot hunne huysgenoten; uyt het welck volght, dat alle dienstboden oock eene kinderlycke affectie ende eerbiedinge moeten draeghen tot hunne oversten.

Wederom het is teghen de eerbiedinge, die de dienst-boden schuldigh syn aen hunne oversten, dat eenen knecht den naem van synen heere misbruycke tot schande, ende teghen syn eere. Gelyck dede diën boosen ende onrechtveerdighen *Giesi* den knecht van den Propheet *Eliseus*; Desen dienaer siende, dat synen meester verstooten hadde de giften ende gaeven, die hem den Prince *Naaman* geoffert hadde, is diën Prince naergeloopen, seggende, dat *Eliseus* synen meester die giften nu sal ontfanghen, de welcke hy hem terstondt voor *Eliseus* wilde geven: Maer diën boosen [a] knecht met syn geslachte wierdt voor altydt met de melaetsheydt van Godt geslaeghen, soo om syne gierigheydt, als om syn bedrogh, dat hy gebruyckt hadde teghen de eere van synen meester *Eliseus*.

Behalven de eere, die de dienst-boden moeten betoonen aen hunne oversten, syn sy oock besonderlyck verbonden, hun met *Getrouwigheydt* te dienen hun noyt te bedrieghen, noch te beschaedighen met woorden of andersins, noch in hunne eere noch in hun goederen. Daerom en moghen de knechten ende maerten geensins openbaeren het ghene moet verholen blyven, ende strecken soude tot achterdeel van vrouwe ofte meester.

Sy en moghen hunne meesters ende meesterssen oock noyt verlaeten noch in voorspoedt noch in teghenspoedt; sy moeten met een woordt, alles soecken te doen tot hun meesters ende meesterssens profyt, niet van al dat hun ter handt gestelt is, verquistende, gelyck dede diën hofmeester, daer den [b] *H. Lucas* van spreckt, den welcken beschuldight wierdt van synen meester, dat hy syn goedt verquist hadde; ende gelyck diën anderen knecht, den welcken het geldt van synen meester verborghen hadde in de aerde, daer hy mede profyt hadde moeten doen, gelyck den [c] *H. Matthæus* seght.

a *Lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo usq; in sempiternum, & egressus est ab eo leprosus, quasi nix.* 4. Reg. 5. 27.

b *Diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona.* Luc. 16. v. 1.

c *Abiens fodit in terram & abscondit pecuniam domini sui.* Matth. 25. 18.

Op

Op diergelycke knechten soude wel passen de vraeghe van *Christus* by den [a] *H. Matthæus*: Segg', wie meent ghy, dat is eenen getrouwen ende voorsichtighen knecht?

Den *H. Thomas* van *Aquinen* antwoordt: Die synen heer dient om synen heer, te weten tot syns meesters profyt: *Qui domino propter dominum servit*.

Jacob den vader van onsen *Joseph* heeft eenen getrouwen dienaer geweest alle den tydt, dat hy *Laban* synen schoon-vader gedient heeft, den tydt van veerthien jaeren; als oock synen sone *Joseph* den knecht ofte slaeve van *Putiphar*, die hem ten uyterrsten getrouw is geweest, gelyck wy te vooren gehoort hebben, altydt goede sorghe draeghende van het huys van synen meester, ende van al dat hem raeckte.

Eenen heydenschen self sal hier in genoegh wesen ons voorgestelt van *Appianus* Civil. 4. ende *Macrobius* Sat. 1.

Den knecht van *Urbinas Panopion*, seggen sy, verstaen hebbende, datter eenige soldaeten ende rechts-dienaers gecomen waeren, om synen meester te vanghen, ende te dooden; hy trock self syn meesters cleederen aen, oock synen rinck, den meester in het heymelyck uyt den huys wechgeraeckt synde, den knecht gonck in syn slaep-plaetse ligghen, sich aldaer oock laetende dooden, om synen meester van de doodt te verlossen.

Eene ongehoorde getrouwigheydt! tot leeringe ende schande van menige Christene dienaers, die, al ist dat sy voor hun niet en sterven, evenwel geensins en voldoen aen de getrouwe plicht tot hunne heeren ende meesters, tot de welcke de reden, de rechtveerdigheydt, ende de goddelycke wet hun verbindt.

Daer resteerde noch te spreken van de *Gehoorsaemheydt*, de welcke de dienst-boden oock schuldigh syn aen hunne meesters. Van dese spreckt oock den [b] *H. Paulus*: Ghy knechten, seght hy, syt onderdaenigh aen uwe heeren, met vreese ende anghst, met simpelheydt uwes herten in Christo, niet alleen voor de ooghen dienende, als de menschen behaegende, maer als dienaers Christi, doende den wille Godts uytter herten, met eenen goeden wille, dienende als den Heere, ende niet de menschen, wetende, dat een ieder, wat goedt dat hy doet dat van den Heere ontfanghen sal. Men moet dese woorden oock in het besonder wat bemercken: De knechten, seght den Apostel, moeten hunne heeren ende meesters gehoorsaem wesen in den Heere, *In Domino*, om Godt aldus besonderlyck te behaeghen, ende gelyck aen *Christus* self, als hunnen oversten dienende, *Sicut Christo*. De meesters niet dienende, om dat sy het sien, ofte om gesien te worden, *Non ad oculum servientes*; noch om hun meesters

[a] *Quis putas, est fidelis servus & prudens.* Matt. 24 v. 45

[b] *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum servientes, sicut hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut Domino & non hominibus, scientes quia unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.* ad Eph. 6. v. 5.

goede genegentheydt te winnen, maer om Godt te believen, Godt meer dienende als de menschen. Dat waer al wel, sal iemandt seggen, als my Godt dat soude belasten. Maer waert dat ick eenen knecht waere van eenen goddeloosen meester, van eenen barbaer, die met my handelde als met eene slaeve. Wat dan gedaen? Moet men hem alsdan gehoorsaem syn?

Den [a] *H. Petrus* seght evenwel, dat men aen den selven moet onderdaenigh syn, als hy niet op en leght teghen Godt. Hy spreeckt aldus: Ghy knechten weest onderdaenigh met alle vreese uwe heeren, niet alleen de goede ende beleefde, maer oock de onbeleefde. De dienaers moeten dencken, dat hunne gehoorsaemheydt te volmaeckter sal wesen, hoe hunne heeren ende meesters moeyelycker, stuerder, spytigher ende straffer syn, ist dat sy de selve om Godt gehoorsaem syn.

Den [b] *H Paulus* tot de Colossensen seght bycans het selve, hy voeghter maer by, dat de knechten hunne heeren in alles moeten onderdaenigh syn *Per omnia*, om welcke woorden sommige heeren ende meesters souden somtydts hunne macht comen te misbruycken; maer om dat te voorcomen, alle oversten moeten wel verstaen, datter een verschil is tusschen geboden: Daer syn geboden die enckelyck goedt syn, ende gelyckformigh aen de goddelycke wetten, aengaende het geloof, hope ende liefde.

Andere geboden en syn noch goedt noch quaedt van hun selven, maer sy connen goedt ofte quaedt syn volgens de verscheyde meyninghen, die men can hebben.

Andere geboden syn enckelyck quaedt, als van dieverye, van leughen, van sacrilegie, van heyligh-schenderye ende van meer andere.

De knechten volghens den Apostel syn verbonden hunne heeren ende meesters in alle dinghen onderdaenigh te syn, *Per omnia*; doch alleenelyck in alle dinghen, die goedt syn naer hunnen staet, ende naer hun ampt, al ist dat sy in hun selven onbescheyden oft indifferent syn.

Het is het segghen van den [c] *H. Bernardus*, dat men aen soodaenige geboden verbonden is, te gehoorsaemen. Soodaenigh gebodt, seght dien H. Vader, was het goddelyck gebodt in het aerdtsch Paradys aengaende den boom van de kennisse van het goedt ende quaedt; in soodaenige dinghen en is het niet toegelaeten syn oordeel te stellen voor het oordeel van den oversten; men magh hier in noyt versmaeden het ghene de overste belasten ofte verbieden.

Maer als het bevel van den oversten opentlyck strydt teghen Godt, dan en magh men hun geensins gehoorsaem wesen, want de heeren ende meesters en hebben daer toe geene macht; ende de dienst-boden

[a] *Servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.* 1. Pet. 2. v. 18.

[b] *Servi obedite per omnia dominis &c.* ad Col. 3. 22.

[c] *Sunt media quadam, quæ pro modo, loco, tempore, vel persona, vel mala possunt esse vel bona, & in his lex posita est obedientiæ, tamquam in ligno scientiæ boni vel mali, quod erat in medio Paradisi; in his profecto fas non est nostrum sensum sententiæ præscribere magistrorum, in his omnibus Prælatorum nec jussio, nec prohibitio contemnenda est.* S. Bern. ep. 7.

den en moghen soodaenigh gebodt noyt volbrenghen. Want wat ist, dat den mensch gebiedt, seght den [a] *H. Bernardus*; als het Godt verbiedt?

Sal ick eenen mensch hooren, ende stom blyven voor Godt? In géender maniére seght hy. De Apostelen seyden; beter is het, Godt onderdaenigh te syn als de menschen. Godt sélve seyde teghen Adam: Om dat ghy gehoorsaem syt geweest aen uwe huysvrouwe meer als aen my, vervloeckt zy de aerde in u werck.

Soo dan men magh het gebodt van wat oversten, dat het mocht wesen, noyt volbrengen, als het in syn selven quaedt is, anders het soude meer eene ongehoorsaemheydt syn als gehoorsaemheydt. Soo spreckt den *H. Bernardus*.

Uyt al het welck men genoegh can sien, dat de knechten ende maerten hunne meesters ende meestersen noyt en moghen onderdaenigh syn in het ghene dat opentlyck sonde is; streckende teghen den wille ende eere Godts, die men voor alle menschen gehoorsaemheydt moet betoonen; noch hy en sal alle goede ende getrouwe dienst-boden niet ongeloont laeten. Gelyck den [b] *H. Paulus* boven aldus seyde: Ghy knechten syt onderdaenigh &c. wetende, dat een iegelyck, wat goedt, dat hy doet, dat van den Heere sal ontfanghen.

Diën getrouwen dienaer van den honderstenman geefter oock getuygenisse van: Desen knecht, die van synen meester om alle syne getrouwe diensten seer bemindt wierdt, was ongeluckelyck geslagen met eene geraecktheydt, den meester hadde met hem een groot medelyden, soo dat hy self tot *Christum* gonck, om voor synen dienaer syne genesinge ende gesondtheydt te versoecken, ende siet, die wierdt hem gejont, jae *Christus* self quam hem besoecken ende genesen, gelyck het staet by den *H. Matthæus*.

Ick sal hier voor het lest noch bybrenghen de loffelycke getrouwigheydt eerbewysinge ende gehoorsaemheydt van eene dienst-maeght tot haere vrouwe, de welcke seer edel was. Alle beyde gevanghen synde van de *Wandaelen*, waeren voor slaeven vercocht aen eene barbaere vrouwe, ende meester; Als wanneer dese gevangene dienst-maeght haer barbaere vrouwe seer wel diende, daerom en liet sy niet hertelyck ende oodtmoedelyck te dienen haere mede-gevangene meesterse, ende aen haer alle andere diensten met liefde ende eerbiedinge te bewysen, gelyck sy dede voor de slavernye; om het welck sy door Godts bestieringe met een randtsoen van goede menschen uyt de slavernye wierdt verlost, gelyck het oock daernaer met haer edele vrouwe geschiede door de milde goedtjonstigheydt van den seer eerweerdighen [c] *Theodoretus* Bisschop van *Cyprus*, den welcken de historie self verhaelt.

[a] *Quid enim, quod jubet homo? prohibet Deus, & ego audiam hominem surdus Deo? non sic Apostoli clamant dicentes Melius est obedire Deo, quam hominibus: sic Deus etiam ad Adam: Pro eo, quod obedisti voci uxoris tuæ, plusquam meæ, maledicta terra in opere tuo. Igitur facere malum quolibet etiam jubente constat non esse obedientiam sed inobedientiam. S. Ber. ut suprà.*

[b] *Servi obedite dominis carnalibus &c. scientes, quoniam unusquisq; quodcumq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.* ad Ephes. 6. v. 5.

[c] *Theodoretus Episcop. Cypri exempla 70. ad Eustatium Episcop. Ægorum.*

Dit cort dicht sal ons de historie oock voorstellen.

Het is maer al te waer dat crysch oft oorloghs saecken
Heel twyfelachtigh syn om tot den crans te raecken;
Den crygh heeft hôp' en vrees, 't is seker en gewis,
Dat een begonnen crygh heel wankelbaerigh is.
Men vecht van wederzydts, elck een de cans wilt waeghen;
Hier van getuygen is 't onwinnelydk Carthagen;
Maer dat onwinbaer scheen met al haer sterckt' en macht,
Daernaer des vyandts handt ten lesten onderbracht,
Beclom het met geweldt; dan van des vyandts handen
Geplundert en beroofst van al haer beste panden;
Het oorloghs volck vermoort; de reste vol van rouw
Gevanghen, of vercocht met menigh edel vrouw.
Men hoorden anders niet, als suchten ende kermen;
Maer alles was voor niet, geen hôp' van te ontfermen;
Dan van het oorloghs volck voor 't claeghen onberoert,
Een maert met haere vrouw eylaes wierdt wechgevoert.
Wat droever slaverny! van staet soo te verand'ren!
Sy spreken niet een woordt, maer suchten met malckan'ren!
De dienst-maeght met haer vrouw van droefheydt schier vergaet,
Te meer als elck op een een weenend' ooghe slaet.
Eylaes! die edel vrouw moet als een slave wercken;
Doch met een teer gemoedt die maeght comt haer te stercken:
O weerde vrouw, seght sy, in u droef ongeval,
Ick hôp', den goeden Godt ons haest verlossen sal.
Voorts tot haer grooten lof, heel weerdt te syn gepresen;
De maert heeft aen haer vrouw en dienst en plicht bewesen;
Een ieder cond' het sien, dat in den druck en noodt,
De een' aen d' ander slaef den dienst en d' eere boodt.
Jae 's avondts aen haer vrouw, om 't hertsweer te versoeten,
De meyt by wylen wiesch haers vrouws beslaefde voeten.
Haer bedd' oock wierdt gemaeckt. Aldus tot 's morghens vroegh
Als d' edel vrouw wat sliep, de maert gôe sorghe droegh.
Veel, die dees wonder liefd' tot haer meesterse saghen,
Daer waeren in verblydt, Godt selfs hadt syn behaeghen:
'k En weet niet, wat soldaet, een cloeck en dapper heldt
Heeft dese maeght wel haest op vryen voet gestelt;
Maer tot haer smert, wanneer de vrouw noch bleef in d' handen,
Tot dat niet lanck daernaer een Bisschop dier landen,
Daer aengecomen was, en soo veel heeft gemaeckt,
Dat oock de edel vrouw wel haest is vry gemaeckt.

Dus

Dus wierdt de maeght beloont van Godt en van de menschen
Met haer beminde vrouw, den wensch van al haer wenschen,
In vrydom nu gestelt, verlost uyt slaverny,
Godt gaven allen lof, en waeren samen bly.

DIt sal genoegh syn van de verbintenisse van de dienst-boden tot hunne oversten. In den volgenden paragraef ofte afdeylinge sal ick spreken van de schuldige plicht van de meesters ende meesterssen tot hunne knechten ende maerten.

2. §.

Van de verbintenisse van de meesters ende meesterssen tot hunne knechten ende dienst-maeghden.

GElyck den Apostel de dienst-boden leert, wat sy schuldigh syn aen hunne meesters ende meesterssen, soo leert hy oock, hoe de meesters ende vrouwen hun draeghen moeten tot hunne dienst-boden. Soo spreckt hy: Ghy heeren doet hun lieden (uwe dienst-boden) desgelyckx, achterlaetende de dreygementen, wetende, dat den Heere van hen lieden, ende van U. L. in den hemel is, ende de uytneminge der persoonen by Godt niet en is.

Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes, quia & illorum & vester Dominus in cælis est & personarum acceptio non est apud Deum. ad Ephes. 6. v. 9.

In het generael gesproken, meesters ende meesterssen moeten in het bestieren hunder dienst-boden, knechten ende maerten redelyck voortgaen, niet te goedt syn, ende niet te straf ofte quaedt, anders oock handelende met de goede, ende met de quaede; sy moeten altydt vermaenen, die plichtigh syn.

In het cort geseydt, sy syn verbonden voor hunne dienst-boden sorge te draeghen in het ghene, dat het lichaem ende de siele aengaet.

Aengaende *het Lichaem:* De reden vereyscht, dat de oversten aen hunne knechten ende dienst-maeghden noodigh voedtsel moeten geven.

Den *a Ecclesiasticus* spreckter aldus van: Voedtsel, roede, ende den last de werckende beest, broodt, castydinge, ende het werck den knecht.

a *Cibaria, virga & onus asino, panis & disciplina & onus servo.* Eccli. 33 25.

Het is maer al te waer, dat de dienst-boden, die men hunnen noodt-druft niet en geeft, veel meer onder de handt sullen wechnemen van spyse ende andere dinghen, als hun voedtsel costen soude.

Daer-en-boven soodaenige schrockheydt wordt gemeenelyck oock bekent gemaeckt van de dienst-boden aen de andere menschen, aen de welcke sy hunnen noodt claeghen, het welck tot schande streckt van die schrocke ende schaersche meesters ende vrouwen.

Den

Den [a] *H. Ambrosius* heeft hier op dese bemerckinge teghen soodanige oversten, die dickwils meer sorge draeghen voor hunne jacht-honden: Sy willen, seght hy, alle daghen selfs teghenwoordigh syn, ende sien, of men die honden goedt voedtsel geeft, sonder te letten, of de dienst-boden honghers noodt lyden, ofte niet, daer voor niet seer besorght synde. Dit is voorwaer schandelyck, ende onredelyck, seght den selven H. Vader, dat men honden in heeren huysen vet ende wel gevoedt siet loopen, daer de dienst-boden flauw ende bleeck syn, ende quaelyck connen voortgaen by gebreck van voedtsel.

In teghendeel den [b] *Wyseman* seght, dat men de dienst-boden niet al te lecker en magh opvoeden, die men andersins soude bederven, ende in alles soude teghenstrydigh maecken, ende quaelyck aen het werck cryghen. Sommige van die knechten sullen eten voor seven, ende quaelyck wercken voor eenen: *Mangiano per sette, e non servono per uno*, gelyck het Italiaensch spreeck-woordt seght.

Men moet de knechten redelyck voedtsel geven, om hun werck te connen doen. noyt en magh mense oock ledigh laeten, maer altydt in het werck houden volgens het seggen van den [c] *Ecclesiasticus*: Want de ledigheydt veel quaedts voortbrenght.

Men magh oock de dienst-boden niet te veel opleggen, alles met maeten, *Nequid nimis*. Men spaert self de slaeven, ende de beesten, die anders besfwycken tot schaede ende schande van den meester.

Eenen Christenen behoort oock bermhertigh te wesen met synen dienaer, die oock eenen Christen is; al is hy knecht van conditie, hy is broeder naer de gratie seght den [d] *H. Ambrosius*. ende het waere eene schande, hem geensins te spaeren, daer hy oock eenen dienst-bode soude connen geweest hebben.

Hier dient oock geseydt dat de meesters ende meesterssen niet te straf ende te wreedt en moghen wesen teghen de dienst-boden, hun geene quaede naemen gevende, oock niet stootende ofte slaende, daer sy geen recht toe en hebben, gelyck de heydenen hadden over hunne slaeven, nochtans oock niet alle recht van wreedtheydt, het welck hier voortydts oock berispelyck was; dit sal blycken uyt het volgende geval, daer [e] *Seneca* van spreckt: Als wanneer, seght hy, dat *Augustus Cæsar* Keyser van Roomen eens te gast was by *Podius Pollio* eenen wreeden heer, het gebeurde, datter eenen van syne dienaers quam te breken een schoon christalyn gelas; *Podius* synen heer, als of hy het niet en hadde gesien, gaf stillekens last aen eenen van syne andere knechten, dat men hem soude worpen in eenen vyver, om daer van eene soorte van visschen opgeëten te worden. Desen knecht geraeckt synde uyt de handen van de andere knechten, quam sich worpen voor de voeten van den Keyser, niet biddende om de doodt

[a] *Sunt qui magis canum, quam servorum curam gerunt, quotidianum illis cibum in sui præsentia ministrari curãtes, qui utrum servi fame moriantur, ignorant. Vides in nonnullorum domibus, nitidos & crassos canes discurrere, homines autem pallescere & titubantes incedere.* S. Ambr. *serm.* 33.

[b] *Qui delicate à pueritia nutrit famulum suum, postea sentiet eum contumacem.* Prov. 29. 21.

[c] *Mitte illum in operationẽ, nec vacet multam enim malitiam docuit otiositas.* Ecc. 33. v. 28. & 29

[d] *Christianus dominus Christiano servo nõ parcit, minime respiciens, etsi servus sit conditione, gratia tamen frater est.* S. Amb. *serm.* 33.

[e] *Seneca lib.* 3. *de ira. c.* 40.

doodt te ontgaen, maer om niet opgeëten te worden van die wreede visschen. Den Keyser hier ten uytersten verwondert, ende alles verstaen hebbende, nam seer quaelyck de wreedtheydt van *Pollio*, ende ontsloegh terstondt den knecht van de slavernye, ende dede alle de christallyne gelasen, die daer waeren in stucken breken, ende den vyver met aerde vullen.

Eylaes! siet men nu oock niet somtydts in de huysen van de groote-heeren ende in de hoven der Princen, alwaer de dienaers geene slaven en syn, nochtans soo quaelyck gehandelt worden, ergens om een gebroken gelas, daerom worden sy oock uyt den huyse gejaeght, met weygeringe van hunnen verdienden loon, het welck voor Godt ende voor de menschen onrechtveerdigh is, over het welck Godt op synen tydt wraecke sal nemen; ten sy dat sy hunne dienst-boden voldoeninge geven.

Dit weygeren van arbeydts loon wordt gehouden voor eene alder-grootste sonde, jae eene sonde die om wraecke roept tot Godt, [a] *Merces operariorum defraudata*. Den H. Apostel *Jacobus* spreckter aldus van: Siet den loon der werck-lieden, die van U. L. onthouden is, die roept, ende den roep van die, is gecomen in de ooren des Heeren der heyrcrachten: Wie en siet hier niet, of het roept wraecke teghen Godt, als men den aerbeydts loon aftreckt van de dienst-boden ofte werck-lieden, die in het sweet huns aenschyns met grooten aerbeydt hun besteedt hebben ten dienste van hunne meesters.

De heeren ofte meesters syn altydt in conscientie verbonden naer het gevoelen van de [b] Godts-geleerde aen hunne dienst-boden de volle verdiende huere te betaelen, ende niet te verminderen, om ergens by ongeluck een gelas oft iet sulckx gebroken te hebben, het welck aen de meesters selfs hadde connen overcomen. Sy moghen de dienst-boden daer over wel straffelyck vermaenen; op dat sy daernaer voorsichtiger syn, maer de huere daerom niet verminderen.

Men magh de dienst-boden oock niet wech senden sonder groote reden, voor den volcomen tydt, dat sy ingehuert syn, of men salse de volle huere betaelen.

Men siet boven dien, dat dien onrechtveerdighen handel oock dickwils streckt tot oneere ende schande van soodaenige oversten.

Hoort hier op een geval van eenen onrechtveerdighen [c] Edelman, die den loon van den verdienden arbeydt aen synen knecht ten onrechte weygerde, ende geensins betaelen en wilde. Den Edelman wierdt hierom van des knechts vader in het recht voor de heeren getrocken, daer verschynende seyde aen de heeren, dat hy geenen anderen dienst van synen knecht genoten en hadde, als dat hy hem lanx de straeten hadde gevolght; den knecht bekende het, seggende,

[a] *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabbaoth introivit.* Jac. 5. v. 4.

[b] Lessius *de jure & justitia. l. 2. c. 24. dub. 2. & 4. & 10.* Lugo *de jure & just. tom. 2. disp. 29. sect. 3.* Diana *tom. 2. tract. 6. Resol. 16.*

[c] *Apud R. P. Engelgraeve tom. 1. cæli Empyrei, calendis Ianuarii. §. 4. in fine.*

dat hy het wel 6. jaeren gedaen hadde, het welck de heeren verstaen hebbende, gaeven ten lesten dit vonnis teghen den edelman: Is't dat ghy dit achtervolghen van uwen knecht wel 6. jaeren lanck geenen dienst en seght te wesen, seer wel: ghy sult dan oock 6. jaeren achter uwen knecht gaen, ofte ghy sult hem synen vollen loon betaelen, het welck den edelman hoorende vertrock terstondt met groote beschaemtheydt, synen knecht wel haest syne volle huere betaelende, niet sonder groote misachtinge ende verminderinge van synen naem. Maer het principaelste is, dat die onrechtveerdige meesters Godt moeten vreesen diën opperften heer ende meester, wiëns straffe sy eens te verwachten hebben; den welcken oock somtydts wraecke neemt door de knechten self.

a Franc. Senensis l. de Rep.

a *Franciscus* Senensis verhaelt hier van eene droeve geschiedenisse. Eenen sekeren knecht in dienst synde van eenen grammoedighen ende moeyelycken meester, die altydt heel spytigh was, doorgaens claegende teghen al, dat den knecht dede, ende hem beter met stocken betaelde, als met verdient geldt, desen knecht om diergelycke voorvallen was eens geraeckt in eene raesende gramschap, ende sich niet anders connende wreken, hy vat de twee cleyne soontjens van synen meester, het een van een, het ander van twee jaeren, climt met de selve op eenen hooghen tooren, van daer synen meester om leegh toeroepende ende seggende, dat hy syne twee soontjens met open ermen soude vatten, ende strax hunne hoofdekens teghen den muer geplettert hebbende, worptse alle beyde van boven neder, ende ten lesten syn selven daer by, om niet levendigh te vallen in de handen van synen boosen meester, ende niet gestraft te worden.

De heeren ende meesters en moghen alleen den meester niet spelen, maer moeten Godt oock vreesen, ende hem voor ooghen hebben, gelyck den b *H. Cyprianus* wel segt, soo spreeckt hy: Ghy soeckt van uwen knecht wel gedient te syn, ende ten zy hy u wel dient naer uwen wensch, ghy stoot hem, ende ghy slaet hem, ende als ghy soo den meester speelt, ghy en vreest uwen Godt, uwen opper-meester niet, die u grootelyckx straffen can. Dat is eene rechtveerdige vermaeninge.

b *Ipse de servo tuo exigis servitium, & nisi pro tuo arbitrio serviatur flagellis verberas, & non agnoscis Dominum Deum tuum, cum exerceas dominatum.* S. Cyprianus. *l. 4. epistola 9.*

Hier moet ick oock een woordt seggen, van die heeren ende meesters, de welcke voor hunne siecke dienst-boden soo luttel sorghe draeghen, ende als wanneer sy ter oorsaecke van hunne cranckheydt wat beter spyse ende dranck van noode hebben, daernaer dat van den prys van hun geldt afcorten, het welck ten uytersten quaelyck gedaen is, ende noch schandelycker; als sy die uyt den huyse senden, om hun selven ergens te helpen in een gasthuys, oft op een ander, het

het welck oock ſtrydt teghen den eerlycken handel ende gemeene liefde. de Chriſtelycke bermhertigheydt verheyſcht, dat de meeſters ofte vrouwen voor hunne crancke dienſt-boden, beſonderlyck als ſy hun neerſtelyck ende getrouwelyck gedient hebben, meer ſorghe ende liefde draeghen, ende uyt haer huys niet en ſenden.

Dat ſy hunne ooghen ſlaen op dien ſoldaet van den honderſten man, den welcken ſynen ſiecken lanck in ſyn huys hadde gehouden, daernaer oock ſelf gaende, tot *Chriſtus*, om voor hem ſyne geſondtheydt te verſoecken. Hy badt den Saligmaecker in deſer voeghen: [a] Heere mynen knecht light in myn huys gichtigh, ende wordt ſwaerelyck gepynight; hy light, ſeght hy, in myn huys, *Jacet in domo mea*, niet in een gaſthuys, als of hy wilde ſeggen: Om ſynen getrouwen dienſt, ick en heb hem uyt myn huys niet geſonden, maer hebbe hem by my gehouden, ende voorſien van alles; ick bidde u, dat ghy hem gelieft te geneſen. Dit groot betrouwen op *Chriſtus*, ende ſyne bermhertigheydt tot ſynen dienaer was den Salighmaecker ſoo aengenaem, dat ſynen knecht niet alleen en wierdt geneſen, maer ſynen heer creegh oock voor ſyn ſelven het geluck van de ſaligheydt ſynder ſiele

Den geleerden [b] *Origenes* heeft hier op eene ſchoone bemerckinge: Als wanneer, ſeght hy, datter veel by Chriſtus quaemen, den eenen om de geſondtheydt te crygen voor ſynen broeder, eenen anderen voor die van ſynen ſone, den derden voor die van ſynen vriendt ende niemandt voor die van ſynen knecht als deſen honderſten man, dat heeft Chriſtus ſoo behaeght, dat het hem gedient heeft tot ſyne ſaligheydt.

Dit is nu genoegh aengaende de ſorghe van het lichaem, de welcke behoorden te hebben de heeren ende meeſters tot hunne dienſtboden.

Ick kome nu tot de verbinteniſſe die de overſten beſonderlyck moeten hebben voor de ſielen van hunne knechten ende dienſt-maeghden, van de welcke ſy aen Godt rekeninge ſullen moeten geven, gelyck ſeght den [c] *H. Paulus*.

Den [d] *Eccleſiaſticus* ſeght, dat Godt aen ieder een belaſt heeft, ſorghe te draeghen voor de ſaligheydt van ſynen evennaeſten; hoe veel meer van ſyne huyſgenoten, dat is voor ſyne kinders ende dienſtboden, om welcke leſſe de heeren ende meeſters des huyſgeſins oock moeten beſorght ſyn aengaende haere ſiele ſaligheydt als voor hunne kinderen ſelfs.

Den [e] *H. Apoſtel Paulus* ſpreckter noch van in ſynen 1. brief tot *Timotheum*: Is't dat iemandt, ſeght hy voor de ſyne, ende meeſt voor ſyne huyſgenoten geene ſorghe en draeght, die heeft het geloove

[a] *Domine puer meus jacet in domo mea paralyticus, & male torquetur.* Matth. 8. v. 8.

[b] *Cum multi ad Chriſtum accederent, ille pro fratre ſalutem, ille pro filio, alius pro amico deprecaretur, nullus pro ſervo, niſi ille ſolus oravit, & hoc ei ad augmentum beatitudinis & gloriæ erat.* Origin. hom. 5. ex variis.

[c] *Ipſi enim pervigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri.* ad Heb. 13. v. 17.

[d] *Mandavit unicuique de proximo ſuo.* Eccli. 17. 12.

[e] *Si quis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.* 1. ad Timoth. 5. 8.

loove geloochent, niet met de woorden, maer met de wercken ende met de daedt, want Godt ende het geloove leert ons, dat den ghenen die syne huysgenoten veronachtsaemt, oock veronachtsaemt het geloove, het fondament des Christendoms, ende oorsaecke geeft aen de ongeloovige, dat sy daerom het geloof souden comen te onteeren, gelyck het uytleght den geleerden *à Lapide*

Den H. Apostel voeghter noch by, dat hy ergher is, als eenen ongeloovighen, *Est infideli deterior*; gemerckt dat de ongeloovige door eene indruckinge van de nature sorghe draeghen voor de ghene, die hun aengaen, want de liefde, oock naer de nature gesproken; dat verheyscht, het welck besonderlyck in der sielen besorginge moet plaetse hebben.

Soo dan de meesters ende meesterssen syn verbonden hunne huysgenoten ende dienst-boden te doen onderwysen in de Christelycke leeringe, ende hun oock tydt te geven, om op de sondaeghen ende heyligh-daeghen misse te gaen hooren; hun oock verweckende tot de HH. Sacramenten van de Biechte ende H. Communie.

Sy moesten hun boven diën somtydts laeten gaen naer de sermoonen, naer het lof, ende andere kerckelycke diensten. Het is oock ten uytersten prysbaer dat de oversten des huysgesins hunne dienst-boden, maerten ende knechten 's avondts te samen roepen, om teghenwoordigh te syn in de Litanien van alle Heylighen, ofte van onse lieve Vrouwe. Dat-mense oock verwecke, om eer sy gaen rusten, hun gebedt te storten, ende hunne conscientie te ondersoecken, ende van Godt vergiffenisse te vraeghen met een rouwigh hert over al haere sonden.

Met een woordt geseydt dat de oversten, meesters ende vrouwen hun beste doen, soo veel als hun ampt het toelaet, dat hunne ondersaeten onderhouden de geboden Godts ende die van de H. kercke, ende in het besonder moeten sy beletten alle oneerlyckheydt, dronckenschap, ende andere sonden; oock niet toelaetende, noch leughentael, noch vloecken, oft iet sulx.

Om hier in profyt te doen, de oversten moeten hunne dienst-boden met goedt exempel voorgaen, het welck meer cracht sal hebben, als veel woorden. Ter contrarie quaede exempelen van heeren ende meesters syn ten uytersten schadelyck. Den *H. Hieronymus* seght, dat men uyt de quaede manieren van de heeren meestendeel can oordeelen van de dienst-boden. Ende het en is niet te verwonderen seght seer wel den *H. Chrysostomus*, dat de dienst-boden aen de sonden onderworpen syn, gemerckt dat hunne meesters ende meesterssen hun beste niet en doen, om de selve te vermaenen, ende hun oock door een goedt exempel te verwecken.

Waer

Waer uyt men genoegh can verstaen, hoe dat alle meesters ende meesterssen hunne dienst-boden moeten trachten te bestieren met soetigheydt, ende oock somtydts met straffigheydt, Godt hier in naervolgende, den welcken hier op de wereldt alles aldus bestiert: *Disponens omnia fortiter & suaviter:* ende met gewicht ende maete: *In pondere & mensura*, om soo alle menschen bequaemelyck te brenghen tot de saligheydt.

II. CAPITTEL.

Ioseph tot quaedt versocht synde van syne meestersse, de huysvrouwe van Putiphar, verstoot de selve, sich begevende op de vlucht, synen mantel laetende in haere handen.

D En haet ende den nydt is niet als boosheydt gelyck het gebleken heeft in de broeders van *Joseph*, maer de liefde, als sy niet reyn en suyver en is, gaet noch voorder, en is meer te vreesen: in den strydt van *Joseph* met syn ontuchtige meesterse sal het blycken.

Naer den haet ende nydt der broederen, seght den [a] *H. Basilius* van *Seleucia*, volghde de vuyle liefde van eene vrouwe, die de broeders in boosheydt verre te boven gonck, teghen welcke liefde *Joseph* heeft gestreden niet sonder eere ende glorie.

Hier is wederom een spel van de Goddelycke *Voorsienigheydt* ons voor ooghen stellende, nu haere sterckte ofte strafheydt, nu haere soetigheydt.

Joseph was eerst van syne broeders gesocht ter doodt, het welck den *Voorsienighen* Godt door *Ruben* belettede, daernaer door *Judas* eenen anderen broeder wierdt hy vercocht als een slave, aen de voorby-gaende Jsmaëliten, ende corts wederom vercocht in Egypten aen *Putiphar* eenen Prince van den Coninck *Pharao*, daer hem wederom de *Voorsienigheydt* Godts om syne deughden ende getrouwe diensten de gratie dede winnen van synen heer ende meester.

Dus wierdt hem eene beproevinge van Godt bereydt, om naer de oeffeninge ende cloecken strydt, tot meerdere glorie te geraecken, gelyck bemerckt den Bisschop [b] *Lippomanus*.

Door Godts toelaeten den duyvel quam in het spel, den welcken gebruyckte de schoonheydt van *Joseph*, om hem te verderven. Gelyck den [c] *H. Chrysostomus* seght.

[a] *Fratrum odia excipit mulier habens amores impotentes, odiis immaniores, quibuscum Ioseph certamen fuit non absq; corona.* S.Bas. *Seleuc.orat.*8. *de* Joseph.

[b] *Cum ergo sic pace & gratia gauderet Joseph, tentatio illi praeparatur à Domino, qua exercitatus ad majora promoveretur.* Lipp. *Episc. Meton.*

[c] *Ex pulchritudine Joseph diabolus occasionem sumit perdendi eum.* S. Chrysost. *hom.* 62.

De schoonheydt moet dan schaedelyck syn, jae sy is peryckeleus ende ongeluckigh, seyde eertydts *Euripedes: Pulchritudo est res infelix*. Ende naer het gevoelen van *Theophrastes*, sy is een soet aenlockende bedrogh: *Pulchritudo est tacita deceptio*. *Pindarus* seyde, sy is een uytroepster tot de oneerbaerheydt: *Pulchritudo est praeco veneris* Door dese schoonheydt van *Joseph* wierdt syne meesterse aengelockt, eerst van den duyvel opgestockt: sy hadde te vooren dickwils verwondert syne andere deughden, syne voorsichtigheydt, syne vlytigheydt, behendigheydt, vernuftheydt in alle syn werck ende bestieringe van heel het huys, sy hadde oock haer behaeghen in syne sebaerheydt, eenvoudigheydt, gevoeghsaemheydt ende soo voorts, maer daer by tot haer achterdeel, was sy besonderlyck vervallen op *Joseph*, om syne groote schoonheydt.

Hier begon den strydt· Syne meesterse trachtede hem op alle manieren te trecken tot haeren ontuchtigen wille, gelyck het seer wel uytleght den [a] *H. Ephrem*. Sy hadde nu *Joseph* eenige daghen blyven aenschouwen, haere ooghen quaelyck van hem astreckende, ende als sy gesien hadde, seght hy, dat diën suyveren jongelinck begaeft was met eene ongemeene schoonheydt, soo dede sy haer uyterste beste, om hem tot haer te trecken.

Den boven genoemden [b] *Lippomanus* stelt ons dit oock seer wel voor ooghen: Syne meesterse, seght hy, haeren diehaer *Joseph* curieuselyck, aendachtelyck, ende met eene vleeschelycke begeerte gedurelyck aenschouwende wierdt gewonnen van syne overgroote ende aenlockende schoonheydt.

Waer 't dat sy haere ooghen beter bewaert hadde, sy en soude noch haer siele noch haer eere eenigh leedt aengedaen hebben. De ooghe comt dickmaels de siele te beschaedigen.

David is met menige andere gevallen, om dat hy syne ooghen niet wel bewaert en hadde, hy bekende het daernaer, dat hem de ooghen syne siele hadde gestolen, op het welck heel wel passen de woorden van den Propheet *Jeremias*: Myne ooghe heeft myne siele berooft: *Oculus meus depraedatus est animam meam*. Thren. 3. v. 51.

Van gelycken *Holophernes* wierdt gewonnen door de ooghe op de schoone *Judith*, ende de twee boose ouderlinghen door de ooghen op de suyvere *Susanna*.

Het is wel waer, ende maer te waer, dat de ooghe van eene vrouwe eene besondere cracht heeft, om het hert van eenen jongelinck te trecken, ende te raecken, gemerckt, gelyck eenen geseydt heeft, dat de ooghe van eene vrouwe eenen schicht is voor de jongelingen: *Oculus mulieris spiculum est juventutis*.

Insgelyckx de ooghe van eenen schoonen jongelinck en heeft oock gee-

[a] *Domina ipsa cum aspexisset Joseph eximia pulchritudine ornatum, honestissimum adolescentem in lascivia & impudicitiae foveam impellere nitebatur.* S. Ephrem. *tract. de Ios.*

[b] *Mulier curiose, attente, & carnali affectu illum jugiter intuita capiebatur elegantia formae.* Lippoman.

geene mindere cracht, om het hert van eene onkuyſſche vrouwe te verwecken.

De ooghen, ſeght den Poët *Propertius*, ſyn de aenleyſters tot de liefde: *Si neſcis, oculi ſunt in amore duces*.

Het en was dan niet te verwonderen, dat de huyſ-vrouwe van *Putiphar* haere ooghen ſlaende op *Joſeph*, ende ſyn minſaem geſicht bemerckende, tot den ſelven ſoo wierdt genegen, dat ſy het ſelve aen hem te kennen gaf.

Maer hoe heeft hem hier den eerbaeren *Joſeph* gedraeghen? ſoo verre van daer was hy, van haer ergens in te volgen, dat hy haer oock cloeckelyck verſtoetede, geenſins willende hooren naer ſoo eene onbetaemelycke vraeghe.

Hoort, hoe datter van ſpreckt den Propheet [a] *Moyſes* in het boeck Geneſis.

Siet, ſeyde *Joſeph* teghen haer: Mynen meeſter *Putiphar* en weet niet wat hy in ſyn huys heeft, want hy heeft my alles overgegeven, ende daer en is niet, of het is in myne macht, hy heeft my alles betrouwt uytgenomen u alleen, die ſyne huyſ-vrouwe ſyt. Hoe ſoude ick dan moghen dat quaedt bedryven, ende teghen mynen Godt ſondighen? *Als of hy ſeyde:* Soude ick ſoo onbedacht ſyn van u in te volghen? Sal ick dat toeſtemmen? Ick? Die uwen knecht ende ſlave ben? ſal ick iet doen teghen uwe eere, teghen de getrouwigheydt ende goedtjonſtigheyt van mynen meeſter ende uwen man? Sal ick mynen opper-heer ſyn recht benemen? Nóyt en wille ick, of en ſal ſoo een ſchandelyck werck toeſtaen; het welck oock ſoude weſen teghen mynen Godt, die alles weet ende doorſiet, ende my op den oogenblick ſoude connen ſtraffen.

Het ſal de pyne weerdt ſyn hier noch te hooren de ſchoone woorden van den [b] *H. Ephrem*. *Joſeph*, ſeght hy, verſtootede haere woorden met alle eerbaerheydt ende zebaerheydt, haer met heylige ende goddelycke woorden afweerende: Ick en magh in geender manieren uwen oneerbaeren luſt involghen, die myne opper-vrouwe ſyt, want ick boven maete Godt oock vreeſe; ende het ſoude te onrechtveerdigh, ende onredelyck weſen, te verſtooten eene ſoo groote liefde ende goedtjonſtigheydt van mynen meeſter, die my ſoo vereert, ende ſoo bemint heeft. Hoe ſoude ick oock ſoo een quaedt derven doen in het aenſchyn Godts, die alles doorſoeckt ende doorſiet de herten van alle menſchen. Soo ſprack geduerelyck ende alle uren diën eerbaeren jongelinck teghen ſyne meeſterſſe, haer oock vermanende, ende biddende, overgaende ende beriſpende.

Was dat niet ſpreken als eenen Enghel, levende buyten het vleeſch? *Joſeph* wederſtondt haer ſtandtvaſtelyck met gewichtige redenen; maer

a *Qui nequaquam acquieſcens operi nefario dixit ad illam: Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo ſua, nec quidquam eſt, quod in mea non ſit poteſtate, & non tradiderit mihi præter te, qui uxor ejus es, quomodo poſſum hoc malum facere, & peccare in Deum meum.* Gen. 39. 8. 9.

b *Cuncta ejus verba laſciva repellebat qua decebat honeſtate & modeſtia; eam per ſancta & divina verba à ſe arcebat dicens: O mulier nullo modo mihi licet tecum agere peccatum, quæ domina mea es, nam dominum meum ego timeo valde, & iniquum & abſurdum foret tantam domini*

maer even wel al te vegeefs, want hoe meer ſy hem aenviel, naer het ſeggen van den Biſſchop a *Toſtatus*. Die onbeſchaemde vrouwe, ſeght hy, naer het verſtooten van haer eerſte verſoeck, quam ſy alle ſchaemte af te leggen, ende naer haere verſtootinge creegh ſy meerdere begeerte. Want men meer gedreven wordt tot het ghene, dat men weygert; ſoo dat men claer ſiet, ſeght den b *H. Ambroſius* dat de onkuyſcheydt niet alleen oneerbaer en is, maer onbeſchaemt ende ongebonden, ende dat eene overſpeelſter geene de minſte ſchaemte noch vreeſe en heeft. Soo ſpreken alle de HH. Vaders ende uytleggers van de H. ſcrifture.

Die onſuyvere meeſterſſe gebruyckte voorts alle bedenckelycke middelen, om conde het weſen, tot haer boos voornemen te geraecken, naer het ſegghen van den c *H. Baſilius* van *Seleucien*. Wat ſoude ſy doen, ſeght hy, van de goedtheydt quam ſy tot de boosheydt; ſy toonde haer vol van gramſchap ende furie, hem aenvallende met groote dreygementen van de doodt ſelve. Maer even wel *Joſeph* verwierp het al ſonder iet te vreeſen, ſelfs ſonder haer eens te willen aenſien.

Het is het ſeggen van den d *H. Ephrem* handelende van den lof van diën ſuyveren *Joſeph*. Die oneerbaere vrouwe, ſeght hy, meende door haere aenlockſels het gemoedt van haeren dienaer te beweghen, maer hy heel verſterckt door de goddelycke liefde, en wilde haer ſelfs niet eens aenſien.

Den e *H. Chryſoſtomus* ſeght hier op met verwonderinge, dat het is een aldergrootſte mirakel, te ſien eenen jongelinck in het fleur van ſyn leven, in het midden van het onſuyver vier, ende daer ongeſchonden te blyven. Jae het en dunckt my ſoo wonder niet, ſeght hy, dat de drye jonghelingen in het forneys van *Babylonien* niet en wierden beſchaedight, als het wonder is, dat den ſuyveren *Joſeph* ſoo eenen ſtrydt heeft onderſtaen tuſſchen alle die aenlockſels, ende dit niet in eene becoringe alleen, maer in verſcheyde voorvallen, uyt het welck men can bemercken eene uytnemende ende ongemeene ſuyverheydt van *Joſeph*.

Men ſoude tot lof van diën onbevleckten ende triompherenden *Joſeph* moghen ſeggen het ghene de helſche geeſten in eene ſoodanige victorie eens uytriepen ter eeren van eenen Heylighen genaemt *Dominicus*, niet den H. Inſtelder, maer eenen anderen H. Religieus van het ſelf Orden.

Vi-

ni mei dilectionem repudiare, qui me ita honoravit & carum habuit, quomodo poſſem & audere tantum ſcelus coram Deo cordium, atque rerum ſcrutatore exequi? Hæc & ſimilia verba dicebat Ioſeph ſingulis horis, admonens, obſecrans, increpans & reprehendens illam. S. Ephrem. *tract. de Ioſ.*

a *Domina illa ad primã petitionem pudicã verecundiam perdidit majore ardore ſuccenſo, ex repulſa majus deſiderium naſcebatur, quia mulier eſt prona rei quæ prohibetur ei.* Toſtat.

b *Non ſolum lubrica ſedetiam procax, importuna petulans eſt libido, non habet quod vereatur adultera.* S. Ambroſius.

c *Domina adulationes perpetuas taceo, externas mulieris artes, fucum, verba, oculorum petulantiam.* S. Baſil. *Seleuc. orat. 8. de Joſ.*

d *Credebat ſe hiſce modis atq; illecebris ſancti juvenis animum facile illaqueari poſſe; cæterum Joſeph timore domini munitus ne ſimplici quidem aſpectu intuebatur eam.* S. Ephrem. *de laudibus Joſ.*

e *Non tam mirabile mihi eſſe videtur, in fornace Babylonis tres pueros eſſe illæſos, ut mirabile eſt & rarum, quod tantum certamen juſtus ſuſtinuerit, ut diſcamus etiam juſti excellentem virtutem, quod non ſemel neq; bis, ſed & ſæpius certamen hoc ſuſtinuerit.* S. Chryſ. *hom. 62. in Geneſim.*

Vicisti, vicisti, quia in igne fuisti & non arsisti.

Draeght vry de lauwers crans in d' handt,
Die in het vier niet syt verbrandt.

Het selve heeft diën boosen geest geseydt van den *H. Vincentius Ferrerius*; naer dat hy oock eene onbeschaemde vrouwe cloeckelyck hadde verstooten, als wanneer men den duyvel uyt spyt in haer lichaem gaende hoorde roepen:

Hic est vir, qui in medio igne non est æstuatus.

Dit is den man heel reyn bevonden,
Die in het vier bleef ongeschonden.

ende voorwaer het is wat ongemeens, jae een mirakel, in het vier niet te branden.

Ick soude hier neffens die twee suyvere ende heylige mannen onsen suyveren *Joseph* wel moghen vergelycken met den *Salamander*, die men seght in het vier niet te branden.

Ick sal hier op de *duytsche Poësie* aldus laeten spreken.

Wat wonder werck is dit? noyt isser iet gevonden,
Of 't wierdt in 't vinnigh vier in asschen haest verslonden.
Dit crachtigh element door heel het aerdtsche dal
Heeft verr' de overhandt, het vier verslindt het al.
Doch, soo men ons verfiert, alleen den Salamander
In 't vier blyft ongeschent; sy leven met malckander.
De fabels laet ick daer. Maer wel in Jacobs *stam*
'k Sien Joseph *sonder leedt in 't midden van de vlam.*
Dies wensch u veel geluckx ô nieuwen Salamander,
Voorwaer ghy overtreft den grooten Alexander:
Diën Prins hadt over d' aerd', en zee de overhandt;
Doch Joseph *heeft sich self, en 't vier heel overmant.*
't Forneys van Babylon *van boven en van onder*
Dat bobbeld' in syn vier, en dommeld' als een donder,
Dat blaeckte sonder vier door Godes enckel macht;
Maer Joseph *in het vier toond' noch een meerder cracht.*
Laet vry d' onkuyssche vrouw' haer vier noch meer ontsteken,
En Laetse met haer slaef meer dertel woorden spreken;
t' Is echter al voor niet, hy sal tot haere pyn
In 't midden van het vier een Salamander *syn.*

Soodaenige suyvere sielen soo in de wereldt als in de Religie, jongelingen ende reyne dochters synder eertydts ende noch heden gevonden seght den geleerden [a] *à Lapide*, de welcke hier als Engelen geleeft hebben, ende noch leven, ende door de goddelycke gra-

[a] *Tales sunt etiamnum multi Religiosi & virgines, qui in terra vivunt Ange-*

O tie

tie versterckt tusschen het onsuyver vier als *Salamanders* onbeschaedight blyven.

Maer eylaes! hoe veel en synder oock niet in soodaenige becoringhen ende gelegentheydt van het onsuyver vier verbrandt! De jongheydt, de schoonheydt, de eenigheydt, de aenlocksselen, de soete woorden, ende soo voorts, syn al te gevaerelyck ende te crachtigh! Om meer andere daer te laeten, heeft het niet gebleken in [a] *Samson* den sterckšten van alle menschen, maer evenwel is van *Dalila* overwonnen geweest, gelyck het staet in het boeck der Rechteren aen het 16. capittel.

Maer onsen *Joseph* is standtvastigh gebleven, ende heeft alles overwonnen door den bystandt Godts, ende door syne mede- werckende deught tot spyt ende groot gevoelen van syne meesterſſe, evenwel noch volherdende in haer boos opset, tot eene andere gelegentheydt, met hope van het selve noch uyt te wercken.

Den duyvel hielp haer, ende gaf haer de handt, haer voorstellènde eenen aenstaenden feest-dagh der Afgoden, op den welcken een ieder, oock haeren man *Putiphar* naer gewoonte by naer met het heel huysgesin gestelt hadden te verschynen. Soo spreckter van den [b] *H. Basilius* Bisschop van *Seleucien*. Ende het gebeurde alsdan, gelyck [c] *Moyses* seght, dat *Joseph* t' huys quam, ende eenigh werck dede sonder iemandts byzyn: Dese occasie nam sy waer, hem daer by dreygende; &c. Wat soude hier doen den suyveren jongelinck? Hy heeft wederom gedaen als te vooren, willende liever alle tormenten, jae de doodt selve onderstaen, als haer in te volghen, vast blyvende als eene steen-rotze, ende syn gemoedt stercker als eenen diamant daer teghen stellende, gelyck seght den [d] *H. Ephrem*.

De onbeschaemde vrouwe haer verstooten siende, als raesende valt hem met alle geweldt aen, ende grypt hem vast met synen mantel, gelyck het staet in de H. Scrifture. Gen. 39. v. 12. *Qui relicto in manibus ejus pallio, fugit & egressus est*. Hy heeft den mantel in haer handen gelaeten, ende is gevloden ende wechgeloopen.

Dit alles stelt ons aldus levendigh voor den hoogh-vermaerden Poët den Heer *Jacobus Catz*.

Sy roept, du bist een slaef in myhen dienst gebonden:
Hy antwoordt: Niemandt staet ten dienste van de sonden.
Sy spout als vier en vlam, en is gelyck verwoedt,
Hy antwoordt: Geen verdriet en quelt een reyn gemoedt.
Sy tiert, hy blyft geset, sy kyft, hy wilt het lyden,
Sy vloeckt, hy bidt den Heer, sy dreyght, hy gaet ter zyden,
Ten lesten grypt se toe. Siet wat een stout besluyt,
Hy laet syn mantel daer, en loopt ten huysen uyt.

gelicè, qui quasi Salamandra in hoc igne per gratiam Dei degunt integri & illaesi. à Lapide *in Isaiā. cap.* 25. *v.* 2.

[a] *Cumque molestâ* (dalilâ) *esset ei, & per multos dies jugiter adhaereret, spatium ad quietē non tribuens, defecit anima ejus.* Lib. Judic. 16, *v.* 16.

[b] *Mulieris insidias diabolus festivitatem invexit.* S. Basil. *Seleuc. orat.* 8. *de Joseph.*

[c] *Accidit quadam die, ut intraret Ioseph domum, & operis quidpiam absque arbitris faceret.* Gen. 39. 11.

[d] *Ad haec ille lapidis adamantini instar animo & corpore fortis & invictus persistit.* S. Ephrem. *de laudibus Ios.*

O eerbaer jongelinck, die midden in de baeren,
Die midden in de cracht van uwe jonghe jaeren
Het vleesch hebt overheert. O haeve van de deught!
O Vader van de tucht! O spieghel voor de jeught!
Wie can, gelyck het dient, u weerden lof vermelden?
O rots van eerbaerheydt? O Joseph *heldt der helden!*
Wie pryse nae den eysch u vorstelyck gemoedt?
O rechten Campioen! O Ridder weest gegroet.

Het is voorwaer eenen voorsichtighen, eenen suyveren, ende noyt genoegh gepresen raedt ende keus van *Joseph* geweest: hy heeft liever gehadt synen mantel in haere handen, als syn selven in een openbaer peryckel te laeten.

Hy en wilde oock met geweldt synen mantel niet weder nemen, ende uyt haere handen trecken gelyck hy hadde connen doen, meerdere macht hebbende als syne meesterse, maer hy was meer gerust in het vluchten, hy gebruyckte de vlucht voor syne beste wapenen naer het segghen van den [a] *H. Basilius* Bisschop van *Selencia*.

Hoort noch den [b] *H. Hieronymus:* Den suyveren *Joseph*, seght hy, om dat hem syne meesterse wilde aenvallen, is uyt haere handen gevlucht, gelyck van eenen raesenden hondt, op dat het fenyn allenskens niet en soude voortloopen, heeft hy het cleedt, dat sy aengeraeckt hadde, wech geworpen.

Meest alle de HH. Vaders, ende geleerde mannen, niet alleen Christene, maer oock andere *Joodtsche* ende *Heydensche* schryvers hebben dien suyveren jongelinck *Joseph* altydt seer verwondert, ende ten uytersten verheven om syne cloecke standtvastigheydt in den strydt teghen syne oneerbaere meesterse.

Wat hadde hy meer connen doen? Hy heeft haer altydt cloeckelyck wederstaen, op alle goede manieren verstooten, oock syn cleedt gelaeten in haere handen, aldus door Godts bestieringe sich werdigh maeckende om met een purper cleedt van eere ende glorie daernaer gecleedt te worden. Het is het segghen van den H. Paus [c] *Clemens*. Soo spreckt hy Godt aen: O heere, ghy en hebt *Joseph* niet misacht, jae ghy hebt hem om syne suyverheydt, de welcke hy voor u heeft bewaert, den loon gegeven, te weten, dat hy soude worden den Prins ofte onder-Coninck van heel Egypten. Maer die overwonnen is van de onsuyverheydt, en verdient geen bevel over de andere te hebben.

Soo vermaert is dese eerbaerheydt ende suyverheydt in de wereldt geworden, dat alle eerbaere persoonen, die haere reynigheydt soo cloeckelyck voorstaen, den weerdighen naem cryghen van eenen anderen *Joseph*..

a *Tenacibus manibus retētam permittens, libidinis effugit ansas, fuga usus pro armis.* S. Bas. *Seleuc. orat.* 8. *de Joseph.*

b *Joseph quia tangere illum volebat Ægyptia, fugitè manibus & quasi ad morsum rabidissimæ canis, ne paulatim virus serperet pallium quod tetigerat, abjecit.* S. Hier. *l.* 1. *contra Iovinianum.*

c *Tu domine non despexisti* Joseph, *imo pudicitiæ, quam pro te servavit, premium dedisti, ut esset Ægyptiorum Princeps. Non meretur super alios esse, qui subest libidini.* S. Clem. *Papa. lib.* 8. *Const. Apost.*

Iosephum castitate referēs est alter Ios. *Aloys. Nove in Adagiis.*

Den *H. Gregorius Nazianz.* schryvende van eenen die suyverlyck leefde, spreckt aldus: *Josephum castitate referebat*, dat is: Hy toonde, dat hy was om syne suyverheydt eenen anderen *Ioseph*.

Wederom, den vermaerden schryver [a] *Petrus Delphinus* in eenen van syne brieven wenst aen eenen jongelinck, dat hy eenen anderen *Ioseph* in suyverheydt magh wesen.

Het sal, soo ick meene, aen den leser aengenaem wesen, dat ick hier eenige loffelycke naervolgers van *Iosephs* suyverheydt bybrenge, de welcke oock den naem van *Ioseph* verdienden.

Het is genoegh bekent, hoe dat den [b] *H. Thomas* van *Aquinen* in syne jonckheydt sich gedraeghen heeft, als hy eene oneerlycke vrouwe, die by hem gecomen was, met eenen brandt-stock, wech gejaeght heeft.

Iet sulx leestmen geschiedt te syn aen den *H. Bernardus*, den welcken om syne uytnemende schoonheydt van eenige oneerbaere dochters versocht synde tot quaedt, sich terstondt op de vlucht begaf. Somtydts heeft hy diergelycke by nacht van hem gejaeght, met luyer kele roepende *Latrones*, *latrones*. Dieven, dieven.

Noch meer is te verwonderen het ghene [c] *Bravonius* eenen Religieusen schryver verhaelt van den *H. Vulstanus*: Als wanneer, seght hy, datter een vrouw-persoon edel ende ryck tot hem gecomen was, ende hem haere quaede genegentheydt te kennen gaf, wat dede Vulstanus? Haere onkuyssche woorden niet langher willende verdraeghen, eerst maeckende het teecken des H. Cruys, sprack haer aldus aen: Gaet van hier ghy brandenden stock van onkuyscheydt, dochter des doodts, vat van den duyvel, aen de welcke hy terstondt daernaer gaf eene onverwachte kaeck-smeet, ende dat met sulck een geweldt, dat den slagh van alle canten gehoort wierdt; ende in het lest, seght den schryver, heeft desen H. man als eenen anderen *Ioseph* metter herten de onkuyscheydt van dese vrouwe verworpen, ende met de handt gestut ende overwonnen.

[a] *Sit utinam futurus ejusmodi, qui Ioseph continentia referat.* Pet. Delphin. *lib.* 2. *epist.* 20.

[b] *Mulierem, quæ ad labefactandam ejus constantiam introducta erat, titione fugavit. in offic.* S. Thom. *in Breviario.*

[c] *Sicque alter* Joseph *mulieris lasciviam, animo respuens manu compescuit. ita* Bravonius *in vita S. Vulst.*

Eer ick dit capittel eyndige, ick sal hier noch bybrenghen eenen anderen *Ioseph*, syn waerachtigh beeldt ende afzetsel, te weten den eerbaeren Keyser *Balduinus*, daer verscheyde historie-schryvers van spreken, heel wonder, ende weerdigh om te hooren.

In het jaer ons Heeren 1206. den Barbaerisschen Coninck *Joanniza* hadde desen Keyser in eenen strydt gevanghen, ende nu meer als een jaer in eenen duysteren kercker gehouden. *Balduinus* nochtans en hadde daer om noyt de ruste syns herte verloren, noch iet verandert van syn schoon en soet gelaet. Men bemerckte altydt in syn vervuylt lichaem iets verheven ende aensienelyck, ende syn slecht cleedt overdeckte meer syn lichaem, als de Keyserlycke groote achtbaer-

baerheydt ofte majesteyt; noch synen ongeschoren baert noch lanck hayr en belettede niet syn schoon aensicht ende levendige ooghen. Voorts het geschiede somwylen, dat de Coninginne de huys-vrouwe van *Ioanniza*, in het afwesen van haeren man den gevanghen Keyser heymelyck quam besoecken, eerst, soo het scheen, om hem in syn ongeval wat te troosten, gelyck de vrouwen medelydigh syn, maer allenskens beweeght wordende om syne schoonheydt, ende standtvastigheydt des gemoedts, gonck sy dickwilder naer den kercker, hem by tyden door eenige getrouwe dienst-maeghden wat betere spyse ende dranck toesendende: Sy vraeghde hem oock somtydts iet van verscheyde dinghen, nu van *Nederlandt*, nu van *Vranckryck*, nu van den oorlogh, nu van den strydt van *Adrianopelen*, het welck haer alles den gevanghen Keyser met eene staetigheydt in het besonder verhaelde; daer-en-tusschen wierdt sy allenskens bevanghen met het fenyn van eene onsuyvere liefde, het welck sy niet en belettede, maer synen ganck liet nemen; ten lesten alle eere ende schaemte afleggende, sonder dat *Balduinus* ergens van achterdencken scheen te hebben, geeft hem op eenen dagh haer hert ende meeninge recht uyt te kennen. Het suyver gemoedt van *Balduinus* stondt hier verstelt. Maer om dat haere spraecke was van trouwen, hy heeft syne gramschap ingehouden, ende aen dese Princesse die macht hadde over syn leven vriendelycker, als haer onsuyver gemoedt verdiende, liever willen antwoorden

Ick wenste, seyde den Keyser, dat ghy Keyserinne waert, niet alleen van *Constantinopelen*, maer van heel de wereldt; maer dat ghy my versoeckt voor uwen man, dat en magh immers niet syn, veel min mooght ghy my trouwen, om dat de Christene wet dat verbiedt; maer seght de Coninginne, men is geene trouwe schuldigh aen die de selve breckt. Doch naer veel woorden tusschen malckanderen, de Princesse heel gestoort, Ick weet, seght sy, wat my te doen staet; of ick quaedt doe, ofte niet, dat en is uwe sorghe niet, maer de myne; ghy die van huys-vrouwe ontstorven syt, mooght eene andere kiesen, voorders ghy syt mynen gevanghen ende mynen dienaer, de reden niet alleen maer den noodt, die geene wetten en heeft, dwinght u te gehoorsaemen aen uwe meesterse; dan als raesende, ende uyt den kercker haer vertreckende, dreygde hem met de doodt, ten-waer hy haeren wille toestemde.

Balduinus dit alles hoorende en was niet sonder vreese van de doodt, ende niet siende, hoe hy het gevaer mochte ontcomen; evenwel stelt vast, liever te sterven, als haeren vuylen lust in te volghen. Hier om badt hy Godt den heelen nacht, op dat hy hem in syn eerbaer opset wilde verstercken, ende haer van sin doen veranderen.

Den dagh was quaelyck verschenen, of de Coninginne was wederom in den kercker, van sinnen noch niet verandert synde, als dat sy nu meer tot wraecke genegen scheen; sy en gaet hem dan niet aen met bidden en smeecken, maer met de alder-wreedtste dreygementen, doch al te vergeess, den Keyser *Balduinus* blyvende standtvastigh, ende cloecker als te vooren. Wiens standtvastigheydt de Princesse weder bemerckende, nu met meerdere wraecke ontsteken loopt als raesende uyt de gevangenisse, om haer boos besteeck teghen hem uyt te wercken; sy loopt met langhen hayr recht by haeren man *Ioanniza*, crytende ende sterck roepende, ende van den Coninck gevraeght synde, wat datter geschiedt was, seght sy hem recht uyt, dat den gevanghen ende goddeloosen *Balduinus* haer met geweldt was aengevallen, om tot oneere te brenghen, ende dat sy quaelyck uyt syne handen was geraeckt. Het was genoegh voor eenen wreeden ende barbaeren Tyran. Ende hy was nu noch meer aengeweckt door de jaloursie, om hem te straffen met de doodt, gelyck *Balduinus* oock vreesde, ende siet op den stondt wordt hy veroordeelt om te sterven, ende eerst tot spot ende schande gestelt.

Ioanniza noodt eenige van syne principaelste hovelinghen aen syne tafel, alwaer hy hem uyt den kercker doet verschynen. Den gevanghen Keyser met ketenen gebonden wordt van alle de ghene, die aen tafel saten, uytgelacchen, ende tot spot gestelt, het welck gevoelycker was aen het keyserlyck gemoedt als de doodt selve.

Evenwel *Balduinus* verdroegh alle dese bespottingen ende lasteringhen met eene wonderlycke cloeckmoedigheydt, sich noch verweckende, om noch meer te verdraeghen, steunende op Godt ende syne onnooselheydt, maer de grammoedigheydt ende wraeckgierigheydt van den boosen tyran en was hier mede niet voldaen: want *Balduinus* sich te vergeefs verontschuldighende, ende al het misdaet op de Coninginne self leggende, wierdt wreedelyck omgebracht: Eerst dede hem *Ioanniza* voor syne ooghen handen ende voeten afcappen, dan syne armen ende beenen, ende daernaer syn ellendigh ende noch levende lichaem met de afgecapte litmaeten voeren tot eene stinckende valleye daer de doode honden ende peerden wierden geworpen, om noch te dienen tot spyse van de beesten en van de voghels. Drye daghen lanck heeft aldaer den cloeckmoedighen ende eerbaeren Keyser geworstelt, niet met de beesten, die gelyck uyt eerbiedinge tot hem niet en quaemen, maer met de doodt, vol van hope synder saligheydt, de welcke hy wel wiste, dat Christus synen verlosser door syne heylige doodt ende storten van syn dierbaer bloedt, voor hem hadde verdient, daer om oock geern opdraegende syn leven, het welck hy eyndighde in het 25. jaer syns ouderdoms.

Den

Den Tyran *Ioanniza* syne doodt verstaen hebbende, dede hy terstondt het vel van syn hooft aftrecken, ende het hooft by hem brenghen, het welck hy met goudt beslaeghen synde in verscheyde maeltyden placht te gebruycken als eenen beecker, uyt den welcken hy voor syn selven niet veel goedts en conde waer-seggen, jae veel quaedts, immers niet gelyck den eerbaeren *Ioseph* uyt synen beker gewoon was te doen.

Hier siet men in desen Keyser *Balduinus* een waerachtigh beeldt van onsen suyveren *Ioseph*, jae als eenen anderen *Ioseph*, die oock dese ontuchtige Coninginne soude gevlucht hebben, waer het in syne macht geweest, maer evenwel *Balduinus* heeftse metter herten gevlucht self totter doodt, den welcken daer om met *Ioseph* altydt sal blyven in eere ende glorie by Godt, ende by de menschen.

Voorts nu sal ick van die uytnemende deught van suyverheydt, die noyt genoegh en can gepresen worden, wat breeder handelen in de volgende sede-leeringe, ende daernaer in de naervolgende van de overgroote boosheydt van de onkuyscheydt ter oorsaecke van de onkuysche meesterse van *Ioseph*, die hy cloeckelyck hadde verstooten.

SEDE-LEERINGE.

1. §.

Van den verheven lof van de deught der suyverheydt.

DE weerdigheydt van de suyverheydt ende maeghdelycke reynigheydt en wordt gemeynelyck van de wereldtsche menschen soo seer niet geacht, noch verheven, als sy wel verdient, principaelyck om-dat sy van de selve geene kennisse genoegh en hebben, hier om sal ick hier trachten haere eere ende lof wat breeder voor te stellen.

Dese deught, om de waerheydt te seggen, en schynt geene aerdtsche deught te wesen, seght den [a] *H. Chrysologus*, want te leven in het vleesch, ende boven het vleesch, is meer een hemelsch leven. Soo dat men seggen mag met den [b] *H. Basilius*, dat de suyverheydt eene besondere verheventheydt in haer selven besluyt, ende boven de nature der menschen schynt te wesen, die hier om alleen lofweerdigh is, ende met reden altydt seer groot geacht in den hemel en op der aerden; naer de getuygenisse van den [c] *Wyseman* seggende, dat een suyver geslachte ten uytersten schoon is, ende haere gedach-

a *In carne præter carnem vivere, non terrena vita est sed cælestis.* S. Chrys. *serm.* 143.

b *Castitas excellens nescio quid est & supra naturam.* S. Basil. *lib. de virg.*

c *O quàm pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est memoria illius, quoniam apud Deum nota*

dachtenisse onsterffelyck by Godt ende by de menschen.

Siet eerst, hoe die weerdige ende onsterffelycke suyverheydt van der eeuwigheydt vereert is, ende geheylight in de H. Dryvuldigheydt self, in de welcke altydt niet als suyverheydt en is geweest.

Den ouden *a* *Tertullianus* noemt dese deught met reden de eerste deught, als van der eeuwigheydt van *Godt* comende, ende het eerste ende verhevenste geluck van de Enghelen, die in den hemel voor *Adam* in suyverheydt geschapen syn.

Maer daernaer is dese deught besonderlyck oock vereert ende verheven geweest van den *Sone Godts*, die in suyverheydt van synen *Vader* comende, heeft oock door de uytwerckinge van den *H. Gheest* sonder vader uyt eene suyvere moeder willen geboren worden, gelyck wel bemerckt den *b* *H. Damascenus*, die Christus daerom noemt de eere ende het vercierfel van de suyverheydt. *Christus virginitatis decus & ornamentum.*

Den *c* *H. Ambrosius* seght van gelycken, dat dit is den eersten en den meesten lof van de suyverheydt, te weten, om dat den sone Godts mensch wordende uyt eene maeght wilde geboren worden.

Van dien tydt af is den staet der suyverheydt ende maeghdelycke reynigheydt op dese wereldt besonderlyck verheven ende geheylight geweest van *Iesus* ende van syne moeder *Maria* voor alle de ghene, die hun in suyverheydt wilden naervolghen; soo dat den sone Godts op de wereldt comende, gelyck den *d* *H. Hieronymus* seght, eene nieuwe familie ofte vergaderinge heeft ingestelt, om, gelyck hy in den hemel van Engelen wierdt gebeden, oock syne Engelen ofte maeghden soude hebben, om van die oock in de wereldt geëert te wesen.

Men magh dan met reden segghen met den *e* *H. Cyprianus*, dat de suyverheydt der menschen hier op de aerde als eene suster is van de suyverheydt der Engelen, gemerckt dat sy gerekent wordt van de familie der Engelen.

Het is seker, dat de menschen op dese wereldt in de bedorven nature tusschen het vleesch in suyverheydt levende oock Engelen syn, seght den *f* *H. Basilius*, jae geene gemeene Engelen, maer van de verhevenste ende edelste geesten.

Den *g* *H. Bernardus* seght het noch claerder met dese woorden: De suyverheydt maeckt van eenen mensch eenen Engel; ende ist dat de suyverheydt van eenen Engel geluckiger is, men moet evenwel seggen, dat de reynigheydt van eenen mensch tusschen alle de pe-

ryc-

nota est & apud homines. Sap. 4. v. 1.
a *Prima virginitas, prima felicitas.* Tert. *in exhortatione de castitate.* c. 2.
b *Christus virginitatis decus & ornamentum, ut qui non modo ex patre citra congressum sit genitus, sed etiam carnem ex virgine sine virili congressu assumpserit, ipse omnibus numeris absolutam virginitatem in se ipso ostenderit.* S. Dam. *lib. 4. de fid.* 25.
c *Quid ad celebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuit, quam ut Deus de virgine nasceretur.* S. Amb. *de instit. virg.*
d *Christus Dominus virginitatem in se & in matre sua dedicare voluit, statim ut filius Dei super terram novam familiam instituit, ut qui ab Angelis adorabatur in cœlis, haberet Angelos & in terris.* S. Hieron. *ep. 22. ad Eustochium.*
e *Virginitas soror Angelorum quia jam in terris non nubendo de familia Angelica deputatur.* S. Cypr. *l. de virg.*
f *Qui virginitatem servant, Angeli sunt in carne, Angeliq; sunt non obscuri, sed sunt illustres & nobilissimi.* S. Bas. *de virg.*
g *Castitas Angelum de homine facit, & si Angeli castitas felicior, hominis tamen fortior esse cognoscitur.* S. Bern. *epistola* 42.

ryckelen des vleesch, veel cloecker ende stercker is, van welcke aenstooten de Engelen verlost syn.

Ende diën luyster ende vercierfel van suyverheydt, seght den selven a H. Vader, is soo verheven, dat de hemelsche geesten het heyligh lyck benyden.

Het getal van de suyvere ende Engelsche sielen was hier voortydts ontelbaer, ende noch heden hoe veel en synder niet, die desen staet aenveerden, ende in den selven door Godts gratie met voldoeninge ende vryen wille volherden.

Hoort maer eenige HH. Vaders van het groot getal der maeghden spreken in de eerste kercke; dit syn de eyghen woorden van den b *H. Cyprianus:* De wereldt is vervult van de ghene, die in suyverheydt leven.

Den c *H. Ambrosius* spreckt aldus: Alle jaeren synder veele maeghden, die haer in de kercken van *Alexandrien*, van *Afriken* ende van heel den *Oosten* aen Godt opgedraeghen hebben.

Den d *H. Augustinus* getuyght, dat den ketter *Faustus* de Catholycken verweet, datter soo veel maeghden, jae meer maeghden als vrouwen waeren, ende dat sy van de Bisschoppen tot diën staet wierden verweckt.

Den oudt-vader e *Theodoretus* Bisschop van *Cyprus* spreckter oock aldus van: *Oosten*, *Palestynen*, *Egypten*, *Asien*, *Pontus* ende heel *Europa* is vol van maeghden, want naer dat Christus den maeghdelycken staet heeft vereert, soo heeft den maeghdom aen haeren schepper geoffert welrieckende bloemen, die niet en verslenssen.

Soo groote menichte van maeghden moest sonder twyfel aen Godt ten uytersten aengenaem wesen, gemerckt oock, datter sommige van den hemel tot de suyverheydt verweckt syn. *Surius* in de levens der Heylighen verhaelt op den 5. van de maendt *November* van den *H. Emmericus* sone van den *H. Stephanus* Coninck van *Hongaryen*, dat soo wanneer hy eens besigh was met bidden in de kercke van den *H. Gregorius*, om te verstaen, wat hy doen moest, om Godt meest te behaeghen, hoorde terstondt dese stemme: *Præclara res est virginitas: Itaque mentis & corporis virgineam integritatem à te exigo; hanc offeras Deo, & in ea constanti animo persevera.* Dat is: De reynigheydt is eene treffelycke ende verheven saecke: Soo dan ick versoecke van u eene maegdelycke reynigheydt van siel ende lichaem; offert die aen Godt, ende tracht in de selve te volherden. Welcke stemme hem soo het herte raeckte, dat hy terstondt voor hem nam, altydt in suyverheydt te leven ende Godt te dienen; doch soo den Coninck synen vader hem verweckte om het houwelyck te aenveerden, was hem daer in wel gehoorsaem, trouwende eene seer edele

a *Angelus habet virginitatem non carnem. Ornatus ille potest Angelis esse odiosus.* Idem ep. 113.

b *De habitu virginis.*

c *Lib. 3. de virginitate.*

d *Lib. 3. contra Faustum. c. 4.*

e *In Bibliotheca c. 30.*

ende deughtsaeme Princesse, maer leefden daernaer te samen in eeuwige suyverheydt.

Men verhaelt oock van den *H. Gregorius Nazianzenus*, dat twee schoone maeghden uyt den hemel comende, hem openbaerden van de welcke de eene hem seyde, dat sy de maeghdelycke reynigheydt was, hem oock verweckende, dat hy dién suyveren staet soude beleven, gelyck hy oock dede, den welcken oock daernaer menige andere met woorden ende wercken daer toe heeft verweckt.

Dese reyne deught is self by de heydenen altydt in groote weerde geweest, de welcke hun lieten voorstaen, dat de suyverheydt iet goddelyckx in haer moeste besluyten, ende aen de Goden seer aengenaem wesen; oordeelende ter contrarie, dat de onkuyscheydt verre vervremt moeste syn van den dienst der Goden, volgens het gemeyn gedenck-spreuck van alle natien.

AD DEOS CASTE ADEUNTO.

Dat is: Gaet suyverlyck tot de Goden.

Eenen latynschen Poët spreckt aldus: *Casta placent superis*.

Het welck men aldus can verduytschen.

Het leven van een suyver maeght
Oock aen de Goden seer behaeght.

Naer het verhael van *Clemens Alexandrinus* lasmen op den ghevel van den tempel van de Afgoden in *Epidaurus* dese woorden:

Esse decet purum, sancti qui limina templi
Ingreditur.

Aldus can het verduyst worden.

Dat ieder een dit wel verstaet:
Een reyne siel maer binnen gaet.

Maer nergens meer en heeft de suyverheyt in weerde geweest als by die van *Roomen*. *Numa Pompilius* naer *Romulus* Coninck gestelt van het Roomsch ryck hadde bevolen, dat het heyligh vier opgedraeghen aen de *Godinne Vesta* altydt branden soude tot voorspoedt ende bewaerenisse van heel het ryck; hier toe hadt hy gestelt eenige seer edele dochters, die altydt daer voor sorge soude draeghen, maer die moesten altydt leven in reynigheydt, de welcke naer den naem van de Coninginne *Vesta Virgines Vestales* genoemt wierden, de maeghden van *Vesta*.

Men moet nu voorts weten, dat dese maeghden door Coninckx bevel van alles wel wierden voorsien ende princelyck onderhouden.

Sy waeren boven dién begaeft met menige voordeelen, ende seer geëert van een ieder, oock van Coningen ende opperste Magistraeten, enckelyck ten opsicht van haere suyverheydt.

De

De *Roomsche* Borghmeesters ende bevel hebbers van heel het ryck, ende verwinnaers van 's ryckx vyanden, als sy in vollen triomph haer teghen quaemen, weken voor de selve, haer plaetse maeckende, om te passeren, met bewysinghe van alle eere. Soo getuyght den [a] *H. Hieronymus*.

Voorts op alle de theaters hadden sy de eerste plaetse, ende sulck eene macht ende auctoriteyt, dat de ghene, die de doodt plichtigh waeren, sekerlyck door de voorspraecke van dese maeghden daer van verlost wierden.

Jae als den broeder van *Claudia* eene weerde maeght onder de *Vestales* teghen het gebodt des volckx sich in triomph dede voeren naer het *Capitolium* den opperſten tempel der Goden, ende *Claudia* op haeren waghen haeren broeder volghde, niemandt van het Magistraet heeft den triomph van haeren broeder derven stooren ofte beletten, ende dit om de teghenwoordigheydt van syne weerdige suster.

Maer dat de glorie ende majesteydt van die maeghden boven maeten verhefte, was, dat de edelste dochters van heel het ryck met alle neerstigheydt hun uyterste beste deden, om de plaetse te becomen van die maeght, die gestorven was.

Jae volgens de getuygenisse van *Suetonius*, den Keyser *Augustus* hadde gewenst, datter eene van syne nichten in de plaetse soude gestelt geweest hebben van eene overledene.

Wederom alle de twisten tusschen de steden ende gemeenten, dier voorvielen, wierden terstondt geslist door de voorspraecke van dese maeghden.

Ende als sy uyt haeren tempel ofte uyt haere gheyliglde woonstede te voorschyn quaemen ergens willende gaen, wierden sy van menigh treffelyck volck vergeselschapt, ende veele teeckens van eere ende glorie wierdender voor gedraeghen.

Jae Godt selve schynt haeren lof met mirakels vereert te hebben, gelyck seght den [b] *H. Hieronymus*.

Eerst moetmen weten, dat die maeghden op straffe van de doodt in suyverheydt moesten leven, ende soo het eens geschiede, seght dien H. Vader, dat *Claudia* eene van die maeghden in achterdencken was gecomen van onsuyverheydt, sy heeft tot bevestinge haerder suyverheydt, een groot schip met het beeldt daer in van de Godinne *Idaa*, het welck in de diepte van den Tyber hadde blyven vast liggen, alleen met haeren riem voortgetrocken, het welck veel duysendt menschen niet en hadden connen verroeren.

Den selven [c] *H. Hieronymus*, den *H. Augustinus* ende meer andere seggen datter behalven de *Vestales* noch eenige andere maeghden ge-

a *Certe populus Romanus quanto honore virgines vestales habuerit, hinc apparet, quod Consules & Imperatores, & in curribus triumphantes eis de via cedere soliti sint* S.Hier. *lib.* 1. *contra Jovin.*

b *Claudia virgo vestalis cum in suspicionem stupri venisset, & simulachrum matris Idaa in vado Tyberis hereret, ad probandam suam pudicitiam fertur cingulo duxisse navim, quam millia trahere nequiverant.* S. Hieronym.

c *Quid referam sibillas, quarum insigne virginitas est, & virginitatis pretium divinatio.* S. Hier. *lib.* 1. *contra Jovin.*

weest syn, *Sybillen* genaemt, ende om haere reynigheydt van Godt begaeft met den geest van Prophetie. Dit syn syne woorden: Wat sal ick seggen van de *Sybillen*, welckers lof-teecken is geweest de reynigheydt, ende den loon des selfs, de wetenschap van veel dinghen te voorseggen, de welcke in verscheyde eeuwen ende landen veel gesproken hebben van de comste Christi, van syne geboorte uyt eene maeght, van syn leven, van syne doodt ende verryssenisse, ende van veele andere waerheden van ons geloof, als of alles uyt het H. Evangelie waere getrocken. Eenige van die voorseggingen syn geschiedt ontrent twee duysendt jaeren voor de geboorte Chtisti. Uyt al het welck seght den *H. Hieronymus* dat de suyverheydt by verscheyde natien onder de heydenen van Godt is vereert geweest verre boven alle sedelycke deughden.

Voorts die eerbiedinge van de reynigheydt en is van Godt niet alleen ingedruckt geweest in de gemoederen der menschen, ende seer groot geacht van de heydenen ten opsicht van de *Vestales* ende *Sybillen*, maer oock ten opsicht van veele andere maeghden tusschen haere vyanden selfs.

Hoort, wat den *a H. Augustinus* met verwonderinge seght van het loffelyck werck van *Marcus Marcellus*, als hy de stadt *Syracusa* ingenomen hadde, eer hy de stadt in triomph soude intrecken, hadde hy op groote straffe aen syne soldaeten verboden, geen het minste leet te doen aen alle de maeghden, ende belast de selve in haere eere te bewaeren.

Niet min prysbaer en is het ghene, het welck *b Ammianus* verhaelt van eenen Coninck van *Persien*, den welcken overmeestert hebbende eenige vestinghen van die van *Roomen* straffelyck aen syn volck belastede, datmen alle de Christene maeghden aen Godt opgedraeghen, in haere volle eere ende ruste aengaende haeren goddelycken dienst soude laeten.

Constantinus den Keyser nu Christen geworden synde hadde oock alle de maeghden in eene alder-meeste eere, gelyck het blyckt uyt een schrift van den *c H. Athanasius* gesonden aen *Constantius* nu Keyser naer de doodt van *Constantinus* synen vader, den welcken voor syne doodt sich liet voorstaen, gelyck *Eusebius* schryft, dat Godt syne woonstë hadde in de sielen van de suyvere maeghden, de welcke haer selven aen dê goddelycke majesteyt hadden opgedraeghen.

Het en is dan geensins te verwonderen, datter soo menige verstanden gespeelt hebben op den lof der maeghdelycke reynigheydt, ende getracht dese hemelsche ende engelsche deught met veelderhande sinne-beelden ende gelyckenissen te vercieren ende te verheffen.

Persiana Sybilla anno mundi 2887. *Lybica* 2963. *Samia* 3459. *Cumana* 3638. *Troyana vel Hellespontiaca* 3840. *Phrygia* ... *Tyburtina* 2989. *Erythraea vel Babylonica* 2891 *Delphica*... *Cymmeriana* ....

a *Lib. de civitate Dei. c.* 6

b *Rex Persarum inventas virgines Christiano ritu cultu divino sacratas, custodiri intactas & religioni servire more suo, nullo vetante praecepit* Ammian. *lib.* 18.

c *Virgines prae reliquis omnibus beatae memoriae Pater tuus Constantinus Augustus in pretio habebat.* S. Athanasius. *in apologia ad Constantium.*

d *Maximis honoribus virgines persequebatur, quod in earum mentibus Deum ipsum, cui se consecrarant inhabitare crederet.* Eusebius. *l.* 4. *de vita Constantini. cap.* 28.

Ten

Ten eersten den [a] *H. Cyrillus* heeft eene reyne ende suyvere maeght vergeleken met den *Phenix*, diemen seght alleen ende sonder paer te leven, alleen vruchtbaer wordende in syne doodt, als wanneer hy uyt syn eyghen asschen comt te verry'en ende te herleven; ende dat is alle syn vreught ende geluck, dat hy syn selven aldus wederom can voortbrenghen, als een waerachtigh beeldt van suyverheydt.

Den *H. Cyrillus* dede den voghel Phenix aldus spreken: *Innovata resurgo*. Dat is:

Siet hoe ick weder leef,
En my het leven geef.

Aldus leeft in volle blydtschap eene reyne maeght sonder geselschap, seght den selven H. Vader, de welcke als eenen brandt-offer aen Godt opgedraeghen synde, ten lesten in het vier van suyvere liefde stervende, glorieuser haer selven voortbrenght ende verryst, om altydt geluckelyck te leven. *Innovata resurgo*.

Andere schryvers vergelycken de maeghden met de *suyvere Biën*, de welcke oock met reden een suyver voorbeeldt van de suyverheydt moghen genoemt worden.

[b] *Plutarchus* eenen heydenschen schryver spreckter aldus van: De ongeschonde suyverheydt wordt te kennen gegeven door de Biën, om dat sy eenen naturelycken afkeer hebben van alle onkuyssche menschen, ende de selve vluchten, ende in teghendeel gedient syn met de suyvere, volgens het ghene datter verhaelt wordt te *Verrona* geschiedt te syn in eenige bieckens, de welcke door eene cleyne openinge van eenen muer geraeckt synde, gevonden wierd'en by twee lichaemen van gestorven maeghden, daer maeckende haeren soeten honinck-graet; het welck 6. jaeren naer de begraevenisse in het openbaer quam, als het graf door den blixem om verre wierdt gesmeten. Met reden magh men seggen, dat de biën eene naturelycke genegentheydt hebben tot de suyverheydt; ende die daerom altydt seer bequaemelyck syn gehouden geweest als voorbeelden van de suyvere sielen, het welck oock wordt bevestight van den [c] *H. Ambrosius*, seggende, dat de reynigheydt daerom verdient met de bieckens vergeleken te worden.

Den oudt-vader [d] *Cassianus* verclaert dit seer fray uyt het wesen ende voortbrengen van de biën. De biën, seght hy, brenghen uyt de bloemekens het soet sap naer den biecorf, uyt welck sap ten lesten andere bieckens voortcomen, daer nochtans de minste overeencominge niet en is van de cruyen ofte bloemen met de biën; maer men can lichtelyck verstaen, wie datter den schepper van is, te weten den suyveren ende almogenden Godt. Men siet hier niet anders als uytwerckinge van enckele suyverheydt.

a *Hoc meum gaudium est generare me ipsum, & cum senio gravis deficio, & sic verius semper vivo; cinis etiam meæ resurrectionis semen est vivificum vitæ novæ, & sum floridæ castitatis exemplum.* S. Cyrill. *lib.* 4. *Apol. moral.*

b *Incorrupta virginitas per apes significatur, quia ipsæ homines coitu olidos acriter oderunt.* Plut. *in prac. conj.* & Valer. *l.* 26. *p.* 244.

c *Digna virginitas, quæ apibus comparetur.* S. Ambrosius.

d *Apes ex diversissimis edi atq; exire naturis; depasti tantummodo flores in alvearia congeruntur, ex quibus inæstimabili beneficio apes exeunt; quid simile herbis & animantibus? fabricator igitur earum sit, credo intelligis.* Cassianus *in psal.* 5.

Den vermaerden Poët *Virgilius* spreckter oock van in deser voeghen.

Illum adeo placuisse apibus mirabile morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipsæ foliis natos, aut suavibus herbis
ore legunt; ipsæ regem, parvosque quirites
Sufficiunt, aurasque, & cerea regna refigunt.

Het welck ick in een duytsch rym sal trachten over te stellen.

't Is vremt voor ieder een, meest voor d' onnoosel' liekens,
Te sien het suyver werck van al die suyvre biekens.
Elck leeft, doch sonder paer, en d' een brenght d' ander voort;
Een saeck niet veel gesien, een saeck niet veel gehoort.
Siet eens, de reyne bie het sap der bloemen raepen,
En daer uyt op syn tydt veel and're bien geschaepen.
Van 't bloeme sap de bie en van den dauw oock leeft,
Waer uyt sy door Godts macht aen ander 't leven geeft.
Daer is geen minste lust, blyft suyver als te vooren,
Uyt d' ongepaerde bie syn d' ander uytgeboren.
Siet hier het eyghen beeldt van eene reyne maeght,
Wiëns siel in Godt maer rust, en heel aen Godt behaeght.
Een schoonen glans des maeght is 't ongeschonden leven,
En 't wesen sonder vleck van Godt haer ingegeven;
Den arbeydt is de vrucht van haeren maeghden staet,
Een vrucht, die altydt bloeyt, een vrucht, die noyt vergaet.
De vrucht is sonder smert; niet can de maeght vervaeren,
In Godt sy 't al verwint, die niet als vreught can baeren.
Voor 't lest de suyver dracht van d' onbevleckte maeght
Haer suchten syn tot Godt, die sy in 't herte draeght.
Geluckigh is de maeght, uyt suyverheydt gedreven,
Die als een bie voor Godt haer siel hem comt te geven.
Oock Godt syn bruydt bemint, die als een bieken leeft,
En met haer reynigheydt aen Godt haer overgeeft.
Laet u van 's wereldts lust ô maghet niet bedrieghen,
Wilt liever 's hemels hof als eene bie door-vlieghen,
Leeft daer van 't suyver sap, en dat u reyne vrucht
Uw' spraecke zy met Godt, dus ghy naer d' hemelen vlucht.

In desen sin sprack den *H. Ambrosius* de maeghden vergelyckende met de suyvere bieckens, beter als *Plutarchus*, *Valerius* ende *Virgilius*, die den aerdt van de biën wel getracht hebben te beschryven, maer niet gehouden voor eene engelsche deught.

Om

Om de weerdigheydt der ſuyvere maeghden noch meer te verheffen ſommige minnaers van de engelſche ſuyverheydt hebben de ſelve verciert met *leli-cranſſen*, ende met de lelie vergeleken.

De lelie, ſegghen ſy, is onder de bloemen van alle tyden ſeer geacht geweeſt om haer uytſtekende wit couleur, aengenaemen geur, ende ſchoonheydt.

De oude Poëten hadden verſiert, naer het ſeggen van den E. P. *Benedict. Perrerius* van de Societeyt Jeſu in ſynen 55. boeck, dat de lelie-bloem om haere ſchoonheydt genoemt wierdt eene conincklycke bloem, voortscomende uyt het ſogh van de Godinne Juno, maer die fabels ende verſierſels daer laetende come ick tot myn opſet.

De ſchryvers ſeggen dat de lelien altydt gehouden ſyn geweeſt als voorbeelden van de reynigheydt, ſoo om dat ſy voortbrenghen heele witte bloemen, als om dat ſy niet en moghen aengeraeckt worden, want ſy door het aenraecken niet alleen en verſlenſſen, gelyck de andere bloemen, maer oock verlieſen haeren ſoeten geur.

Nu moeten wy de HH. Vaders van de ſuyvere ende witte lely-bloem hooren ſpreken.

Voor eerſt den a *H. Ambroſius* altydt ſoet-vloeyende in ſyne woorden, ſeght, dat door de lelien beſonderlyck verſtaen worden de ſuyvere maeghden aen Godt opgedraeghen, welckers maeghdelycke reynigheydt heel ſuyver ende onbevleckt is, ende dat ſyn maeghden, die heel ſuyver ſyn naer ſiel en lichaem, ſtichtigh in haeren handel ende manieren, oock wel geſchickt in haere cleederen.

Den b *H. Gregorius Nyſſenus* leght deſe gelyckeniſſe oock ſeer wel uyt: Eene lely, ſeght hy, uyt den wortel voortscomende groeyt heel om hoogh, aldaer eene ſchoone witte bloem voortbrengende, verre van de aerde, op dat haere ſchoonheydt niet en ſoude vermenght worden met eenighe aerdtſche vuyligheydt.

Soo verheft haer de reyne ſiele der maeghden verre boven al dat aerdtſch is tot in den hemel, tot het wit ſuyver lammeken haeren bruydegom *Jeſus* niet willende de minſte gemeenſchap hebben met de ſinnelyckheden deſer wereldt.

Ick ſluyte deſe gelyckeniſſe met het ghene, datter overquam aen den broeder *Ægidius*, derden diſcipel van den *H. Franciſcus*. Een ſeker geleert Religieus uyt het Orden van den *H. Dominicus* en conde niet wel vatten, hoe dat de H. moeder Godts *Maria* maghet gebleven was in het baeren, ende naer het baeren. Broeder *Ægidius* door Godts beſtieringe viel in de ſamen-ſpraecke van diën geleerden man, ende ontſteken ſynde met den goddelycken geeſt ſeyde hem, dat hem Godt deſe waerheydt met iet wonders ſoude betoonen: Soo dan broeder *Ægidius* ſloegh met ſynen ſtock dry-mael op de aerde, ſeg-

a *Lilia ſpecialiter ſunt virgines, quarum eſt ſplendida & immaculata virginitas.* S. Ambroſ. *de inſtit. virgin. c.* 15.

b *Herba lilii à radice in altum ſe porrigens, ita deinde florem à vertice profert, à terra diſtans nimirum, ut pulchritudo ejus in ſublimi pura maneat à terræ commixtione non contaminata.* Nyſſ. *hom.* 4. *in Cant.*

In vita B. Ægidii 23. *Aprilis.*

ſeggende op den eerſte ſlagh deſe woorden: *Maria Virgo ante partum* dat is: *Maria* Maeght voor het baeren, ende terſtondt ſaghmen daer voortcomen eene witte lely, ende ſeggende op den tweeden ſlagh *Maria Virgo in partu: Maria* Maghet in het baeren, quam daer oock uyt de aerde eene tweede lely, gelyck oock op den derden ſlagh naer deſe woorden: *Maria Virgo post partum: Maria* Maeght naer het baeren. Door welck mirakel den geleerden maer twyfelachtigen Religieus ſoo verſterckt was, dat hy vaſtelyck geloofde, dat de H. maghet *Maria* altydt maeght was gebleven, wiëns maegdelycke reynigheydt door deſe drye groeyende lelien beteeckent wierdt.

Den E. P. *Remondus* eenen vermaerden latynſchen Poët van onſe Societeyt ſtelt ons noch voor drye andere ſchoone ſinne-beelden ofte gelyckeniſſen tot lof der ſuyverheydt.

Soo ſpreckt hy:

Corporis intacti ſpecies, mentiſque pudicæ
Nix, ſpeculum, & mollis dicitur eſſe roſa.
Quid nive candidius? ſpeculo quid purius ardet?
Quidve poteſt tenera mollius eſſe roſa?
Mors roſæ in attactu eſt, ſpeculum levis inquinat aura,
Et nix vel minima labe notata nigra eſt.
Quam facilis labes, faciliſque attactus & aura eſt;
Tam ſit magna tuæ cura pudicitiæ.

Het welck men aldus in het rym ſoude connen verduytſchen.

Wildt ghy de Reynigheyt in vollen glans verheffen,
Een Sinn'beeldt twee of dry can haeren lof betreffen:
Wat witter als de ſneeuw? Wat ſchoonder aen 't geſicht,
Als eene purp're roos, en als een ſpieghels licht?
Doch om u met den geur en 't aenſien te vermaecken,
Wacht u de teere roos in 't minſten niet te raecken;
De roos wel haeſt verſlenſt, door 't raecken haeſt verderft,
Den ſoeten geur vergaet, den glans oock heel verſterft.
De ſneuw, die witte ſneeuw geſuyvert in de hem'len,
Daer d' ooghen van den menſch verduyſteren en op ſchem'len,
Oock door een weynigh ſlyck, en door onſuyver ſtof
De witheydt haeſt verlieſt met al haer ſchoonen lof.
Doch eene reyne ſiel om haere deught gepreſen
Geacht van allen tydt, ſoo nu, als oyt voor deſen
Een ſpighel, ſneeuw, en roos al verr' noch overtreft,
Die Godt en boven d' aerd' en d' hemelen verheft.
Dies moet de reyne maeght geen cleyne ſorghe draeghen;
't Is al te groot gevaer in 't minſt hier ſich te waeghen.

Ee-

Een suyver hert moet sich met sorgh hier gaede slaen,
Daer oock de minste vleck den luyster doet vergaen.

Eenen soo schoonen spieghel van suyverheydt, eene soo bloeyende roodtvervige roose, ende soo suyveren witten sneeuw van reynigheydt, was diën wyt ende noyt genoegh gepresen jongelinck *Joseph* den welcken daerom met een lely-croon naer verdiensten soude moghen gecroont worden, om den uytnemenden lof synder suyverheydt, ende besonderlyck om de behaelde victorie over de onkuyschheydt. Alsdan heeft *Joseph* getoont, seght den geleerden [a] *Abt Rupertus*, dat hy den naem verdiende van een cloeck man, als hy de teere aenlocksels van syne oneerbaere meesterssc qnam te verstooten, door het welck hy oock daernaer soo vermaert is geweest by alle menschen.

Het welck naer het seggen van den [b] *H. Ambrosius* niet en soude geschiedt syn, waert dat hem syne opper-vrouwe niet en hadde comen aen te vallen, ende te trecken tot het quaedt. Aldus is de suyverheydt van *Joseph* vermaert geworden, den welcken die voorgestaen heeft self totter doodt.

Maer den lof, van een soodanigh man te wesen, en was niet alleen den loon van *Josephs* glorieusen strydt, maer dat heeft hem oock den wegh gebaent om daernaer by den Coninck *Pharao* van Godt verheven te worden tot het hooghste Prinsdom van heel *Ægypten*; ende boven diën is hy gestelt boven alle de andere, om dat hy sich getoont hadde eenen soo grooten overwinnaer van de onkuyscheydt, als eenen Coninck van de eerbaerheydt, gelyck wel geseydt heeft eenen vermaerden schryver [c] *Balthazar Paez*, van het Orden van de H. Dryvuldigheydt.

Het waere nu te wenschen, dat een ieder in alle syne onsuyvere beweginghen onder andere sich oock voorstelde het loffelyck exempel van diën suyveren *Joseph*, volgens den raedt van den [d] *H. Gregorius* Paus, seggende: Is't dat wy de aenlockselen des vleesch willen overwinnen, wy moeten *Joseph* gedachtigh syn, den welcken oock met peryckel van syn leven de suyverheydt van syn lichaem getracht heeft te bewaeren, ende liever het selve soude verloren hebben, als in te volgen den wille van syne oneerbaere meesterssc.

Eer ick sal sluyten, sal ick hier noch voor ooghen stellen eene geschiedenisse ofte twee van eenige maeghden, die om haere reynigheydt te bewaeren, ten uytersten cloeck syn geweest, ende sommige met verlies van haer leven.

Voor eerst den E. P. [e] *Veronius* van onse Societeyt in syn handtboeckxken van de Sodaliteyt verhaelt, datter te *Lisbona* de hooftstadt van het ryck van *Portugael* eene seer weerdige maeght was,

Q geen

a *Vir dictus ob inconcussam virginitatem, quasi solus se inter alios exhibuerit virum, qui impudicitiam infamis mulieris superavit.* Rupertus *in hæc verba ps.* 104. *Misit ante eos virū.*

b *Josephi castimonia nunquam ad nostri memoriam pervenisset, nisi domina ejus tentasset ejus affectum, quo clarior esset castimonia viri, qui mortem pro castitate contempserit.* S. Amb. *l. de parad. c.* 2.

c *Rex jure secundus factus est regni, qui insignis Rex erat ante pudoris.* Balthazar Paez *Ord. S. Trin. in hæc verba: Tu eris super domum meam. Gen.* 41. *v.* 40.

d *Conemur carnis illecebram vincere; Joseph ad memoriam redeat, qui tentante domina carnis continentiam etiam cum vitæ periculo custodire studuit.* S. Greg. *hom.* 15. *in Ezech.*

e *Par-*

Parte 3. c. 10. 92. ex Patre Bencio in litt. annuis Provinciæ Lusitaniæ.

geen het minste gehoor willende geven aen eenige vryers; eenen jonghman nochtans was op haer ten uytersten vervallen, trachtende alwaer hy conde, in haer geselschap te wesen; sy van den anderen cant dede haer uyterste beste, om hem te schouwen. Den jonghman was tot haer genegen om haere ongemeene schoonheydt; soo hy eens de gelegentheydt hadde, viel hy haer aen met vleyende woorden ende met alle soetigheydt, maer soo het bidden en smeecken niet en luckte, met grammoedige woorden ende dreygementen; maer het was evenwel al te vergeefs: De occasie daernaer noch eens gecregen hebbende, comt onverwachts gewapent synde in haer camer. Wat soude eylaes hier doen de eerbaere dochter? Wat raedt soude sy nemen? Daer-en-tusschen hy geeft haer syn liefde te kennen, alles haer beloyende, om de selve tot hem te brenghen; maer het was al voor niet; de standtvastigheydt haers gemoedts bleef onberoert.

Soo dan haer soo hertneckigh siende, met het sweerdt in de handt, seght haer, dat hy haer het leven sal nemen, ten waer sy syne vraeghe toestemde, maer dit alles niet teghen-staende blyft onbeweeght, liever haer leven willende verliesen als haere reynigheydt, denckende oock by haer selven, dat sy noyt glorieuser en conde sterven als voor de suyverheydt; ô wat eene clockmoedigheydt in een dochters gemoedt! In soo een gevaer waer soude de maeght anders haer keeren als tot Godt, versoeckende oock den bystandt van de H. maghet Maria, den welcken sy oock terstondt gewaer wierdt, voelende in haer selven een mannelyck gemoedt; soo dan met eene onversaeftheydt valt den jongelinck aen, ende hem syn sweerdt ontweldigende, geeft hem daer mede eene gevaerelycke wonde, die syn selven hier om terstondt, soo hy best conde, vol van pyn ende schande op de vlucht begaf, heel verdwelmt, ende bycans berooft van gesicht ende sinnen, den welcken oock eenige daghen daernaer sonder eenige Sacramenten syne oneerbaere verwaentheydt met eene ongeluckige doodt quam te betaelen,

Het waere te wenschen, dat alle de dochters in soodanige gelegentheydt haer oock cloeck ende manaftigh toonden! Dat sy immers altydt haeren toevlucht oock nemen tot Godt ende syne suyvere moeder *Maria*.

Doch men heefter al veele oock gevonden, die haer leven metter daedt liever verloren hebben als haere suyverheydt. Het is seer wonder om hooren het ghene gedaen heeft eene sekere maeght van *Nicomedien*, te weten de *H. Euphrasia* volgens het verhael van *Nicephorus* ende *Baronius*: Dese was geleydt tot eene oneerlycke plaetse, ende nu siende, dat sy de handen van den onkuysschen jongelinck niet en conde ontgaen, seyde sy hem, waert dat hy haere eere wil-

de bewaeren, dat sy hem eene salve geven soude, om daer mede gesalft synde in den legher ofte elders teghen alle peryckelen ende wonden bewaert te worden, ende sy badt hem selve dat hy in haeren persoon de preuve daer van wilde nemen, het welck hy toestemde: *Euphrasia* dan hadde nu met die salve haeren hals bestreken, dan seggende aen den jongelinck, dat hy nu vryelyck met syn sweerdt op haeren hals soude slaen, het welck hy doende, haer met den eersten slagh het hooft af-sloegh tot syne uyterste verbaestheydt, doch tot meerdere eere van die suyvere maeght, die liever hadde, aldus te sterven, als haere reynigheydt te verliesen.

Den *H. Ambrosius* schryft oock, dat de maeght *Pelagia* met haere moeder ende susters vrywilliglyck in de riviere syn gesprongen, om van de aencomende soldaeten niet onteert te worden.

Voor het lest men verhaelt van *Sophronia*, dat sy haer selven het leven benam, om de oneerbaere handen van den Keyser *Maxentius* te ontgaen.

Maer sal iemandt dencken, magh men sich dan het leven wel benemen?

Den *H. Augustinus* antwoordt daer op seggende, dat dese maeghden sonder schuldt dat gedaen hebben door het ingeven van den H. Geest.

Dat blyckt immers dat sy haere suyverheydt meer beminden, als haer eyghen leven.

Soo maghmen oock seggen van onsen *Joseph*, dat hy oock liever soude gestorven hebben, als te voldoen aen syne oneerbaere meestersse, ende toe te stemmen haere onbetaemelycke onkuyscheydt, welckers overgroote boosheydt ick in de volghende paragraef oft afdeelinghe breeder sal voorstellen.

2. §.

Van de over-groote boosheydt van de sonde van onkuyschheydt, de welcke men besonderlyck moet vluchten naer het exempel van den suyveren Ioseph

NOyt en sal iemandt genoegh connen uytleggen ende beschryven de groote boosheydt, schaede ende grouwel van de onkuyscheydt, de welcke eenen ongeregelden drift ende lust is, tot de vleeschelycke genoeghten, ons tot straffe ingedruckt om de sonde van onse eerste ouders *Adam* ende *Eva*. a *Luxuria est appetitus inordinatus ad voluptates carnales. Ita communiter definitur.*

Dit is maer al te waer, dat alle menschen genegen ende gelyck ge-

gedreven syn tot die sonde. Soo seyde *Godt* selve in het [a] boeck Genesis in het 8. capittel: De sinnen ende de gedachten van des menschens herte syn tot het quaedt genegen, van haer jonckheydt af. Door dit quaedt naer het gevoelen van de uytleggers wordt verstaen de sonde van onkuyscheydt, om de welcke Godt den mensch dreygde met de doodt, seggende: Mynen geest en sal eeuwelyck in den mensch niet blyven, want hy vleesch is, ende een weynigh daernaer volghen dese woorden: Godt siende, dat der menschen boosheydt veel was op der aerden, ende dat allen de gedachten des herten tot quaedt genegen waeren ende soo voort; soo seght hy ten lesten: Ick sal den mensch die ick geschaepen hebbe te niet doen.

Uyt al het welck men siet dien grooten drift der menschen tot die sonde, die Godt wilde straffen.

Den [b] *H. Ambrosius* syn oog-merck nemende op de genegentheydt van den mensch tot dat boos quaedt van onkuyscheydt spreckter aldus breeder van: Van de jonckheydt groeyt de boosheydt, ende nu wat ouder geworden synde, men tracht te sondighen, ende daermen het quaedt noch jonck synde niet doen en can, ouder geworden synde sondightmen uyt boosheydt, de gelegentgeydt daer toe noch soeckende, ende in de sonde oock glorierende. Hier toe verweckt ons seer veel den onkuyschen geest den duyvel der hellen, den welcken wetende, dat onse bedorven nature seer genegen is tot die sonde, en hout niet op, van alle menschen daer toe te verwecken, ende tot die vuyle sonde trachten te brenghen; den welcken daerom van [c] *Cassiodorus* genoemt wordt den opstoker tot de onkuyscheydt, *Incentor libidinis*. Het waere te wenschen, dat wy soo groote kennisse hadden van die ongemeene boosheydt, gelyck dien helschen onsuyveren geest; ende dat een ieder die trachtede soo te vluchten, gelyck hy syn beste doet, om die in alle menschen te verwecken.

Ick hope, dat de kennisse van dese sonde, die ick nu sal trachten wat breeder voor te stellen ende op te weghen, oock dienen sal, om de selve met allen ernst ende sorghe te vlieden ende te schouwen.

Al ist datter veele treffelycke mannen wel ende crachtelyck geschreven hebben teghen die overgroote boosheydt van de onkuyscheydt; sy en hebben evenwel die noyt genoegh connen uytleggen, noch het en sal oyt genoegh gedaen worden.

Laet ons nochtans hooren, wat datter hier en daer van de selve geschreven is.

Sommige seggen, dat sy den wegh baent tot alle soorten van sonden, ende alle andere sonden cleyn acht, ende lichtelyck volbrenght.

Plutarchus noemt haer eenen afgrondt van het quaedt: *Abyssu malorū*.

Me-

a *Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Gen. 8. v. 21.

b *Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est .... Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum .... Delebo, inquit hominem quem creavi.* Gen. 6. v. 5. 7.

c *Ex illa enim aetate crescit malitia; nam diligentia & studium peccandi incipit à juventute, ut puer quasi infirmus peccet juvenis tam improbus qui studiose captat peccata comittere, & in criminibus gloriatur.* S. Ambrosius.

d *Immundus spiritus fornicationis libidinis, luxuriaeque dicitur inventor.* Cassiodorus.

Menander eene vergaederinge van alle ongeluck : *Calamitatis cumulum.*

[a] *Cicero* seght, dat de onkuyscheydt schaedelycker is als de peste, de welcke als sy begint voort te loopen, alle menschen verslint; alsoo de onkuyscheydt, soo wanneer sy eens de overhandt becomen heeft over de reden, loopt oock voort tot alle boosheydt, die als ommogelyck schynt om overwonnen te worden.

[a] *Nullam ait Cicero, esse capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis; si semel rationis frana laxentur, animi à pracipiti in omnium vitiorum voraginem lapsu qua ratione prohiberi queant? Lib. de senect.*

Seneca in syne 9. tragedie spreckter aldus van : *Totum per orbem maximum exortum est malum, luxuries, pestis blanda.* Door heel de wereldt, seght hy, isser opgestaen een alder-grootste quaedt, te weten de onkuyscheydt, die als eene pest soetelyck bedrieght.

Aristoteles noemt de onkuyscheydt eene wreede ende seer quaede beeste, *Malam bestiam*, die alles verscheurt.

Wat seggen nu de HH. Vaders ende Christene schryvers van dese grouwelycke sonde?

Cassiodorus eenen ouden schryver noemtse eene verderfster der menschen, *Hominum depopulatricem.*

Den H. Vader *Chrysostomus* geeftse den naem van alle boosheydt, *Omne malum.* Ofte, gelyck den *H. Gregorius* seght, sy is de opperste boosheydt van alle boosheden, *Malum malorum.*

Den *H. Augustinus* seght met een woordt, dat sy haetelyck is aen Godt, ende schaedelyck aen de menschen, *Deo inimica & hominibus.*

Die grouwelycke sonde is de principaelste oorsaecke geweest, dat Godt de wereldt gestraft heeft met den water-vloedt. Sy is samen oorsaeck geweest van de doodt van soo veele onnoosele kinders, die met de plichtige verdroncken syn in de wateren van de goddelycke wraecke.

Om de selve sonde is het geslachte van *Benjamin* te niet gegaen, ende beyde de sonen van *Heli* op eenen dagh in den slagh doodt gebleven.

David is daerom oock vervolght van synen sone *Absalon*, ende van hem verjaeght uyt syne stadt, ende bycans berooft van syn leven. Den wysen *Salomon* synen sone is oock door de onkuyscheydt soo verblindt geworden, dat hy de af-goden van syne concubinen heeft aenbeden.

En is oock dien cloecken *Samson* niet overwonnen geweest van de onkuyscheydt als hy door het besteeck van *Dalila*, door wiens onkuysche liefde hy gewonnen synde wierdt verraederlyck van de *Philistinen* gevangen ende verblindt, ende dan ten spot gestelt van syne vyanden?

En is *Amnon* oock niet vermoort door den last van synen broeder *Absolon?*

De seven mans van *Sara*, daernaer de huys-vrouwe van den jonghen *Tobias* syn oock van den onkuyschen geest verworght; gelyck

die twee ontuchtige ouderlinghen om hunne vleeſchelycke luſten tot de ſuyvere *Suſanna* van het volck ſyn geſteenight.

Voorts vier-en-twintigh duyſendt van de *Hebreeuwen* ſyn om hunne ongeregelyc onkuyſcheydt gedoodt, ende heele familien daer om onteert, ende ſteden ende landen ende rycken verwoeſt.

De helle is vervult met millioenen van onkuyſche menſchen, die brandende in hun onſuyver vier door hun ſchuldt voor eeuwigh rechtveerdelyck ſullen branden.

Dat boos volck van *Sodoma* ende van de andere vier ſteden *Gomorrha*, *Sebrim*, *Adama*, ende *Segor* ſyn oock van Godt om haeren onkuyſchen brandt overvallen met het vier, vallende uyt den hemel, om corts daernaer geſtraft te worden met het eeuwigh brandende vier der hellen.

Hoorter van ſpreken diën ouden vader [a] *Salvianus* in ſynen boeck van de Goddelycke Voorſienigheydt. De onkuyſche *Sodomiten*, ſeght hy, volbrocht hebbende hunne onbetaemelycke quaede luſten, hebben gebrandt door de vlammen hunder ſonden, op dat ſy de ſtraffe ſouden onderſtaen in dit leven, gelyck ſy het in het ander leven voor altydt ſouden doen.

Den *H. Hieronymus* ſeght hier bequaemelyck van de onkuyſcheydt, dat ſy is een helſch vier, *Ignis infernalis luxuria*, niet alleenelyck, om dat ſy de vleeſchelycke menſchen leydt tot den helſchen brandt, maer om dat ſy hier oock op deſe wereldt beginnen te gevoelen de pynen ende de tormenten van de hel, oft oock, gelyck het aerdtſch vier alles verbrandt, ſoo oock het vier van de onkuyſcheydt alles verſlindt ende verderſt, dat de onkuyſche menſche beſitten, al hun goedt ende bloedt met hun ſiel ende lichaem.

Hier op paſſen ſeer wel de woorden van den Propheet *Job* ſprekende van deſe ſonde: De onkuyſcheydt, ſeght hy, is eenen brandt ofte vier der verderffeniſſe, alles verſlindende, *Ignis eſt uſque ad perditionem devorans*.

Op welcke woorden den [b] *H. Gregorius* Paus ſchryvende, ſeght, dat de onkuyſcheydt als een vier de overhandt heeft, ende alles verſlindt.

Den [c] *H. Auguſtinus* ſeght in het cort, dat ſy ſtrydt teghen Godt ende teghen de menſchen, ende alles dat de menſchen raeckt naer ſiel ende lichaem teenemael vernielt.

Aengaende het lichaem: De onkuyſche menſchen comen allenskens tot gebreck ende aermoede; ſy verteeren al hun goedt, niet alleen in ëten ende drincken met oneerelycke perſoonen, maer met giften ende ſchencken, die ſy wech-geven in hunnen onkuyſchen handel. Welcke giften van den *H. Chryſoſtomus* genoemt worden de clip-

a *Flagitioſiſſimus populus Sodomæ completis iniquitatibus ſuis arſit flammis criminum ſuorum, ut gehennam, quæ in futuro datur, etiam in hoc ſeculo ſuſtineret.* Salv. *Epiſc. de prov. Dei.*

b *Si caro dominatur igne luxuriæ omnia concremātur.* S. Greg. *l.* 21. *moral. cap.* 9.

c *Luxuria inimica Deo, inimica virtutibus perdit omnem ſubſtātiam.* S. Aug. *lib. de doct. Chriſtiana.*

clippen ende rotzen van de oneerbaere jongelinghen, *Patrimoniorum syrtes*. in ep. ad Rom.: gelyckmen alle daghen siet.

Den verloren sone is hier van eene claerblyckelycke getuygenisse, om van andere te swyghen, van den welcken den [a] *H. Lucas* seght, dat hy alle syn erf-goedt in onkuyscheydt schandelyck hadde verteert; ende als hy nu al het syne verquist hadde, den ongebonden jongelinck was nu eylaes gedwonghen sich by eenen landts-man te verhueren, om de verckens te dryyen, ende die gaede te slaen, als wanneer hy dickwils, geen ëten genoegh crygende, om synen buyck te vullen, sich moest versaeden met den draf van de verckens.

[a] *Dissipavit substantiam suam vivendo luxuriosé.* Lucæ. *cap.* 15. *v.* 13. *Et cupiebat implere ventrem siliquis, quas porci manducabant.* Idem *v.* 16.

Den geleerden schyrver [b] *Hugo Victorinus* stelt ons voor noch eene andere bemerckinge van de vuyle sonde van onkuyscheydt, sprekende aldus: O uyterste vuyle schande van onkuyscheydt, de welcke niet alleen een cloeck gemoedt en doet verswacken, maer oock het lichaem krenckt, de siele besmet, ende oock den sondaer beschaedight. Alle andere sonden die den sondaer doet, syn buyten hem, maer eenen onkuyschen mensch doet oock leedt aen syn eyghen lichaem, het welck overvallen wordt met veel verscheyde quaelen, als met het verlies van de gesondtheydt met cleyn hope van die oyt weder te cryghen, ende met vreese van over syne sonden geen leedtwesen te hebben.

[b] *O extrema libidinis turpitudo, quæ non solum mentem effeminat, sed corpus enervat, non solum maculat animam sed etiam personam; omne namque peccatum quod fecerit homo, extra corpus suum est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, semper illam præcedunt ardor & petulantia, semper comitatur fætor & immunditties, semper sequitur dolor & impotentia.* Hugo Victor.

Den onkuyschen Keyser *Tiberius* naer syn beestelyck leven, als syn lichaem quam te beswycken, seyde somtydts dese woorden: Ick gevoele alle daghen dat ick beswycke ende vergae, *Perire me quotidie sentio.*

Wat isser dan claerder hier in, als dat den *Ecclesiasticus* seght, dat eenen vleeschelycken mensch soo verre comt, dat syn lichaem ten lesten oock in dit leven van de wormen wordt opgeëten.

Palladius tot onsen propooſt verhaelt, dat eenen oneerlycken mensch tot straffe van syn ontuchtigh leven met eenen vuylen cancker in syn hooft soo was uytgeëten, datmen het bloodt beckenheel sagh, maer die daernaer als hy syn selven voor goedt beterde, door Godts bermhertigheydt ende het aenraecken van den *H. Macarius* wierdt genesen.

Om eene soo moeyelycke straffe te ontgaen, ofte te voorcomen, moetmen sich met alle sorghe van alle onkuyscheydt trachten te bewaeren, oock naer het seggen van eenen Poët:

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Dat is:

Verworpt de vuyle lust, die altydt weedom doet,
Tot naedeel van u siel, en van u goedt en bloedt.

Wat

Wat grooter blindtheydt ende uytsinnigheydt cander dan gevonden worden? liever alle dese smerten ende ongemacken met schaede ende schande van siel ende lichaem te willen onderstaen, als syne vuyle ende onredelycke lusten te laeten!

Maer den vleeschelycken drift verblindt soo den onsuyveren mensch, ende verduystert soo syn verstandt, dat hy veel ergher ende schandelycker leeft als eene beeste, ende gelyck verandert wordt in een onredelyck gedierte, ende ten lesten naer syne ontuchtige onkuyscheydt sonder achterdencken comt te vallen in syne eeuwige verdoemenisse.

Hoort hier van spreken de HH. Vaders.

Den vuylen ende onkuyschen lust seght den [a] *H. Hieronymus*, veroert ende verduystert de sinnen, vercrenckt het gemoedt, ende van een redelyck mensch maeckt het een onredelycke beeste.

Het selve seght oock met andere woorden den [b] *H. Thomas à Villa-nova:* De onkuyscheydt maeckt den mensch heel beestelyck, verjaeght ende verblindt de reden, verduystert het verstandt &c.: Soo dat den mensch verandert in een onredelyck dier.

Is 't dan niet redelyck, dat alle de onkuysche menschen nu als onredelycke beesten uyt den hemel gesloten worden, die maer gemaeckt en is voor de redelycke ende suyvere schepsels?

Soo spreckt den [c] *H. Bernardinus:* De opene plaetsen des hemels en sullen niet vervult worden met onredelycke schepselen, de welcke daer toe niet geschaepen en syn.

Veele HH. Vaders behalven alle dese ongeluckige uytwerckingen van de onkuyscheydt, ende menige peryckelen van de siele, seggen, dat de gewoonte van onsuyverheyt het alder-grootste peryckel is voor de siele, om dat het ten uytersten moeyelyck is, ende bycans onmogelyck, om daer uyt te geraecken.

Den [d] *H. Ambrosius* seght, dat eene onkuysche siele met de lichamelycke genoeghten als met nagels vast gehecht is; ende als sy eens daer aengecleeft is, soo blyft sy door de soete aenlocksels soo vast, datter geene hope meer en schynt te wesen, van los te geraecken, ende diesvolgens eene uyterste vreese is van de verdoemenisse.

Desen H. Vader schynt hier de gedachten gehadt te hebben van de aenclevende veyle, ofte climmer-boom, die om hoogh wast lanx de boomen, ende lanx de mueren opclimt, ende sich heel vast maeckt. Want gelyck eenen schryver bemerckt, het latynsch woordt *Hedera*, het welck in onse taele *Veyl-boom* genoemt wordt, schynt gemaeckt te syn van het latynsch woordt *Harere*, het welck te seg-

gen

[a] *Fornicatio & voluptas pervertit sensum, animumq; debilitat, & de rationali homine brutum facit animal.* S. Hier. *in hæc verba Oseæ:* homo cum in honore &c.

[b] *Luxuria facit hominem penitus brutalẽ, intellectum obnubilat, & brutum facit ex homine.* S. Thomas à vil. *serm. 2. de S. Ildephonso.*

[c] *Per luxuriæ peccatum homo efficitur bestia, & bestiæ non sunt factæ ad vitã æternam.* S. Bernardinus.

[d] *Quasi quibusdam clavis suffigitur anima corporeis voluptatibus, ut cum semel adhæserit, delictarum illecebris obnoxia jam tenetur.* S. Ambrosf. *in cap. 2. Luc.*

gen is, vaſt houden oft aencleven, van het welck miſſchien comt, dat den veyl-boom gehouden wordt voor een waerachtigh ſinne-beeldt van de aenclevende onkuyſcheydt. Want gelyck de veyle lanx eenen anderen boom opclimmende, het ſap van diën boom ſamen uytſuyght, ende den wasdom belet, ende den boom doet vergaen: van gelycken doet de onkuyſcheydt, als ſy ergens eene ſiele begint aen te cleven, de welcke alsdan daer vaſt blyft, alle de jeught van eerbaerheydt allenskens te niet doende, ſoo dat ſy ten leſten die tot den grondt comt te verderven.

Laet ons dit ſinne-beeldt in een rym voorſtellen met het deviſe als volght naer de print.

Soo 't groen eens aenhecht en maer wast,
't Verderven sal, en houden 't vast.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

't IS waer, men siet de veyl om hoogh van alle canten
Lanx mueren ende boom sich met syn scheuten planten:
Went sich daer rommendom, en maeckt syn selven vast,
En cleeft noch vaster aen, hoe hy maer langher wast.
Jae, dat het wonderst' is, hy sal meer inwaers dringhen,
En weet soo door een boom syn scheuten in te dwinghen,
Of door het mueren kalck, daer hy soo vast aen cleeft,
Tot dat den boom versterft, en sich den muer begeeft.
Laet hier ô jonge jeught uw' ooghen eens op vallen;
't Is meer als tydt, houdt op van al u dertel mallen;
Siet als 't ontuchtigh groen eens vast is aen de siel,
Peyst, dat al menigh mensch aldus ter hellen viel.

Ge-

Geluckigh is den mensch beset met lely-bloemen,
Niet met 't onsuyver groen, dat doet een siel verdoemen.
Geluckigh is de siel, die leeft in suyverheydt,
Aen Godt behaeghen moet in alle eeuwigheydt.

DEn onkuyschen ende ongeluckighen drift begint, ende gaet allenskens voort, seght den [a] *H. Gregorius*, hoort hoe dat hy spreckt: Soo haest, seght hy, als de onkuyscheydt iemandts hert bevanghen heeft, en laet het quaelyck iet goedts peysen, want alle onkuysche lusten sterck aencleven: want van het ingeven comt het gepeys, van het gepeys de beweginge, van de beweginge het behaeghen, van het behaeghen het consent, van het consent de uytwerckinge, van de uytwerckinge de gewoonte, van de gewoonte de wanhope van beternisse, ende ten lesten van de wanhope de verdoemenisse; soo dat de onkuyscheydt die verouderet is, niet en schynt te connen overwonnen worden.

Hier uyt sietmen, datter cleyne hope is van de saligheydt voor de onsuyvere menschen, ten waere, dat hun Godt voorquaeme met eene besondere hulpe van syne goddelycke genaede. [b] *Algerus* eenen ouden schryver seght seer wel met dese woorden: De onkuyscheydt die alle menschen is ingeboren, lockt ons aen ende ontsteckt ons: daernaer door het gebruyck vaster aenclevende, tusschen de voldoeninge mishaeght sy somtydts, ende wederom tusschen het mishaehen behaeght sy, soo datter cleyne ofte geene hope van leedtwesen en is; ende gemeenelyck de onkuyssche menschen gaen ten lesten verloren, ten waere sy door eene ongemeene gratie van Godts genaede geholpen wierden. Soodanige jonste ofte gratie hebben genoten *Maria Magdalena*, *Augustinus*, *Maria* van *Ægypten* met luttele andere.

Magdalena die groote sondaeresse was geraeckt, soo sommige meenen, door de crachtige woorden van den lieven Saligh-maecker, maer besonderlyck naer het gevoelen van andere, door de bermhertige ooghe van JESUS, gelyck oock *Petrus* in het herte wierdt geraeckt, als synen beminden meester nu gevanghen synde hem maer en besagh, het welck was een goddelyck ende crachtigh aenschouwen, een aenschouwen van bermhertigheydt.

Augustinus voor syne bekeeringe oock heel verslonden in syne sonden, wordt bekeert door dese crachtige ende bermhertige stemme Godts comende uyt den hemel: *Tolle lege, Tolle lege*: Neemt ende leest, Neemt ende leest. Hy hadde by hem de H. Scrifture, hy doetse dan open, vallende in dese woorden van den *H. Paulus* tot die van Roomen: *Non in commessationibus & ebrietatibus, non in cubili-*

[a] *Ex quo luxuria mentem alicujus occupavit, vix eam bona cogitare permittit sunt enim desideria viscosa quia ex suggestione oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione consensus, ex consensu operatio, ex operatione consuetudo, ex consuetudine desperatio, ex desperatione damnatio.* S. Greg. *in mor.*

[b] *Libido appetitu suo allicit & incendit, usu lubricat & illaqueat, adeo ut placendo displiceat, displicendo placens, difficilem aut nullam pœnitentiam admittat, ut nisi valida manu misericordiæ Dei subventum fuerit, miserabili fine amatores suos perdat.* Algerus Monac. Clun. qui vixit an. 1130.

ad Rom. 13. v. 14. *bus & impudicitiis, sed induimini Dominum Jesum Christum*. Dat is: Niet meer in brasseryen ende dronckenschappen, niet in slaep-camers ende oneerbaerheden, maer doet aen den Heere *Jesum Christum*. Ende siet in syne siele geraeckt synde, wierdt bermhertelyck bekeert.

a *Miseri sunt, quorum corda carnali concupiscentia sunt polluta, quia in æternas merguntur tenebras*. S. August. *serm.* 249. *de temp.*

b *Joseph, ut impudicam dominam possit evadere, pallium, quo apprehensus fuerat reliquit & fugit. Ergo contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis habere victoriam*. S. Aug. *Dom.* 23. *post Trinitatem.*

Hoe wonderlyck en is oock niet geweest de bekeeringe van *Maria* van *Ægypten*?

Sy vaerde met veele andere naer de stadt van *Jerusalem*, om teghenwoordigh te syn in de jaerige feeste van het H. Cruys, niet uyt godtvruchtigheydt, maer alleenelyck om daer met occasie haere oneerbaere lusten in te volghen, ende eenige jongelinghen daer toe aen te locken: daer gecomen synde, sy meende eerst uyt curieusheydt in de kercke te gaen, maer siet, sy wordt door eene onsienelycke macht in het portael teghen gehouden, als onweerdigh, om te sien het H. Cruys, het welck diende om in haer selven te gaen, ende te bemercken haer onkuysch ende onbeschaemt leven, ende by geval haere ooghen om hoogh slaende, sagh sy daer het beeldt van de H. Maghet Maria, aen de welcke sy haer terstondt opdroegh met belofte van haer onsuyver leven te beteren, waert dat sy in de kercke conde binnen gaen, het welck soo het geschiede, sy het geluck creegh van het H. Cruys te aenschouwen.

Als wanneer sy haer tot Godt teenemael bekeerde, haer corts vertreckende in eene woestyne, in de welcke sy dede eene strenge ende langhdurige penitentie tot eene geluckige doodt.

Doch luttele soodanige bekeeringhen synder geschiedt, maer ontallycke straffen van de eeuwige verdoemenisse.

Het segghen van den a H. *Augustinus* naer syne bekeeringe is maer al te waer, te weten, dat alle de ghene, die hun herte teenemael op de onkuyscheydt gestelt hebben, ten lesten gemeenelyck comen te vallen in hun verderf ende eeuwige duysternissen. *Merguntur in æternas tenebras*.

Maer evenwel soo lanck als die onkuysche ende ongeluckige menschen leven, daer is noch hope van salicheydt, als sy eens voor goedt ende uyter herten hun wenschen te beteren, ende bequaeme middelen daer toe willen gebruycken.

Eenen seer goeden middel onder andere is, hier in te volghen dien eerbaeren ende voorsichtigen *Joseph*, den welcken in het perryckel van syne suyverheydt het beste oordeelde, sich op de vlucht te begeven, daer ick boven noch van gesproken hebbe.

Den b H. *Augustinus* geeft ons hier in oock den selven raedt. *Joseph*, seght hy, om syne onbeschaemde meesterse te ontcomen, heeft synen mantel daer hy mede vast wierdt gehouden, in haere

han-

banden gelaeten, ende gevlucht: Soo dan seght den selven H: Vader, moetmen teghen het geweldt van de onkuyscheydt de vlucht aennemen.

In soodanigh perykel en maghmen op syn selven niet te veel betrouwen, seght den a *H. Hieronymus*, of men soude lichtelyck comen te vallen, de victorie in den strydt van de suyverheydt en crygtmen niet, ten zy in de vlucht, ende die niet en vlucht, sal haest overwonnen worden.

Den selven b *H. Vader* bevestight het selve schryvende teghen den ketter *Vigilantius*, scheldende eenen Religieus, die sich vertrock in de woestyne om het groot peryckel van ongelycke persoonen, alwaer hy bybrenght de antwoorde van diën Religieus teghen diën ketter, aldus sprekende: Ick kenne myne cranckheydt, daerom en wille ick niet vechten op hope van te winnen, om de victorie niet te verliesen, al vluchtende ontcome ick het sweerdt, maer vechtende ende blyvende staen, moet ick winnen ofte verliesen; als ick vluchte, en winne ick niet, om dat ick vluchte, maer ick vluchte om niet overwonnen te worden.

De beste waepenen van soo een gevecht is de vlucht, de welcke den voorsichtigen *Joseph* gebruyckte, ende daer mede sich versterckte, gelyck seght den c *H. Basilius* van *Seleucia*, geern syn cleedt achterlaetende, om syne suyverheydt te bewaeren.

Behalven het exempel van den vluchtenden *Joseph*, den *H. Paulus* heeft oock dese vlucht aen een ieder aengepresen, als eenen aldersbesten ende sekersten middel voor de suyverheydt: Hy stelt ons voor alleen twee woorden: *Fugite fornicationem*, Vliedt de onkuyscheydt.

Hy geeft in het cort den besten middel, geene andere woorden gebruyckende, als willende seggen, dat den besten ende als den eenigen middel de vlucht is.

Hoort, hoe dat den d *H. Augustinus* dese woorden uytleght: Eerst gesproken hebbende van den vluchtende ende suyveren *Joseph*, den H. Apostel, seght hy, als hy sprack van andere sonden, verweckte een ieder, om de selve cloeckelyck te wederstaen, maer sprekende van de onsuyverheydt, seght hy alleenelyck, datmen die vluchten soude. *Fugite fornicationem*.

e *Lyranus* diën vermaerden uytlegger van de H. Scristure geeft hier aldus de reden van: De sonde van onkuyscheydt en wordt niet overwonnen als door de vlucht, de andere sonden maghmen wel overdencken, ende overloopen met het gepeys, de welcke alsdan door het bemercken haerder boosheydt lichter overwonnen worden; maer het gaet anders met de sonde van onkuyscheydt, de welcke, hoe meermen met de gepeysen daer op blyft, meer ende meer aenneemt,

a *Victoria non speratur in certamine castitatis, nisi ex fuga, nisi cito fugiat, cito succumbit.* S. Hier. *ep.* 14. *parte* 3.

b *Fateor imbecillitatem meam; nolo pugnare spe victoriæ, ne perdam aliquando victoriam; si fugero gladium, devitavi, si stetero, cadendum aut vincendum est: cum fugio non vinco eo quod fugio, sed ne vincar fugio.* S. Hier.

c *Retentam permittens vestem, libidinis effugit ansam, fugâ usus pro armis (& hoc fortitudinis) tradit vestem, ut temperantiam teneat.* S. Basil. Seleuc. *orat.* 8. *de Joseph.*

d *Joseph relicto pallio fugit; quod libidinem fugiendam esse suggerimus, Paulus Apostolus ostendit, qui cum omnibus vitiis prædicavit resistendu, dum contra libidinem loqueretur non dix-*

om daer in ten leſten te beſwycken. Daerom moetmen alle ſoorten van onkuyſcheydt vlieden, ende alle occaſien ende gepeyſen daer van terſtondt verſtooten.

Doch men moet hier weten, dat al dit vluchten ende vechten in een ieder plaetſe grypt, hoort hier eerſt op de verſieringe der Poëten.

Eene maghet ofte Nymphe *Daphnis* genaemt op de jacht weſende viel in het geſicht van *Phœbus* ſich oock daer vindende in den boſch. De eerbaere *Daphnis* ſagh *Phœbus* recht op haer aencomen, wat ſoude ſy doen? Sy en bevondt niet geraedtſamer, als haer te begeven op de vlucht, het welck de Goden ende Godinnen ſoo behaeghde, dat ſy de maeght in dat peryckel ſynde, terſtondt veranderden in eenen laurierboom, tot teecken, dat ſy om haer vluchten tot bewaerenisse haerder ſuyverheyt, eenen lauwers-croon wel hadde verdient, ſoo datmen van haer met reden wel geſeydt heeft:

Fugâ lauriferos parit illa triumphos.

Dat is:

Met recht ſy weerdigh is den loon;
De vlucht haer geeft een lauwers-croon.

Om met een woordt te ſeggen, de vlucht is nut ende noodigh in het gevaer van de deught van ſuyverheydt.

Bemerckt dit volgende dichtjen.

Wilt ghy ô Chriſten menſch aen uwen Godt behaeghen,
Vlucht aller vrouwen liſt met al haer ſoete laeghen;
De vrouw is te doortrapt, die menigh menſch bederft,
Siet, dat door haer geſicht u ſiele niet en ſterft.
Dies vlucht haer, ſytge wys, dus ſult u ſiel bewaeren;
Die ſorgheloos hier leeft, is nimmer wel gevaeren.
Dit is den beſten raedt. Doch eerſt op Godt betrouwt.
Siet dan, dat ghy 't geſicht der vrouwen noyt aenſchouwt.

Ick ſluyte met de ſpreuck van een a Geleert man, handelende van de voorſichtige vlucht van *Joſeph*, op dat ghy hem naervolgende over de onſuyverheydt moogt triumpheren. De victorie over de onſuyverheydt, ſeght hy, is principaelyck gelegen in de vlucht, gelyck het gebleken heeft in *Joſeph* vluchtende ſyne onſuyvere ende onbetaemelycke meeſterſſe. Hier mede is het genoegh.

Laet ons nu voorts gaen ſien in het volgende capittel, hoe dat den ſuyveren ende onnooſelen *Joſeph* van ſyne onkuyſche opper-vrouw valſchelyck van ontuchtigheydt wierdt beſchuldight by haeren man *Putiphar*, die haer te lichtelyck geloofde.

dixit, reſiſtite, ſed fugite fornicationem. S. Auguſt. *in ſerm. quodam dom. 25. poſt Trinit.*

o *Hoc vitium non vincitur niſi per fugam; in aliis autem vitiis quantum plus deſcendit homo ad cogitandum particulares conditiones, tanto plus invenit, unde peccatum ſibi diſplicεat; in fornicatione autem quanto plus deſcendit ad cogitãdum particulares conditiones in tactibus & ſimilibus, tanto plus invaleſcit tentatio praeter quod hoc vitium vincitur occaſiones fugiendo & cogitationes.* Lyranus *in hac verba:* Fugite fornicationem.

a *Victoria fornicationis non eſt aliud quam fuga, uti fecit Joſeph cum Domina ſua.* Salmeron *Societatis Jeſu.*

III. CAP-

III. CAPITTEL.

Ioseph wordt valschelyck beschuldight van syne meesterse by haeren man Putiphar, den welcken haer te licht geloovende, den selven doet smyten in den kercker, alwaer hy teenemael op Godt betrouwende, ten lesten de gratie vindt van den oversten des kerckers.

Elyck wy terstondt gesien hebben, dat de boosheydt van de onkuyscheydt oorsaeck is van soo veel quaedts, soo magh ick oock seggen, dat eene ontuchtige ende oneerbaere vrouwe alle boosheydt dickwils comt te bedryven, om haere vuyle lusten in te volghen, verstootende alle deughden, oock niet spaerende het leven van een ander; het welck immers blyckt in de vrouwe van *Putiphar*.

Als sy nu sagh, dat den suyveren jongelinck haer hadde verstooten, ende nu ontvlucht was, synen mantel laetende in haere handen, sy daernaer vol van furie ende rasernye vervloeckt hem, den welcken sy corts te vooren met soo eene sotte ongeregeltheydt hadde bemint. Hier saghmen, dat het naer het gemeen seggen, aen eene vrouwe teenemael eygen is, ofte te beminnen, ofte te haeten. *Proverbium; Aut amat, aut odit mulier.* De gequetste liefde is grammoedigh, maer besonderlyck de onsuyvere liefde, ende hoe grooter de onsuyvere liefde is, hoe grooter is den haet; jae niet en isser soo crachtigh ende geweldigh als den haet van eene ontuchtige vrouwe, als sy van haere hope berooft is, ende in haere vuyle liefde bedroghen. Voorts ist dat sy in de daet, oft in den quaeden wille plichtigh wordt bevonden, niet en isser verstandigher, om haer daer uyt te maecken, ende oock niemandt stoutter, om sonden op sonden te doen, gelyck was dese meesterse van *Joseph*: In vollen haet ende furie synde neemt sy eenen goddeloosen raedt, heel gelyck aen den haet, daer *Phædra* daernaer in de volgende tyden mede ontsteken was teghen *Hyppolytus* haeren stief-sone van de welcke seneca uyt haeren naem aldus sprack:

Deprensa culpa est. Anime quid segnis stupes?
Regeramus ipsi crimen; atque ultro impiam
Venerem arguamus; scelere velandum est scelus.

Het welck men aldus can verduytschen:

Het quaedt is achterhaelt, maer waer om dies ontstelt?
Dringht hem het schelmstuck op met list, oft met geweldt.
En of ghy wordt beticht, gelastert, en begeckt,
Siet, dat ghy 't quaedt met quaedt en boosheydt overdeckt.

Dese boose ende onsuyvere huyf-vrouwe van *Putiphar* door eene helsche furie ontsteken om haere verstootinge ende misachtinge versint by haer selven eene vervloeckte wraecke van de doodt selve, met de welcke sy haeren onnooselen dienaer *Joseph* wilde overvallen. Soo boos is den haet van eene ontuchtige vrouwe, seght den Poët *a Juvenalis*, als sy wordt aengedreven door eene oneerlycke liefde.

Den *b H. Ephrem Syrus* seyde, dat eene onkuysche vrouwe selfs de wreedtste beeste te boven gaet: Onder de viervoetige gedierten, seght hy, en isser niet schrickelycker als eenen leeuw, ende onder de cruypende gedierten en isser niet gevaerlycker ende wreeder als eenen fenynigen draeck, maer evenwel sy en syn noch niet te vergelycken by eene quaede ende booswillige vrouwe.

Wat heeft dan die boose ende onkuysche meesterse van *Joseph* gedaen? Voor eerst merckende, dat hy was wech geloopen, ende nu haer selven alleen vondt met den mantel in de handen, sy roept terstondt by haer met een groot getier alle die in huys waeren, gelyck *c Moyses* seght. Waer op den *d H. Ambrosius* aldus spreckt: Als *Joseph* vertrocken was, die oneerbaere vrouwe heeft terstondt het aengedaen geweldt van het overspel met luyer stemme bekent gemaeckt, seggende, dat den hebreeuwschen jongelinck syn cleedt achterlaetende, wech was geloopen. Maer wat voor eene uytsinnige blindtheydt? Sy brenght self te voorschyn het ghene sy hadde moeten verswyghen ende verborghen houden, om haere eere niet te cort te doen; maer het was haer genoegh, den onnooselen te beschaedighen, hem te betichten ende te overvallen met een misdaedt, dat sy self gedaen hadde.

Waer het saecke dat sy eerbaer hadde geweest, seght den geleerden *e Oleaster*, sy soude het schandigh werck verholen gehouden hebben; om dat sy het vercondight, sy maeckt haer selven plichtigh.

Sy trachtede evenwel by de dienst-boden, maerten ende knechten, die op haer geschreeuw aengecomen waeren, haer selven te beclaeghen over het schelm-stuck van *Joseph* haeren dienaer, die nu gevlucht was.

Wie soude hier nu connen, jae derven dencken, dat soo een schandigh werck het besteeck was van haer opper-vrouwe self?

a *Mulier sævissima tunc est, cum stimulos pudor admovet.* Juven.

b *Inter quadrupedia nihil terribilius leone, aut inter reptilia dracone crudelius sed nihil tamen ad malam mulierem.* S. Ephrem.

c *Vocavit ad se homines domus suæ.* Gen. 39. v. 14.

d *Iosepho foras egresso mulier adulterii sui tentamenta vulgavit exaltans vocem suam, eo quod relictis vestibus Hebreus aufugeret. Ipsa igitur, quod celare debuerat, prodebat, ut commisso crimine læderet innocentem.* S. Ambr. *lib. de Ioseph. c.* 5.

e *Si pudica esset, absconderet opprobrium suum, sed quia divulgat, seipsam ream constituit.* Oleast.

Maer

Maer dat heeft de boosheydt in haer selven, seght den [a] *H. Chrysostomus*, dat sy haer altydt stelt teghen de deught, ende haer quaedt op een ander tracht te leggen; den jongelinck beschuldigende van het ghene, daer sy self plichtigh in was, haer willende verschoonen door synen mantel. Wie soude hier soo eene onbeschaemtheydt van eene vrouwe verwacht hebben? Sy is eene vrouwe sonder schaemte ende sonder eere roept den [b] *H. Prosper* overdenckende haer stout bedryf, sy brandt van vuyle liefde; sy bemint, ende sy vervolght hem, sy heeft genegentheydt tot hem, ende is vol wreedtheydt; ende om dat hy niet en wilt toestemmen aen haer onbehoorelyck versoeck, sy wilt hem verderven, ende doen sterven, die sy eerst scheen te beminnen.

Uyt al het welck genoegh blyckt, datmen magh seggen, dat de onsuyvere liefde geene liefde en is, maer eenen waerachtigen haet; want alsmen een ander schynt te willen wel doen, men wilt hem quaedt doen; ende men is uyt tot syne schande ende verderf. Diesvolgens die onsuyvere huysvrouwe van *Putiphar* als sy haeren dienaer *Joseph* wilt brenghen tot schande, tot den kercker en tot de doodt, sy geeft claer te kennen, das sy hem geensins en bemint, maer ten uyttersten haet; hy en bemint my oock niet, maer hy haet my, die my aenlockt tot sonde, ende my verweckt om Godt te vergrammen, ende soo eeuwelyck verloren te gaen.

Voorts die onbetaemelycke liefde verblinde ende verduysterde haer soo seer, dat sy niet en wiste, wat sy dede, ende wat sy seyde: Hoort, sy en beschuldighde niet alleen haeren knecht, maer beticht oock haeren man self by die van den huyse. Siet, seght sy, mynen [c] man heeft dien hebreeuschen jongelinck hier ingebrocht op dat hy my tot spot soude stellen; jae hy is oock plichtigh, ende het is syne schuldt, om dat hy soo onvoorsichtelyck eenen wolf voor een lam ende soo voorts, in ons huys heeft laeten comen; wie en soude dan met recht niet seggen, dat mynen man de oorsaecke is van alle dese affronten ende schandaelen? hy heeft desen vremdelinck, ick en weet niet, wie, ende van waer geboren, laeten incoopen ofte self gecocht, om ons aldus uyt te schelden, ende in schande te brenghen, want wat isser meerdere schande ende versmaedinge, als dat eenen knecht ende slaeve syne meesterse, eenen gevangen syne opper-vrouwe, ende huys-vrouwe van eenen prince van 's Coninckx huys sal derven niet alleen aenlocken, maer met geweldt aenvallen, ende tot oneere willen brenghen?

Doch eer ick voorder gaen, wy moeten hier eerst eene corte leeringe hooren. Dit is even wel al te waer, dat veel getrouwde mans seer dickwils onvoorsichtelyck hunne vrienden ende heeren van kennisse

a *Hoc modo se habet malitia, semper contra virtutem pugnat, & ei sua peccata affricare & impingere vult id, quod haec faciebat, adolescentem criminans; & se innocentiae larvâ induit, & dixit propter hoc & illud vestes reliquisse & se retinuisse illas.* S. Chrysost.

b *Impudica mulier ardet amans, amat & persequitur, concupiscit & saevit, & quia ad stuprum non consentit, cruciandum illum statuit, quaerisque perire quem diligit.* S. Prosp.

c *Et ait ad eos: Introduxit virum hebraeum, ut illuderet nobis.* Gen. 29. v. 14.

a Ipsimet mariti uxorum cōparant adulteria. Ita illustriss. Episc. Lusitaniæ

b In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito revertenti domum. Gen. 39. v. 16.

c Cum ergo ejus Dominus, hujus maritus advenisset (notum quid furens fœmina possit) mentita est iniquitas sibi: falsa pro veris affirmat, violentiam dicit perpessam esse, quam fecerat. S. Prosper.

d Maritus excæcante zelotypia furere cœpit in servum, victus nimirum orationes & lacrymis mulieris, amori plus tribuens, omissâ ampliori veritatis inquisitione, collaudatâ prius uxoris fide, audacis facinoris juvenem damnavit; ob uxoris pudicitiam magis sibi placens, testis jam compertæ honestatis. Jos. Judæus.

nisse met hunne knechten binnen huys brenghen, ende soo somwylen occasie geven van groot peryckel aen hunne huys-vrouwen ende dochters, ende aen de dienst-maeghden, het welck geschiedt niet sonder schande van de mans ende van de vrienden, over het welck de huys-vrouwen ende de dochters souden moghen claeghen, om dat den man ende vader in den huyse gebrocht heeft eenen persoon tot schande van syne familie.

Dus claeghde maer valschelyck die Egyptesche vrouwe over haeren knecht *Joseph*, maer andere huys-vrouwen ende dochters souden hier over somtydts met meerdere reden connen claeghen over haere mans ende vaders.

Eenen godtvruchtigen ende treffelycken schryver seer vermaert door syne boecken in het derde deel uytleggende het 39. capittel van het boeck Genesis, te weten den E. P. *Benedictus Ferdinandus* van onse Societeyt getuyght gehoort te hebben uyt den mondt van eenen van de principaelste Bisschoppen in Portugael, den welcken seyde, dat volgens de clachten aen hem gedaen, de mans meestendeel de oorsaeck syn van de misbruycken ende ongevallen, die overcomen aen de vrouw-persoonen van den huyse, om dat sy somtydts mede brenghen andere heeren, die allenskens al te groote kennisse maecken.

Maer om wederom te spreken van de arghlistigheydt van die onsuyvere huys-vrouwe van *Putiphar*: *a Moyses* in het boeck Genesis seght, dat sy aen haeren man van buyten t' huys comende den behouden mantel van haeren gevluchten knecht terstondt toonde, als tot preuve van haere getrouwigheydt.

Maer siet wat eene valsche beschuldinge ende onbeschaemtheydt! daer noch by met roepen ende lieghen soeckt sy haer te ontschuldighen, ende haer boos besteeck op den onnooselen *Joseph* te legghen. Hier can men sien wat eene ontuchtige vrouwe sal uytwercken roept den *c H. Prosper*: soo spreckt hy: De boosheydt gebruyckt oock de leughenen, sy brenght de valscheydt voor in de plaetse van de waerheydt, seggende, geweldt onderstaen te hebben, daer sy het selve hadde gedaen.

Maer hoe moght hier *Putiphar* haeren man gestelt syn? Soo staetter in de H. Schrifture: Dese dinghen gehoort hebbende, ende te seer geloovende syne huys-vrouwe, is hy seer gestoort geweest.

d Josephus eenen joodtschen schryver verhaelt dit wat breeder: Haeren man seght hy door de jalourscheydt verblindt, heeft teghen den knecht beginnen te rasen, gewonnen door de woorden ende traenen van syne huys-vrouwe, de sotte blinde liefde te veel toegevende; eerst gepresen hebbende haere trouwe sonder voorder onder-

dersoeckinge heeft den knecht als misdaedigh, soo hy quaelyck meynde, in den kercker gesmeten, nu grooter behaeghen nemende in de getrouwigheydt van syne huys-vrouwe, ende nu oock getuyge synde van haere eerbaerheydt.

Maer dit was een blindt ende onbedacht oordeel van *Putiphar*; den onvoorsichtigen oordeelder en merckt niet eens; dat het achtergelaeten cleedt ofte mantel een claer teecken is, dat syne huysvrouwe selfschuldigh is, ende dat sy self den mantel heeft afgetrocken, den welcken *Joseph* uyt eerbiedinge liet volghen.

Wel hoe seght hier wyselyck den voor-gemelden [a]. *Philo* naer de waerheydt gesproken, waert dat den jongelinck eenigh geweldt aen syne meesterse hadde willen doen, hy hadde lichtelyck synen mantel connen wech nemen, oft hadde hem connen vast houden, gemerckt hy stercker was als syne meesterse. Hier uyt conde ende moeste haeren man claerlyck achterhaelen de onbeschaemde leughen van syne huys-vrouwe ende onnooselheydt van *Joseph*.

[a] *Enimvero si vim Domina adolescens voluisset inferre, facile viribus melior amiculum retinuisset, at pallio spoliatus apparet, quia corpus subtrahens, illud neglexit. Hinc maritus posset impudentissimum mendacium uxoris, & innocentiâ servi optime colligere.* Idem Philo.

Boven dien waerom en ondersoeckt *Putiphar* alles niet met meerdere sorge? Waerom en ondervraeght hy niet den ghenen, die beschuldight was? Waerom hem niet gehoort? die sich conde verontschuldighen? Niemant en maghmen oyt veroordeelen sonder den selven te hooren volghens de spreuck van alle de Rechts-geleerde: *Qui statuit aliquid parte inauditâ alterâ, æquum licet statuerit, haud æquus fuit.* Dat is: Die iet gestelt heeft sonder partye te hooren, al waer het geschiedt naer de rechtveerdigheydt, hy en is even wel niet rechtveerdigh, ende hy heeft teghen de rechtveerdigheydt gesondight, om dat hy conde misdoen. *Putiphar* hadde misdaen teghen de rechtveerdigheydt, om dat hy *Joseph* te vooren niet en hadde gehoort, den welcken hy, alles wel ondersocht hebbende, onnoosel soude hebben bevonden.

O boosheydt! O onrechtveerdigheydt! O slechte slaeve als ghy syt van uwe vrouwe. Verachtelycke mans, die uyt blinde liefde, ende berispelycke cranckheydt onder haere vrouwe staen! van de welcke den Propheet *Isaias* tot hun schande seyde: De vrouwen hebben haere mans overheert: *Mulieres dominatæ sunt eis*. cap. 3. v. 12. *apud à Lapide*; het welck noch meer schandigh ende plichtigh is, als het streckt tot achterdeel van een ander, gelyck het met *Joseph* geschiede.

Ende *Putiphar* hadde immers kennisse van synen getrouwen dienaer *Joseph*, den welcken hem wel elf jaeren soo getrouwelyck ende eerlyck hadde gedient, die hy oock noyt in leugen-tael, noch in dieverye, noch in valscheydt en hadde bevonden; dien nochtans sonder

der den selven eens te hooren, op de eerste beschuldinge van syne huysvrouwe, wiëns dertele ongeregeltheydt bekent conde wesen, comt hy soo lichtelyck te veroordeelen.

Voorwaer dat was al te blindelinx, ende al te lichtveerdelyck gelooft: in iet te gelooven, moetmen altydt traeghsaem ende wyselyck voortgaen.

Den Roomschen Philosoph *Seneca* heeft hier van eene wyse spreuck achtergelaeten in synen 3. brief: Alles aen een ieder te gelooven, seght hy, is eene foute ende gebreck, ende het is oock quaelyck ende onvoorsichtelyck gedaen, niet het minste aen iemandt te willen gelooven: *Utrimque vitium est omnibus credere & nulli*. Men comt dickwils bedroghen te worden, alsmen terstondt aen een ieder geloof geeft, ende alsmen oock aen niemandt en gelooft.

Assuerus den Coninck van *Persien* hadde te licht voort gegaen op het woordt van *Aman*, ende aldus hadde hy alle de *Joden* ten onrecht laeten veroordeelen ter doodt, die onnoosel waeren, gelyck hy het daernaer uyt de Coninginne *Esther* verstondt, het welck *Aman* daernaer met de doodt moeste becoopen. *Putiphar* en moest het oock soo licht niet gelooft hebben.

Daer-en-tusschen seght den *a H. Ambrosius* wordt den onnooselen *Joseph* sonder gehoort te worden in den kercker geworpen als plichtigh van de doodt.

Maer hier is iet wonders te bemercken, te weten waerom dat *Putiphar* synen dienaer *Joseph* soo plichtigh, gelyck hy meynde, niet terstondt en dede sterven, maer alleen in den kercker worpen, ende in eenen kercker die soo schandigh niet en was, ende die maer en diende voor treffelycke persoonen, die ergens in plichtigh waeren.

Als *Putiphar* geloofde, seght den *b H. Chrysostomus*, dat *Joseph* misdaedigh was van overspel; waerom en dede hy hem niet terstondt sterven? Ende waert dat hy hem niet plichtigh en kende, waerom hem dan gestelt in de gevangenisse?

Den selven *c H. Vader* seght daernaer, dat het een werck was van de Goddelycke *Voorsienigheydt*, de welcke *Putiphar* ophiel, om *Joseph*, die onnoosel was, niet ter doodt te brenghen. Den genadigen ende almachtigen Godt, seght hy, heeft maer alleen syne bermhertigheydt aen *Joseph* laeten overcomen, om als hy in den kercker was, syne onnooselheydt ende syne deught te verclaeren.

Dit is nu oock ten uyttersten te verwonderen, dat den onnooselen *Joseph* in al syn ongeluck ende onrecht noyt in het minste en heeft geclaeght, ende sich niet verontschuldight, gelyck de andere gevangenen pleghen te doen, besonderlyck als sy onnoosel syn.

a *Inaudita causa, inexploratâ fide tamquam reus criminis in carcerem Joseph conjicitur.* S. Ambr. *de Josepho,*

b *Siquidem non credebat reum esse, non oportebat eum in carcerem conjicere, si credebat, verum esse, quod Ægyptia dixerat, tunc neque carcere dignus erat, sed capite plecti & extremam pœnam pati debebat.* S. Chrysost. *hom. 62. in Genesim.*

c *Superna manus erat, quæ barbarum detinuit, & non permisit ad cædem justi festinare. Omnipotens Deus tantam illi fecit exhiberi misericordiã, ut injectus in carcerem tantum illic suam declararet virtutem.* Idem S. Chrys. *hom. 62. in Gen.*

d *Joseph innocentiam suam Deo cõmittens neque se defendere curavit, neque rem uti gesta erat*

Joseph liet syne onnooselheydt teenemael aen Godt, denckende, dat hy machtiger was, als die hem in den kercker hadde doen stellen. Ende voorwaer hy en is in syne hope geensins bedroghen geweest, want hy terstondt de *Voorsienigheydt* Godts gewaer wierdt, gelyck den ouden joodtschen schryver *Josephus* in de historie van *Joseph* verhaelt.

erat indicavit unâ hac spe cōsolabatur & sustentabat, potentiorem Deum esse iis, qui se vincirent, & sane sua spe minime frustratus mox singularem erga se Providentiam expertus est. Josephus. *l.* 1, *antiq. judaic.*

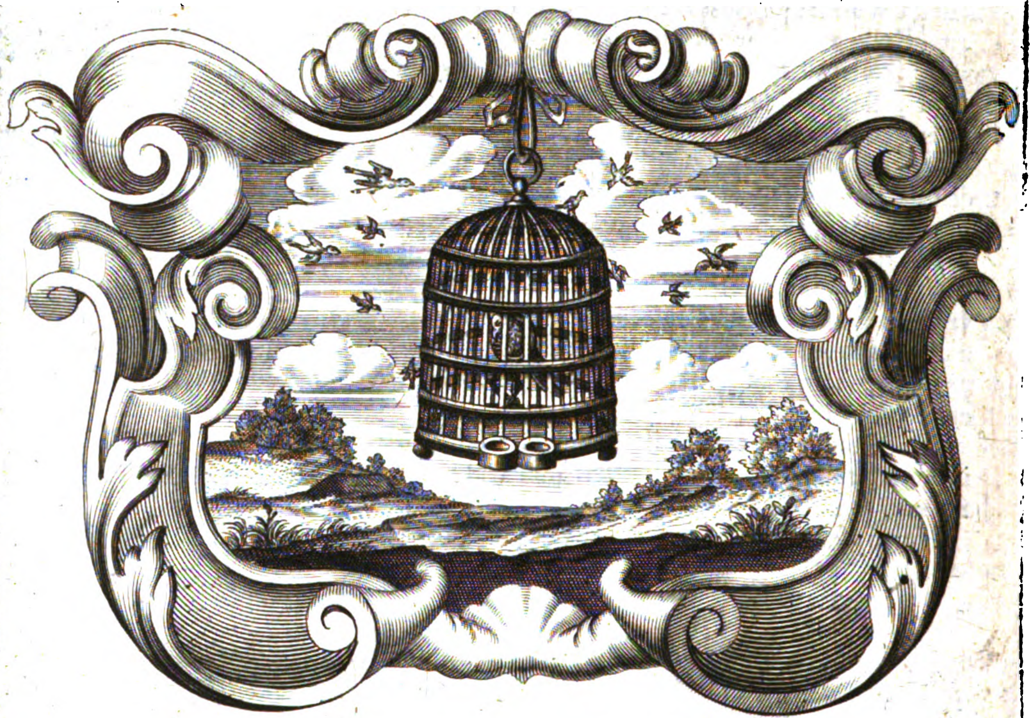
De a H. Scrifture seght het oock in het cort met dese woorden: Den Heere was met *Joseph*, ende heeft syns ontfermende, hem gratie verleent in de ooghen van den oversten des kerckers. Dit waeren de vruchten van syn betrouwen op Godt, in den welcken hy synen vollen troost hadde. In de gevangenisse vondt hy den vrydom syns herten, ende was altydt in ruste ende volle blydtschap met Godt, in de gelyckenisse van de gesloten voghelen, by exempel van eenen *Papegaey* in syn huysken, den welcken als in vryheydt ende vreught schynt te leven.

a *Fuit autem Dominus cum Joseph & misertus illius dedit illi gratiam in conspectu Principis.* Gen. 39. v. 21.

Dit sinne-beeldt van den *Papegaey* sal den leser, soo ick hope, in danck nemen, het welck ick hier wat breeder uytgeleydt sal voorstellen.

Het opschrift can wesen als volght naer de print.

Sonder sorgh hier ben gerust,
Ick hier leef in volle lust.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

HOe wonder is diën Godt in syn verholen wercken,
Soo ieder op de aerd' en in de locht can mercken:
Siet, hoe aen het gediert, dat op de wereldt leeft,
Hy door syn vaders sorgh het aes en voedtsel geeft.
De visschen in het nat, de voghelen daer boven
In alles wel gerust altydt den schepper loven
Met haer geswier en sanck en vreught en volle lust,
Van alles syn voorsien altydt in vrye rust.
De swalmen in de locht, oock in de felle winden
In 't midden van de vlucht voor aes de vlieghskens vinden.
Voorwaer een soet gepeys, hoe Godt het al bestiert,
Of dat op d' aerde leeft, of door de hem'len swiert.

De beestjens t' alle cant, oock van den vroeghen morghen
Door 't soet bestieren Godts gants leven sonder sorghen;
De voghels in de koy, de beesten in het kot
Elck naer syn aerdt en macht bedancken haeren Godt.
Den Papegaey *verblydt een ieder met syn fluyten,*
En weet syn soeten clap met blyen sanck te sluyten;
En of syn huysken sluyt, rondtsom wel toegerust,
Is echter niet ontstelt, maer leeft in volle rust.
Men hoort de soete beest heel daghen ende weken
Gesloten in syn koy als oyt te vooren spreken;
Men geeft den vollen lof aen onsen Parroquè,
Van dat een ieder heeft men deelt den voghel mê.
Hoort bidd' ick, hoort hem wel, hy sal syn deuntjen seggen,
En soo hy is geleert sich weten uyt te leggen:
Hoort, Papegaeyken roept: dies wordt hy wel voorsien,
Strax hy wat noetjens cryght van al de goede liën.
Of hy in 't huysken sit, en houdt niet op van singhen,
En weet in synen sanck oock door den rinck te springhen.
Soo is hy heel gerust, en sonder sorghe leeft;
Een ieder voor hem sorght, en dranck en voedtsel geeft.
Wat dunckt u, die dit leest? ghy moet de saeck ontbinden,
Ghy sult in 't sinne-beeldt hier onsen Joseph *vinden:*
Hy sat, dogh sonder schuldt in synen kercker vast,
Siet hoe het voorigh beeldt seer wel op Joseph *past.*
Sat daer niet als te voor bemint van synen vader
Verr' boven al de rest, maer nu als een verrader
Van 't recht van synen heer, en schender van syn vrouw,
En, soomen dencken mocht in 't midden van den rouw.
Doch echter soo gestelt en laet den moet niet vaeren,
Godt wild' hem om syn deught in syne gunst bewaeren.
In Godt is al syn rust, in 't minste niet benoudt,
Midts hy onnoosel is, alleen op Godt betrouwt.
Jae voelt sich heel versterckt in 't midden van syn stryden,
Dies hoortmen hem den Heer en Godt gebenedyden,
Of hy daer sit, naer siel hem Godt den vrydom geeft,
Van synen Heer bemint, in volle vreught daer leeft.

IS 't dat wy met sommige schryvers ende met a *Salianus* in syne kerckelycke historie geloof willen geven aen den boeck van de testamenten van de 12. Patriarchen, ick hoore *Joseph* daer aldus spreken: Ick ben geworpen in eenen kercker, maer ick hebbe in volle vreught synde met blyde stem mynen Godt geëert ende gelooft.

a *Coniectus sum in carcerem; ego autē hilari voce gaudens glorificavi Deum meum. in test. 12.*

Voorts

Voorts eenen geleerden man *a Ludovicus Castaneus* Bisschop van *Poitiers* in *Vranckryck* sprekende van de henghe gevangenisse van *Joseph*, seght dat hy evenwel daer was gelyck in het paradys van den grooten hemel, diesvolgens in groote blydtschap ende voldoeninge. Hy en conde niet droef wesen, daer hy Godt met sich hadde in den kercker seght oock den *b H. Basilius Seleucienſis*: Daer Godt is, daer is alle vreught; in Godt vondt *Joseph* alle ruste, aen den welcken hy sich geheel overgaf.

Behalven den inwendighen troost, den welcken hem Godt geduerelyck mededeelde, heeft hem syne Goddelycke *Voorsienigheydt* doen winnen de gratie ofte de gunst van den opper-oversten van den kercker.

Veel treffelycke mannen bemercken hier noch eene wondere bermhertigheydt Godts in dese soete bestieringe van den onnooselen ende suyveren *Joseph*.

Hy was uyt de gratie gevallen van synen heer ende meester *Putiphar* om de valsche beschuldinge van syne huys-vrouwe, ende daer om heeft hy hem doen stellen in den kercker, maer siet, *Joseph* cryght wederom eene andere ende nieuwe gratie, ende windt de vrindtschap van den oversten van de gevangenisse, den welcken gesien hebbende den soeten aerdt van *Joseph*, syne getrouwigheydt syne behendigheydt ende neerstigheydt hem den vollen last geeft over alle de gevangene, ende als meester daer overstelt, alles aen hem toebetrouwende. Die Godt bystaet, wie sal hem schaedigen, seght diën geleerden Bisschop *c Lippomannus* uytleggende dese volgende woorden van het Genesis: Hy heeft hem syns ontfermende, gratie verleent, in de ooghen van den oversten des kerckers, den welcken hem in handen heeft gelevert alle de gevangenen, die daer in den kercker waeren, ende al datter geschiede, dat was onder *Joseph*, ende den Heer was met hem, ende bestierde alle syne wercken.

Het sal oock de pyne weerdt syn, daer van te hooren spreken diën ouden schryver *d Josephus*: Den oversten van den kercker, seght hy, bemerckende de getrouwigheydt van *Joseph*, ende de neerstigheydt in alle syne dinghen wel te doen, ende de weerdigheydt van syn schoon gelaet, heeft hem de banden doen los maecken, ende die moeyelyckheydt heeft hy wat versoet, ende hem betere spyse als aen de andere gevangenen doen geven.

Den *e H. Ambrosius* spreckt noch van andere ontfanghen jonsten, seggende: *Joseph* heeft soodanige gratie gevonden by den bevel-hebber van den kercker, dat hy oock gevangen synde de sleutels van den kercker moeste bewaeren, ende alle de gevangene in syne handen stelde. Diesvolgens *Joseph* en voelde geene moeyelyckheydt, ende

12. *Patriarc.* apud Salian. *in hist. Eccles.*
a *Joseph carceris angustiis clauditur, & latitudine paradisi fruitur.* Ludov. Cast. *Episc. Pictav. in suis exercitationibus in Genesim.*
b *Tradidit Ioseph in carcerem, sed cum illo Deus includitur, cum tali comite nullam in carcere molestiam sentiebat.* S. Basil. *Seleuc. orat. 10. de Ioseph.*
c *Unius principis deperditâ gratiâ alterius clementiam invenit: dexteritas in agendo favorem conciliat, cui Dominus ejus adjutor, quis illum disperdat?* Lipp. *in Gen. cap. 39. v. 21.*
d *Custos carceris fidem ejus & diligentiam in absolvendis operum pensis considerans, ac formæ dignitatem, solvit eum de vinculis, eamque miseriam aliquanto leviorem reddidit, victu etiam commodiori.*

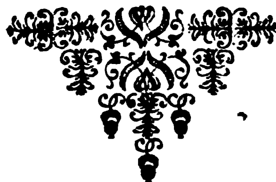
ende versoete self het verdriet van de andere mede-gevangene, de selve dienst doende ende vertroostende.

Ick sluyte dit capittel met den voorgemelden Bisschop a *Lippomannus*: Desen jongelinck, seght hy, is geboren tot het Ryck, om alleen onder syne broeders te gebieden in het huys van den Prince, hy gebiedt oock in den kercker, ende voorwaer met alle neerstigheydt, cloeckheydt ende getrouwigheydt; voor alle de gevangene soo sorgende, dat hy de selve in eenige droefheydt niet sien en conde, sonder die te vertroosten, ende te helpen, soo veel als het hem mogelyck was. Hy hadde van Godt gecregen syne goddelycke gratie, als eenen sone van de Patriarchen; hierom hadde hy geluckigen voorspoedt door de jonste van de Goddelycke *Voorsienigheydt*. Aldus en can heel de wereldt niemandt schaedighen, ist dat hy syn selven niet beschaedight en heeft; aen den welcken Godt syne gratie sal gejont hebben, gelyck het maer al te claer in *Joseph* heeft gebleken, den welcken soo dickwils uyt soo menige peryckelen door Godts bermhertige bestieringe verlost is, wiens stercke cracht ende soetigheydt wy nu dickwils voor gestelt hebben, in hem aldus meer ende meer door soet ende suer te leyden tot eene onverwachte glorie ende verheffinge boven alle syne broeders, door welckers haet ende nydt hy soo verre geraeckt was, datter menschelyck sprekende geene de minste hope meer en scheen te wesen, om daer uyt te geraeken. Maer dat was alsdan, ende het is noch hedendaeghs den handel Godts met de menschen, oock met syne beste vrienden, de welcke hy somtydts laet comen in den uyttersten noodt ende swaerigheydt buyten alle hope van 's menschen hulpe, als hy ten lesten de selve naer eene langhe oeffeninge van deught met meerdere verdiensten ende glorie daer uyt comt te verlossen, gelyck wy nu breeder in de volgende sede-leeringe sullen gaen betoonen.

ori quam reliquos vinctos eum uti permisit. Josep. *lib.x. Antiq.*

a *Invenit Ioseph ejusmodi gratiam, ut, qui fuerat clausus in carcere, ipse potius carceris claustra servaret, & inclusos omnes in potestatem ejus committeret: Itaque* Joseph *non solum carcerem non sentiebat, sed alios quoque carceris levabat ærumna.* S. Ambrosius *de* Ioseph.

b *Sic ad imperium natus est vir iste, quocumque divertisset ubique regnaret, inter fratres, in domo Principis, nunc quoq; in carcere magistratum gerit, & quidem diligenter & strenue, summâque fide captivis sic omnia suppeditando necessaria, ut etiam non ferre illos posset vel tristiori vultu evigilantes. Gratiam divinam fuerat assecutus vere Patriarcharum filius, ideo Dei providentia proficiebat in omnibus. Neminem lædere potest vel totus mundus, cui Deus per gratiam adstiterit.* Lippomannus *in Genesim.*

SEDE-LEERINGE.

In de welcke getoont wordt, dat Godt somwylen de menschen, oock syne vrienden alleenelyck comt helpen, als sy syn in den uyttersten noodt, vreese ende benoudtheydt.

DEn Propheta *David* hadde dickwils geweest in groote swaerigheden peryckelen ende in eene uytterste vreese, maer Godt heeft hem altydt op synen tydt bygestaen, ende daer uyt geholpen, gelyck hy self bekent in synen [a] 9. Psalm. Godt is my, seght hy, geworden eenen helper op den bequaemen tydt in tribulatie.

Soo handelt Godt somtydts met syne vrienden. Eer ick dat betoone in verscheyde gevallen, hoort eerst, hoe dat Godts wysheydt dit getoont heeft in [b] *Joseph*, den welcken hy evenwel ten lesten niet verlaeten en heeft, maer van syne vervolgers verlost, ende met den welcken Godt neder gedaelt is in den put, ende in den kercker; in de banden en heeft hy hem niet verlaeten, tot dat hy hem aenbrocht den schepter van het ryck. Het welck alles van *Joseph*, gelyck het blyckt, claerlyck geseydt wordt, die nu verscheyde keeren gelyck wy gehoort hebben soo verre gecomen was, datter voor hem geene hope meer en scheen te wesen, besonderlyck als hy van syne onsuyvere meesterste by haeren man *Putiphar* van het schandigh overspel beschuldight was, ende daerom in den kercker gesmeten.

Soudemen niet sekerlyck gedacht hebben, dat hy om dit groot misdaedt door last van *Putiphar* terstondt met de doodt soude gestraft geweest hebben; nochtans hy en dede hem maer alleenelyck in den kercker ende in de banden stellen. De Goddelycke *Voorsienigheydt* heeft hem daer in dit uytterste peryckel synde te hulpe gecomen: *In vinculis non dereliquit eum: In opportunitatibus, in tribulatione.*

Voorwaer den *Voorsienighen* Godt en verlaet noyt de syne, al ist dat sy syn in een uytterste gevaer, want hy salse op het onverwachts de handt geven, hy salse verstercken ende vertroosten, ende dit tot syne meerdere glorie, tot oeffeninge van verduldigheydt, tot vermeerderinge van de verdiensten, ende tot hunne meerdere eere ende geluck. Het schynt dat Godt hier voortgaet, gelyck eenen Coninck ofte souvereynen Prince, den welcken gestelt hebbende om het bidden van eenige synder ondersaeten, eenen misdaedighen van de doodt te verlossen, nochtans soo lanck wacht, tot dat hy op den wech is, gaende naer de plaetse des doodts, oft verschynt op het schavot. Geen onbequaem sinne-beeldt, soo my dunckt, van den handel Godts.

Dit sal ick voorstellen in een rym-dicht met het opschrift het welck volght naer de print.

[a] *Factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus in tribulatione. Psal. 9. v. 10.*

[b] *Hæc venditum justum nō dereliquit, sed à persecutoribus liberavit eum, descenditq; cum illo in foveam & in vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni. Sap. 10. v. 13. & 14.*

Een gunst heel onverwacht
Van ieder meer geacht.

Het Sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

EYlaes! daer is geen hôp', van 't leven te verwerven,
De doodt is vast gestelt, den plichtigen moet sterven;
Geen tydt meer van genae; den Prins geeft geen respyt,
Daer is geen bidden meer; hy is syn leven quyt:
Hy moest eerst voor den Raedt al menigh-mael verschynen,
Naer hy hadt uytgestaen de alder-swaerste pynen,
Was echter noch al cloeck; doch syne pyn seer groot,
Voor 't lest hy moest het haest betaelen met de doodt.
Ellendigh als hy is! midts 't vonnis is gestreken,
Wenst nu maer syne schuldt voor synen Godt te spreken;
Hier mê is hy gerust, en in syn siel gestilt,
Met al syn hôp' in Godt, voor wie hy sterven wilt.

Den beul is by der handt, ſtrax wordt hy vaſt gebonden,
Schier doodt wordt voortgeleydt, nu heel in vrees verſlonden,
En als hy op 't ſchavot, en onder 't ſweerdt nu ſtaet,
Men hoort heel onverwachts een ſtem: Niet voorder gaet.
Staet ſtil, daer is genae, de ſtraf is hem vergeven,
Den Prins hem gracy doet, den Coninck jont het leven.
Het volck ſtaet heel verſtelt, doch meer 't miſdaedigh menſch,
Als hy weer leven magh in ruſt naer ſynen wenſch.
Wie can die vreught verſtaen van die gaet om te ſterven,
En buyten alle hôp' ſyn leven moet gaen derven?
Voorwaer ſoo een geluck in de aenſtaende doodt
En d' onverwachte vreught hem brenghen cond' ter doodt.
Het waere beeldt hier van condt ghy in Joſeph *mercken:*
Heel wonder is dien Godt in ſyn verholen wercken:
Godt wilde Jacobs *ſoon bevryden van de doodt;*
Doch waerom ſynen vriendt gebrocht in ſtervens noodt?
Alleen om ſynen droom ſyn' broeders te verhaelen
Moeſt ſonder ſyne ſchuldt ſchier met de doodt betaelen;
De ſpraeck gonck onder hun: daer comt den droomer aen,
Seer wel, hy ſal daer voor de doodt haeſt onderſtaen.
Doch 't was van Godt geſtelt, hem voorder te bewaeren:
Eerſt Ruben *voor hem ſprack, oock* Judas *wild' hem ſpaeren;*
Dan uyt den put geraeckt; en ſoo hy was vercocht,
Door Godts beſtier wierdt hy in vryen ſtaet gebrocht.
Maer als de opper-vrouw haer knecht hadt meugh werven
Van echtbreuck valſch beticht 't ſcheen hy ſoud' moeten ſterven,
't Scheen, dat hem ſynen heer gonck ſtraffen met de doodt,
Maer ſiet, Godt door ſyn cracht helpt Joſeph *uyt den noodt.*
Als hy gevanghen ſat, de doodt mocht hy verwachten,
Doch Putiphars *gemoedt wiſt Godt heel te verſachten,*
Als Joſeph *was in druck, in 't uytterſte gevaer,*
Strax buyten 's menſchen hôp' Godts hulp' wierdt hy gewaer.
Siet hier den handel Godts: Hy laet ſyn vrienden ſtryden,
Hy laet hun in 't verdriet veel van de menſchen lyden,
Oock ſonder ſchuldt of plicht, in 't bitter traenen dal,
Maer even op ſyn tydt hun Godt verloſſen ſal.
Syt ghy op t' hooghſt gebrocht van druck en van ellenden,
O droevigh menſch, tot Godt moet ghy u hert maer wenden,
Betrouwt maer op dien Heer, die niemandt en verlaet;
Hy helpt u, als ghy vreeſt, dat ghy verloren gaet.

De-

DEsen wonderen nochtans bermhertigen handel Godts geschiedt, seght den [a] *H. Chrysostomus*, om aldus te toonen syne goddelycke macht ende wysheydt, oock tot oeffeninghe van de deught, ende tot meerdere verdiensten van de bedruckte.

Den selven [b] Vader handelt hier van, besonderlyck in synen eersten brief geschreven tot die treffelycke matroone *Olympias*. Nu weduwe geworden synde wierdt sy van veele quaedtwillige seer gequelt ende vervolght ende naer het verliesen van haer goedt in ballinschap gesonden, in het welck desen H. Vader haer troost, seggende dat sy nu in eenen seer grooten druck gestelt synde op Godt meest moeste betrouwen, wiëns gewoonte het is, de ellenden van syne vrienden in het beginsel ende terstondt niet wech te nemen, als sy noch cleyn syn, maer als sy grooter syn geworden, ende gecomen tot het uytterste, alsdan comt Godt ten lesten te hulp, heel teghen de gewoonte van de menschen, aldus toonende syne macht, ende samen tot oeffeninge van de bedruckte, hun daer-en-tusschen vermaenende, dat sy souden voortgaen, in Godt te dienen, altydt hun betrouwen op hem stellende, alleen besorght, om hem niet te vergrammen.

De volgende woorden van den selven [c] H. Vader syn merckens weerdigh.

Eene gewichtige saecke alleen, seght hy, isser maer te vreesen op dese wereldt, te weten, de sonde, wantmen alle de andere dinghen maer en magh houden voor eene enckele fabel ende versiersel, of ghyse noemt listen of bedrogh, vyandtschappen ofte lasteringen, beschuldinghen, openbaere vercoopingen van goederen, sweerden ofte eenige andere ellenden van den oorlogh; want alle dese dinghen syn tydelycke ende verganckelycke, alleenelyck dienende voor den tydt van ons sterffelyck leven, de welcke allegaeder geene de minste schaede en connen aendoen aen eene wyse ende verheven siele.

Den selven [d] H. Vader met syne groote welsprekentheydt handelt noch op andere plaetsen synder schriften van dese materie; schryvende op den 117. Psalm, spreeckt aldus van de dry jongelinghen in het forneys van *Babylonien*, ende van *Daniel* in den kuyl der leeuwen: Godt seyde hy, wilde hier toonen syne macht: Die dry jongelingen waeren van den Coninck *Nabuchodonosor* veroordeelt, om in den gloeyenden oven gesmeten te worden, de welcke nochtans dien opperstenConinck gestelt hadde daer uyt te verlossen; maer waerom

T 3 en

a *Quando apud homines desperatum est, tunc potentiam suam Deus & sapientiam declarat.* S. Chrys. *hom.* 32. *in Genesim.*

b *Hac scilicet Dei consuetudo, ut rerum adversitates non in principio extinguat, sed cum creverint atq; ad finem pervenerint, jamque spes omnis sublata sit: Tum denique mira atq; ab hominum opinione aliena facinora edere soleat, nimirum ut vim suam ostendens, & eorum qui in calamitatibus sunt patientiam exercens.* S. Chrys. *ep.* 1. *ad Olympiad. ubi ad latus: Danielis* 14.

c *Una dumtaxat res gravis pertimescéda est, nempe peccatum, reliqua omnia mera fabula, sive insidias dixeris, sive inimicitias sive calumnias, sive accusationes, sive bonorum proscriptiones, sive exilium, sive gladios præacutos, sive mare, sive totius orbis bellum, nam quecumque tandem hac omnia sint. certe hac omnia caduca & temporalia sunt, atque in mortali corpore existunt, nec prudenti & inexperrecta anima damnum afferunt* S. Chrys. *ibidem.*

d *Deus maxime suam ostendit potentiam non à primordio, sed quando res fuerant plane desperata. Hoc est divini auxilii, & ideo nec pueros eripuit à principio, sed postquam fuerant conjecti in fornacem, nec Danielem, antequam esset immissus, sed septem post diebus.* S. Chrys. *hom.* 117. *in Psalmos.*

en heeft het Godt niet gedaen voor het worpen in het vier, gelyck hy het doen conde, ende alleenlyck als sy daer in waeren? Hy lietse daer in worpen, op dat alsdan meer soude blycken syne goddelycke macht, niet in het beginsel, maer alser geen hope meer en was, als wanneer het den tydt was van Godts bystandt. Godts macht bleeck, in hun daernaer te verlossen, te vooren in het vier synde sy loofden Godt, daer-en-boven als sy uyt het forneys getrocken waeren, den Coninck met het volck verhefte de goddelycke macht, hem oock gebenedydende, ende door syne gesonden brieven groot maeckende by andere menschen, het welck niet en soude geschiedt syn, waert dat sy in het vier niet en hadden geworpen geweest. Om de selve reden en is *Daniel* niet terstondt verlost geweest uyt den kuyl der leeuwen, maer alleen naer 7. daghen, om datmen alsdan meer sien soude de almogentheydt Godts, ende de onnooselheydt van den godtvruchtigen *Daniel*.

Den [a] *H. Augustinus* uytleggende dese woorden van den 9. Psalm: *Cum ipso sum in tribulatione:* Ick ben met hem in de verdruckinge, maeckt oock mentie van dese 3. jongelinghen, de welcke nu in het uytterste peryckel gecomen synde, van Godt maer geholpen en wierden; hy spreckt aldus: Meynt ghy, dat ghy van Godt verlaeten syt, omdat hy u niet terstondt by en staet, gelyck ghy soudt wenschen? Hy en heeftse maer uytgetrocken als het tydt was, te weten als het soude wesen tot syne meerdere glorie ende hun geluck. Ende het is oock te bemercken seght den selven [b] H. Vader, hoe dat Godt de handt gegeven heeft aen de *Israëliten* vluchtende van den Coninck *Pharao:* Sy hadden voor hun de gevaerlycke zee, achter hun saghen sy de wapenen van de aencomende vyanden, sy waeren tusschen twee gesloten, gestelt in een uytterste perykel, maer in het naeste, om van Godt geholpen te worden, den welcken de bedruckte op synen tydt, als het best is, te hulp comt, alser van de menschen geene de minste hope van bystandt te verwachten en was, als het vluchtende volck soo benoudt was *Moyses* seyde hun: En vreest niet mannen, syt gewapent met het geloof, ende laet u voorstaen, dat de victorie voor de handt is, ende de nederlaghe ende ondergan ck van het raesende volck van de *Egyptenaeren*; ende dat geseydt hebbende volgens het gebodt Godts *Moyses* met eenen slagh van syn roey doet de wateren der zee van malcanderen afscheyden, plaetse gevende aen de *Israëliten*, om de handen van de volgende vyanden te ontgaen, gelyck het geschiede, als wanneer *Pharao* den Coninck met al syn volck in het midden van de wateren, die weder by malcanderen quaemen, wierdt verdroncken.

Alsoo weet den bermhertighen ende alles voorsienden Godt, als het

a *Ideo existimas te à Deo deseri, quia non, quando vis, eripit. Eripuit tres pueros de igne &c.* S. Aug.

b *Includuntur persequentibus Ægyptiis Hebræi inter mare: & hostes inter undas & gladios; hinc mare spumat, inde arma coruscant, hinc aquarum hinc armorum strepitus. Sic operari cum suis Deus consuevit, ut, ubi deficit humanum consilium, illi intercedat divinum adjutorium, quibus visis populus formidabat, quibus Moyses sanctissimus ait: Ne formidetis viri, estote viri armati, credite victoriam jam properare, & gentis furentis interitum: statim divino jussu virgæ ictu, rumpit mare, & divisis undis, campos, quos natura non noverat, exhibuit, & Ægyptii ruina aquarum op-*

het den bequaemsten tydt is, als de meeste glorie Godts dat vereyst, ende het salighste is, de ellendige menschen in hunnen druck te helpen ende by te staen.

oppressi. S. Aug. *serm.* 89. *de tempore.*

Hier op dient seer wel het oudt spreeck-woordt: *Deus è machina*: dat is te seggen: Godt siet het al aen, van eene hooghe plaetse, het welck besonderlyck past op de *Voorsienigheydt* Godts, die altydt gelyck van boven uyt den hemel eene ooghe geslaghen heeft op de verdruckte menschen, om die by te staen op synen tydt.

Den [a] *H. Isidorus Peleusiota* maeckt mentie van dit spreeck-woordt in synen eersten brief van den eersten boeck: Laet vry ons, door het gebedt ende wenschen keeren tot Godt, op dat hy syne ooghen van den hooghen hemel op ons wildt slaen, ende ons de gratie geven om altydt tot hem met onse gepeysen weder te keeren. *Deus è machina*. Godt siet ons van boven.

[a] *Ad vota & preces vertamur, ut utriusque respiciendi, in suamque redeundi facultatē velut è machina respiciens nos, Deus largiatur.* S. Isidor. *Peleusiota l. epist. ep.* 1.

Godt wiste wel, dat *Susanna* onnoosel was, ende van die twee ontuchtige ouderlinghen valschelyck beschuldight, de welcke hy daernaer gestelt hadde, onnoosel te verclaeren; maer waerom soo lanck gewacht? Sy wierdt nu als plichtigh naer de doodt geleydt; Godt evenwel wilde het op het uytterste laeten comen, om te toonen syne macht, ende syne kennisse van alles, ende om de suyverheydt van *Susanna* meer bekent te maecken, ende om plaetse te geven aen syne rechtveerdigheydt in het overtuygen van die twee oude ende onkuyssche ouderlinghen in hunne valsche beschuldinge, de welcke *Daniel* ten lesten van Godt verlicht in hunne woorden vattede, endaernaer met de doodt wierden gestraft. *Deus è machina*. Godt van boven siet het al, ende op synen tydt weet hy ons te helpen.

Ex tomo 1. *Adagiorum Adagio* 549. R. P. Aloysii Novarini *Clerici Regul. excursu* 53. *pag.* 134.

Godt hadde het oock op het uytterste laeten comen met [b] *Isaac*, die nu knielde onder het sweerdt van synen vader, allen oogenblick verwachtende den slagh, maer Godt sondt in tydts synen Enghel, roepende tot *Abraham*, dat hy syn sweerdt ophouden soude: *Ne extendas manum tuam super puerum*. Godt wiste de reden, waerom dat hy soo lanck gewacht hadde synen Enghel te senden.

[b] *Extenditque manum suam & arripuit gladium, ut immolaret filium suum, & ecce Angelus Domini de cælo clamavit dicens: Ne extēdas manum tuam super puerum.* Gen. 22. v. 10.

Godt wilde oock aldus bekent maecken de besondere ende uytstekende hope van *Abraham*, hopende teghen hope, ende voor ooghen stellen syne wondere gehoorsaemheydt. *Deus è machina*. Godt hadde op alles syne ooghen geslaegen ende hy wiste den uytval. Hoe verre en was het oock niet gecomen met de stadt *Bethulia*, die belegert was van *Holophernes* den Veldt-oversten van den Coninck van *Assyrien*? De stadt was nu gecomen tot het uytterste, de wateren waeren afgetrocken, de stadt soude haer nu moeten overgeven, geene menschelycke hope en wasser over, maer het was van Godt anders gestelt: hy gebruyckte daer toe die cloecke *Judith*, sy cleede

haer

haer op het costelyckste, treckt met haere dienst-maeght uyt de stadt als vluchtende, om haer leven te bewaeren, sy wordt van de soldaeten wacht by *Holophernes* geleydt, sy wint syne gratie, aen den welcken sy by nacht, als hy sliep, bevanghen synde door den dranck, met syn eyghen sweerdt syn hooft af kapte, ende soo wierdt Godt gelooft, ende *Judith* ten uyttersten by alle volcken verheven. *Deus è machina*. Canmen beter getuygenisse hebben van den handel Godts, den welcken de syne comt helpen, als sy nu syn buyten alle menschelycke hope?

Dit hebben wy nu gesien in de oude wet, bemerckt dit nu in de nieuwe wet, in *Martha* ende *Magdalena*, ende in *Petrus*, om andere daer te laeten.

[a] *Martha* ende *Magdalena* de susters van *Lazarus* hadden *Jesus* laeten weten, dat *Lazarus* haeren broeder heel cranck was, ende in stervens noodt, hem biddende, dat hy den selven soude willen comen helpen, maer *Christus* stelde het uyt, in die plaetse noch twee daghen blyvende, ende daernaer gonck hy noch naer *Judea*, ende naer alle die uytstellinghen [b] trock hy naer *Bethanien* ende naer *Lazarus* toe, doch hy was nu al vier daghen doodt ende begraeven, als hy daer aenquam. Maer waerom en quam *Christus* niet vroegher? Waerom hadde hy *Lazarum* laeten sterven? *Jesus* hadde syn reden, om dat het was tot syne meerdere glorie, want daernaer als hy wierdt verweckt van de doodt, veel Joden, die gecomen waeren, om de twee susters in haer broeders doodt te troosten, syn met dese gelegentheydt tot *Christum* bekeert, die waerschynelyck andersins in Christo niet en souden glooft hebben; van de welcke oock sommige dese verweckinge des doodts aen de *Phariseen* tot *Christi* glorie quaemen te vercondighen.

Wederom hoe heeft *Christus* met *Petrus* gehandelt, die uyt last van *Herodes* in den kercker sat, in de bewaeringe van eenige soldaeten? [c] Daer-en-tusschen heel de vergaederinge der geloovige badt Godt gheduerlyck voor hem, maer bleef evenwel daer gevanghen tot naer *Paesschen*, als wanneer hem *Herodes* gestelt hadde voor het volck te brenghen ende te doen sterven. *Volens post pascha producere eum populo*. Maer waerom niet vroegher verlost? Hoort hier op de antwoorde van den geleerden *c à Lapide*. Leert hier uyt, dat Godt synen Apostel *Petrus*, ende de geloovige liet comen tot het uytterste, om hun betrouwen op hem maer te beproeven ende te vermeerderen, ende hem alsdan met eenen meer uytstekenden bystandt te verlossen, oock door mirakel van de comste van eenen Enghel, die hem in den nacht door de opengaende deuren, ende los springhen der banden uyt den kercker leyde.

a *Miserunt sorores ejus ad eum: Ecce, quem amas, infirmatur.* Ioan. 11. v. 3. *Tunc quidem mansit in eodem loco.* v. 7.

b *Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies in monumento habentem.* Ioan. 11. v. 17.

c *Disce hinc, Deum sinere Petrum & fideles adigi ad extrema, ut probet eorum in se confidentiam, ut tunc illustriori ope illos liberet, etiam per miraculum.* à Lapide in *Acta Apost.* cap. 12. v. 5.

Eenen

Eenen treffelycken schryver vergelyckt hier Godt met eene moeder, die haer soontjen willende verlichten van syne pynelycke apostuyme, evenwel om een beter de saecke wat langher uyttreckt. De moeder roept dan eenen chirurgien, den welcken eene plaester daer opleght, ende de moeder seght hem: Sone als de plaester te sterck sal trecken, ende te groote pyne veroorsaecken, roept my, ende ick sal de selve terstondt afdoen: Het soontjen eenigen tydt daernaer begint te roepen ende te kermen, de moeder hoort het wel, maer sy vertoeft, tot dat de apostuyme begint open te bersten, ende dan treckt sy de plaester af. Maer waerom niet vroegher? Te weten om een beter, ende tot verlichtinge van het kindt, want het alsdan dient tot versoetinge van de pyn, ende van de volgende genesinge van het quaedt.

Aldus handelt Godt met syne bedruckte vrienden, hy en helptse niet terstondt, maer laetse noch wat in druck, tot dat het hun het best is, ende meer streckt tot syne eere ende glorie. Hier moet ick noch bybrenghen het ghene [a] *Eusebius* verhaelt: *Philo*, seght hy, dien geleerden schryver onder de Joden was van hun gesonden met eenigh volck tot *Cajus Caligula* Keyser van *Roomen*, om van hem te versoecken, dat hy de *Joden* niet en soude willen dwinghen, om syne Majesteydt als *Godt* te moeten aenbidden; den Keyser hier over seer gestoort doet hem met de syne uyt het hof jaeghen, als wanneer *Philo* terstondt tot syne mede-gesellen seyde: Nu moeten wy allegaeder moet scheppen, als den Keyser op ons soo vergramt is, want alsdan is den goddelycken bystandt by der handt, als den troost der menschen ons comt te ontbreken, het welck corts daernaer bleeck, want *Cajus* den Keyser niet lanck daernaer quam te sterven.

[a] *Tunc vicinum est Dei auxilium cum deest humanum.* Philo *apud* Euseb. *l. 2. hist.* 5.

Dese materie sal ick sluyten met eene wonderlycke geschiedenisse, die ons verhaelt wordt van den *H. Paulinus* schryvende aen eenen sekeren *Macarius*: Daer was seght hy, eenen ouden man noch leerlinck in de Christene Religie, ende daernaer *Victor* genoemt in het doopsel, den welcken eens op een schip vaerende in een opgecomen tempeest sonder roer sonder spyse ende sonder menschens hulpe door de zee nu eenige weeken wech gevoert was, ten lesten van *Christus* ende de Enghelen bestiert wierdt, gevoeydt ende bewaert. *Christus*, seght *Paulinus*, heel blinckende van aensicht sat in het achterste van het schip, vriendelyckheydt toonende aen den ouden man. Hy sagh oock dickwils de Enghelen sorghe draeghen voor het schip, alle de diensten doende van eenen schipper, de welcken het schip bestierden met *Christus* den bestierder van heel de wereldt.

Aldus was dien mensch 23. daghen afgeweken niet alleen van de aerde, maer oock gedreven van de winden door verscheyde zeën,

tusschen de baeren ende de steenrotsen van hongher bycans beswyckende. Wie en siet hier niet, of hy leefde door eene besondere *Voorsienigheydt* ende macht Godts? Het schip wierdt ten lesten aengedreven naer de aerde toe, siende eenen thooren van de *Roomsche* haeve, daernaer vervoert lanx de streecken van *Campanien*, dan volghens de draeyende ende veranderende winden naer *Sicilen*, als of het hadde geweest een goddelyck schip voor gestiert door eenen hemelschen windt, mydende de zee-clippen; ten langhen lesten naer alle dolinghen ende peryckelen is het schip geraeckt in de geruste haeve van *Lucana*, aldaer Godt ten uyttersten danckende, ende het H. doopsel ontfanghen hebbende heeft daernaer een seer Christelyck ende godtvruchtigh leven geleeft.

Aldus bestiert Godt syne vrienden, hy laetse somtydts comen in den uyttersten noodt, perykel, ende benoudtheydt, maer de welcke hy op synen tydt bystaet, als het meer streckt tot syne glorie, ende als het beste ende salighste is, soo die ten lesten brenghende tot de eeuwige saligheydt, gelyck het oock geschiede met den bedruckten *Joseph*, verlaeten als een dolende schaepken, aen den welcken Godt op synen tydt als eenen goeden herder de handt quam te geven, ende gelyck *David* van syn selven seyde, den selven brocht op synen wech tot syn geluck ende glorie.

Qui regis Israël, intende: Qui deducis velut ovem Joseph Psal. 79. v. 2.

IV. CAPITTEL.

Ioseph verclaert aen de twee gevanghen Hovelingen hunne droomen, aen den eenen tot syn ongeluck van de doodt selve, aen den anderen tot syn geluck met herstellinge in syn voorigh ampt, den welcken synen geluckigen uytlegger Ioseph twee jaeren lanck by den Coninck ondanckbaerlyck vergeet.

DEn onnooselen ende heel suyveren *Joseph*, den welcken evenwel als plichtigh in den kercker sat niet sonder vreese des doodts, hadde daer-en-tusschen, gelyck het geseydt is, door de bestieringe van de Goddelycke *Voorsienigheydt* de goedtjonstigheydt gewonnen van den oversten des kerckers.

Godt bestierde het al met sterckte ende met soetigheydt: *Fortiter & suaviter omnia disponens*.

Het was sonder twyfel een groot geluck ende troost voor *Joseph* in

in de vriendtschap te wesen van dien oversten, ende samen in de goede genegentheydt van alle de andere gevanghen, daer hy de sorghe ende last van hadde, die hem oock seer achteden ende beminden, om synen soeten aerdt, ende getrouwen dienst die hy hun bewees.

Daer-en-boven Godt liet toe, dat hy oock den last creegh van twee heeren van het hof, de welcke van den Coninck om eenigh *a* misdaedt in den selven kercker gestelt waeren; den eenen was den oversten van de schenckers des Coninx, den anderen den oversten van de backers.

Die allebeyde naer het gevoelen van *b Tostatus* Bisschop waeren grootelyckx plichtigh van ongetrouwigheydt in groote saecken, misschien oock in hunne rekeninghen.

Maer hoe mocht dat geschieden, dat sy gestelt wierden in den selven kercker, daer *Joseph* in was? Misschien by geval? Geensins seght *c Oleaster*, maer door eene schickinge Godts, die dit alles soo bestierde tot geluck ende voordeel van *Joseph*. Daer en was niet aen gelegen, of die hovelingehn bleven leven, ofte gestraft wierden. Hy droegh besonderlyck sorghe voor synen vriendt *Joseph*, jae hy hadde die in de selve gevangenisse laeten comen, daer *Joseph* was, op dat *Joseph* daernaer met die occasie by den Coninck *Pharao* soude bekent worden.

Sulcke wondere vonden gebruyckt somtydts Godt, om syne vrienden op synen tydt van hun ongeval te verlossen, ende dickwils te doen verheffen, gelyck wel bemerckt den Bisschop *d Lippomanus*: Den goedthertighen jongelinck, seght hy, diende de twee hovelinghen met alle liefde ende beleeftheydt, hun van alle noodtsaeckelyckheden wel voorsiende, ende hun oock in alle ongeval moet gevende ende troostende. Ende voorwaer het en was niet te verwonderen, dat die gevanghen heeren troost van doen hadden, sich vindende in eenen soo droeven staet, ende in eenen kercker, daer sy te vooren altydt hadden geweest in het hof van den Coninck.

Sy waeren somwylen vol van swaere gepeysen binnen den dagh, ende oock in den nacht. Het gebeurde eens, dat sy alle beyde op eenen selven nacht eenen droom hadden, elck volgens syn ampt ende officie, dat sy in het hof bedient hadden, gelyck het *e Moyses* seght, om welcken droom sy heel bedroeft waeren, vreesende, dat hy iet quaedts beteeckende.

Joseph merckende dese benoudtheydt vraeghde hun de reden daer van, seggende: Waerom is U.L. aensicht heden droever als het placht? *Cur tristior est hodie solito facies vestra?* de welcke hebben geantwoordt: Wy hebben eenen droom gesien: *Vidimus somnium*.
Gen. 40. v. 7.

a *Accidit, ut peccarent duo eunuchi pincerna Regis Ægypti & pistor Domino suo, iratusque contra eos Pharao misit eos in carcere Principis militum, in quo erat & Ioseph & custos carceris tradidit illos Joseph, qui & administrabat illis* Gen. 40. v. 1. *& seqq.*

b *Videtur dicendũ, quod illi fuerint accusati de infidelitate, vel ipse Rex reperit eos in ratiociniis aliquando culpabiles.* Tostat.

c *O quam mirabiles vias quærit Dominus ad liberandos suos à malis, & exaltandos eos.* Oleaster.

d *Serviebat illis Joseph in omnibus necessariis, & præter id consolabatur eorum mentes, & non permittebat eos sorberi tristitiã.* Lippom. *Ep.*

e *Viderunt ambo somnium nocte unâ juxta interpretationem* con-

In dese droomen speelde wederom mede de Goddelycke *Voorsienigheydt*, die naer het gevoelen van [a] *Tostatus*, hun van Godt wierdt ingegeven, op dat *Joseph* door de selve soude bekent ende verheven worden.

Hoort nu de droomen, die sy terstondt vryelyck aen *Joseph* verhaelden, om dat sy hem soo goedthertigh ende gedienstigh saghen.

Eerst begonst den oversten van de schenckers des Coninx, het welck den anderen toeliet, om dat syn ampt treffelycker was, gelyck [b] *Tostatus* seght.

[c] Ick sagh voor my, seyde hy, eenen wynstock, daer dry ranecken aen waeren, allenskens wassen tot bottens toe, ende naer de bloemen de druyven ryp worden, ende den cop van *Pharao* in myn handt, dus nam ick de druyven, ende douwde die uyt in den cop, den welcken ick hiel, ende gaf *Pharao* den cop. *Joseph* antwoorde: Dit is de beduydenisse van den droom: De drye rancken syn drye daghen, naer de welcke *Pharao* uwen dienst sal gedachtigh syn, ende sal u herstellen in uwen eersten staet, ende ghy sult hem wederom den cop geven naer u officie, gelyck ghy te vooren pleeght te doen, alleen wilt mynder gedachtigh wesen, als het wel met u gaet, ende doet bermhertigheydt met my, dat ghy *Pharao* aengeeft, dat hy my uyt den kercker verlosse, want ick dieffelyck wech gevoert ben uyt het Hebreeusch landt, ende hier sonder myne schuldt in den kercker gesteken, soo staetter in de [d] H. Scrifture.

Den [e] meester des backers siende, dat hy wyselyck den droom verclaert hadde, heeft geseydt: Ick hebbe oock eenen droom gesien, dat ick dry corven meels hadde op myn hooft, ende dat ick in den eenen corf, die den oppersten was, droegh alderhande spysen, welcke men maecken magh naer de backers conste, ende dat de voghelen daer uyt aten. [e] *Joseph* heeft geantwoordt, dit is de beduydenisse des drooms: De drye corven dat syn noch drye daghen, naer de welcke *Pharao* u hooft sal wech nemen, ende hy sal u hanghen aen een cruys, ende de voghelen sullen u vleesch verscheuren.

Laet ons uyt dese verscheyde droomen, ende uytvallen van dese 2. hovelinghen met den E. Abt *Rupertus*, ende uyt hem met den E. P. [f] *Benedictus Fernandius* van onse Societeyt, gaen bemercken de onbe-

congruam sibi. Gen. 40. v. 5.
[a] *Sciendum, quod ista somnia fuerint à Deo immissa istis duobus eunuchis, ut ex iis manifestaretur Joseph & exaltaretur.* Tost.
[b] *Narravit prior pincernarum Praefectus, quia iste honorabilior erat, alter dedit illi honorē in loquendo.* Tostat.
[c] *Videbam contra me vitem, in qua erant propagines, crescere paulatim in gemmas, & post flores maturescere, calicemque Pharaonis in manu mea, tuli ergo in vas & expressi in calicem, quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni &c.* Gen. 40. v. 10. & *seqq.*
[d] *Videns pistorum magister, quod prudenter somnium dissolvisset, ait, & ego vidi somnium, quod tria canistra farinae haberem super caput meum. &c.* Gen. 40. v. 16. [e] *Respondit Joseph: Haec est interpretatio somnii: Tria canistra tres adhuc dies sunt, post quos Pharao auferet caput tuum, & suspendet te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas* Gen. 40. v. 18. & 19. [f] *In* Gen. c. 40. *sect.* 2. *n.* 5 Bened. Fernandius. *Erant quidem isti eunuchi Regis unius ejusdemque servi. Peccarunt ambo in eundem Regem, mortisque ambo supplicium meruerunt; at Rex gratiam uni praestitit; alteri supplicium irrogavit. Itaque neuter gratiae Regis dignus erat, sed supplicium ambo merebantur. Rex tamen cui voluit gratiam, & cui libuit supplicium tribuit; neque in eo quisquam merito Regem potest reprehendere. Simili ratione cum omnes filii Adam propter Originale peccatum essent peccatores, inimici Dei, filii irae & rei mortis aeternae, eorum tamen quosdam ab aeterno Deus*

begrypelycke oordeelen Godts aengaende de verkiesinge ende de verstootinge van eenige menschen, teghen de welcke sommige onwetende niet en vreesen te spreken. Hoort eerst spreken den E. P. *Fernandius*: Dese twee heeren, seght hy, waeren alle beyde dienaers van den selven Coninck, sy hadden alle beyde gesondight teghen den selven, ende alle beyde de doodt verdient, doch den Coninck heeft aen den eenen het leven gegeven, ende den anderen veroordeelt ter doodt, geenen van twee en verdiende de gratie des Coninx, nochtans heeft het leven gegeven aen die het hem beliefde; ende hy gaet noch voort: Bemerckt hier oock, dat alle de kinderen van *Adam* om de erf-sonde sondaers geworden syn, ende vyanden Godts, kinderen der gramschap, ende de verdoemenisse schuldigh, eenige nochtans van die heeft Godt van der eeuwigheydt vercoren, ende geschickt tot de eeuwige saligheydt, ende de andere heeft hy laeten verloren gaen. Sy waeren alle beyde Godts gramschap weerdigh, ende niemandt en verdiende de gratie Godts; het is dan geweest een werck van de bermhertigheydt Godts; sommige te spaeren, ende het is geweest een werck van Godts rechtveerdigheydt, sommige te laeten verloren gaen, doch niemandt sonder syne schuldt.

diligens elegit, & prædestinavit in vitam æternam, alios vero in illa perditionis massa reliquit & perire permisit, omnibus debebatur supplicium nulli gratia. Fuit igitur misericordiæ divinæ, quorumdam misereri, fuit justitiæ, alios derelinquere, & sinere in perditionem æternam detrudi.

Laet ons dit selfs hooren uyt den Abt *Rupertus*, *cap. 7. in Genesim.* Dit syn syne woorden: Men moet vraeghen, seght hy, van de geene, die derven ondersoecken de oordeelen Godts, gelycker van staet by den Propheet [a] *Moyses:* Ick sal bermhertigheydt doen, die ick wille, ende goedertierigh wesen aen den ghenen, die het my sal believen. Ende by den [b] *H. Paulus* tot die van *Roomen:* Daerom ontfermt hy die hy wilt; ende wie hy wilt, dien verhert hy. Men moet vraeghen, seght [c] *Rupertus*, van die ondersoeckers van de oordeelen Godts, of sy oock den Coninck *Pharao* willen berispen om het ghene, dat hy gedaen heeft met syne twee hovelinghen? Sy hadden alle beyde gesondight, op alle beyde was hy vergramt, de welcke hy oock in den kercker hadde gestelt, daernaer op alle beyde denckende, den eenen heeft hy herstelt in syn voorigh ampt, ende eere, ende den anderen doen sterven aen de

a *Et miserebor, cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit.* Exod. 33. v. 20.

b *Ergo cujus vult miseretur, & quem vult, indurat.* ad Rom. 9. v. 18.

c *Ab ipsis divinorum judiciorum scrutatoribus quærendum est, an Pharaonem quoque de eo, quod fecisse dicitur illis eunuchis, reprehendere velint? ambo quippe in eum peccaverant, ambobus iratus ille fuit, ambos in carcerem misit, deinde recordans amborum, alterum eorum restituit in pristinum gradum, alterum in patibulo suspendit. Ecce & hic Rex misertus est cui voluit. Poterat utrique peccatum condonare, quoniam adversum ipsum uterque peccaverat, hoc autem judici concedit justitia, ut factam sibi injuriam condonet, cui voluerit. Et hæc condonatio non solum reprehensibilis, verum etiam valde laudabilis. &c. Nam sicut clementia honor est Principis, sic honor Regis judicium diligit. Psalm. 98. Siquidem, ubi totum punitur, regia severitas crudelitate polluitur, ubi vero totum remittitur, facies majestatis sine metu disciplinæ contemnitur.* Rupertus Abbas.

de galge; siet, desen Coninck heeft bermhertigheydt getoont aen die het hem beliefde; hy mochte, ende hy conde aen alle beyde het misdaedt vergeven, ende de straffe verminderen, om dat sy alle beyde teghen hem gesondight hadden; want de rechtveerdigheydt dat toelaet aen den Rechter, dat hy alle ongelyck hem aengedaen magh vergeven; ende die vergiffenisse en is niet alleenelyck te berispen, maer oock te prysen. Niemandt en can dese bermhertigheydt ende rechtveerdigheydt mispryssen, want gelyck de bermhertigheydt de eere is van eenen Prins, aldus de eere des Conincx bemint het oordeel, ende rechtveerdigheydt, want daer het al wordt gestraft, daer wordt de coninclycke strengheydt met wreedtheydt besmet, ende daermen het al vergeeft, de coninclycke majesteyt wordt veracht. Aldus den Abt *Rupertus*.

Den Prins en magh niet alleen straf syn, ende niet alleen bermhertigh, maer nu het een, nu het ander, het welck eene goede regeringe is voor die in overheydt syn, ende eenigh bevel hebben, gelyck den *a H. Bernardus* schryft aen den Paus *Eugenius* den III, die te vooren in het clooster synen ondersaet was geweest: Soo spreckt hy: Houdt u in het midden, wilt ghy de goede maniere van regeeren niet verliesen.

Men moet in de middelmaet.... bermhertigheydt ende rechtveerdigheydt betoonen, op dat de bermhertigheydt niet al te groot en zy, ende de strafheyt niet onmaetigh.

Om den toom van een peerdt wel te bestieren, men magh diën niet te sterck intrecken, noch niet te veel toegeven, want te sterck intreckende, ghy quetst het peerdt, ende doet het niet sonder gevaer opspringhen, ende den toom te veel toegevende, ghy maeckt het peerdt te vry, ongetemt ende wreedt, soo dat het den meester sal vervoeren ende in peryckel brenghen.

Doch op dat niemandt Godts oordeel en berispe, dat hy den Propheet *b Isaias* hoore sprecken: Ghy Heer, seght hy, ghy syt onsen Vader, ende wy en syn maer slyck. Ghy syt onsen schepper, ende wy allegaeder uwer handen wercken. Den mensch door de sonde is slyck geworden, seght den voorgemelden *c Benedictus Fernandius*: Dit syn syne woorden: Godt als eenen pot-backer can van het slyck maecken een vat van eere ofte van schande, *Vas in honorem, alind vero in contumeliam*. ad Rom 9. v. 21.

Eenen goudt oft silver-smit en can van goudt oft silver geen vat van schande maecken, omdat het goudt ende silver om syne weerde daer toe niet dienen en can, maer eenen pot-backer, seght wederom *c Rupertus* en treckt van het slyck geene weerde ofte weerdigheydt af, ist dat hyer van maeckt een vat van schande, maer hy geeft veel weerde

a *Tene medium, si non vis perdere modum*. S. Bern. *l. 2. de Consideratione ad Eugenium III.*

b *Domine, pater meus es tu, & nos lutum, tu fictor noster, & opera manuum tuarum omnes nos*. Isaias. c. 64. v. 8.

c *At figulus nihil luto dignitatis adimit, si ex ipso facit vas contumeliæ, multum autem luto dignitatis confert, si ex eo facit vas in honorem. Deus ergo nihil adimit eis, quos esse vasa contumeliæ permittit, quia suo vitio lutum facti sunt. Facit autem gratis quod nō debuit, cùm ex vasis contumeliæ aliqua cōvertat in vasa honoris & gloriæ*. Rup.

de aen het slyck, ist dat hyer van maeckt een vat ter eeren, daernaer besluyt hy aldus: Godt en ontreckt niet aen de menschen, de welcke hy laet blyven vaten van schande, om dat sy door hun sonden slyck syn geworden; maer hy doet het gunstelyck ende vrywillighlyck, het welck hy niet en heeft moeten doen, als hy van vaten van schande, eenige verandert in vaten van eere.

Doch op dat niemandt hier te veel sich ontstelle in dit onbegrypelyck ende vreesclyck oordeel Godts aengaende de verkiesinge van sommige tot de saligheydt, den Abt *Rupertus* seght, dat een ieder volgens den raedt van wyse mannen het exempel van godtsdienstige persoonen moet aensien, ende ist dat het niet quaedt en is, het selve naervolghen, gelyck den [a] *H. Petrus* ons vermaent, ende verweckt tot penitentie, op dat uwe sonden moghen uytgedaen worden.

Men magh sich *Joseph* oock voorstellen tusschen die twee gevanghen heeren, den welcken aen den eenen voorseggende syn geluck, ende aen den anderen syn ongeluck eene figure is geweest van *Christus* hangende aen het Cruys tusschen den goeden ende quaeden moordenaer, aen den goeden beloovende het geluckigh Paradys. ende den anderen laetende sterven in syne sonden; den ongeluckighen quaeden moordenaer moet ons voor ooghen stellen de goddelycke rechtveerdigheydt, ende het geluckigh eynde van den goeden en moet ons geen te groot betrouwen doen nemen, om in sonden te blyven steken, onvoorsichtelyck verhopende in het leste van ons leven ons tot Godt te keeren, ende ons dan te beteren; het welck een groot voorteecken is van de verdoemenisse.

Ach hoe veel en synder niet, die hier in hun selven hebben bedroghen gevonden, ende noch dagelyckx vinden; de welcke soo lanck uytgestelt hebbende hunne bekeeringe, ellendelyck ten lesten gevallen syn in hun eeuwigh verderf. Want Godt sendt hun dickwils over eene onvoorsienige ende haestige doodt, soo dat sy geenen tydt en hebben, om penitentie te doen over hunne sonden.

Aldus dreyght hun Godt in verscheyde plaetsen van de H. Scrifture: Hoort dese luttele woorden van [b] *Salomon* uyt syne spreucken. Die met hertneckigheydt versmaedt, den ghenen, die hem vermaent, aen die sal eene haestige verderffenisse overcomen.

Wederom den Propheet [c] *Job* seght, datter sommige hunne daghen overbrenghen in groote weelden, ende in eenen oogenblick, eer sy het weten, daelen sy in de hel.

Welcke plaetse den [d] *H. Gregorius* den Grooten uytleggende, spreckt aldus: Die Godt langhen tydt heeft verdraeghen in hun boosheydt, worden dickmaels met eene haestige doodt wechgenomen, soo dat sy hunne sonden voor hun doodt niet en connen beweenen.

[a] *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra.* Act. 3. v. 19.

[b] *Viro, qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus superveniet interitus.*

[c] *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt.* Iob. 21. v. 13.

[d] *Sæpe ii, qui diu in iniquitate tollerati sunt, subitâ morte rapiuntur, ut nec flere ãte mortem liceat, quæ peccaverint.* S. Greg. *l.* 15. *moral. c.* 24.

Leert

Leert ons dit niet de daghelyckſche ondervindinge?

Eenen vermaerden Theologant van onſe Societeydt den E. P. *Julius Caſar Recupitus* ſeght, gekent te hebben eenen jongelinck, den welcken in ſyn onkuys leven geduerlyck ſeyde, dat hy met eene ure of twee in het leſte van ſyn leven genoegh ſoude hebben, om ſich te keeren tot Godt, ende aldus ſoude connen comen tot ſyne ſaligheydt, als wanneer hy hopte te verwecken een volmaeckt berouw over alle ſyne ſonden; maer ongeluckigh als hy was, eens naer ſyn avondt-mael ſich willende begeven tot ſonden, ſiet, door eenen onverwachten val den hals brekende, leefde hy niet een ofte twee uren, gelyck hy maer gewenſt en hadde, maer 9. of 10. uren, doch ſonder ſpraeck ende gevoelen, ende corts daernaer ſonder het minſte teecken van berouw quam ellendelyck te ſterven.

Met reden ſeght den H. Apoſtel: En wilt niet dolen, met Godt en is niet te ſpotten. *Nolite errare, Deus non irridetur*. ad Gal. 6. v. 7.

Maer al waert dat iemandt niet en wierdt overvallen met eene onverwachte doodt, het geſchiedt oock dickwils, dat den ſondaer door eene oude verſteentheydt des herten tuſſchen de benoudtheydt van de ſieckte op een leedtweſen ſynder ſonden niet en comt te peyſen, alleen ſorghvuldigh ſynde voor ſyn lichaem, ende niet eens voor ſyne ſiele, gelyck den [b] *H. Auguſtinus* ſeght, dat den ſondaer, die in ſyn leven Godt vergeten heeft, oock in ſyne doodt door Godts rechtveerdigh oordeel ſyn ſelven comt te vergeten. Ende of hy noch peyſde, om ſich alsdan te willen beteren, ende tot Godt te keeren, den tydt ſal hem alsdan van Godt miſſchien geweygert worden, gelyck het geſchiedt is aen dien ongeluckighen [c] *Chryſaorius* daer den H. Gregorius van verhaelt, die naer ſyn lanck boos leven Godt, om noch wat tydt te genieten, gebeden hebbende, van de duyvels getrocken wierdt naer het helſch vier.

Het ſal miſſchien aengenaem weſen aen den leſer deſe ſtraffe in een rym te verſtaen, als volght.

Maer ſondaer, wie ghy ſyt, wat blindt beraet, te waeghen
't Bekeeren van u ſiel in uwe leſte daeghen!
't Is vaſt van Godt geſtelt, dat ghy eens ſterven moet,
Doch eer, als ghy het weet, oock op den ſtaenden voet.
Ghy leeft, en ſtrax niet meer; ſult ghy u ſiel betrouwen
Op ſoo onſeker tydt? 't ſal u te laet berouwen.
Denckt, dat u los gepeys van hôp' niet vaſt en ſtaet,
En dat u weerde ſiel aldus verloren gaet.
Myn' ſiele vreeſt en ſchroomt! als ick nu com' te peyſen,
Hoe een rampſaligh menſch vol ſchrick en vrees moet reyſen,

Recht

a *Lib. de ſignis prædeſtinationis & reprobationis ſigno 12. n. 41.*

b *Juſto Dei judicio fit, ut peccator, qui in vita oblitus eſt Dei, in morte ſuâ obliviſcatur ſui. S. Aug. apud à Lapide* Prov. 5. v. 23.

c *Superbia tumidus, carnis ſuæ voluptatibus ſubditus, & ad extremum veniens, cum videret tetros & nigerrimos ſpiritus coram ſe aſſiſtere, cœpit magnis vocibus clamare: Inducias uſq; mane, ſed cum hæc clamaſſet, in ipſis vocibus de habitaculo carnis avulſus eſt. Illum inducias petiiſſe, quid profuit, qui eiuſdē inducias non accepit.* S. Greg. *l.* 4. *dialog. c.* 28.

Recht naer het oordeel Godts, die heel vervloeckte siel,
Eer sy het hadt gedacht, in d' hel voor eeuwigh viel.
Spraeckt ghy haer van Godts straf, oft' eeuwigh vier der hellen,
Gongh echter altydt voort, met langher uyt te stellen,
Te keeren haer tot Godt met een rouwsuchtigh hert,
Op dat sy in Godts liefd' weerom ontsteken werd'.
Doch 't was al te vergeefs verhert in al haer sonden,
Sy in den afgrondt lagh, in boosheydt heel verslonden.
O ongeluckigh mensch hoe blyft ghy soo verdooft,
Wat sien ick voor een wolck u hanghen over 't hooft!
Eylaes hy wordt ontstelt, van vrees heel ingenomen,
Hy roept, hy sucht, hy siet veel helsche geesten comen
Van schroomelyck gesicht, met grouwel en getier,
En overdeckt rondtsom met vlam van 't helsche vier.
Wreed' tygers van gedaent', serpenten ende leeuwen,
Van alderhand' gediert', die huylen ende schreeuwen,
En roepen met getier comt hier vervloeckten mensch,
Ghy lanck ons toe behoort, een proy naer onsen wensch.
Met ysers dreyghen hem te slaen in duysendt stucken,
Om syn verdoemde siel naer d' helsche vlam te rucken;
d' Een valt hem op het lyf, en seyd' hem in het slaen:
Geen tydt meer van genae, nu strax naer d' hel moet gaen:
Siet hier diën boosen mensch vol vrees, vol anghst en sorghen, *Inducias usq; mane.*
Die jammert, huylt, en roept, geeft my respyt tot morghen;
Neen, neen roept' helsch gespuys, geen tydt meer geen respyt,
In 't vier, midts ghy 't verdient, sult branden voor altydt.
En strax een helsch serpent, het alder-wreedtst' van allen
Heeft dien vervloeckten mensch, heel rasend' overvallen,
En de verlaeten siel met pyn en smert verdruckt,
En met een groot geschreeuw recht naer de hel geruckt.
Wilt hier sondaerigh mensch uyt dese straffe leeren,
U vroegher op syn tydt tot uwen Godt te keeren.
't Gevaer is al te groot; hier van te veel belanght,
Daer 't eeuwigh goedt of quaedt van uwe siel aen hanght.

VOor het lest brenghe ick hier noch by het ghene *Beda* verhaelt in syne Engelsche historie van eenen soldaet seer aengenaem aen *Conradus* Coninck van *Engelandt*, den welcken gevallen synde in eene doodelycke sieckte, syne biechte geduerelyck uytstelde; den Coninck quam hem besoecken, den selven verweckende tot eene goede biechte, maer te vergeefs, seggende, dat het wesen soude teghen de eer van eenen soldaet, aldus de doodt te vreesen, dat hy noch liever *Lib. 5. hist. Angl. c. 14.*

X wach-

wachten soude, tot dat hy wat herstelt soude wesen; doch siecker ende siecker wordende (als wanneer hem den Coninck ten uyttersten praemde) seyde recht uyt, datter voor hem geene hope meer en was van syne saligheydt, want tot hem gebrocht was eenen boeck, in den welcken geschreven stonden alle syne sonden van gepeysen, woorden ende wercken. Jae seyde hy, twee boose geesten hebben my nu bitterlyck geslaeghen, den eenen op myn hooft, den anderen op mynen voet, ende terstondt sal ick getrocken worden naer den brandt der hellen, soo sprack den rampsalighen vol van wanhope, ende niet lanck daernaer wierdt syne siele van de duyvelen vervoert naer het helsch vier.

Is het dan niet eene beclaegelycke verblindtheydt, syne bekeerin- uyt te stellen tot het laeste van syn leven? Den H. [a] *Eucherius* Bisschop schryft hier op in deser voeghen: Het is eene uytterste dwaesheydt ende uytsinnigheydt, datmen eene saecke, van de welcke hanght ons eeuwigh ongeluck, derft betrouwen, ende laet uytcomen op eene onsekere wanckelbaerheydt van ons beswyckende leven.

Het is wel waer, dat alle ure bequaem is tot de saligheydt, ist dat eenen sondaer sich waerachtelyck wilt bekeeren, maer hier in is alle de swaerigheydt, van in het leste van syn leven met een goedt berouw sich tot Godt te keeren, van het welck ons den [b] *H. Ambrosius* eene merckelycke sententie heeft achtergelaeten: soo spreckt hy: Eenen mensch penitentie doende in het leste van syn leven, ick en weet niet, of hy wel comt te sterven. Ick can wel eene penitentie geven, maer geene gerustigheydt, ende geene versekerheydt; wilt ghy van alle twyffelachtigheydt ontslagen syn, doet penitentie, als ghy gesondt syt. Ende wilt ghy weten, vraeght den selven H. Vader, waerom dat ghy alsdan mooght gerust syn? Hy antwoordt: Om dat ghy penitentie doet op dien tydt, als ghy hebt connen sondighen, maer als ghy wilt penitentie doen, als ghy niet meer en condt sondighen, dan hebben u de sonden verlaeten, ende ghy en hebt die niet verlaeten, gemerckt ghy alsdan niet meer en conde sondighen.

Voorwaer men moest dese gewightige spreuck geduerelyck indachtigh syn, ende penitentie doen over onse sonden, als wy noch wel gesondt syn, de welcke wy alsdan niet meer doen en willen, als men die soude connen doen; ende als wanneer men door een ongeluck de selve gedaen heeft, terstondt daer over eene droefheydt verwecken, ende door eene haestige biechte die afleggen ende uytroeyen. Het welck ons Godt geleert heeft, seght den selven [c] *H. Ambrosius*, in onsen eersten vader *Adam* want Godt heeft hem terstondt met de sonde gejaeght uyt het Paradys, hy en heeft het niet uytgestelt, maer heeft

a *Stultissimum est ut causa, qua de necessitatibus aeternis agitur mutabilibus vitae deficientis committatur extremis.* S. Eucher. *Ep. serm. de latr.*

b *Agens paenitentiam ad ultimum, reconciliatus si exierit, an securus hinc exeat, non sum securus. paenitentiam dare possum, securitatem dare nō possum, vis te à dubio liberare, age paenitentiā, dum sanus es, quare tunc securus? Quia egisti paenitentiam eo tempore, quo peccare potuisti, si autem tunc agere vis paenitentiam, quando peccare non potes, peccata te demiserunt, non tu illa.* S Amb. *in exhort. de paenit.*

c *Adam scilicet post culpam statim ejecit, non distulit, sed statim separavit à delitiis, ut ageret paenitentiam.* S. Amb. *l. 2. de paenit. cap. 11.*

heeft hem afgescheyden van de wellusten van het Paradys, om penitentie te doen; soo datmen terstondt naer de sonde synen toevlucht moet nemen tot eene salige boetveerdigheydt ofte penitentie, met een betrouwen op Godt, gelyck *Adam*, soo haest als hy hadde gesondight ende gejaeght was uyt het Paradys, terstondt heeft gedaen. Men moet de occasie oock laeten naer de sonde, ende met *Adam* staen buyten het Paradys; dat is buyten de occasie. Alsdan buyten de occasie, was *Adam* ten uyttersten bedroeft over syne groote sonde, niet sonder suchten ende weenen.

Wy moeten naer de sonden oock terstondt bedroeft syn ende traenen storten, om dat wy soo goeden Godt vergramt hebben, wy moeten hem oock bedancken dat hy ons niet terstondt en heeft gestraft, gelyck hy met duysendt andere heeft gedaen; wy moeten doorgaens op onse sonden peysen, om die te beweenen, om die self te straffen, de selve voortaen met alle sorghe ende neerstigheydt trachten te schouwen.

Dit is de leeringe getrocken uyt die gevanghen hovelinghen, van de welcke den eenen moest sterven, ende den anderen herstelt in synen voorighen staet, maer met eene volgende schande van ondanckbaerheydt, met de welcke hy *Joseph* synen weldoender teghen syn woordt soo schandelyck by den Coninck quam te vergeten.

Dit sullen wy in de volgende sede-leeringe wat breeder bemercken, als wy van de schande ende groot quaedt van ondanckbaerheydt sullen gaen handelen.

SEDE-LEERINGE.

Van het schandelyck ende groot quaedt van de ondanckbaerheydt.

WIe en soude niet gedacht hebben, of diën eerbaeren, diën deughdelycken, ende onnooselen jongelinck *Joseph* soude wel haest verlost geweest hebben uyt den kercker door de sorghe van den oversten des Coninx schenckers? *Joseph* hadde hem soo hertelyck gebeden, dat hy hem by den Coninck *Pharao* gedachtigh wilde wesen, als hy in syn voorigh ampt soude herstelt syn; ende daer-en-tusschen den ongeluckighen *Joseph* was vergeten. Ondanckaerigh mensch! *Joseph* hadde hem in den kercker soo sorgelyck gedient, hy hadde hem in syn lyden ende ongeluck getroost, synen droom soo geluckelyck uytgeleydt tot herstellinge in syne volle eere. Maer alles voor niet, het was hem genoegh, dat hy wederom in syn eer-

Succedentibus prosperis Præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui. Gen. 40. v. 23.

eerlyck ampt herstelt was, wel gerust synde in *Josephs* gevangenisse, ofte verlossinge, gelyck wel bemerckt heeft den [a] *H. Ambrosius*: Dit is dickwils den handel der menschen, besonderlyck als sy in eenighen staet gecomen syn, dan comen sy seer lichtelyck te vergeten die, van de welcke sy veel goedts ontfanghen hebben.

[a] *Cito obrepit beneficii oblivio rebus secundis.* S. Ambros. *lib. de Joseph.*

Joseph voorwaer heel deughtsaem ende onnoosel verdiende meer verlost te worden, als diën ondanckbaeren oversten des schenckers, den welcken om syn misdaedt door last van den Coninck in den kercker gestelt was.

Joseph daer-en-tusschen bleef gevanghen, heel verduldigh noch twee jaeren lanck volgens de goddelycke bestieringe alles verdraegende, ende sich teenemael overgevende aen den wille Godts, den welcken daernaer soo veel te meer glorieuser uyt den kercker van Godt verlost is, gelyck wy sullen sien, als wy nochtans eerst wat breeder sullen gesproken hebben van de ondanckbaerheydt haetelyck aen Godt ende aen de menschen.

Eerst voor aen stelle ick dit sinne-beeldt van ondanckbaerheydt, het welck wordt toegeschreven aen *Lucianus* eenen ouden schryver. Hy spreckt aldus: *Ingratus vir malus dolium est perforatum, in quod immittens gratias, in vanum effudisti:* Eenen ondancbaeren mensch, seght hy, is gelyck aen een vat, het welck doorboort is; wanter alles uytloopt datter ingegoten is.

Het opschrift is als volght naer de print.

Wat comt het bier te baet
Als 't al verloren gaet.

Uytlegginge van het sinne-beeldt.

WAt doet ghy met dees ton, die niet en sluyt van onder?
Ghy siet, het loopt weer uyt; 't is vremt en al te wonder,
Dat ghy niet wyser syt; dit vat comt niet te baet,
Dies breeckt het heel in stuck, eer 't nat verloren gaet.
Een ondanckbaerigh mensch en moet hier geensins wycken;
Ghy mooght hem vry hier mê tot schande vergelycken:
De gunst, die hy ontfanght, strax valt uyt syn gemoedt,
En dat hy loonen moest, verstoot hy met den voet.
O ondanckbaerigh hert a gehaet van Godt en menschen
Een ieder hem vervloeckt, en geeft hem boose wenschen.
Vry ergher als een b pest, en doodelyck fenyn,
En datter aen de siel can ergens schad'lyck syn.

a *Nihil homine terra pejus ingrato gerit.* Menan. *apud Auson. pag.* 132.
b *Ingratus est vitandus ut dirum scelus. Nihil potest cogitari pestilentius.* Pet. Crinitus. *l.* 2. *proëm. de fuga ingratorum.*

Een ondanckbaerigh mensch oock d' and're comt te baeten;
En of hy deughdigh schynt, dit can hem nimmer baeten.
De deughden hy verderft, jae alle boosheydt voedt,
Een ieder hem maer wenst te treden met den voet.
Hoe boos een mensch magh syn, is booser in syn wercken:
Syn ondanckbaerigh hert door boosheydt noch sal stercken.
Niet booser onder a *al' dat Godt geschapen heeft.*
Niet beter, als dat hy syn boosen adem geeft.
Wat schand' en was het niet voor die den wyn moest schencken
Voor 's Coninckx mondt! by hem syn vriendt niet te gedencken!
Te groot ondanckbaerheydt! als hy naer 't tweede jaer
Het weldaedt heel vergat, of hy heel b *droncken waer!*

LAet ons nu voorts de boosheydt van de ondanckbaerheydt eerst teghen de menschen, ende daernaer teghen Godt wat breeder voor ooghen stellen.

Om beter te vatten de groote ondanckbaerheydt, hoorter eerst van spreken den c *H. Thomas* van *Aquinen:* De ondanckbaerheydt, seght hy, is een misdaedt, het welcke wech neemt de plicht van de menschelycke heerlyckheydt in den gemeenen handel, sonder dese en soudemen anders niet sien als gierigheydt, hooveerdigheydt, eersucht, ende eenen onredelycken lust tot alle boosheydt.

Men moet weten, datter eene tweederlye ondanckbaerheydt is, naer het seggen van den geleerden d *Theophilus Raynaudus* van de Societeyt Jesu: Daer is eene ondanckaerheydt, seght hy, diemen noemt eene *Materiele* ondanckbaerheydt, ende eene andere, die genoemt wordt eene *Formèle* ondanckaerheydt.

Eene *Formèle* ondanckaerheydt is recht teghen-strydigh aen de ondanckbaerheydt, die men toont uytwendelyck met woorden ende wercken, in syn hert verachtende ende verstootende den weldoender om syn gedaen weldaedt.

De *Materiele* ondanckbaerheydt is, als die geschiedt sonder die misachtinge, alleenlyck achterlaetende de plicht van danckbaerheydt.

Om nu te verstaen de groote boosheydt van ondanckbaerheydt, dit canmen genoegh bemercken uyt dit alleen, seght e *Seneca* dien Roomschen Philosoph, om datmen nergens en vindt eenige straffe gestelt teghen de ondanckbaerheydt; sy wordt van alle natien gehouden voor een uytterste quaedt; daer de *Goden* alleen van de selve oordeel connen geven. Men leest van die van *Athenen*, dat sy eene straffe gestelt hadden teghen alle besondere quaedtdoenders, maer niet teghen de ondanckaerige menschen, om dat sy hun lieten voorstaen, datmen in haere Republycke soo groot quaedt niet en hadde te

a *Dixeris maledicta cuncta, cum hominem ingratum dixeris.* Publ.
b *Bene scilicet vini ebrius qui quasi multo vino ebrius beneficii auctorem oblitus est.* S. Ambr.
c *Ingratitudo est vitium, quod tollit debitum honestatis, cum non refertur gratia.* S. Thom. 22. *Quaest.* 107. *Art.* 1.
d *Ingratitudo materialis est, qua aliquid in benefactorem absque ejus contemptu vel beneficii per eum collati despectione admittitur, & debitum gratitudinis officium praetermittitur.* Theoph. Raynand. *l. de virtutibus & vitiis.*
e *Hoc crimen numquam punitur, ubique improbatur, neq; absolvimus illud; sed cum difficilis sit incertae rei aestimatio, tantum odio damnavimus, & inter ea relinquimus, quae ad vindices Deos mittimus.* Seneca. *l. 3. de ben. c. 6.*

te vreesen, ofte om dat sy niet wel en wisten, wat straffe groot genoegh soude wesen voor soo een uytstekende misdaedt.

De heydensche Philosophen ende de oude HH. Vaders en conden niet genoegh uytdrucken de onredelycke boosheydt van een ondanckbaerigh gemoedt, als wesende teghen de reden, jae teghen de nature ende handel der menschen.

Den *a H. Gregorius Taumathurgus* spreckt hier van wonderlyck wel: De ondanckbaerheydt, seght hy, schynt my eene swaere ende gewichtige saecke te wesen, ende die ten uyttersten te verwonderen is; want over een ontfanghen weldaedt moetmen ten minsten eenige danckbaerheydt met woorden betoonen, alsmen anders niet en can; doch geene herkentenisse te bewysen, is een claer teecken, dat diën mensch sonder eere ende sonder sinnen is. Ick en meyne oock niet, gaet hy voort, datter eenigh quaedt ofte misdaedt is, het welck den mensch meer haetigh maeckt, als de ondanckbaerheydt, de welcke men oock meer verwyt, als alle andere sonden. Voorts, seght hy, diën en is niet alleen ondanckbaer, die aen den weldoender eenigh quaedt doet, oft iet teghen hem seght, maer oock die swyght, ende die het weldaedt vergeet, ende soo de gedachtenisse daer van teenemael te niet doet.

Het sal de pyne weerdt syn, den Philosoph *b Seneca* hier op noch eens te hooren spreken: Het is schande, seght hy, aen den weldoender geene danckbaerheydt te toonen, maer noch meerdere schande, alsmen het weldaet comt te loochenen, oft, alsmen daer in simuleert, maer diën is noch den ondanckbaerighsten, die het weldaedt vergeet, want hy alsdan niet danckbaer wesen can.

Voorts dese ondanckbaerheydt en heeft niet alleenlyck plaetse in gemeene menschen, maer oock in groote heeren ende Princen, jae oock meer als in andere.

c Erasmus in syne wyse spreuken verhaelt ons iet tot onsen propoost: Eenen ouden soldaet, seght hy, in het recht geroepen synde was in groot peryckel van syn leven; desen siende den Keyser *Augustus* nam synen toevlucht tot hem, versoeckende syne gunst ende genade, den Keyser gaf den last daer van aen eenen van syn geselschap, het welck den soldaet hoorende, seyde terstondt: Heer Keyser, als ghy binnen den strydt in groot peryckel waert van u leven, ick en riep geenen anderen, om u te beschermen, maer ick hebbe self gevochten voor het leven van uwe majesteyt, toonende samen de teeckenen van syne wonden, de welcke hy ontfanghen hadde in het leven te bewaeren van den Keyser.

Augustus beschaemt wordende over syne ondanckbaerheydt ende lange vergetentheydt quam synen soldaet terstondt te hulpe, vreesende

a *Dura mihi, gravisque res videtur ingratitudo, gravis inquã & gravis usquequaque, cum enim, qui beneficio affectus sit, si aliter non potest, agendis verbo gratiis rependere non conari, aut mente capti, aut sensum beneficiorum nõ habentis est hominis. Est autem is ingratus nõ modo, qui mali nihil vicissim facit, aut dicit, sed etiam qui tacet, ac dissimulat, & alterius in se beneficiorum obliviscitur, atque eorum memoriam extinguit.* S Greg. Taum. *in paneg Orig.*

b *Non referre beneficiis gratiam est turpe, & apud omnes habetur ingratus, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit, ingratus qui non reddit ingratissimus omnium, qui oblitus est.* Senec. *l.* 3. *de beneficiis c.* 1.

L. 4. *Apophtegmatum.* Erasmus.

de

de anderſins niet alleen onbermhertigh, maer oock ondanckbaer te weſen, ende gaf hem terſtondt het leven.

Om de ſchande van andere ondanckbaerige Princen daer te laeten, ick bevinde noch, dat ſy niet alleen in ſchande, maer oock tot verdiende ſtraffe gecomen ſyn.

Den Keyſer *Baſilius* ſelf en heeft eene ſoodanige ſtraffe niet ontgaen naer de getuygeniſſe van *Zonoras* ende *Baronius*: In het jaer ons Heeren 869.

Den Keyſer eens op de jacht ſynde, ende eenen grooten hert involgende wierdt van den ſelven met ſyne groote horens ingevaeren, in ſynen gordel opgevat, ende voort gevoert; eenen van ſyn volck dat ſiende, quam terſtondt ſnellyck aengeloopen, ende met ſyn ſweerdt den riem doorſnydende, verloſte den Keyſer; die daernaer aen ſynen dienaer, aen den welcken hy het leven ſchuldigh was, ſelf het leven benam op dit valſch voornemen ofte pretext, om dat hy ſyn ſweerdt teghen den Keyſer hadde getrocken; maer Godt heeft diën Keyſer oock gevonden, want hy niet lanck daernaer teghen de verwachtinge van de medecyn-meeſters door het verdraeyen van ſyn ingewandt ongeluckelyck quam te ſterven; het welck van een ieder wierdt aengenomen als eene ſtraffe van ſyne onredelycke ondanckbaerheydt, vervoeght met eene ſeer groote wreedtheydt.

Tot nu toe hebbe ick beſonderlyck geſproken van de groote boosheydt van de ſonde van ondanckbaerheydt, de welcke van alle volcken altydt vervloeckt is geweeſt, als ſtrydende teghen de nature, ende gemeenen handel der menſchen, ende als eene aenleydinge tot alle andere ſonden, gelyck *Stobæus* ſeght: *Ingratitudinem impudentia ſequitur, quæ ad omnem turpitudinem dux eſt*. Dat is: De onbeſchaemtheydt volght de ondanckbaerheydt, die de aenleydtſter is tot alle vuyligheydt.

Wy moeten nu gaen ſien, hoe ſeer ſy aen Godt mishaeght, den welcken den weldoender is van alle menſchen.

Den menſch, gelyck wy geſien hebben, is danckbaerheydt ſchuldigh aen een ander, van den welcken hy eenigh weldaedt ofte gunſt ontfanghen heeft.

Hoe ſalmen dan danckbaer genoegh connen weſen aen *Godt*, om de ontallycke weldaeden, die hy ons gedaen heeft, ende noch doet?

Hoorter eerſt van ſpreken den [a] *H. Gregorius Taumathurgus*, van den welcken ick noch te vooren geſproken hebbe. Iſt ſaecke, ſeght hy, datter iemandt kenniſſe heeft van de weldaeden Godts, ende daer over geene kenniſſe en doet hy en is niet alleen ſonder herſenen ende ſonder reden, maer goddeloos, ende ten uytterſten plichtigh, ſoo dat hy van niemandt of groot of cleyn en verdient geſpaert te weſen.

De

[a] *Cui ſenſus eſt & cognitio beneficiorum; niſi memoriam conſervet imposterum, niſi gratiam referat bonorum auctori, iners ille eſt, & ingratus & impius, ejuſque criminis reus, ut nec magnus nec parvus ignoſcat.* S. Greg. Taum. *in pan. Orig.*

De woorden van den [a] *H. Ambrosius* syn noch gewichtiger: De ondanckbaere, seght hy, syn van veele menschen soo gehaet geweest, datmen hun geene straffe groot genoegh binnen hun leven en conde stellen, alleenlyck verdienende uyt het getal der menschen geschrabt te worden, ende gestraft met de doodt. Voorts seght hy, dat de ondanckbaerheydt teghen Godt eene alder-grootste booshcydt is, strydende teghen de nature van den mensch, de welcke verheyst, datmen danckbaerheydt betoont aen synen Godt ende schepper, den welcken den oorspronck is van de nature. Hy gaet noch voort: Wy moeten onse ooghen, seght hy, maer slaen naer den hemel, den welcken haeren schepper looft ende danckt, alsmen den selven maer aen en siet, gelyck *David* geseydt heeft: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*. *Ps.* 18. *v.* 2. Dat is: De hemelen vertellen de glorie Godts, ende de wercken synder handen vercondight het firmament.

De zee, als sy effen en stil is, geeft een teecken van de goddelycke ruste, ende als sy ontstelt is, dient tot schroom ende schrick. Soo dan die door de aenleydinge van de nature sal willen bemercken de gesteltenisse van alle goddelycke wercken, sal terstondt oordeelen, datmen danckbaerheydt moet betoonen aen den schepper ende bewaerder van al. Vraeght oock maer van de beesten, seght den Propheet [a] *Job*, ende sy sullen het u leeren: aen de aerde, ende sy sal u antwoorden; ende de vissen der zee sullen u 't vertellen, te weten, dat de redelycke schepsels haeren schepper altydt danckbaerheydt moeten betoonen over alle de goddelycke ontfanghen weldaeden: Met het opstaen van de son syn de vogeltiens gewent haeren sanck te hernemen tot lof ende danck van haeren schepper. Ende en soude dan den mensch, redelyck schepsel niet beschaemt syn, den dagh te beginnen ende te eyndighen, sonder Godt over alle de ontfanghen weldaeden grootelyckx te bedancken? gemerckt dat den mensch naer siel en lichaem alles van Godt heeft, soo moest hy Godt altydt in syne gedachten hebben met eenen teeren inkeer van wederliefde, &c.

Hoort hier op noch eens spreken den [b] *H. Ambrosius*: O broeders, seght hy, volght de vogels naer, 's morgens ende 's avondts haeren schepper danckende; ende wildt ghy godtvruchtiger wesen, volght naer den nachtegael, die self den nacht met singhen overbrenght.

Ick en magh hier niet achterlaeten de schoone woorden van den [c] *H. Chrysostomus*: De schaepen ende lammeren, seght hy, verdraeghen ende streelen haere herders, de peerden toonen genegentheydt aen de voerlieden, de jaeghers worden eerst bewaert ende bemint van hunne honden, soo oock alle andere gedierten stellen sich gerustelyck onder hunne meesters, die voor hun sorghen; ende sal den mensch

Y het

a *Quod si homini non reddere referende gratiæ officium, simile homicidio judicatum est, quantum erit non referre Deo. Est ergo prudentis agnoscere se ipsum. Et quemadmodum à sapientibus judicatum est secundum naturam vivere; quid est enim tam secundum naturam, quàm referre auctori gratiam. Aspice cælum hoc, numquid reddit auctori gratiam cum videtur? mare ipsum, dum trãquillum est divinæ serenitatis testatur indicium; cum movetur, terrori est, qui naturâ duce divini rationẽ operis consideravit; primo omnium creatori suo gratiam referendam judicabit.* S. Amb. *de obitu Satyri fratris.*

b *Interroga jumenta & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi, loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pi-*

het treffelyckste schepsel, ende met reden ende verstandt begaeft synen schepper ende synen heer niet eeren, niet beminnen, ende over alle syne gunsten ende weldaeden niet bedancken?

Hoort de danckbaerheydt van eenige beesten tot haere meesters. *Elianus* verhaelt, geweest te syn eenen Dolphyn, den welcken een weldaedt ontfanghen hebbende van eenen schipper, den selven in een schip-braeck opgenomen heeft, ende gevoert tot aen den oever. *l.* 3. de Animalibus *c.* 3.

Het is oock merckens weerdigh het ghene gelesen wordt by *Sophronius* van eenen leeuw, die geduerelyck bleef by het clooster van den Abt *Gerasimus*, die te vooren eenen doorn uyt synen voet hadde getrocken, den welcken men oock hoorden huylen in de doodt van den selven Abt, ende die daernaer op het graf van droefheydt quam te sterven.

Het is dan niet te verwonderen, dat de HH. Vaders ende andere wyse mannen oock *Heydensche* teghen de ondanckbaerheydt soo straffelyck geschreven hebben, ende soo sterck syn uytgevallen, oock teghen den oversten van des Coninx schenckers, om dat hy by den Coninck in syn ampt herstelt synde, *Joseph* den geluckighen uytlegger syns drooms, soo ondanckbaerelyck vergat, ende dat twee jaeren lanck tot den droom van *Pharao*.

Maer mocht hier iemandt peysen, waerom en heeft *Joseph* die twee jaeren in synen kercker blyvende sitten, ende te vooren in syne slavernye soo lanck geweest hebbende, syn ongeluck aen synen vader *Jacob* niet eens te kennen gegeven? den welcken dit wetende, synen soo beminden sone sonder twyfel soude getracht hebben te verlossen. Den geleerden oudt-Vader a *Theodoretus* Bisschop van *Cyrus* meynt, dit niet geschiedt te syn door eene besondere schickinge Godts, den welcken gestelt hadde, dat *Jacob* naer *Egypten* maer en soude comen, naer dat synen sone *Joseph* onder-Coninck daer van soude gestelt wesen, tot welcke eere hy noyt en soude gecomen hebben, ten waer hy soo lanck in de gevangenisse hadde gebleven, om daernaer den droom van den Coninck *Pharao* naer twee jaeren met gelegentheydt uyt te leggen, van welckers uytlegginge wy in het eerste capittel van het derde volghende deel breeder sullen gaen spreken.

pisces maris. Iob. 12. *v.* 7. & 8. c *Imitare frater aves mane & vesperi creatori gratias referendo, & si es devotior, imitare lusciniam, quæ & nocturna spatia pervigili cantilenâ decurrit.* S. Amb. *serm.* 43. *in* 1. *ad Corinth.* 10. *v.* 31.

d *Amant & patiuntur oves & agni pastores suos, & equi aurigas, venatoresq; custodiũtur & diliguntur à canibus, & alia similiter subdita suos amant imperatores, quomodo ergo cõsequens fit, ut animal omnium intellectu præstantissimum gratiam referre ignoret?* S. Chrys. *de regno orat.* 1. a *In prato spirit. c.* 107.

b. *Si Jacob filii sui servitutem scivisset eum utique redemisset, tum somnia non exposuisset, somnia non exponendo, Ægypto præfectus non esset, Jacob in Ægyptum non descendisset; atque adeo ita Deus invidiâ fratrum optime usus est.* Theodor. *Episc. Cyri.*

DER-

DERDE DEEL.

De Goddelycke Voorsienigheydt is onfeilbaer ende seker in alle haere vvercken, altydt haer eynde betreckende, besonderlyck betoont in de verheffinge van Ioseph.

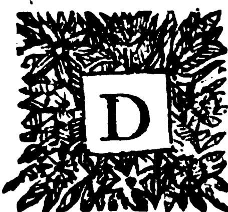
VOOR-REDEN.

Onse moeder de H. Kercke van Godt verlicht, ende niet connende faelen stelt ons claerlyck voor de sekere uytwerckinge van de Voorsienigheydt *Godts: Dit syn haere woorden in het H. sacrificie der Misse op den 7. Sondagh naer het Hooghcydt van Sinxen:*

Deus, cujus Providentia in sui dispositione non fallitur.

Dat is:

O Godt, *wiens* Voorsienigheydt *in haere schickinge niet bedroghen en wordt.*

Ese vaste sekerheydt van de Goddelycke *Voorsienigheydt* in haere schickinge sal ick nu in dit derde deel gaen toonen in de verheffinge ende glorie van *Joseph*, als ick eerst een ander geval twee ofte drye tot getuygenisse daer van sal voorgestelt hebben. Eerst beginne ick van den Coninck *David*.

Het was van Godt gestelt *David* tot den throon te verheffen, ende Coninck te maecken van *Israel*; *Saül* dat vreesende, de-

de al dat hem moghelyck was, om dat te beletten, maer te vergeefs, want de menſchelycke boosheydt en can teghen de goddelycke wyſheydt ende ſtellinge niet het minſte uytwercken.

Saül dan, ſeght de H. Scrifture, hadde *David* van hem wech geſonden: *Amovit Saül David à ſe*, op dat het volck weten ſoude, dat *David* de gunſte niet en hadde van den Coninck, ende op dat het ſelve *David* ſoude verachten, met een woordt geſeydt, *Saül* en was voor *David* niet, al hadde hy hem *a* Overſten gemaeckt over duyſendt mannen, het welck hy maer gedaen en hadde, op dat hy erghens in den legher te lichter mochte doodt blyven, maer Godt door deſen ſelven middel baende aen *David* den wech tot ſyne verheffinge, *b* alsdan winnende de liefde van al het volck.

Voorts *Saül* willende ſynen booſen haet teghen *David* bedecken belooft hem ſyne dochter, iſt dat hy de *Philiſtynen* can verſlaen, wenſchende daer-en-tuſſchen, dat hy ſelf van hun mochte gedoodt worden; maer het viel anders uyt. *David* die verſlaende wordt den ſchoon-ſone van *Saül*. Siet *Saül* werckte mede teghen ſyne meyninge met Godt, om *David* daernaer te verheffen, gelyck ſeght den *c H. Gregorius* Paus: *Saül*, ſeght hy, door de Goddelycke *Voorſienigheydt* is gevat, ende bedroghen in den raedt van ſyne wysheydt, want als hy het leven van ſynen aenwaſſenden ſoldaet gemeynt hadde te benemen, heeft hy vermeerdert de glorie van ſyne cloeckmoedigheydt.

Als *Saüls* boosheydt nu volbracht was, ende als hy nu wel ſagh, dat hy met geveynſtheydt teghen *David* niet en conde uytwercken, hy nam dan op hem, *David* ſelf in het openbaer aen te vallen, ende hem trachten te dooden, maer alles oock te vergeefs; ende als *David* daernaer eens in een groot gevaer was, van in *Saüls* handen te vallen, Godt ſtortede over *Saül* den geeſt van Prophetie, ende ſiet, als hy nu met prophetëren beſigh was, *David* hadde den tydt om te vluchten ende te ſchuylen.

d Jonathas den ſone van *Saül* gonck alsdan ſynen vriendt *David* ſelf ſpreken daer hy verborghen was, hem trooſtende, ende het ryck van *Iſraël* hem voorſeggende, te vreden ſynde, den tweeden daer van ende onder *David* te weſen.

Wat conder claerder getuygeniſſe weſen van de macht van Godt, ende van ſyne Goddelycke *Voorſienigheydt?* Den Coninck *Saül* vervolght *David*, ende *Jonathas* 's Coninx ſone bewaert hem; op den ſelven tydt, als *Saül* hem het ryck wilt afnemen, het ryck wordt hem belooft, jae *Jonathas* houdt hem voor den toecomenden Coninck, ſich te vreden houdende met de tweede plaetſe in het ryck.

Deſe macht ofte ſterckte van de Goddelycke *Voorſienigheydt* blyckt oock claer in dien booſen ende hooveerdighen *e Aman*, die op ſyn cracht

1. Reg. 18. v. 19. a *Fecit illum Tribunum ſuper mille viros.* Ibid. b *Omnis Iſraël & Juda diligebat David.* Ib. v. 16. c *Saül supernâ Providentiâ in ſapientiæ ſuæ conſilio eſt deprehenſus, quia ſuccreſcentis militis vitam extinguere ſe credidit, virtutis ejus gloriam cumulavit.* S. Greg. Magn. d *Et ſurrexit Jonathas filius Saül, & abiit ad David in ſylvam & confortavit manus ejus in Deo, dixitque ei ne timeas, neq; enim inveniet te manus Saül patris mei, & tu regnabis ſuper Iſraël, & ego ero tibi ſecundus.* 1. Reg. 23. v. 16. e *Solus Mardochæus non flectebat genua, neque adorabat eum .... iratus eſt valde, & pro nihilo duxit in unum Mardochæum mittere manus ſuas.* Eſther. 3. v. 2.

cracht hadde genomen *Mardochæum* met syne Jodtsche natie uyt te roeyen ende te vernielen, om dat hy hem, die den eersten was naer den Coninck *Assuerus*, geene eerbiedinge en wilde betoonen, syne kniën boogende, gelyck alle de andere deden.

Hier teghen hadde Godt vast gestelt *Mardochæum* te verheffen.

Godt hadde eerst toegelaeten, dat de schoone *Esther* de nichte van *Mardochæus* syns broeders dochter (het welck aen *Aman* onbekent was) van den Coninck *Assuerus* was aengenomen tot syne huys-vrouwe, in de plaetse van de Coninginne *Vasthi*, die verstooten was; daer-en-tusschen *Aman*, den opper-Prins van het ryck ende eersten *Minister* ofte *Favoriet* van den Coninck, hadde last gegeven, om *Mardochæum* met heel het Jodtsch geslacht te dooden; maer den *Voorsienighen* Godt quam hier teghen door *Assuerus* den Coninck, den welcken gehoort hebbende uyt de historie van synen tydt, dat hy door *Mardochæus* eens was bewaert geweest van het peryckel des doodts, dede den selven in het publyck vereeren, ende dat self door de handen van *Aman*, ende daernaer verstaen hebbende, dat *Esther* de Coninginne de nichte van *Mardochæus* was, wierdt in de plaetse van *Aman* gestelt, den welcken om syne groote boosheydt van alle de Joden te willen dooden, terstondt wierdt gestraft met de galghe, die hy voor *Mardochæus* hadde doen bereedt maecken. Aldus wierdt *Mardochæus* verheven, gelyck het *Godt* hadde gestelt, die altydt seker is ende onfeilbaer in syne stellingen, ende noyt en can faelen.

Van meer andere vaste uytwerckingen van de Goddelycke *Voorsienigheydt* en hadde ick niet gemeent te spreken, een geval nochtans, om dat het ongemeen is, sal ick hier maer bybrenghen aengaende de liefde van eenen goeden sone tot synen wreeden vader, van den welcken spreckt den Roomschen Philosoph *Seneca*.

Lib. declamationum declamatione 2.

Desen sone was beticht ende overtuyght van eene moordt, ende gemerckt, dat synen vader by den Roomschen raedt praemde, dat synen sone ter doodt soude veroordeelt worden, vercreegh hy self de macht, om hem in de zee te doen verdrincken; desen wreeden vader gaf den last daer van aen eenen anderen sone, broeder van den plichtigen: Desen uyt medelyden tot synen broeder veranderde de straffe in eene mindere: hy stelde hem dan in een oudt versleten schip sonder mast ende sonder zeylen, hem over gevende aen de winden ende baeren van de zee. Dit schip met den plichtighen viel in de handen van de zee-roovers, aldus slave geworden synde, wierdt daernaer om syne cloeckheydt ende dapperheydt Capiteyn van een schip, welck ampt hy bediende met eenen wonderen moet, ende vlytigheydt tot voldoeninge van een ieder. Daernaer eens vaerende op roof, creegh hy voor buyt een schip, op het welck synen *Vader* was,

 hy

hy hem siende, ende sich bekent maeckende ende nu in syne macht, om te doen dat hem beliefde, wierdt evenwel beweeght, ende hem verlossende van de slavernye sondt hem met alle beleeftheydt, ende met veel geldts vry naer *Roomen*. Den vader daer gecomen synde, beschuldight terstondt by den Raedt synen anderen sone, om dat hy het vonnis van synen broeder niet volbrocht en hadde, daer hy op antwoorde, het selve gedaen te hebben, hem overgevende aen de wanckelbaere zee in een ydel rot schip, sonder eenige hope mensche-lyck sprekende, van de doodt te ontgaen, daer by voegende, dat hy alle peryckelen scheen ontcomen te syn door den bystandt van den oppersten Godt des hemels, ende voorwaer Godt hadder in voorsien, dat hy synen ongenaedighen vader noch soude verlossen van de slavernye ende peryckel des doodts, ende hem daerom van alle peryckelen hadde willen bewaeren, die noyt te vooren gelyck *Seneca* seght, en hadde gevaeren, en als dan door Godts bestieringe, wel wiste te vaeren: *Sciret navigare. qui servaturus esset patrem.*

Uyt het welck men claerlyck can mercken de onverwinnelycke macht Godts teghen alle beletselen, ende sien de onfeilbaere uyt-comste van de schickinge van de Goddelycke *Voorsienigheyt*, oock dickwils onder de *Heydenen*.

Nu come ick tot de bestieringe Godts aengaende *Joseph*, den welc-ken gelyckmen hooren sal, naer veele vervolginghen ende veel ly-dens sal comen tot de eere ende glorie, tot de welcke Godt gestelt hadde hem te verheffen.

Dan sult ghy sien alle de tyden ende manieren van de Goddelyc-ke *Voorsienigheydt*, met de welcke hy *Joseph* altydt te gemoet ende te hulpe quam.

Hy wierdt wel eerst van syne broeders, gelyck het bekent is, uyt haet ende nydt gesocht ter doodt, de welcke sy gesworen had-den, maer Godts *Voorsienigheydt* was by der handt, om de doodt in eene soeter straffe te veranderen, daerom wierdt hy geworpen in eenen put ofte cisterne, maer door den raedt van synen broeder *Ju-das* daer uyt getrocken ende vercocht aen de *Ismaëlitesche* cooplie-den gaende naer Egypten.

Maer siet daernaer wasser weder eene nieuwe swarigheydt: om dat hy niet en wilde toestemmen aen den vuylen drift van syne mee-sterse, de huys-vrouwe van *Putiphar* synen meester, wierdt daernaer van hem, te licht geloovende aen syne huys-vrouwe als eenen over-speelder in den kercker geworpen, met een alder-grootste peryckel van de doodt, maer de Goddelycke ende samen bermhertige *Voor-sienigheydt* en heeft hem hier oock niet verlaeten.

Descenditque cum illo in foveam, & in vinculis non dereliquit e-um. Sap. 10. v. 13.

O suy-

O ſuyveren jongelinck wat was alsdan u gepeys? Wat betrouwen hadt ghy in diën uytterſten noodt? De onkuyſche vrouwe wierdt gepreſen, ende den ſuyveren jongelinck was veroordeelt; hy mocht met reden vreeſen voor ſyn leven, maer die hooghe ende wyſe *Voorſienigheydt* heeft de grammoedigheydt van *Putiphar* getemt, gelyck die van ſyne broeders, als ſy hem wilden dooden; ſy heeft *Joſeph* oock vercloeckt, op dat hy den moet niet en ſoude laeten ſincken, die het ten leſten alles cloeckelyck heeft verdraeghen.

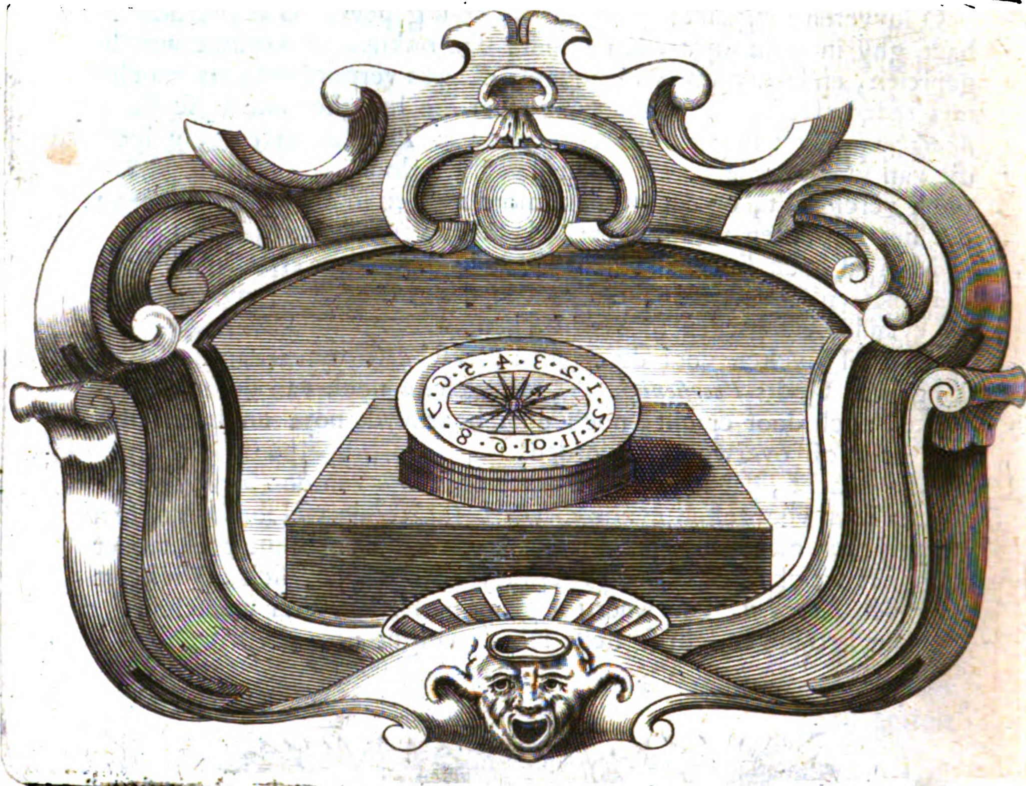
Men ſal oock ſien, dat hem Godt in de boeyen ende in de banden niet en ſal verlaeten, den welcken den haet ende nydt van ſyne vyanden trachteden te verdrincken.

Dan ſal blycken voor de ooghen den ſekeren uytval van de ſchickinge van Godts *Voorſienigheydt*, de welcke noch van de menſchelycke, noch door cracht, noch door boosheydt noyt en heeft connen belet oft overwonnen worden.

My dunckt, dat ick de vaſte uytwerckinge van de *Voorſienigheydt* Godts haer voorgeſtelt eynde altydt betreckende wel ſoude moghen vergelycken met een zee-compas als een bequaem ſinne-beeldt daer van, het welcke hoe datmen het draeyt ofte wendt, ſich altydt keert naer den *Noorden*, voorwaer tot groot gerief van veel menſchen.

Voor het boven-ſchrift ſtelle ick als volght naer de print.

Geen bedwangh
Belet den gangh.

Het ſinne-beeldt wordt uytgeleydt.

NOyt waſſer ſoo een cracht: als in een ſteen te vinden,
Die met ſyn eyghen ſelf het yſer weet te binden,
Soo datmen ſtaet verſtelt: ſoo hy het maer en ſiet,
Terſtondt hy 't yſer treckt, en 't yſer naer hem vliet.
Een heel verholen cracht, gevoeght aen 't een en 't ander;
Men canſe, ſoomen voelt, ſchier ſcheyden van malcander.
En ofmen niet en weet, hoe deſe ſaeck geſchiedt,
't Is immers maer te waer, datmen voor d' ooghen ſiet,
Doch dat het wonderſt' is, den ſteen ſal ons oock leeren,
Dat hy uyt ſynen aerdt ſich naer den noordt ſal keeren.
O ſchippers veel geluckx, hoort, wat ick tot u ſpreeck:
Weet, dat het zee-compas u toonen ſal den ſtreeck.

Te

Te vooren maer alleen aen den magneet gestreken,
(De schippers naer 't gebruyck de waerheydt connen spreken)
Hoe sy door het gevaer van d' ongeruste zee
Recht vaeren in de haef, of de gewenste ree.
Te voor was 't niet als vrees in 't midden van de golven,
In duysterheydt en anghst van al die water-wolven,
Die monsters van de zee! het schip dreef hier en daer,
Naer clip en rotsen toe, niet sonder groot gevaer.
Maer nu het zee-compas can al' de schippers troosten,
Waert schip gedreven wordt ten zuyden of ten oosten,
Geslingert hoogh en leegh, van d' een en d' ander cant;
De naeld' sich altydt wendt recht naer het noordtsche landt.
Al waer ghy vaeren wilt, naer zuyd', noord', oost', of westen,
Het zee-compas alleen u leyden sal ten besten.
Of 't schip nu hier nu daer, of op een ancker weeck,
Strax u de naelde dient tot uwen rechten streeck.
Siet hier Godts wonder werck, eerst aen den mensch verholen;
't Compas den schipper dient om niet als vooor te dolen.
Dit comt van Godes handt, doolt nimmer, maer gaet vast;
Dus leertmen, dat hier op Godts wil op alles past.
Dat Godt eens heeft gestelt, dit niemandt can verbieden,
Godts wil blyft altydt vast, dit moet en sal geschieden,
Niet cander teghen staen, als niet is al 't geweldt
Van alle menschens cracht, die sich daer teghen stelt.
Dit sietmen van de jeught, en loop van Josephs *leven,*
Die boven syn geslacht van Godt moest syn verheven,
Soo hy het hadt gestelt, dus alles wierdt volbrocht,
En al syn broeders haet verdween haest in de locht.
Den droom was Josephs *doodt, hy sou, en moeste sterven,*
Of hy hun broeder was, hy moest' het leven derven.
Maer Godt daer tusschen quam; wierdt van de doodt bewaert,
En door Godts wys bestier oock in den put gespaert.
Voorts naer Egyptens *landt als eene slaef versonden;*
Maer al te seer verblindt 't geheym niet wel verstonden;
Daer moesten sy voor hem ter aerden vallen neer,
En soo eerbiedingh doen aen hunnen opper-Heer.
O broeders onbedacht, met reden mooght ghy schroomen;
Godts wil was maer te waer in d' ongeveynsde droomen:
Dat Godt eens heeft gestelt, geen mensch 't beletten can;
Die Godt in alles volght, is een geluckigh man.

SOo moeſten alle Chriſtene menſchen hun voeghen in alle hunne wercken naer den wille Godts, of naer ſyne Goddelycke ſchickinge ende *Voorſienigheydt*, denckende, dat Godt tuſſchen alle ellenden ende teghenſpoedt altydt indachtigh is, ende wel ſal doen uytvallen alle het ghene hy tot ons meeſte goedt heeft geſchickt. *Joſeph* was in al ſyn langhduerigh ongeluck ende ſlavernye altydt in Godt geruſt, den welcken door Godts beleydinge ten leſten gecomen is tot eere ende glorie, gelyck hy eens hadde geſtelt, het welck wy daernaer breeder ſullen ſien, als hy de droomen van *Pharao* ſal hebben uytgeleydt.

I. CAPITTEL.

De droomen van den Coninck Pharao aengaende de ſeven vette ende de ſeven maghere koeyen, worden van Ioſeph uytgeleydt.

DEn handel van de Goddelycke *Voorſienigheydt* in deſe hiſtorie van *Joſeph*, ſoo ick mercke, heeft beginſel gehadt, haeren voortganck, ende eynde, van de droomen: Den eerſten droom was den droom van *Joſeph* aengaende de ſchooven, ende van de ſon ende ſterren. Den tweeden droom van de twee hovelinghen, ende den derden droom van den Coninck *Pharao* aengaende de koeyen, die ick nu gaen voorſtellen met de uytlegginge van *Joſeph*, die den wegh baende tot ſyne glorie in Egypten.

Die ondanckbaerheydt van 's Coninx opper ſchencker, den welcken *Joſeph* den geluckighen uytlegger ſyns drooms ſoo ſchandelyck hadde vergeten, hem noch twee jaeren laetende ſitten in den kercker, was ten uytterſten groot, van de welcke ick te vooren geſproken hebbe, maer evenwel 't is alles geſchiedt door de ſoete ſchickinge Godts.

Den a *H. Chryſoſtomus* heeft hier op eene ſchoone bemerckinge: Godt, ſeght hy, heeft *Joſeph* met eenen nieuwen ſtrydt als eenen worſtelaer in de ſtrydt-baene geoeffent, ende willen leeren, dat hy in ſyne vryheydt herſtelt was niet door eene menſchelycke vernuftheydt, maer door de Goddelycke *Voorſienigheydt*. Men moeſte verwachten eenen bequaemen tydt, op den welcken hy met meerdere glorie uyt den kercker ſoude verloſt worden; want waert dat den opper-ſchencker des Coninx hem hadde indachtigh geweeſt voor de droomen van *Pharao*, hy ſoude hem miſſchien verloſt hebben op ſyn eyghen

a *Novo certamine Dominus Joſephum quaſi in paleſtrâ luctatorē exercuit, voluitq; illum intelligere, non humanâ ſe induſtriâ ſed divinâ providétiâ libertati reſtitutum eſſe, oportebat tempus exſpectari opportunum, ut majori cum gloria carcere educeretur; nam ſi præfectus pincernarum ante ſomnia Pharaonis Ioſeph recordatus fuiſſet, forte auctoritate ſua eum liberaſſet & tunc non tam perſpicua ſu-*

ghen macht door voorsprake by den Coninck, ende dan en soude de deught van *Joseph* soo niet bekent geweest hebben, hier om dan is hy maer verlost naer de droomen des Coninx, ende als hy de selve moeste uytleggen.

a Moyses stelt ons desen droom voor in het 41. capittel van het boeck Genesis: Den Coninck *Pharao*, seght hy, naer de twee jaeren, dat den oversten des schenckers in syn ampt herstelt was, hadde eenen droom: Hem docht, dat hy stondt aen den cant van eene riviere, van waer op quaemen seven vette schoone koeyen, die daer weyden in de broeckachtige plaetsen, ende corts daernaer docht hem, dat hy oock sagh seven andere misvallige koeyen; van magherheydt uytgeteert, die daer oock weyden op den oever des vloedts in groene plaetsen, maer dit gras en groen en conde haeren hongher niet versaeden, daerom verslonden sy de 7. eerste, welckers schoonheydt ende vollyvigheydt wonder was. *Pharao* daer op wacker geworden synde, om dat hem diën droom heel verholen ende duyster scheen, Godt, die hem dese saecke claerder wilde voorstellen, gaf hem noch eenen tweeden droom: Hy sagh seven coorn-aeyeren, die groeyden uyt eenen halm vol ende wel gestelt; daer quaemen oock voort seven andere dunne ende versenghde aeyeren, verslindende de gantsche schoonheydt van de eerste.

Pharao naer syne ruste, als 't nu morghen-stondt geworden was, met verbaestheydt vervaert synde, heeft gesonden naer alle de waerseggers ende wyse van *Egypten*, ende heeft hun den droom verhaelt, ende daer en was niemandt, die den selven bedieden conde. Hoort hier op de bemerckinge van den selven *b* H. Vader *Chrysostomus*: Siet hier, seght hy, de menighvuldige bestieringe Godts: hy doet voor eerst alle de waerseggers te raeden gaen, van de welcke hy de uytlegginge van den droom sochte te weten, maer te vergeefs, als wanneer men sagh hunne onwetentheydt; alsdan wierdt ten lesten geroepen den gevanghen *Joseph* eenen knecht ende slave, den welcken alle dese verholentheden aen den Coninck wist uyt te leggen, waer door te voorschyn quam de hemelsche jonste, die in *Joseph* uytschynende was.

Hoort nu, hoe dat de saecke in der daedt geschiedt is: soo spreckt de H. Scrifture: Als nu ten lesten den meester des schenckers bemerckte, datter niemandt van alle de wysen van *Egypten* den droom des Coninx en conde uytleggen, *c* alsdan wierdt hy *Joseph* indachtigh, die synen droom soo wel uytgeleydt hadde, samen bekennende syne schuldt: *Confiteor peccatum meum*.

Aldus geschiedt het maer al te dickwils, dat alsmen tot eenen hoogheren staet gecomen is, tot een treffelyck ampt, tot grootere ryck-

fuisset aliùs ejus virtus. S. Chrys. *hom. 63. in Gen.*

a Post duos annos vidit Pharao somnium; putabat se stare super fluvium, de quo ascendebant septem boves pulchræ & crassæ nimis, & pascebantur in locis palustribus. Aliæ quoque septem emergebant de flumine fœdæ cõfectæque macie, & pascebantur in ipsâ amnis ripâ in locis virentibus, devoraveruntque eas, quarum mira species & habitudo corporis erat. Rursum dormivit & vidit alterum somnium; septem spicæ pullulabant in culmo uno plenæ atq; formosæ, aliæ quoq; totidem spicæ tenues & percussæ uredine oriebantur, devorantes omnem priorum pulchritudine. Evigilâs Pharao post quietem, & facto mane pavore perterritus misit ad omnes conjectores Ægyp-

dommen, tot meerdere fortune, datmen alsdan de andere slechter van conditie lichtelyck comt te vergeten.

Diën oversten van des Coninckx schenckers was wel gerust in *Joseph*, als hy hem niet meer van doen en hadde, hy hadde hem al lanck vergeten. Maer soo haest als hy bemerckte, datter eenigh interest ofte belangh was by den Coninck, daer syn geluck oock van hongh, willende dan syn geluck by den Coninck versekeren, gaf terstondt aen *Pharao* te kennen al het gene hem aengaende synen droom oock overcomen was. Hoort de bemerckinge van den *a H. Ambrosius*: hy heeft de saecke, seght hy, aen den Coninck te kennen gegeven niet uyt eene danckbaerheydt, maer uyt eene schalckheydt ende sorghe van syn eygen interest ende profyt, om met des Coninkx geluck oock geluckigh te wesen.

Den Coninck dan alles gehoort hebbende van den meester des schenkers dede *Joseph* terstondt uyt den kercker roepen ende by sich brenghen, die terstondt van cleederen verandert synde ende wel opgeschickt, wierdt voor den Coninck gebrocht, die strax uyt syn aensicht bemerckte de teeckens van syn verstandt; want naer het gevoelen vande wyse, de siele heeft haer verholen licht ende claerheydt, de welcke haer oock comt te vertoonen door de ooghen, ende andere deelen des lichaems met eenen sekeren glans ende luyster, den welcken Godt aen de nature geeft. Uyt die teeckenen dan liet den Coninck sich voorstaen, dat diën jongelinck synen droom wel soude verclaeren, het welck alle de wyse van *Egypten* niet en hadden connen doen.

Soo dan hy verclaerde aldus den droom aen *Pharaô*: Heer Coninck, de 7. vette ende schoone koeyen, ende de 7. coorn-aeyers en geven niet anders te kennen, als de 7. volgende vruchtbaere jaeren, ende de 7. maghere koeyen ende de 7. dunne ende half verbrande aeyers beteeckenen de 7. daernaer volgende jaeren van onvruchtbaerheydt, van gebreck ende van grooten hongher.

In de 7. eerste jaeren sal *Egypten* hebben eene groote overvloedigheydt in alle soorten van graenen, van coorn ende terwe: soo dan syne Majesteyt volgens syne believe cander in voorsien, daer toe verkiesende een wys ende voorsichtigh man voor alle de landen van *Egypten*, met last van het vyfde deel van alle de vruchten van de 7. jaeren, die nu sullen volghen, in de schueren te vergaederen. Men soude oock moeten sorghen, dat alle de graenen bewaert souden worden in verscheyde steden teghen diën dieren tydt van de 7. onvruchbaere jaeren; het welck het landt van *Egypten* bewaeren sal, ende anders van hongher soude moeten vergaen.

Den raedt behaeghde ten uyttersten aen den *b* Coninck, ende aen alle syne dienaers, van het welck ick daernaer breeder sal spreken.

Laet ons nu eerst tot ons profyt bybrenghen eenige bemerckinghen op die 7. vruchtbaere, ende 7. onvruchtbaere jaeren:

Den

Ægypti, cunctosq; sapientes, & accersitis narravit somnia, nec erat, qui interpretaretur. Gen. 41. v. 1. & seqq.

b Vide multiplicem Dei dispensationem, prius permittit omnes, qui habebantur, tentari, ut demonstraretur ignorantia, & tandem sic vinctus, captivus servus Hebraus in medium adductus est, & nota fecit multis ignota, quo omnibus manifestaretur superna gratia in illo refulgens. S. Chrys.

c *Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait: Confiteor peccatum meum.* Gen. 41. v. 9.

a *Ut Regi provideret non quasi gratus, sed quasi callidus aestimavit seriem rei.* S. Ambr. *l. de Joseph.*

b *Placuit Pharaoni cõsilium & cunctis ministris ejus.* Gen. 41. v. 37.

Den geleerden schryver ende uytlegger vande H.Scrifture [a] *Hieronymus Oleaster* uyt de Orden van den *H. Dominicus*, vraeght hier, waerom dat Godt eerst den droom van de 7. vruchtbaere jaeren aen den Coninck heeft overgesonden, ende daer naer den droom van de 7. onvruchtbaere jaeren? ende daer op antwoordende seght ende meynt, dit geschiedt te syn, om dat Godt geen onheyl oft ongeluck aen de menschen over en sendt, ten zy dat hy hem te vooren daer teghen versterckt met syne gratie, ende andere bequaeme ende genoechsaeme middelen.

Aldus voorsiet dien goeden Godt met synen bystandt alle bedruckte menschen in hunne ellende, de selve versterckende, ende noyt verlaetende, gelyck eenen goeden vader synen sone, die eene langhe reyse moet aengaen van alles voorsiet, van geldt ende van al het ghene, hy van noode soude connen hebben. Waer het saecke, dat Godt eerst hadde overgesonden de 7. onvruchtbaere jaeren, waer van souden de menschen op soo langhen tydt geleeft hebben? sonder twyfel het meeste deel soude van hongher ende miserien gestorven hebben. Maer Godt als eenen goeden vader is bermhertigher ende voorsienigher.

Bemerckt hier, seght den selven *Oleaster*, Godts goedtheydt ende vaderlycke sorge, den welcken, als hy die van *Egypten* wilde straffen, hun eerst den middel gaf, om hun te helpen. Hier moeten alle bedruckte leeren altydt hun vast betrouwen stellen op de bermhertigheydt ende mildtheydt Godts, ende oock hun beste doen, ende medewercken, om hun selven teghen allen noodt te voorsien.

Dien goeden ende voorsichtighen [b] Godt sendt ons tot het *Mierken*, het welck in den somer sonder ophouden haeren cost soeckt, om in den winter daer van te leven. Hoort er breeder van spreken den *H. Cyrillus*: Ghy siet een mierken, seght hy in den somer haer aes ende cost neerstelyck vergaderen; volght de selve ende vergaedert oock vruchten van goede wercken voor de volgende eeuwige tyden.

Den weerdighen [c] *Beda* heeft hier op noch eene dieper bemerckinge: Ist saecke seght hy dat een mier, sulck een cleyne beestien sonder Coninck ende sonder reden, alleenelyck uytter nature den cost ende spyse voor sich selven besorght voor het toecomende, hoe veel te meer moet een Christen mensch geschaepen naer het beeldt Godts besorght syn om te vergaederen vruchten van goede wercken om altydt te leven.

Laet ons dit met een rymken voorstellen in een sinne-beeldt van een mierken haeren cost besorgende voor het toecomende met het opschrift het welck volght naer de print.

a *Nulli dat Deus aliquod infortunium, nisi prius dederit, quæ sufficiunt ad illud æquo animo sustinendum, quemadmodũ sic Deus abundantiam, quâ possent ferre penuriam.* Oleaster.

b *Adverte Dei pietatem, qui cum vellet Ægyptum fame cruciare, prius hoc ostẽdit ut succinere sibi homines possent.* Oleaster.

c *Vade ad formicam ô piger & considera vias ejus & disce sapientiam.* Prov. 6. v. 6. e *Videns formicam in æstate sibi thesaurisantem cibos, imitare, & thesaurisa tibi ipsi fructum bonorum operum in futuro sæculo.* S.Cyr. Hier. *Catechesi.* 6.

d *Si tantillum animal principe carens, & rationis expers naturâ duce sibi providet imposterum, multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam gloriam ejus vocatus doctrinæ magisterio adjutus, ipsum conditorem habens ducem, debes in præsenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas.* Beda.

Ghy moet sorghen,
Oock voor morghen.

Uytlegginge van het sinne-beelt.

Comt hier ô traeghen mensch, siet hoe de mieren sorghen
By daghen en by nacht tot aen den vroeghen morghen:
Elck mierken 's somers tydt tot wercken haer begeeft;
Waer van het in haer rust geheel den winter leeft.
Leert oock op uwen tydt, noch sorgh noch moeyte spaeren,
En voor een quaeden dagh gewenste vrucht vergaren
Voor 't lichaem en voor siel, Begeeft u tot de deught,
Op dat ghy eens met Godt voor eeuwigh leven meught.
Sorght, eer het is te laet; in tydts wilt sorghe draghen,
Of anders te vergeefs sult ghy het eens beclaeghen;
Siet maer dit cleyn gediert; siet wat het mierken doet,
Dan altydt peysen condt, hoe ghy oock wercken moet.

Hoort

Hoort hier een leersaem clucht: den krekel met het mierken
Dweers waeren onder een, om niet, oft om een sierken:
De krekel vande mier een broxken broodt eens badt,
Sy badt het opgeslockt, hadt sy het maer gehadt.
Het mierken tot haer seyd: hoe comt ghy soo te claegen?
Hebt ghy voor uwen cost in tydts geen sorgh gedragen?
Segg' wat ghy hebt gedaen? dees vraegh' haer wel betaemt:
Eylaes! de krekel sweegh ten uytersten beschaemt.
Doch sprack sy: 'k heb te voor in 's somers tydt gesonghen,
En hier en daer naer lust al dickwils opgesprongen;
Het mierken seyd' recht uyt: myn seggen wel bemerckt:
Singht in de winters tydt, en in den somer werckt.

Petebat à formica cicada cibum, sed formica ait, quid æstate fa iebas? quod acute canere dixit: Hyeme salta, nec ama cantum. Afthonius *Sophista in apologo.*

HEt ghene het mierken doet, dat siet men oock geschieden in de bereydtselen van den oorlogh, seght *Philo* den Hebreeuschen ende geleerden schryver: gelyck men siet, seght hy, dat in den tydt van peys alles gereedt gemaeckt wordt dat tot den crygh noodtsaeckelyck is, soo moetmen oock in den tydt van eene overvloedige vruchtbaerheydt besorght syn voor den tydt van gebreck, ende als het onseker is, ofmen oorlogh ende honger staet te verwachten, strax maecktmen oock gereedt alle cryghs getuygh, ende levens middelen, op datter in den noodt niet en come te ontbreken. Hoe plichtigh dan en syn die niet, ende mispryfens weerdigh, de welcke in plaetse van wat te vergaederen, gelyck men seght, teghen eenen quaeden dagh, eerst alles opmaecken, ende onnuttelyck verquisten, ende daernaer gebreck ende armoede moeten lyden, daer sy heerlyck naer hunnen staet hadden connen leven, waert dat sy wat gespaert hadden, ende neerstelyck ende voorsichtelyck daer in voorsien. Van te grooten overdaedt ende verquistinge, seght het spreeck-woordt comt den honger ende aermoede. *Luxus famis & paupertatis est prodromus.* De Italiaenen segghen: *a grassa cucina poverta è vicina.* Het gebreck ende aermoede en is niet verre van een vette keucken. Andere hebben dit spreeck-woordt. *Per una mala quaresima vieni ad haver una mala Pasqua.* Van eenen quaeden vasten, alsmen niet wel gevast en heeft, comt eenen quaeden oft armen Paesschen.

Hier comt te passe het ghene eenen Philosoph eens seyde aen eenen jonghelinck, den welcken hy 's avondts laet sagh luttel broodts ëten: Ghy en soudt, seyde hy, u avondt-mael soo sober niet nemen, waert dat ghy u noen-mael soo hadt genomen, te weten maetelyck. *Non ita cœnares, si ita prandisses.*

Daer was oock eenen anderen, die op den avondt ofte vigilie van eenen grooten feest-dagh veel verteert hadde, soo dat hy op den feest-

feest-dagh seer luttel hadde te eten. *Si non havesti fatto la festa, non faresti hora la vigilia.* Hadt ghy gisteren de feest niet geviert, ghy en soudt van daghe de vigilie niet houden.

Eer ick sluyte, het sal de pyne weerdt syn, hier noch te hooren eene sedelycke bemerckinge van eenen geleerden ende godtvruchtighen Religiens *a Petrus Bercorius* aengaende die seven vette ende die seven maghere koeyen. Door die seven vette koeyen, seght hy, connen verstaen worden rycke ende wel hebbende vaders des huysgesins, de welcke met hunnen langhen aerbeydt veel ryckdommen vergadert hebben, ende door de seven maeghere koeyen canmen verstaen hunne boose ende alles verquistende kinders ofte naecomelinghen, die al hun achtergelaeten goedt onnuttelyck verteeren, of als voor niet vercoopen, ende nu niet meer hebbende, te lesten vallen in eene uytterste aermoede ende schande. Soodanighe sonen eylaes! wordender somtydts al veele gevonden, daer den Coninck *b Salomon* oock van sprack, claegende, dat hy soo seer geaerbeydt hadde voor synen erfgenaem, niet wetende of hy wys oft sot wesen soude, ende syn erfgoedt quaelyck soude misbruycken. Hoort noch eens eene andere uytlegginghe ende leeringhe:

Eenen *c* Griecksschen schryver eyghent dese vette ende maeghere koeyen toe aen veele rycke ende overvloedige menschen deser wereldt, de welcke in de overvloedigheydt van de verganckelycke goederen, hun leven overbrenghen, maer het selve comen te eyndighen in het gebreck van goede wercken, ende in het ongeluck van hunne eeuwige verdoemenisse, gelyck het geschiede, seght hy, met den rycken wreck, die in het purper gecleedt synde, ende aen syne tafel te vooren wel getoeft, ten lesten ellendelyck, gestorven is, ende begraeven in de helle, ende in sulck een gebreck gevallen was, dat hem geweygert wierdt een weynigh water, om syne tonge te laven als wanneer hy claerlyck, sagh, dat al het werelsch goet anders niet en was als eenen enckelen droom die de menschen in het leste bedrieght, gelyck den *d H. Ambrosius* wel heeft geseydt met dese woorden: Den droom van de werelsche overvloedigheydt en can niet eeuwigh dueren, maer den tydt sal eens comen, als wanneer eenen bitteren hongher daernaer sal volghen. Van welcke bedriegelycken droom van de tydelycke goederen wy in de volghende sede-leeringhe breeder sullen spreken.

a *Septem ista vaccæ pingues significant antiquos homines divites, septem vero macræ significant malos illorum filios & successores, qui ita fiunt pauperes, macri & infortunati, cum pinguedinem prædecessorum suorum & bona quæ acquisiverint, consumunt devorant, vendunt, & tamen nullam satietatem proinde acquirunt, & sic paupertas & tenuitas bonorum suorum aliorum plenitudinem devorat, & quidquid boni prædecessores sui cumulaverint, malorum successorum infortunium devastat.* Pet. Bercorius. *ex Ordine S. Ben. c.* 28. *in Gen.* b *Rursum detestatus sum omnem industriam meam, habiturus hæredem post me, quem ignoro, utrum sapiens aut stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis. &c.* Ecclesiast. c. 2. v. 18. c *Ejusmodi etiam est status divitum hujus seculi: à fertilitate & bonis caducis incipiunt, & in infertilitatem & infelicitatem desinunt, quemadmodum ille dives, qui purpura induebatur & bysso, & epulabatur quotidie splendide, post mortuus & in tantam venit penuriam, ut paxillo aquæ indigeret, qua ardentem ignem refrigeraret. Græci Auctor apud* Lipp. d *Somnium redundantiæ secularis perpetuum esse non potest, sed erit tempus, quo hic dura fames succedet.* S. Ambros.

SEDE-LEERINGE.

Dat alle verganckelycke dinghen niet anders en syn als enckele droomen.

DE droomen worden den meederen deel valsch bevonden, ten minsten sy syn seer onseker, volghens het seggen van den *Ecclesiasticus* met dese woorden: *Multos errare fecerunt somnia*. De droomen hebbender veele doen dolen. Ende al is het saecke datter sommige droomen van voorspoedt, by geval, ofte door Godts bestieren somtydts wel uytvallen, droomen syn evenwel droomen, want alle werelsch geluck comt ten lesten te vergaen, ende seer dickwils al vroegher alsmen gemeynt hadde, soo datmen met de waerheydt magh segghen, dat alle tydelycke dinghen maer droomen en syn. *Bona omnia sunt mera somnia*. Dat is.

Het werelsch goedt, en datmen siet,
Is maer een droom, en anders niet.

Dat heeftmen genoegh gesien in den droom van den Coninck *Pharao*: het eerste deel van de 7. vette koeyen, ende van de 7. volle coorn-aeyers scheen voordeeligh ende geluckigh te wesen, maer het tweede deel van de 7. maghere koeyen ende van de 7. dunne, ende versenghde aeyers was droef ende beclaegelyck; de welcke te kennen gaeven eenen volghenden hongher, groot gebreck, ende aermoede. Naer de waerheydt gesproken, wat syn alle wereldtsche goederen, ryckdommen eere ende glorie, als eenen droom, de welcke allegaeder daer naer syn verdwenen? Den [a] *H. Augustinus* schryvende op dese woorden: *Si dedero somnum oculis meis*. Ist dat ick myne ooghen slaep geve, spreckt aldus: Alle de gelucken des wereldts syn als droomen van de slaepende menschen. Gelyck iemandt in synen droom groote schatten siende in syne handen als dan sich houdt voor een geluckigh man, ende wacker wordende sich sonder die bevindt; soo gaet het met de ydelheden des wereldts: in de welcke sommige hunne genoechte vindende, hebben wel die vreught, maer alles als in eenen droom, want het haest sal voor by syn.

Den *H. Vader* spreckt gelyck [b] *David*: Sy hebben hunnen slaep geslapen, seght hy, ende alle de mannen der ryckdommen en hebben niet het minste gevonden in hunne handen.

Den Propheet [c] *Isaias* maeckt oock mentie van eenen, den welcken droomde, dat hy sat aen eene wel opgeditste tafel wel etende ende drinckende maer daer naer wacker geworden synde vondt syn sel-

a *Omnes istæ felicitates seculi, quæ videntur, somnia sunt dormientium: & quomodo, qui videt thesauros in somnis, dormiens dives est, sed vigilabit & pauper erit. Sic omnia ista vana hujus seculi, de quibus homines gaudent in somnio & invenient somnia illa fuisse & transiisse, sicut dicit Scriptura.* S. Aug. *in Psal.* n. 131.

b *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Psal. 75.

ven heel hongerigh ende dorstigh, in synen droom seer bedrogen.

Laet ons eens hooren het ghene den [a] *H. Augustinus* schryft uytleggende den 17. Psalm: Daer was, seght hy, eenen armen slechten mensch, die geen stroy en hadde, om te rusten, desen droomende van het gemackelyck slaepen van groote heeren, meynde oock dat hy sliep ende ruste in een costelyck ende sacht bedde, maer buyten synen slaep vondt hy sich liggen op de bloote aerde, want hy uyt armoede geen bedde en hadde.

Dan gaet den H. Vader voort, om te betoonen, dat alle de goederen deser wereldt gelyck syn aen eenen soodanighen droom: dit syn de woorden van den H. Vader. Soodanige, seght hy, syn sommige menschen: sy syn gecomen in dit leven, ende door hunne begeerlyckheden tot het verganckelyck goedt ende lusten, sy syn in slaep gevallen, de ryckdommen syn hun aengecomen, met eere ende genochte, ende syn haest als eenen droom vergaen.

Hier comt te passe het geval van eenen aermen dronckaert, den welcken *Philippus Bonus* Graeve van *Vlanderen* in eenen duysteren avondt op de straet vondt liggen in het slyck: Hy dede hem uyt eene clucht opnemen ende draeghen in syn paleys, ende daer wel afgekuyst met eerlycke cleederen leggen als slaepende in een kostelyck bedde; 's anderdaeghs wacker geworden synde vondt sich tusschen de hovelinghen ende pagien die den Prins goeden morghen quaemen wenschen, den armen mensch en wiste niet wat peysen, hy meynde by syn selven, dat het eenen droom was, gelyck het sedelyck sprekende maer en was, gemerckt dat alle die eere met alle die groetenissen, hofsche wandelinghen, ende princelycke onthaelinghen aen de tafel, wel haest gepasseert waeren als eenen droom; als hy nu wederom door het goedt onthaelen droncken gemaeckt was ende geleydt op de selve plaetse, smorgens wacker geworden synde en liet sich niet anders voorstaen, als dat alles maer en was geweest eenen enckelen droom.

Ende voorwaer men moet alle soodaenighe ydelheydt van eere, genoechte, ende ryckdommen niet als eenen droom noemen, die haest gepasseert is.

Men soude moghen segghen met eenen [b] *Treffelycken* schryver, dat dese wereldt gelyck een huys is, oft hof van droomen, syn ooghmerck nemende op de woorden van den *H. Ambrosius* seggende, dat den handel van dese wereldt maer eenen droom ofte slaep en is, in den welcken men geduerelyck veele veranderinghen siet, geensins vast ende gestaedigh, maer als eenen droom van eenen slaependen mensch, ende daernaer voeght hyer noch by dese grondige woorden: Alle menschens hope ende betrouwen is ydel in dese wereldt, de welcke

a *Sic somniat esuriens & commedit, cum autem fuerit expergefactus vacua est anima ipsius. Ita sicut sitiens bibit, & postquam fuerit expergefactus lassus adhuc sitit, & anima ejus vacua est.* Isaiæ. 29. 8. *In somnio vidit se jacentē in lecto eburneo vel aureo, & in plumis aureis altius exstractis. Quamdiu dormit bene dormit, & evigilans invenit se jacere in duro, in quo illum somnus tenuerat. Tales sunt & isti: venerunt in hanc vitam, & per cupiditates temporales obdormierunt, exceperunt eos divitiæ, & vanæ pompæ volaticæ & trãsierunt.* S. Aug. *in Psal.* 17.

b *Potest vocari sic mundus regia sõniorum.* Bonartius. *loco notato.*

welcke evenwel hun laeten voorſtaen, dat de wereliſche dinghen geluckigh ende voorſpoedigh ſyn, de welcke nochtans ſoo onſtandtvaſtigh ende als niet en ſyn; want alle de aerdtſche dinghen ſyn eygentlyck maer enckele ſchadüen, de welcke in den droom ons aencomen, ende corts daernaer vergaen; het ſcheynt, datmenſe beſat, ende ſy waeren verdwenen.

Ick magh vry, ende metter waerheydt bybrenghen het ghene ſeght diën vermaerden Poët den E. P. *Adrianus Poirters* in ſynen boeck genoemt de *Ydelheydt* des wereldts, den welcken hy in het licht heeft gegeven voor *het Maſket* van de wereldt. Hy ſpreckt aldus:

't Is min als eenen droom, daer ghy u in verheught,
Al datter wordt verbeeldt, en is geen vaſte vreught.

Het heeft gebleken in alle tyden, dat allen wereliſchen voorſpoedt van eere van hooghen ſtaet, van ryckdommen ende andere ſoo daenige voordeelen als eenen droom haeſt gepaſſeert ſyn: Voor eerſt *Abimelech* den ſone van *Gedeon*, die naer de doodt ſyns vaders gecoſen was, om het volck te regeren ofte te beſtieren, ende die alle ſyne broeders hadde doen dooden, om ſyne regeringe te verſekeren, wierdt in de ſtadt *Thebes*, die hy belegert hadde, van eene vrouwe uyt eenen toorn, wiëns inganck hy meynde in brandt te ſteken, met een ſtuck van eenen molen-ſteen ſyn hooft gecloven.

Slaet oock uwe ooghen op diën ongeluckighen *Abſolon* wederſpannigh aen ſynen goeden vader *David*, den welcken hy van ſyne croone wilde berooven. Hy hadde ſich uytgegeven voor Coninck; maer hoe cort was ſyn ryck? tot dat hy met ſyn hayr aen de tacken van eenen boom bleef vaſt hanghen, ende van *Joab* met drye lancien wierdt doorſteken.

Wat ſal ick ſegghen van die booſe Coninginne *Athalia?* de welcke naer de doodt van haeren ſone *Ochoſias* Coninck van *Juda*, dede vermoorden alle de ſonen van haeren man, om ſelf te regeren ofte te heerſchappen, maer naer het ſeſde jaer haers bevel, wierdt op het onverwachts door laſt van den opper-Prieſter *Joiada* buyten den tempel vermoordt, als ſy wilde beletten, dat haeren jonghen neve *Joas*, die in den tempel was verborghen geweeſt, tot Coninck ſoude geſtelt ende aengenomen worden.

Het ſelve ſietmen in den hooveerdighen *Aman*, die aen de galghe, die hy voor *Mardochæus* hadde doen oprechten, om dat hy hem geene eerbiedinge en wilde betoonen, door het gebodt van den Coninck *Aſſuerus* wierdt opgehanghen.

Ick laete daer, hoe dat *Crœſus* eenen alder-ryckſten Coninck als hy het ryck van *Perſien* wilde gaen uytroeyen ende te niet doen,

niet alleenelyck syn ryck verloren en heeft, maer is oock in peryckel geweest van in het vier geworpen ende verbrandt te worden.

Hoe haest en is oock de opperste eere van *Sejanus* niet vergaen? Hy was den eersten Minister van den Keyser *Tiberius*, die self gelyck Keyser was, den welcken den Keyser oock noemde den appel van syne ooghen: maer hoe onverwachts en is de vriendtschap des Keysers niet verandert! een briefken van den Keyser aen den Raedt gesonden was genoegh, om *Sejanus* met heel syn huysgesin van des Keysers genaede, jae van syn leven te berooven.

De veranderinge van staet om van meer andere te swyghen, vinde ick oock geweest te hebben in den Hertogh *de Luna*: Desen by den *Coninck* van *Spagnien* synde in het meeste aensien ende auctoriteyt, bestierende alle de gewightighste saecken van het ryck, als hy het minste meynde, valt uyt de gratie des Coninckx, ende verliest syn hooft; wiens doodt lichaem op het schavot drye daghen bleef liggen met een houte schoteltien, om te vergaederen het ghene noodigh soude syn, om het lichaem te begraeven.

Alle dese verganckelycke, ende corte droomen van hooghe staeten, van eere ende glorie met alle de ydelheden des weereldts syn ons seer levendigh voorgestelt van eenen Edelman met naeme *Jacoponus*: Desen verstaen hebbende, dat syne lieve huysvrouwe in een schouwspel nevens veele andere dames van eenen hooghen theater was neder gevallen, de welcke hy corts daernaer sagh sterven, keerde terstondt syn herte tot Godt, verliet met de naeste gelegentheydt de bedriegelycke ende ydele wereldt, gaende in de Orden van den *H. Franciscus* in het jaer ons heeren 1304. als wanneer hy in de latynsche taele maeckte dit volgende godtvruchtigh dicht van de ydelheydt des wereldts, het welck ick daernaer tot gerief van den keurighen leser in onse neder-duydtsche taele ende in het rym sal trachten over te stellen:

Soo begint het latynsch dicht.

Cur mundus militat sub vanâ gloriâ?
Cujus prosperitas est transitoria.
Tam cito labitur ejus potentia,
Quam vasa figuli, quæ sunt fragilia.
Plus fido litteris scriptis in glacie,
Quam mundi fragilis vanæ fallaciæ.
Fallax in præmiis virtutis specie,
Quæ numquam habuit tempus fiduciæ.
Magis credendum est viris fallacibus,
Quam mundi miseris fragilitatibus.

Fal-

Falsus in somniis & voluptatibus,
Falsus in studiis & vanitatibus.
Dic, ubi Salomon *olim tam nobilis?*
Dic, ubi Samson *dux invincibilis?*
Vel pulcher Absolon *vultu mirabilis?*
Vel dulcis Jonathas *multum amabilis?*
Quo Cæsar *abiit celsus imperio?*
Vel dives Epulo *totus in prandio?*
Dic, ubi Tullius *clarus eloquio?*
Vel Aristoteles *summus ingenio?*
Tot clari Principes, tot Regum spatia,
Tot sceptra Principum, tot ora fortia.
Tot mundi Præsides, tanta potentia,
In ictu oculi clauduntur omnia.
Quam breve festum est hæc mundi gloria!
Ut umbra volucris sic ejus gaudia,
Quæ nobis subtrahunt æterna præmia,
Et ducunt hominem ad dura devia.
O esca vermium! ô massa pulveris!
O ros! ô vanitas cur sic extolleris?
Ignoras penitus utrum cras vixeris,
Fac bonum omnibus, tam diu quam poteris.
Hæc mundi gloria quæ magni penditur,
Sacris in litteris flos fœni dicitur.
Et leve folium, quod vento rapitur,
Sic vita hominum hac viâ tollitur.
Nil tuum dixeris, quod potes perdere.
Quod mundus tribuit, intendit rapere.
Superna cogita, cor sit in æthere.
Felix, qui potuit mundum contemnere.

Dus hebbe ick het getracht in een duytsch rym over te stellen.

O wereldts ydelheydt! wie sal op u betrouwen?
Die soo veel menschen brenght in soo een droevigh rouwen.
't Is maer een valschen schyn, datmen op d' aerde siet;
Haer voorspoedt is bedrogh, verdriet, en anders niet.
Wat sal ick van haer macht met al haer wercken spreken.
Die als een aerden vat in stucken comt te breken,
Als men het minste meynt, dan berst het in de handt,
Dus valt een machtigh heer van 't hooghsten in het sandt.
Wat brooser als het ys, en dat daer is geschreven;
Al staen de letters schoon, volmaeckt, en wel gedreven;

Nochtans ick min betrouw op 's wereldts dobbelheydt
Valsch in den schyn der deught, en in haer soet beleydt;
Voorwaer ick min betrouw op dobbel valsche menschen
Als op het werelsch goedt met al haer soete wenschen.
De aerd' is als een droom van lust en vroylyckheydt,
Gelyck men wordt gewaer, 't is niet als ydelheydt.
Waer is nu Salomon *hier voortydts soo verheven?*
En waer is Samson *nu met al syn macht gebleven?*
Waer is oock Absolon *den schoonsten diemen vondt?*
Waer Jonathas, *die 't hert van* David *hadt gewondt?*
Segg', waermen Cæsar *vindt, dien cloecken heldt van Roomen?*
Syn daeden, lof, en eer syn niet als enckel droomen.
Waer is de spys en dranck van dien Rycken *wreck?*
Die nu niet anders smaeckt, als solpher, vier en peck.
Waer is nu Cicero *soo wonder in het spreken?*
By wiens welsprekentheydt geen tongh wierdt vergeleken.
Waer Aristoteles *den wysten in verstandt?*
Eylaes! sy syn voorby en meest al in den brandt!
Al datter cleyn of groot op d' aerde comt verschynen,
Oock op een ooghenblick men siet het haest verdwynen.
Soo menigh edel Prins, met landen, staet, en macht,
En menschen vol verstandt syn al te niet gebracht.
Hoe cort is 's wereldts lust! het eyndt een treurigh lyden,
Gelyck de schad'we vliedt, soo gaet het met 't verblyden.
De valsche wereldts vreught berooft ons van Godts loon,
En leydt ons uyt den wegh al verr' van d' hemels croon.
O stanck? ô wormen aes! verworpen hoop der eerden!
O dauw! ô enk'len niet, ô slyck van geender weerden!
Hoe syt ghy soo verwaent? wat soeckt ghy d' ydelheydt?
Ey dwinght u trots gemoedt vol van hooveerdigheyt.
Weet ghy, of u de son van morghen sal bestraelen?
U siel can oock van daegh naer d' helle neder daelen.
Doet deught aen ieder een, soo lanck ghy hier noch leeft,
Op dat u Godt den loon naer uwe wercken geeft.
Wat is des wereldts lof, die ghy soo hoogh wildt prysen?
Niet als een bloem van 't veldt die corts daernaer gaet rysen?
Gelyckmen dagh'lyckx siet, de bloem wel haest vergaet,
Soo ist met 's wereldts goedt, met glory, eer, en staet.
Dat ghy eens derven moet, wildt u niet eyghen maecken,
Verfoeyt des wereldts geest, veracht de aerdtsche saecken,
Al dat u d' aerde jont, strax u daer van berooft,
Ghy u bedroghen vindt, eer ghy het hadt gelooft.

Stelt

Stelt liever gansch u hert op Godt met al u sinnen,
En wildt, dat eeuwigh is, voor goedt eens gaen beminnen.
Geluckigh is den mensch, die 's wereldts goedt veracht,
En Godt alleen maer soeckt, en naer den hemel tracht.

J*Acoponus* diën grooten dienaer Godts hadde het ten lesten wel gevat, dat alle goederen des wereldts edeldom, genoeghten, ende hooghe staeten niet anders en syn als eenen enckelen droom, altydts uytcomende op eenen niet, ende verdriet. In al het ghene, datmen verwacht en hopt te genieten, wordtmen oock seer dickwils bedroghen, ende het ghene men besit, vroegher alsmen meynt, heeft oock syn eynde.

Ick sluyte met den [a] *H. Ambrosius*: Alle hopen van de menschen deser wereldt, seght hy, syn teenemael ydel ende onseker, de welcke meynen, dat de dinghen, die verachtelyck syn, in haer selve van eenige weerde syn. Hy gaet daernaer aldus voort: De ydele dinghen worden ons voorgestelt als in eenen slaep ende droom, sy comen ons aen, ende gaen voorby, sy verdwynen allenskens, ende men heeftse geensins vast, alsmen die meynde te besitten.

Wy moeten dan met reden seggen, dat alle de wereldtsche goederen voorby gaen als eenen droom. Soo passeert de glorie des wereldts. *Sic transit gloria mundi.*

Soo gaet voor by de vriendtschap met de menschen, van daghe vriendt, morghen vyandt; soo passeert allen voorspoedt ende blydtschap. De vreught van eenen geveynsden, die sich voor bly wildt uytgeven, vlieght wech gelyck eenen droom, ende passeert als een gesicht des nachts, seght den Propheet [b] *Job*.

Van alle dese verganckelycke dinghen en isser niet als schande ende smerte te verwachten sonder eenige winst ende profyt, seght voor het lest, den [c] *H. Ambrosius*, dit is alleen eene waerachtige winste, van de welcke men can verhopen een altydt duerende profyt ende loon van de eeuwige ruste.

Laet ons nu keeren tot *Joseph*, den welcken alle de droomen van *Pharao* wel uytgeleydt hebbende, ende naer allen synen teghenspoedt ende vervolginghen ten lesten gecomen is tot grooten voorspoedt, grootachtinge ende eere, de welcke hem den wegh baenden tot een Coninx geluck ende opperste glorie, gelyck [illegible] gende capittel breeder sullen bemercken.

a *Vanæ spes hominum in hoc sæculo, qui ea quæ non sunt, tamquã ea quæ sunt, arbitrentur. Inanes & vanæ rerum species tamquam in somnio venerunt, abierunt, & evanuerunt circumfusæ, teneri videntur & non tenentur.* S. Ambros.

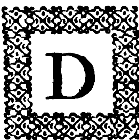
b *Gaudium hypocritæ ad instar puncti, velut somnium avolans ... & sicut visio nocturna.* Iob. 20. 5. & 8.

c *Caduca hæc omnia cum damno sine lucro. Illud solum est lucrum, ubi fructus perpetuus, ubi æterna merces quietis.* S Amb.

II. CAP.

II. CAPITTEL.

Ioseph de droomen van Pharao uytgeleydt hebbende, ende aen den Coninck raedt gegeven van in heel Egypten veel graenen te coopen, wordt van hem onder-Coninck gestelt van Egypten.

En aenstaenden triomph ende glorie van de goddelycke *Voorsienigheydt* salmen haest gaen sien in *Joseph*, den welcken sy naer al syn lyden, ende tegenspoedt gestelt hadde te verheffen.

De goede ende quaede fortune en hadde hier geene plaetse, van de welcke de blinde Heydenen dickwils hebben gesproken, die geene de minste kennisse en hadden van de *Voorsienigheydt* Godts.

Laet ons een woordt van die *Fortune* hooren, eer wy spreken sullen van *Joseph*: De Heydensche Philosophen eerden de *Fortune* als eene *Godinne*, die schilderende met vleugels aen de voeten, vliegende boven eenen cleynen bol, in den welcken het leven en de doodt, de plaetsen ende tyden des jaers, met een woordt, heel de ongestadighe veranderinge van de nature haer beletteden vast te blyven staen: sy hadde voorts als een vloers voor de ooghen, om niet te sien haer veranderlyck ende stuer gesicht. Haer hayr in clissen gevlochten was van vooren afhangende tot op haer voorhooft, datmense gelooven mocht van achter kael te wesen. Haer oppercleedt was van eene fyne vliegende stoffe, op haeren riem waeren te lesen verscheyde cyfer letters soo onder een gemenght, datmense niet wel onderkennen en konde, het welck oock paste op haere woorden, gesten ende handelinge, niet anders synde als verholentheden ende twyfelachtigheden. In het cort geseydt: Al dat sy hadde, dede, ende seyde, en was niet ander als eene verwerde saecke van ongestaedigheydt ende trouwloosheydt.

Daer van quam het, dat alle de ghene, die op de *Fortune* te veel betrouwden hun selven daer naer bedroghen vonden, ende te vergeefs beclaeghden.

Dat was de *Fortune* van de blinde Heydenen, ende nu oock somtydts van veele werelsche menschen, die in hun affeiren volgens hunne wysheydt, ende vernuftheydt sonder hunnen toevlucht tot Godt te nemen, onvoorsichtelyck voortgaen.

Soo spreckter van den [a] H. Pius Paus, seggende, dat alle dinghen in dese wereldt van de menschen gelyck by geval gehandelt worden.

[a] *Ut in sæculari ludo nunc huc transeunt, nunc referuntur illuc.* S. Pius Papa. ep. 14.

Phi-

Philo a diën hebreeuschen schryver seght, dat sommige menschen willen opclimmen als lanx eene leeder, van de welcke sy evenwel moeten afcomen. Daer synder oock sommige, seght hy, die hun selven geluckigh houden met te verschynen in hunnen verheven staet, welckers eynde gemeenelyck ongeluckigh comt te wesen.

Het is genoegh aen andere, als sy maer eenen goeden windt hebben, om uyt de haeve te vaeren, maer die daernaer schip-braeck lyden.

Dit syn de oeffeninghen, het spel, ende uytvallen van de *Fortune*, in de welcke sy meynden vast te staen. Men climt op, om vernedert te worden. *Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant*. Men wilt sich doen sien, om te vergaen, men wilt gaen vaeren, om teghen een clip te stooten en te verdrinckẽ. Wat meerder dwaesheydt ende verblindtheydt.

Heel anders is het in de schickinge *Godts* aengaende de menschen, alles is daer vast ende gestadigh, Godts weegh-schaele is rechtveerdigh, syn aensien is vriendelyck, syne schriften syn claer, ende syne soete en vaderlycke *Voorsienigheydt* en heeft geen bedrogh in, noch vreeselyck geval.

Als den *Voorsienighen* Godt de menschen wat oeffent met eenighen teghenspoedt, het en geschiedt maer tot hun goedt, als hy hun veroodtmoedight, het is om hun te verheffen. Het is genoegh, dat Godts soete *Voorsienigheydt* de menschen bestiert, om wel uyt te comen, ende in eene geruste haeve te geraecken.

Om nu tot *Joseph* te comen, siet diën *Voorsienighen* Godt heeft diën onnooselen jongelinck geleydt door haet ende nydt van syne onbermhertige broeders, ende andere moeyelyckheden, gelyck wy te vooren gehoort hebben. Wie soude oyt gedacht hebben, dat hy soude gecomen hebben tot by den throon van *Pharao*, om te worden den eersten Prins van syn ryck? Evenwel den b Coninck laet hem voorstaen, oock naer het oordeel van alle syne hovelinghen, datter niemandt bequaemer en was, om onder-Coninck te wesen.

Voor eerst *Pharao* was gewonnen, door het aensien van *Joseph*, die syne droomen soo wyselyck ende geluckelyck hadde uytgeleydt, oock merckende dat Godt sprack door synen mondt; daerom stelde hy by syn selven, te volghen al het ghene, dat *Joseph* geoordeelt hadde, noodigh te wesen tot het welvaeren van syn Ryck. Hierom dan sich keerende tot *Joseph* sprack hem aen met dese woorden: Lieven jongelinck ick en moet niemandt verre gaen soecken, om neffens my myn Ryck te bestieren; den hemel heeft u daer toe geschickt. De versekeringe, die ick hebbe, dat desen keus goedt ende geluckigh sal wesen, is de goedtheydt ende voorsichtigheydt, die ick in u gemerckt hebbe; hebt dan eene volle macht over heel myn huys, bestiert myn Ryck, ende gebruyckt in alles myne volle macht. Waer naer den Coninck hem gaf den rinck, die hy aen de hadt hadde, oock be-

a *Res humanae naturalem scala habent imaginem.* Philo Iudaeus. *L. de somniis apud Erasm.*

b *Placuit Pharaoni consilium & cunctis ministris ejus, locutusque est ad eos: Num invenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph Quia ostendit tibi Deus omnia quae locutus es, tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, uno tantum regni solio te praecedam* Gen. 40. 41.

Tulitque annulum de manu sua & dedit eum in manus ejus, vestivitq; eum stolâ byssynâ, & collo torquem aureã circumposuit. v. 42.

[a] belastende, dat men hem costelyck soude cleeden; hy dede hem oock selfs aen, eenen gouden hals-bandt. Dit waeren de eerste jonsten van *Pharao*, ende claere teeckens van de Goddelycke *Voorsienigheydt*, die het al heeft verandert, syne banden in hals-cieraet, syne boeyen in goude keten nen; ende syn costelyck cleedt heeft op eenen ooghenblick bedeckt alle de ongevallen ende verachtingen van syn voorgaende leven.

Maer dit en was noch niet genoegh, hy moest noch meer bekent worden: het landt van *Egypten* moest noch weten, dat hy van den Coninck *Pharao* gestelt was als onder-Coninck van heel syn ryck: *a Pharao* dan doet hem opclimmen op synen tweeden triomph-waghen, als wanneer den uytroeper riep, dat sy alle hunne knien voor hem booghen souden, en weten dat hy was gemaeckt den oppersten Prins van heel *Egypten*.

Hy wordt dan voortgeleydt met pracht ende luyster van eenen Coninck. *Pharao* self vondt sich by het volck, alles toestemmende, ende bevestigende de macht, die hy hem gegeven hadde. Hy gaf hem daernaer oock den naem van *b* saligh-maecker ofte bewaerder van de wereldt, eenen tytel, die Godt ende eenen Coninck magh voeren.

Wie en sal hier niet verwonderen die verholen wercken van de Goddelycke *Voorsienigheydt* in alle dese bestieringe van Joseph? Hoorter van spreken dien vermaerden *c Philo* in syne historie van *Joseph*: Wie soude verwacht hebben, seght hy, dat *Joseph* binnen den tydt van eenen dagh van eene slaeve soude geworden hebben eenen grooten heer, van eenen gevanghen &c. onder-Coninck, ende dat hy in de plaetse van eenen kercker soude woonen in een Coninx huys; eene uytterste schande soo verkeert synde in eene alder-meeste glorie: dit alles is nochtans geschiedt, seght *Philo*, ende dickmaels sal het noch geschieden, als het Godt gelieven sal, alser in eenen verdruckten ende deughdelycken mensch maer een vierigh vonxken en schuylt van waerachtige deught, die daernaer met gelegentheydt eenen meerderen glans ende luyster sal geven. Soo spreken oock den *H. Chrysostomus* ende den Abt *Rupertus*, welckers woorden ick daer sal laeten.

d Joseph dan soo langhen tydt, van het sesthiende jaer syns jonckheydt tot het dertighste van Godt geoeffent, ende lanx alle de trappen van deughden opgeclommen synde, hadde nu tot loon van syne verduldigheydt ende standtvastigheydt becomen eene Coninckłycke weerdigheydt. Als wanneer hy, gelyck *Moyses* seght, begon te doorreysen de landen synder regeeringe.

Den Bisschop *e Tostatus* leght het aldus wat breeder uyt: Hy doorreysde heel *Egypten*, om oversten ende bevel-hebbers te stellen in alle de steden, ende de vruchten te doen vergaederen, ende om te soecken de bequaemste plaetsen tot bewaerenisse der selve.

a *Fecitque eum ascendere super currum suum secundum clamante praecone, ut omnes coram eo genu flecterent, & praepositum esse scirent universae terrae Aegypti. v. 43.*

b *Et vocavit eum linguâ Aegyptiacâ salvatorem mundi. v. 45.*

c *Quis expectasset intra unam diem è servo dominum, è vincto praestantissimum, è carcerarii vicario Proregem fieri, & regiam inhabitare domum pro carcere, extremâ ignominiâ versâ in honorem maximum. Facta tamen sunt hae, & fient saepius, quando Deo placuerit, modo subsit aliqua scintilla probitatis in animo, quam ne esse est per occasionem exardescere* Philo de Joseph.

d *Triginta erat annorum quando stetit in conspectu Regis, & circuivit omnem regionem Aegyp-*

Philo voeghter noch by, dat hy van een ieder op alle plaetsen seer vriendelyck onthaelt wierdt, met geluck-wenschinge over syne verheffinge, de welcke hy oock allegaeder met beleeftheydt beandtwoorde, hunne goedtjonstigheydt oock winnende, waer door een ieder aen *Joseph* betoonde eene soete genegentheydt, besonderlyck, om datmen in syn aensicht bemerckte eene uytstekende vriendelyckheydt ende soetaerdigheydt. Hy vertoonde sich als eenen opstaenden dagheraedt, van alle canten claere straelen uytspreyende van vreught, van hope, van vrede ende soo voorts. Als wanneer hy oock van niemandt en wierdt benydt, maer seer groot geacht ende bemindt om syne oodtmoedigheydt ende goedertierentheydt. Het was eenen gouden tydt, die begon te verschynen. Noyt en saghmen soo groote vruchtbaerheyt ende overvloedigheydt van vruchten op der aerden; want de graenen van terwe diemen vergaederde den tydt van 7. jaeren, waeren menighvuldigh ende ontelbaer, als de sandekens van de zee, gelyck seght de a H. Scrifture.

Men moght alsdan peysen ende seggen, dat het landt van *Egypten* soo schoon, ende overvloedigh in vruchten een aerdts *Paradys* scheen te wesen. Het welck ick hier in een duytsch rymken in het cort sal voorstellen als volght.

gypti. Gen. 41 v. 46.
Totam circuit Ægyptum, ut poneret prepositos in singulis civitatibus ad colligendas fruges, & ut consideraret, quæ erant aptiora loca ad conservationem frugum. Tostat. Episc. Abul.
a *Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenæ maris coæquaretur, & copia mensuram excederet.* Gen. 41. v. 50.
b *Paradisus fuit in terra Eden juxta septuaginta, & ad Orientem. Et videtur fuisse juxta Mesopotamiam, & Armeniam, eo loco, quo confluunt Tygris & Euphrates.* Ita à Lapide in c. 2. Gen

Noyt saghmen schoonder hof als in het landt van b Eden,
't Aerdsch paradys genoemt, daer Tygris *wat beneden*
Met den Euprates *vloeyt, recht in den oosten cant,*
Daer menigh schoone vrucht van Godts handt was geplant.
O wat een soet gesicht is daer voor alle cruyden!
Waer ghy u keeren wilt naer oost, noordt, west en suyden.
't Is lust allom te sien, hoe dat daer alles bloeyt,
En hoe het bly gewas heel op het schoonste groeyt.
Daer sietmen een geley van hoogh opgaende boomen,
En by het gulsigh houdt die claere waters stroomen;
Men siet daer het gewas van-alderhand' coleur,
Alwaer oock wordt verspreyt een aldersoetsten geur.
Dus was 't Egypten *landt met d' aengenaeme vruchten*
Een ander Paradys, *een landt vol van genuchten*
Door Josephs *wys beleydt, maer meest door Godts handt;*
't Was lust te sien 't gewas van heel 't Egypten *landt.*
Men sagh strax op syn tydt de terwe graenen bloeyen.
En door een seghen Godts gewenste vruchten groeyen,
In volle vruchtbaerheydt saghmen de velden staen,
Een ieder was vol vreught, een ieder was voldaen.

 Dies

Dies Joseph *danckte Godt om d' onverdienden seghen.*
En van het sonnelicht, en van een setten reghen,
Dan van den water-stroom van Nilus *heel besproeyt,*
Die recht uyt Paradys *tot in* Egypten *vloeyt.*
Wat heyl! wat groot geluck in datmen sagh geschieden!
O Joseph *heyl het landt u eer en dienst comt bieden:*
Men hoorde t' alle cant, dat Joseph, Joseph *leeft!*
't Is Joseph, *die met Godt ons desen seghen geeft.*

HIer moetmen nu bemercken, dat desen overvloedighen segen besonderlyck voortquam van den goeden raedt van *Joseph*, den welcken hem *Godt* hadde ingegeven:.

Het was oock eene groote wysheydt ende geluck voor *Pharao* dat hy desen raedt van *Joseph* quam te volghen, want in goeden raedt, ofte wyse Raedts-heeren te volghen veel gelegen is, gemerckt dat den raedtsman alleen niet en moet gepresen worden, maer oock die den raedt volghen, gelyck [a] *Lippomanus* seght.

[a] *Laudandus non solum inventor consilii sed æque commendandi, qui acquiescunt sanis consiliis.* Lipp. Episc.

Dit sullen wy in de volgende sede-leeringhe breeder gaen toonen.

SEDE-LEERINGHE.

Van het profyt, geluck ende noodtsaeckelyckheydt van goeden Raedt, ofte goede raedts-mannen.

HEt en is geen cleyn geluck, te hooren goeden raedt, gelyck ick terstondt geseydt hebbe, maer het is grooter wysheydt den selven te volghen.

Men heefter al dickwils gevonden, die goeden raedt gehoort hebbende den selven evenwel hebben veronachtsaemt, maer tot hun groot ongeluck, ende schaede gelyck wy sullen gaen sien: daer-en-tusschen beter heeft gedaen den Coninck *Pharao: Joseph* hadde hem gegeven seer goeden raedt, ende hy heeft dien loffelyck aengenomen tot geluck ende welvaeren van heel syn ryck.

Den [a] *H. Ambrosius* seght, dat *Joseph* met synen goeden raedt den Coninck seer geholpen heeft, jae veel meer, dan of hy hem eene groote somme geldts hadde gegeven, want, seght hy, het geldt hadde wel in den noodt eene stadt connen bewaeren, maer niet by-brenghen sulcke eene overvloedigheydt, ende heel *Egypten* connen voorsien voor haeren noodtdruft van seven jaeren.

Pharao den Coninck en hadde niet weten wat doen teghen den seven

[a] *Quanto utilius Regem Pharaonem Joseph consilio juvit, quam si pecuniam contulisset; pecunia quippe unius civitatis non redemisset ubertatem, sed prospiciens a totius Ægypti per septennium famem repulit.* S.Amb. l.2. offic.c.15.

ven-jaerighen tydt van gebreck, ende uytterften noodt; maer *Joseph* van Godt verlicht heeft'er forghe voor gedraegen. En was den Coninck dan niet ten uytterften geluckigh, volgende den wysen raedt van *Joseph?* fonder twyfel *Joseph* was aen *Pharao* eenen goeden raedts-man; hy hadde voorsien die onvruchtbaerheydt, ende met fynen raedt heeft hy den Coninck met heel fyn Ryck uyt den noodt geholpen. Hy was geweeft voor *Pharao* met al fyn volck eene voorsiende ooghe, gelyck de goede raedts-mannen gehouden worden als de ooghen van de Coningen om dat fy altydt in de ooghen moeten hebben het profyt ende fchaede van hunne heeren, aen de welcke fy eenen voorfichtighen raedt moeten geven.

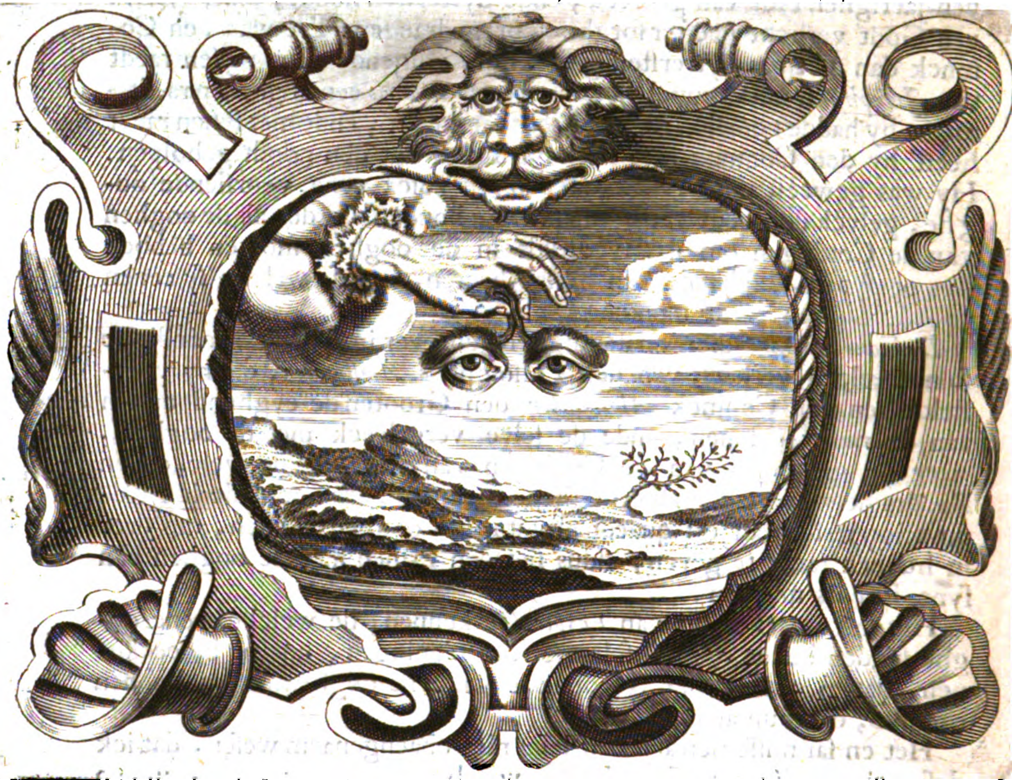
Didacus Savedra diën verftandighen fchryver in fyne ftaet-condighe finne-beelden verhaelt van den Philofoph [a] *Ariftoteles*, dat hy voorftelde aen den Coninck *Alexander* den Grooten de eyghendommen van de raedts-mannen, ende de felve vergeleeck met de ooghen, naer de gewoonte van de Coningen van *Perfien*, de welcke hun Raedts-heeren oock hunne ooghen noemden, als moetende het Coninx intereft goedt oft quaedt altydt in de ooghen hebben, om daer in hunnen raedt te geven; aldus fiet den Prince met de ooghen van fyne Raedts-mannen.

Het felve gaeven die van *Egypten* te kennen, de welcke eene ooghe ftelden boven op den fchepter der Coningen, om te beteeckenen, dat fy ende hunne Raedts-mannen eene ooghe moeten hebben op alles, dat hun aengaet.

Het en fal miffchien aen den lefer niet onaengenaem wefen, dat ick defe gelyckenifie ofte finne-beeldt wat breeder uytlegge ende in een rym-dicht voorftelle met het devies als volght naer de print.

[a] *Principes ac Reges multos fibi oculos faciunt.* Arift. l. 3. Polit. c. 12.

De ooghen vertooghen
Druck of geluck.

Het sinne-beeldt woordt uytgeleydt.

H*Oe wys men sich bedenckt in al syn eyghen saecken,*
Men echter a *faelen can: een ander moet oock waecken*
Voor heyl en ongeval; hoe seer ghy u versint,
Naer u verblindt verstandt u haest bedroghen vindt.
Uw' blinden aerdt-en liefd' sal al de saeck verduyst'ren,
Moet naer een anders raedt, niet naer uws' eyghen luyst'ren;
Midts ghy soo syt verblindt, ghy nimmer wel cont sien;
Volght hier in, syde wys den raedt van ander lien.
Doch hoort een raedts-mans ampt, en 't sinnebeeldt van d' ooghen,
Sy sullen wederzydts malcanders aerdt vertooghen:
Siet, hoe 't gesicht van d' oogh een raedts-man wel verbeeldt,
En d' een op d'anders aerdt seer aerdigh samen speelt:

'*t Ge-*

a *Natura mortalium hoc quoq; nomine prava & sinistra dici potest quod in suo quisq; sit hebetior, quam in alieno.* Curtius. l. 5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ* Prov. 3. 5. *Nemo solus sapit.* Plautus. *Ad res considerandas alios in consilium adhibeamus nobis ipsis diffiden-*

a 't Gesicht haer ver verspreyt met haerder ooghen straelen,
Om hoogh, om leegh, van zydts, of wel naer and're paelen.
Dits oock een raedts-mans werck: dus moet hy 't alle cant
Sich wenden naer syn plicht naer 't een en 't ander landt.
Hy dient syn oogh te slaen op de voorleden tyden
En op die loopt, en volght; dus can syn Prins bevryden
Van menigh ongeval. Dus geeft hy goeden raedt,
En siet, hoe 't lucken magh tot synder heeren baet.
Men sal noch een b verbondt van 't hert met d' ooghen vinden:
Syn samen als een siel of twee die sich beminden;
Als 't hert is vol van vreught, oock d' oogh' is bly gestelt,
Doch soo sy traenen stort, het hert oock lydt geweldt.
Den Raedts-man sal syn Prins oock metter hert beminnen,
En sorghen voor syn huys, met raedt en al syn sinnen,
Dies droef syn om de vrees van 's meesters ongeval,
En om syn groot geluck sich bly oock toonen sal:
D' oogh dit oock eyghen heeft die maghmen nimmer naecken,
Oock self niet met een stroy, noch met den vingher raecken;
c De oogh is al te teer, dies sy haer strax bedeckt,
Iae self haer ooghe scheel terstondt daer over treckt.
Dus moet een raedts-man doen, hoe wys hy ooch moght wesen,
Ervaeren in de wet, in alles onderwesen,
Hy nimmer syn besluyt oyt openbaeren magh,
Noch den geheymen raedt oyt brenghen aen den dagh.
d Voorts dit oock noodigh is; met sorgh hy sich sal wachten
Van alle gift en jonst, sal alle schenck verachten,
Oft anders 't recht dat lydt in 't ghen' hy onderwint:
Voorwaer een gift alleen des menschen oogh verblindt.
Dit is noch voor het lest in d' ooghen te bemercken:
Een samen siende oogh de ander can versterckenn,
Daer d' eene vooren gaet, de ander volghen sal,
Tot meerder troost en rust voor allen ongeval.
e 't Is nut, meer als van een, een wysen raedt t' ontfanghen,
Men anders is bedacht, en met een vrees' bevanghen;

Op

fidentes, quasi minus ad eas despiciendas & dijudicandas idoneis. Arist. *l.* 6. *Ethec.*

a. *Oculus ad res etiam distantes se extendit, ita animo consiliarii observari debet tempus preteritum, praesens & futurum &c. ut de rebus recte statuatur.* Saavedra *in Symbolis politicis de Consilio.*

Consilium quippe est oculus futurorum. Arist. *l.* 3. *Sol. c.* 12.

b *Tanta est oculorum cordisque consensio mutua, ut hujus affectus & passiones mox ad illos quoque diriventur, si triste aliquid sit, oculi madent lacrymis, si contra laeti sunt, & amoeni. Nisi consiliarius intime dilexerit dominum suum, ita ut fortunam ejus adversam aut prosperam quasi suam reputet, aut multum cura aut opera ponet in dandis consiliis.* Idem Saavedra.

c *Non sinunt oculi, ut digitus aliquis se contrectet, tempori abdunt se, & palpebris contegunt Quantumvis intelligens sit & prudens in suis consiliis, si tamen facilis & levis in pandendis secretis, plus nocumenti afferret, quam consiliarius aliquis ignorans & rudis. Nullum est bonum consilium si secretum non maneat.* Idem. d *Adeo puri sunt oculi tamquam ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem admittant, & si quid forte in eos inciderit, mox turbantur, nec quidquam videre possunt. Ita consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere excaecabitur, neque res concipere poterit, pro ut sunt, sed pro ut eas proprii commodi studium illi proposuerit.* Idem. e *Mutuo quoque affectu assistunt oculi sibi invicem, ut si unus in hanc se flectat partem, idem quoque alter faciat, & rerum cognitio tanto certior sit. Hac*

Op twee men meer betrouwt, d' een d' ander comt te baet,
Met een gemeenen raedt men altydt vaster gaet.
Geluckigh was den raedt, die Joseph *hadt gegeven;*
Dies van den Coninck meer voor al de rest verheven;
Al scheen hy maer alleen, en op sich self gegrondt,
't Was echter eenen raedt, die oock in Godt bestondt.
Godts oogh op Joseph *viel met haer verlichte straelen;*
Dus Joseph *met syn raedt wist alles t' achterhaelen*
Tot best van synen Prins, die door veel ooghen sagh;
Dus broght hy Godes *lof, en* Josephs *voor den dagh.*
Godts raedt is boven al. Van Joseph *moetmen leeren*
Sich om een wysen raedt altydt naer Godt *te keeren,*
Dus tot u groot geluck u oogh naer Godt moet slaen;
Met Godt en synen raedt sal 't al ten besten gaen.

mutua concordia & consensio valde in consiliariis est necessaria, quorum cura requirit, ut non solum, quæ sunt sui muneris, attendant gnaviter sed ad ea etiam quæ ad aliorum consilia pertinent.

DIt is maer al te waer, datmen in alle syne beradinghen eerst van Godt moet beginnen, ende geenen raedt noch geven, noch ontfanghen en magh teghen synen goddelycken wille, wantmen anders vreesen moet voor quaede uytcomste.

Godt, gelyck den verduldighen [b] *Job* seyde, verstroyt ende doet te niet den raedt van de boose. Het welck oock was het seggen van den [c] *Wyseman* met dese woorden: Daer en is geene wysheydt, nochte voorsichtigheydt, daer en is geenen raedt teghen den Heer.

Men moet dan Godt ende syne wet eerst voor ooghen hebben, ende overdencken, of dit ampt, dit officie, desen coophandel, oft iet anders met Godt en syne geboden wel over een comt, want ist dat het strydt teghen den goddelycken wille, het sal ten lesten sekerlyck quaelyck uytvallen, men moet in alle syne affairen Godt eerst te raede gaen, soo sal het geschieden, dat Godt voor ons sal sorghen, ende ons in alles eenen geluckighen uytval verleenen.

Wy moghen nochtans van andere godtvruchtige ende wyse mannen raedt vraeghen, het welcke Godt selve raedt by synen [d] *Ecclesiasticus* met dese woorden: Sone en doet niet sonder raedt, ende het en sal u daernaer, als het gedaen is, niet berouwen.

Den [e] *H. Dionysius Areopagita* leght dit aldus seer wel uyt: Dat gy niet aen en gaet, het welck van groot gevolgh ende gewicht is, sonder raedt met andere te nemen, ende sonder te vooren aengeroepen te hebben den goddelycken bystandt.

De *Heydensche Philosophen* waeren oock van gevoelen, datmen oock geenen raedt en mocht nemen sonder het aenroepen der *Goden*.

Hier om was het, dat den wysen *Plato* seyde, dat de bereydinge ende den raedt eene goddelycke saecke was.

a *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.* Iob. 5. v. 13.
b *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.* Prov. 21. 30.
c *Sine consilio nihil facias, & post factum non pænitebis.* Eccl. 32. v. 24.
d *Nihil magnum aut arduum aggredere nisi prævia deliberatione vel consilio habito cum aliis, & sine invocatione divini auxilii.* S. Dion. Areopag.
e *Consilium res quædam divina est.* Plato.

Daer

Daer en boven naer het segghen van eenen vermaerden *a* uytleggher van de H. Schrifture, Godt heeft soo gestelt: op datter niemant, als hy in alles wel ervaren soude syn, de andere en soude verachten, maer sich liever aen een ander onderworpende synen raedt ende hulpe soude versoecken.

Het is de pyne weerdt, hier van te hooren spreken den *b* *H. Basilius* den grooten schryvende op de prophetie van *Isaias*: Den wysen raedt, seght hy, is eene heylige saecke, eene vereeninghe van verscheyde willen, eene vrucht van liefde, ende een teecken van oodtmoedigheydt, ter contrarien het is een onverdraegelyck teecken van hooverdigheydt, alsmen sich laet voorstaen, datmen niemandt anders raedt van doen en heeft, als ofmen door syn eyghen raedt alleen al het beste soude connen stellen; eenen raedt te ontfanghen van een wys en godtvruchtigh man, en is geen weldaedt van een cleyn gewicht ende weerde. Oock eenen Oversten moet geerne een anders raedt hooren, seght den *b* *H. Bonaventura*, ende den selven ootmoedelyck vraegen, in het welck een dry-dobbel profyt gelegen is:

Ten eersten; als de andere souden geraedigh vinden het ghene hy goedt vindt, hy sal geruster syn, om niet bedroghen te worden.

Ten tweeden, al dat hy sal gedaen hebben volgens den raedt van andere wyse mannen is dat het anders uytvalt, het sal hem min opgeleydt worden, dan of hy synen eyghen sin ende raedt alleen hadde gevolght.

Ten derden, die raedt vraeght uyt verdiensten van syne ootmoedigheydt sal dickwils van Godt verlicht worden, om kennisse te cryghen van het ghene hy door syn selven ofte door een ander niet en soude verstaen hebben.

Den *c* *H. Gregorius Paus* bemerckt hier ter contrarie, dat de Oversten, die hun laeten voorstaen dat sy wyser syn als hun ondersaeten, onvoorsichtelycker voortgaen in het ghene sy te doen hebben, verduystert synde van de wolcke van hunne hooveerdigheydt in hunnen hoogheren staet, die daerom van Godt met reden gestraft worden.

Het is dan beter, oock den raedt te volghen van syne onderdaenen, ende van die minder syn van conditie, ofte jongher van jaeren, de welcke dickwils van Godt verlicht en geschickt syn, om goeden raedt te connen geven; gelyck gebleken heeft in den jonghen ende verworpen jongelinck *Joseph*, die oock eene vremde slave was, jae selfs van overspel beticht, ende daerom in den kercker geworpen, ende nu versch daer uyt geroepen. Hoe voorsichtigh was hier in, den Coninck *Pharao* met syne hovelinghen, den welcken niet en sach, van wien den raedt quam, maer alleen op den inhoudt van *Josephs* raedt syn ooghmerck nemende, den welcken hy oordeelde heel goedt

a *Deus sic constituit, ne, si quis rebus omnibus instructus sit, alios contemnat, sed potius inopiam suam agnoscens, se submittat, aliorumq; consilium & auxilium imploret.* Bonart. *in Ecclesiast.* c. 32. v. 24.

b *Sacra quædam res est consilium, unio voluntatum, fructus dilectionis, humilitatis insigne. E contrario intollerabilis superbiæ est argumentum, se nullius auxilio egere, sed sibi uni attentum esse, quasi solus possit sine consilio decernere quæ optima sunt, non exigui momenti beneficium est, quod à benevolo consule amet consilium.* S. Bas. Magn. *in Isaiam. c.* 1. *v.* 26.

b *Rectori cautum, consilium libenter audire, & humiliter quærere, in hoc triplex utilitas consistit. 1. Si alii idem sentirēt, quod*

ende &

ende voorsichtigh te wesen. Soo canmen somtydts uyt een aerde potteken, gelyckmen seght, suyver water drincken: *De urceo pura ebibitur aqua*.

Voorts hier syn noch eenige dinghen te bemercken aengaende de raeden:

Voor eerst naer het oordeel van wyse mannen en maghmen noyt te haestigh syn in den raedt in het werck te stellen, om niet quaelyck uyt te vallen, ende daernaer met schande ende dickwils met schade te moeten seggen dese onvoorsichtige woorden: *Non putabam*: Dit en hadde ick niet gemeent, ick en hadde niet gedacht, dat myne saecke soo quaelyck soude afgeloopen hebben, ick moeste beteren raedt genomen hebben: men moet altydt traegh ende voorsichtigh syn in synen raedt. Daer en is niet schadelycker aen den raedt, als te groote haeste: *Nihil consiliis perniciosius quam celeritas* seght *Titus Livius*. Hoort hier van spreken den Philosoph a *Aristoteles*, ghy moet traegh voortgaen seght hy, in het beraeden, ende aldus uwen raedt genomen hebbende, den selven terstondt in het werck leggen.

Den roomschen Keyser *Titus Vespasianus* sone van *Vespasianus* den Grooten willende een ieder leeren, op wat maniere hy wysen raedt moest nemen, stelde oock voor als een sinne-beeldt daer van, eenen *Dolphyn* gewrongen rondtsom eenen *Ancker*: want eenen ancker een voorbeeldt is van traegheydt, ende den *Dolphyn* gelyck *Aristoteles* seght, is het snelsten onder de visschen in het swemmen. Soo dan den *Ancker* met den *Dolphyn* vervoeght leert ons datmen in den raedt de traegheydt ende de snelheydt moet saemen voeghen.

Daer wordt daer-en-boven in eenen raedts-man noch versocht een goedt leven, want die voor syn selven geene sorge en draeght, hoe sal hy voor een ander sorghen? ende hem goeden raedt connen geven? te meer om dat de sonden syn verstandt verduysteren, soo dat hy niet wel sien en can, ende verstaen, die in sonden leeft.

Den Keyser b *Augustus* schryvende teghen *Marcus Antonius* sprack aldus: Het en can niet geschieden, dat iemandt, die een boos ende schandelyck leven leeft, aen een ander goeden raedt geve, ende iet weerdighs uytwercke.

Sophocles den Sophist seyde het selve in het cort: *improbam in mentem non cadunt consilia*: dat is: In een boos gemoedt en connen geene goede raeden vallen, want, gelyckmen naer het oudt spreeckwoordt seght *Ydele Sinnen, Ydele raeden*, tot schaede ende oneer van een ieder: *Inanium inania consilia*.

Hier comt te passe het ghene den verstandighen Keyser van Roomen c *Julius Cæsar* eens seyde: aldus sprekende: Alle de menschen, die

& ipse, securior erit, quod non decipiatur. 2. Quidquid fecerit cum prudentum consilio, si aliud evenerit contrarium, minus ei poterit imputari, quam si suo tantum sensu id fecisset. 3. quod sæpe in meritum qualitatis talis, Deus det illi agnoscere per se vel alium quod ante non intellexit. S. Bonav.

c *Qui ex eo, quod subditos hi, qui præsunt, minus quam ipsi sint sapientes arbitrantur, plerumque fit, ut rectores minus prudenter ea, quæ agenda sunt, videant, quia nempe eorum oculos ipsa nebula electionis obscurat.* S. Greg. *l.* 52. *moral. c.* 14

a *Deliberandum tarde, & deliberata celeriter agenda sunt* Arist. *l.* 6 *Ethic. c.* 9.

b *Fieri non potest, ut qui probrosam & voluptuariam vi-*

die in twyfelachtige dinghen raedt nemen ende geven, moeten vry syn van haet, van vriendtschap, van gramschap, van medelyden &c het gemoedt, daer de passien tusschen comen, en siet niet. Als ghy het verstandt te werck stelt, het is wel, ist datter geenen ongeregelden drift tusschen en speelt; andersins en canmen niet goedts voortsbrenghen.

Den a *H. Ambrosius* beschryft ons ten uyttersten wel eenen goeden raedts-man: Wilt ghy eenen goeden raedts-man hebben seght hy, dien sult ghy vinden, daer de deught is, ende goedtjonstigheydt. Want wie salder eene claere fonteyne gaen soecken in het slyck? Wie salder willen drincken van een vuyl water? hy gaet noch voort: Salmen dan meynen, datmen ergens iet goedts can uytputten, daer anders niet en is als onkuyscheydt, onmaetigheydt, eene vergaderinge van alle sonden? Wie salmen nuttigh oordeelen voor iemandts anders profyt, daer hy schadelyck is aen syn selven? Wie sal connen dencken, dat diën my in raedt soude te boven gaen die ick van minderen raedt moet oordeelen om syn ongeregelt leven? sal my iemandt bequaem duncken om my raedt te geven, den welcken aen syn selven geenen raedt en heeft gegeven, daer en is noyt iet goedts te verwachten van den raedt van quaede menschen, van de welcke men anders niet en siet, als ongeluck, verdriet, ende verderf.

De boose ende nydige Raedts-heeren hadden geraeden aen den Coninck b *Darius*, dat hy een gebodt soude uytgeven, dat den ghenen, die dertigh daghen lanck van iemandt iet soude versoecken, als van den Coninck alleen, oock niet van Godt, sekerlyck in den kuyl der leeuwen soude geworpen worden. Eenen wreeden ende onrechtveerdighen raedt! door den welcken sy meenden *Daniel* te verderven, ende voor de leeuwen te doen worpen; sy lieten hun voorstaen, dat *Daniel* binnen diën tydt niet en soude gelaeten hebben, synen Godt te aenbidden, gelyck het oock geschiede, ende daerom wierdt hy in den kuyl geworpen, maer *Godt* bewaerde *Daniel* van de leeuwen, ende alle de boose raedts-mannen wierden self naer hun verdiensten in den kuyl gesmeten, ende van de leeuwen, die *Daniel* gespaert hadden, terstondt verscheurt.

Het geschiedt wel somtydts, dat den raedt van de quaede menschen wel uytvalt, maer evenwel, men magh daer op niet betrouwen, noch den selven volghen, den welcken *Godt* daernaer comt omverre te stooten ende te vernietighen tot hun verderf.

Den Raedt van *Achitophel* wierdt soo groot geacht, als of het den raedt *Godts* hadde geweest; hierom was *David* bevreest, om dat *Architophel* nu met synen wederspannighen sone *Absolon* was gevallen, hy badt *Godt*, dat hy synen raedt wilde verydelen: *Infatua quæsumus*

vitam traducit, viro aliquid dignum consulat vel agat. Auguſt. Imp. *contra Marc. Ant. apud Dion. l.* 50.

c *Omnes homines, qui de rebus consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. Haud facile animus verū pervidet, ubi ista deficiunt; ubi intenderis ingenium, valet, si libido non possidet, ubi ea dominatur, animus nihil valet.* Cæsar *apud Saluſt.*

a *In quærendis consiliis plurimum valet vitæ probitas, virtutum prærogativa &c. quis enim in cæno fontem reperit? &c.* S. Ambr. *l.* 2. *officiorum.*

b *Omnis, qui petierit aliquam petitionem à quocumque Deo & homine usque ad 30. dies nisi à te Rex, mittatur in lacum leonum.* Daniel. 6

c *Architophel videns, quod non fuisset.*

Domine consilium Architophel; ende metter daet den raedt wierdt verstroyt, als *Absolon* daer naer den raedt van *Chusai* quam te volghen, waer door hy het ongeluck creegh, van met dry lancien doorsteken te worden, om het welck c *Achitophel* daernaer uyt spyt ende gevoelen, om dat *Absolon* synen raedt niet gevolght en hadde, sich in syn huys quam te verhanghen. Men moet dan altydt den raedt van goede menschen volghen:

set factum cõsilium suum, dispositâ domo suâ suspendio interiit. 2. Reg. 17. v. 23.

Soodanige goede Raedts-mannen syn geweest onsen *Joseph* voor die van *Egypten*, *Moyses* voor de *Israëliten*, *Daniel* voor de *Joden*.

Den a *H. Ambrosius* spreckter van: *Joseph*, seght hy, is profytigh geweest aen heel het landt van *Egypten*, soo dat het geensins en gevoelde de opgecomen onvruchtbaerheydt, jae de andere landen self bystondt.

Daniel geworden synde den opperstenvan des Coninx raedt, heeft voor het teghenwoordigh ende het toecomende sorghe gedraeghen. Wat sal ick segghen van *Moyses?* naer wiëns raedt sich voeghde al het volck van *Israel*, het welck altydt wel luckte.

Men can nu genoegh mercken, datmen alleen den raedt *Godts*, ende van goede menschen moet volghen, gemerckt hy in *Godt* gevestight is, den welcken oock vroegh oft laet eenen geluckighen uytval sal hebben.

Eer ick nu dese sede-lesse eyndige, ick wenste wel, dat alle twyfelachtighe ende bedruckte menschen naer *Godt* hunnen toevlucht oock naemen tot syne Moeder de alderheylighste Maeght *Maria*, die de moeder van goeden raedt genoemt wordt: *Mater boni consilii.*

a *Consilium* Ioseph *Ægypto universæ profuit, ut non sentiret 7. annorum sterilitatem &c.* Daniel *regalium consultorum arbiter factus consiliis emédavit præsentia, annutiavit futura. Quid de* Moyse *loquar? cujus Israel quotidie consilium præstolabatur &c.* S. Ambr. *l.* 2. *offic. c.* 12.

Haeren beminden sone, naer het seggen van de HH. Vaders, heeft aen syne moeder de macht gegeven, om syne hemelsche gaeven ende gratien aen de menschen uyt te deelen de welcke, gelyck den *H. Bernardus* seght, allegader moeten passeeren door de handen van *Maria*. *Nihil nos Deus habere voluit, quod per manus* Mariæ *non transiret*. Sy is de uytdeylster van den goddelycken seghen, ende sy en wenst maer, dat alle twyffelachtige ende bedruckte menschen tot haer om raedt quaemen.

Serm. de vigil. Nativ.

Daer is veel aen geleghen altydt goeden raedt te volghen in saecken van groot gewicht, oock in het aenveerden van eenen staet des levens, die ons met meerdere ruste ende sekerheydt can brenghen tot de saligheydt.

Hier voor moetmen seer besorght syn, ende sich wel beraeden, ende hier toe dickwils raedt vraeghen van de H. Maeght, die eene moeder is van goeden raedt, *Mater boni consilii*, de welcke aengeroepen synde, aen een ieder maer en wenst hier in behulpsaem te wesen.

De

De woorden, die *Rebecca* sprack tot haeren sone *Jacob : Fili mi acquiesce consiliis meis*. Mynen sone volght myne raeden, worden van de HH Vaders toegeeygent aen de H. Maghet, als of sy oock seyde: Comt allegaeder tot my, besonderlyck al ghy noch in sorghe ende twyffel syt, van eenen staet uws levens, ende ick sal u daer in helpen ende bestieren, het welck besonderlyck syne plaetse moet hebben in het beraeden over den werelycken of geestelycken staet.

Gen. 27. v. 8. *Maria est Rebecca nostra, quæ dixit filio suo Jacob: acquiesce consiliis meis.* Richardus. à S. *Laur. parte 3. de laud. D. V. lib. 2.*

Veele menschen jonghmans ende dochters syn hier al te lichtveerdigh, van de welcke hun sommighe comen te begeven ten houwelycken staet alleenlyck, om in alles hunne vryheydt te hebben, buyten den last ende vermaeninghen van hunne ouders ofte oversten. Andere willen trouwen uyt enckele blinde sinnelyckheydt, oock om enckel schoonheydt, om ryckdommen, of om iet sulckx. Maer die houwelycken en lucken gemeenelyck niet, om dat sy geschieden sonder synen toevlucht te nemen tot Godt oft syne H. moeder *Maria*.

Die H. Moeder Godts helpt hier in haere dienaers ende dienaeressen: sy verlicht hun verstandt, sy beweeght ende onsteeckt den wille om hier in wyselyck voort te gaen: soo datmen somtydts te vooren sich geneghen voelde tot de wereldt, daernaer tot Godt ofte *Maria* synen toevlucht genomen hebbende, van sin heel comt te veranderen, ende de wereldt te laeten; ende soo in eenen beteren staet synde geraeckender veele tot de saeligheydt, daer sy anders niet en souden toe gecomen hebben.

Het is bekent uyt het leven van den *H. Thomas van Aquino*, dat hy van de H. Maghet verweckt is geweest tot de Orden van den *H. Dominicus*.

Het selve wordt oock verhaelt in het leven van den salighen *Stanislaus Kostca*, geboren uyt de eerste Princen van Polen, als hy eens in eene doodelycke sieckte van de H. Maget besocht wierdt, ende van haer genesen, eer sy verdween, gaf hem den raedt, dat hy gaen soude in de Societeyt van Jesus, het welck hy bekent heeft.

Van gelycken den roep van den salighen *Aloysius Gonzaga* tot de selve Orden is oock eene mede-werckinge geweest van de alder-heylighste Maghet.

Hy was den oudtsten sone van den Marquies de Castillon, van het huysvan *Gonzaga* ende *Mantua*, ende Prins van het Ryck. Desen jongelinck gecomen synde tot het vysthienste jaer syns jonckheydt, begon te peysen op eenen staet des levens, in den welcken hy geruster ende sekerder syne saligheydt soude connen wercken. Hy was alsdan te *Madrid* in Spagnien met het hof van den Keyser, Godt aldaer geduerelyck biddende door de voorspraecke van syne moeder, om

ſynen wille daer over te verſtaen, ende ſoo hy tot diën eynde op den feeſt-dagh van onſe L. Vrouwe *Hemelvaert* met alle teere affectie ontfanghen hadde de H. Communie, ende godtvruchtelyck aldaer verſocht den byſtandt van de H. Maghet Maria, die daer genoemt wordt de moeder van goeden Raedt *Mater boni conſilii*, ſiet, heel onverwachts hoorde hy eene ſtemme twee maels ſeggende: *Ingredere in Societatem Jeſu*, gaet in de vergaederinge van Jeſus, in de welcke hy ten leſten met oorlof van ſynen vader ontfanghen ſynde, in de ſelve ſyn leven heylighlyck quam te eyndighen.

Uyt al het welck claerlyck blyckt, dat de goddelycke moeder *Maria* is eene goede Raedtſ-vrouwe voor alle de ghene, die tot haer aengaende het aenveerden van eenen ſtaet des levens hunnen toevlucht ſullen willen nemen.

Doch het en is hier in, niet alleen, datmen haer te raede behoort te gaen, maer oock in alle andere dinghen; in ſynen coophandel, in het bedienen van eenigh ampt, in het maecken van eenigh accort, oft in iet anders, gelyck het can voorvallen.

Hierom is het, dat ſommighe Magiſtraeten van ſteden haer dickmaels gecoſen hebben voor haere Patroneſſe in alle hunne beradinghen.

Den E. P. *Joannes Nadaſi* van de ſocieteyt Jeſu verhaelt, dat in eene ſtadt van *Jtalien* genaemt *à Urbe veteri* den Magiſtraet der ſelve deſe gewoonte hadde aengenomen, dat als wanneermen ergens van moeſte raedt nemen, datter eerſt een teecken daer van met de groote clocke ſoude gegeven worden, op dat den Magiſtraet met het volck de H. Maghet ſoude comen groeten, ende haeren byſtandt verſoecken tot eene geluckige uytcomſte van hunne beraedinghen.

a UrbeVeteri *mos eſt inductus Deiparæ Virginis conſalutandæ quoties ad æris campanæ ſignum publicum, à Magiſtratu conſilium initur, quo commodius & felicius deliberatio tranſigatur ab omnibus, quam illi ſententiis, illi precibus adjuvent.* Nadaſi *in Annalibus Marianis.*

Met ſoodanighen lof heeft oock den Magiſtraet van de ſtadt van *Antwerpen* door het aenraeden van diën grooten dienaer van *Maria* den E. P. *Franc: Coſterus* van de Societeyt Jeſu boven voor het ſtadthuys doen ſtellen dat ſchoon groot beeldt van de H. Maght *Maria*, om haer aldus als eene wyſe ende goede Raedtſ-vrouwe, ter handt hebbende, ende haer aenroepende, in alle beraedinghen eene geluckige uytcomſte te vercryghen.

Voor het leſte alle goede Chriſtenen moeten hun laeten voorſtaen, dat ſy naer *Godt* de alderbeſte Raedtſ-vrouwe is voor alle menſchen als haere kinderen, tot elck in het beſonder ſeggende: *Fili mi acquieſce conſiliis meis*. Mynen ſone volght myne raeden, leeft allegaeder *Godt* gedachtigh ſynde in uwen ſtaet, draeght ſorge meer voor het eeuwigh als voor het tydelyck.

Iſt dat wy deſen raedt van *Maria* volghen, wy ſullen ſekerlyck moghen verhopen, dat wy ſoo ſullen paſſeeren door de tydelycke goederen, dat wy de eeuwighe oock ſullen vercrygen. Laet ons wederom voortgaen in de Hiſtorie van *Joſeph*.

III. CAP-

III. CAPITTEL.

Ve le menſchen in den tydt van onvruchtbaerheydt comen uyt hongers noodt naer Egypten, om graenen te coopen, ende onder andere comen daer oock uyt het landt van Chanaan de Broeders van Joſeph.

Ls nu ten leſten de ſeven-jaerige vruchtbaerheydt van graenen geeyndight was dan ſynder gevolght de ſeven jaeren van onvruchtbaerheydt, die *Joſeph* hadde voorſeydt, waer uyt daer naer een aldergrootſte gebreck ende hongers noodt quam te volghen, niet alleen in *Egypten*, maer in de omliggende ende verre landen.... Niemandt en can van de groote moeyelyckheydt van den hongher beter oordeelen, als die hem ſelf geproeft heeft.

Den *a H. Baſilius Biſchop* van *Selencia* ſeght, dat eenen ſcherpen hongher het meeſte quaedt is onder alle menſchelycke ellenden, pynelycker ſynde als alle andere ſoorten van dooden; want alle andere ſoorten des doodts de menſchen haeſter comen om te brenghen; ende het leven te benemen, het welck is eene licht paſſeerende pyne, ende eene haeſtigher doodt; maer den honghers noodt duert veel langher; terſtondt ſmert hy, ende doet den hongerighen menſch traegher beſwycken, ende allenskens ſterven, den welcken te vooren het lichaem heel onſienlyck maeckt teenemael uytgmergelt, ende daernaer den menſch het leven neemt. Het ghene ons den H. Biſchop ſeer wel uytdruckt, dat ſal ick hier in een duydtſch rym wat breeder voorſtellen.

Wie ſal den honghers noodt dit bitter quaedt beſchryven?
Een quaedt, dat 't lichaem wringht, en lanck in pyn doet blyven?
De maegh' van hongher baſt, als een verflouden hondt;
Geen quaedt den menſch ſoo quelt als die den hongher wondt.
Den hongher 't bloedt verteert, voor d' ooghen can het blycken?
Het aenſichts ſoet coleur ſietmen wel haeſt beſwycken:
Bleeckverwigh is den mondt, allom een droef gelaet,
Dat eerſt vol levens was, allenskens meer vergaet.
De knien ſyn machteloos; den ganck comt te begeven;
Men ſiet t' verteerde lyf van alle canten beven,
Het ſchier can blyven ſtaen, heel uytgeput van bloedt.
Eylaes den honghers noodt den menſch beſwycken doet.

a *Igitur trāſactis ſeptem ubertatis annis, qui fuerant in Ægypto, ceperunt venire anni inopiæ, quos prædixerat Joſeph.* Gen. 41. v. 53.

b *Humanarum calamitatum caput eſt fames, cujuſvis mortis genere duriorem afferens finem. Nam cætera mortis genera brevi hominem conficiunt, brevique torquent citoque deficiunt; & fames diuturnius eſt malum, ocyus torquet, lenius contabeſcit, ſenſim occidit.* S. Baſil. Epiſc. Seleu. *in oratione* 8 *de Joſeph.*

Wat

Wat schrael en slauwe stem! men hoort hem nauw'lyx spreken,
Syn soete stem vergaet, en is bycans beswecken.
Nu hoortmen maer een sucht, niet meer een soet gesanck!
Het singhen is voorby: men hoort geen bly geclanck.
't Is jammer aen te sien de ingevallen ooghen,
Die heel verduystert staen, men sietse neder booghen
Van hongher, sonder cracht, en schier sonder gesicht,
Claer' straelen van te voor, nu achter sonder licht.
De beend'ren, en 't gewricht met vel maer overtrocken,
Half droogh als eenen stock, hoort m' uyt hun selven schocken.
't Lyf uytgemergelt is; gants slauw uyt honghers noodt,
In 't ruggebeen maer vast met een aenstaende doodt.

OM nu te spreken van den grooten hongher ende gebreck op diën tydt van onvruchtbaerheydt: Den Propheet *Moyses* spreckter aldus van: *In universo orbe fames prævaluit.* den dieren tydt is machtigh geworden over heel de wereldt, dat is, gelyck de uytleggers seggen, in de groote ende verre omliggende landen.

Als nu al het graen ende coorn verteert was in het landt van *Egypten* het volck van de gemeente wierdt gedwonghen tot den Coninck als tot hunnen vader haeren toevlucht te nemen, om noodt druft te versoecken: *quâ esuriente clamavit populus ad Pharaonem alimenta petens.* De welcke hy allegaeder vrindelyck ontfonck, ende tot *Joseph* sondt, die hun voorsien soude van het ghene sy tot hunnen noodt-druft souden van doen hebben. *Quibus ille respondit: Ite ad Joseph:* den welcken volgens den last van den Coninck de schueren opende, ende van het opgesloten terwe vercochte al dat sy van noode hadden.

Het welck oock streckte tot lof van den goedthertighen Coninck, die voor syne ondersaeten besorght was, al hadde het moeten wesen met syn sweet, en bloedt, als eenen *Pellicaen* voor syne jonxkens, die by gebreck van aës, en ëten met synen beck syne borst opent, om met syn uytgeparst bloedt die te voeden ende in het leven tehouden.

Om die reden was het, dat de Coninghen van *Portugael* in hun wapens altydt gevoert hebben eenen *Pellicaen* met syne jonxkens, om te betoonen, dat sy oock met hun bloedt hunne onderdaenen geern wilden behulpsaem wesen.

Geluckigh ende lofwerdigh is den Coninck, die aen syn behoeftigh volck eene vaderlycke genegentheydt ende mildtheydt betoont, ofte door syn selven, oft door een ander, gelyck den Coninck *Pharao* ende *Joseph* dede, die naer hem den toevlucht was van alle behoeftige, ende den troost in den hongers noodt van *Egypten*.

Doch desen honger en was niet alleen overgecomen in het Ryck van

van *Egypten* maer oock in alle omliggende ende noch verdere landen, de welcke oock uyt groot gebreck gedwonghen wierden, in *Egypten* graenen te comen coopen, gelyck het ſtaet in de H. Scrifture met deſe woorden: *a* Ende alle de Provincien quaemen in *Egypten* om ëten te coopen ende het quaedt van de armoede te verſoeten. *Lippomanus* diën geleerden Biſſchop van *Metona* heeft hier op eene ſoete bemerckinge: men moet niet meynen, ſeght hy, dat de *Voorſienigheydt* Godts haer maer alleen hier en vertoont in de naeſt-gelegen landen, om haer ten tyde van haeren hongers noodt by te ſtaen, maer beſonderlyck, op dat oock in dit groot gebreck den almogenden, ende wyſen Godt van Iſraël door deſen ſynen dienaer *Joſeph* ſoude bekent worden.

Voorts dit gebreck van graenen was daer naer oock overgecomen in het landt van *Chanaan*, in het welck *Jacob* den vader van *Joſeph*, met alle syne andere ſonen woonde, die oock verſtaen hadde, datter in *Egypten* veel coren en graen was, het welck vercocht wierdt aende vremdelingē.

Maer eer ick voortgae: dit ſchynt, ten uytterſten wonder te ſyn, dat *Joſeph* ſoo veel geleden hebbende ende nu in het negenſte jaer van ſyne glorie ende verheffinge, ende met ſyne ſlavernye te ſamen het dry-en-twintighſte, daer en tuſſchen niet het minſte van ſynen ſtaet en heeft laeten weten aen ſynen ouden ende beminden vader *Jacob*, daer hy nochtans wel conde dencken, dat hy in eene langhduerige droefheydt moeſte geweeſt hebben; maer dit alles en is niet geſchiedt ſonder de ſchickinge van den al *Voorſienden* Godt.

b Cornelius Alapide van onſe Societeyt ſprekende daer van ſeght, dat Godt aldus heeft willen waer maecken den droom van *Joſeph*, den welcken hy hem hadde ingegeven, te weten, dat ſyne broeders uyt hongers noodt tot *Joſeph* in *Egypten* ſouden moeten comen, om hem aldaer te aenbidden ofte eerbiedinge te betoonen. Met een woordt geſeydt: de reden waerom dat *Joſeph* heel de ſaecke aen *Jacob* ſoo lanck verſweghen heeft, is geweeſt een werck van de *Voorſienigheydt* ende ſchickinge Godts, gelyck ick te vooren geſeydt hebbe.

Laet ons nu wederkeeren tot onſe hiſtorie. Als wanneer dan dat *c Jacob* verſtaen hadde, datter veel corn ende voedtſel te coopen was in het landt van *Egypten* het welck aldaer vergaedert was, ende datter veel graen vercocht ende vervoert was naer andere landen: den ouden vader in groot gebreck ſynde ſeyde terſtondt tot ſyne ſonen: wel waerom dan ſyt ghy ſoo ſorgeloos ende onachtſaem? gaet ende treckt oock naer *Egypten*, ende coopt oock het ghene wy van noode hebben om te leven, op dat wy van hongher niet en comen te beſwycken, ende te vergaen.

De Broeders dan naer vaders wenſch thien in getal ſyn met hun geldt daer henen gereyſt, *Benjamin* den jonghſten broeder 't huys

a *Omnes Provinciæ veniebāt in Ægyptum, ut emerent eſcas, & malum inopiæ temperarent.* Gen 41. v. 57. Textus Chald. ſic habet: *Veniebant in Ægyptum, ut emerent frumentum à* Ioſeph.

b *Sic Deus voluit verificare ſomnium Joſeph, nempe ut fratres fame preſſi cogerentur in Ægyptum venire, ibiq; Ioſephum adorare.* à Lapide *in Gen.*

c *Audiens autem Jacob, quod alimenta venderentur in Ægypto dixit filiis ſuis: Quare negligitis? audivi, quod triticum venumdetur in Ægypto: deſcendite, & emite nobis neceſſaria, ut poſſimus vivere, & ne opprimamur inopiā.* Gen 42. v. 1. *& ſeqq.*

laetende tot troost van den ouden vader, die het oock niet toe en liet, op dat hem oock geen ongeluck op den wegh en soude overcomen, gelyck het eylaes! met *Joseph* geschiedt was.

a *Isti à patre moniti desc endunt, ut sibi providerent & patri. Si cut enim senes sibi & juveni bus provident, ita juvenes nō solum sibi, sed & senibus debent providere.* Oleaster.

a *Oleaster* treckt hier uyt dese goede leeringe voor de kinders te weten, dat sy groote sorge behoorden te draeghen voor hunne bejaerde ouders, gelyck de ouders eerst voor hun in haere jonckheydt gedaen hebben; hy spreckt aldus: Vermaent synde van hunnen vader syn sy gereyst naer *Egypten*, om voor hem ende voor hun selven voedtsel te besorgen; want gelyck de sorghvuldige ouders sorge draegen voor hun selven ende voor hun minderjaerige kinders, soo moeten oock de meerderjaerige kinders besorght syn voor hunne ouders, besonderlyck als sy in hunnen ouderdom hun selven niet en connen helpen. Jae; sy syn daer toe verbonden op groote sonde, als de ouders anderfins in een groot gebreck ende uytersten noodt souden wesen, het welck de reden ende de nature hun genoegh leert.

De Heydensche selve hebben daer voor altydt met eene uytterste neerstigheydt besorght geweest. Eene preuve ofte twee daer van sal ick hier maer bybrenghen.

b *Patrem velut infantē pectori suo admotum aluit. Harent ac stupent hominum oculi, cū hujus facti imaginem pictam vident.* Valer. Max. verbo Externa. *l.* 5. *c.* 4. *n.* 1.

De historie van die soethertighe ende medelydende dochter, daer b *Valerius Maximus* van spreckt is ten uytersten prysbaer ende te verwonderen; de welcke aen haeren vader in den kercker om eenigh groot misdaedt veroordeelt was, om van hongher te sterven.

Dese dochter daer van kennisse gecregen hebbende hadde den wegh gevonden om somtydts by hem te comen, de welcke alsdan haeren verhongerden ende dorstighen vader met het sogh haerder borsten lanck in het leven hadde gehouden. Daermen in verstelt staet ende beweeght, alsmen dit alleenlyck in eene schilderye siet verbeldt, gelyck *Valerius* oock wel seght.

Plinius verhaelt iet sulx van eene dochter, die orlof gecregen hadde van den Rechter, om somtydts by haer veroordeelde moeder in den kercker te gaen, maer wierdt altydt ondersocht, of sy geene eetwaere by haer en hadde, om haer moeder te spysen.

Nu al eenige dagen voorby gepasseert synde, was den rechter verwondert, niet wetende, hoe die moeder soo lanck in het leven conde blyven. Maer alles daernaer van den oversten des kerckers wel afgespiedt synde, sagh hy ten lesten die dochter oock met het sogh haerder borsten haere moeder in het leven bewaeren.

Het welck daernaer den Magistraet verstaen hebbende het leven schonck aen de moeder om de groote ende bermhertige liefde van de dochter; alwaer oock daernaer tot gedachtenisse van de moeder ende dochter wierdt opgerecht eenen tempel van Bermhertigheydt, Soodaenige sorge ende liefde moesten alle kinderen naervolghen.

Om

Om nu voort te gaen in onse historie van *Joseph*.

Syne thien broeders waeren nu al op den wegh; maer waerom en hadde *Jacob* syne knechten niet gesonden, om graenen te coopen in de plaetse van syne sonen? Dit was wederom een werck van de Goddelycke *Voorsienigheydt*; want het waeren de broeders ende niet de knechten, die *Joseph* hunnen broeder volgens synen droom in *Egypten* moesten aenbidden; ende die broeders *allegader*, seght a *Chrysostomus*, niet drye ofte vier, gelyck daernaer Benjamin oock doen soude.

a *Ut visioni servirent, & interpretationem somnii, implerent, descenderunt decem fratres.* S. Chrysost.

Soo dan door Godts bestieringe sy waeren nu gecomen in *Egypten* tot in de stadt selve in de welcke *Joseph* was, alwaer hy aen de hongerige ingeboren en vremdelinghen het graen ende terwe vercochte.

Hier is nu de plaetse, in de welcke sal beginnen voorgestelt te worden de uytcomste van de crachtige ende soete *Voorsienigheydt* Godts, met eene uytwerckinge van de liefde van *Joseph* tot syne broeders, ende van vreese der selve: ten lesten eyndigende met eene gemeyne ende onverwachte blydtschap tusschen malckanderen.

De broeders waeren nu geleydt by *Joseph*, voor den welcken sy terstondt op hunne knien ter aerden vallende den selven aenbaden ende eere bewesen.

Daer laghen sy nu op de aerde, alle eerbiedinge aen *Joseph* betoonende volgens synen droom, den welcken hy hun rechtsinnelyck uytgeleydt hadde.

Het welck b *Procopius* ons seer wel voorstelt, seggende:

b *Ecce hic fratres nescientes implent somnium Joseph, eumque adorare coguntur.* Procopius.

Siet hier nu de broeders van *Ioseph* volbrenghen den droom van hunnen broeder, die sy nu eerbiedinge bewysen. Sy en hadden dit noyt gedocht, ende sy en peysden als dan daer op niet, hem oock geensins kennende, maer *Ioseph* kenden hun. Ende het en was niet wonder, dat sy *Ioseph* niet en kenden, want hy nu neghen-en-dertigh jaer oudt was, ende van syn sesthien jaer seer verandert, als sy hem aen de voor-bygaende *Ismaëlitesche* cooplieden vercochten, nu heel gebaert synde, ende van een treffelyck wesen; ende al of sy ouder van jaeren waeren, als *Ioseph* wierdt vercocht, sy en waeren evenwel soo seer niet verandert, of *Ioseph* kende hun allegader, misschien oock niet sonder de medewerckinge Godts,

Wy sullen nu terstondt gaen sien, op wat maniere *Ioseph* syne broeders ontfangen heeft als wy eerst in de volgende sedeleeringe sullen voorgestelt hebben den wonderen ende moeyelycken handel Godts, oock met syne vrienden, de welcke hy door menigh ende verscheyden lyden tot hem treckt, om hun aldus te brenghen tot hun geluck ende eeuwighe saligheydt.

SEDE-LEERINGHE.

De ellenden ende teghenspoedt brenghen ons tot Godt.

DE liefde ende sorghe voor syn selven is alle menschen ingeboren, ende alsmen in noodt synde syn selven niet en can helpen, men neemt synen toevlucht tot een ander. Dit heeft onder andere claer gebleken in de broeders van *Joseph*, de welcke gecomen synde in eenen uyttersten honghers noodt, gelyck wy terstondt gehoort hebben, wierden gedwonghen te reysen naer het landt van *Egypten*, alwaer menigh coorn ende graen aen de andere, oock aen de vremdelinghen wierdt vercocht. Den goeden Godt hadder in voorsien voor de hongerige ende behoeftige menschen door *Joseph* synen uytvercoren vriendt.

Hier moetmen nu samen mercken eene besondere bermhertigheydt *Godts*, den welcken oock de menschen, die in geluck ende voorspoedt synde, op hem niet veel en peysen, door teghenspoedt tot hem hunnen toevlucht doet nemen.

Godt sendt somwylen aen sommige menschen veel lydens ende veel swarigheydt over, om hun de ooghen te openen, de welcke door den voorspoedt gesloten waeren.

Een ongeval, eenen slagh, eenen stoot is dickwils occasie ende oorsaecke, om ons tot Godt te doen keeren, ende te geraecken tot onse saligheydt.

Godt, soo my dunckt, handelt hier met ons, gelyck somtydts den herder doet met syne schaepen: als den herder ergens siet een van syne schaepen te verre afwycken van de andere, wat doet hy? hy worpt naer het selve met eenen clondt aerde, ende aldus het schaep geraeckt synde, keert terstondt weder by den herder; het welck een claer sinne-beeldt magh genoemt worden van den handel Godts met de menschen. Een rymken sal dit uytleggen met het devies dat volgt naer de print.

Door teghenspoedt, druck en verdriet
Men beter wordt, en beter siet.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

MEt 't opstaen van de son den herder met syn schaepen
Recht naer de velden treckt, om hun den cost te raepen;
Die soeckt hy, waer hy can; en daer hy comt te gaen,
De beestiens wel gerust hem volghen achter aen.
Al is het noch al vroegh, sy naer den cost verlanghen,
Die sietmen strax op t' veldt, of van de berghxkens hanghen;
Sy byten gulsigh toe. Dus leydt die over al.
En sonder vrees van val, oft eenigh ongeval.
Dan gaet den herder voort naer 't bosch oft ander hoecken,
Om voor syn lieve kudd' den nieuwen cost te soecken;
En tot noch meerder sorgh, gaet met syn schup in d' handt
Voor allen ongeval op 't een of 't ander landt,

De ſchup hem voorder dient voor ſyne lieve ſchaepen:
Als een te gulſigh ſchaep ſyn coſt te verr' wilt raepen,
Strax neemt een aerden clont, heel herdt en vaſt en ſtyf,
En worpt naer t' dertel dier recht henen op het lyf.
De beeſt ſiet achter om; den worp doet 't ſchaepken leeren,
Haeſt naer den herder toe, en nae de reſt te keeren,
Den worp heel nuttigh is, een ſtootien van een vriendt,
Die aen het plichtigh dier tot weder keeren dient.
Godt oock een herder is: Dus handelt met de menſchen
Niet altydt naer hun wil, oft hun verblinde wenſchen
Gants door hun drift vervoert; altydt naer luſten ſtaen;
En als een ſchaep verleydt eylaes! verloren gaen.
Godt ſiet die blindtheydt aen van die verdoolde ſchaepen,
Die ſonder ſorgh' van ſiel meer naer het werelſch gaepen.
O Heer, eer ſy naer ſiel in blindtheydt gaen te grondt,
Ey raeckt hun op het lyf met eenen harden clont.
Dwinght hun bedorven aerdt, laet hun niet verder woelen,
O Heer 't ſal beter ſyn dat ſy u handt gevoelen,
Een vaderlycke handt vol van bermhertigheydt,
Die recht hun dienen ſal tot haere ſaeligheydt.
Het blindt verloren kindt, dat ſond', en wilde reyſen;
't Gebreck hem nuttigh was; begon op ſich te peyſen:
Weer tot ſyn vader quam, bedroeft tot in ſyn ſiel;
Den vader 't hem vergaf, het kindt ter aerden viel.
De ſieckt,' t' verlies van goedt, en vrienden can ons leeren,
Verlichten ons verſtandt, om weer naer Godt te keeren.
Een Vaders handt die dreyght, en oock de kinders raeckt,
Die nut en ſaligh is, en wyſe kinders maeckt.

DEn Coninck *David* door ſyn ſchandigh overſpel ende plichtige moordt als een dertel ende blindt ſchaep was afgeweken van Godt ſynen hemelſchen herder, verder ende verder afdwaelende ende teenemael doolende liep recht naer ſyn verderf, hy bekent het ſelve in ſynen 118. Pſalm. ſeggende: Ick hebbe gedoolt als een ſchaep, dat verloren was. *Erravi ſicut ovis quæ periit.* Als den hemelſchen herder diën genaedighen Godt *David* ſagh, hoe heeft hy met hem gehandelt, om hem tot ſyn ſelven te brenghen? Hy heeft hem met eene dry-dobbele ſtraffe overvallen: ſynen legher doen vergaen, het geboren kindeken het leven benomen, ende hem laeten vervolghen van ſynen ſone *Abſolon*.

David ſich ſoo geſtelt ſiende, ende van Godt diën hemelſchen herder geraeckt met eenen ſtoot ofte worp van ſyn herders ſchup wierdt

wier't in syn gemoedt beweght seggende: ô Heere uwe roede ende uwen stock hebben my getroost: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*: dat is, gelyck seght den geleerden *Lorinus* van onse Societeyt, die vermaenden my, ende deden my ô mynen Godt tot u comen ende tot u weder keeren. Hier moetmen bemercken, dat den Coninck *David* nu van Godt gestraft synde, sich verheughde, ende voldaen toonde: gemerckt hy seyde, dat hy in den stock ende roede, daer hem Godt mede hadde gestraft, synen troost hadde gevonden: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*.

Gelyck den Coninck *David* sagh, dat de goddelycke straffe hem saligh was geweest, waer door hy sich tot Godt keerde, soo is het oock geschiedt met veele andere Princen ende Coninghen.

Den Coninck a *Manasses* wesende in volle voorspoedt, ende alles hebbende naer synen sin, leefde heel schandelyck ende ongoddelyck, maer als hy van *Godts* handt was geraeckt, van syn ryck berooft, ende gevanghen naer *Babylonien* geleydt, dan heeft hy sich ten lesten tot Godt bekeert, ende penitentie gedaen, ende Godt heeft syn gebedt gehoort, ende hem weer te Jerusalem op synen throon gestelt.

a *Postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum, & egit pœnitentiam valde coram Deo, & exaudivit orationem ejus reduxitq; eum in Jerusalem in regnum suum*. Paralip. *l.2.c.33.v.12.*

Den b *H. Ambrosius* spreckter oock van: *Manasses*, seght hy geslaghen met de goddelycke sweep keert sich terstondt tot den Heere, ende nu in de straffe synde kent Godt, den welcken hy noch in syn ryck synde niet en hadde gesocht.

Wenceslaus Coninck van *Bohemen* is aldus tot Godt bekeert, als hy van syne vyanden gevangen was, ende in den kercker sittende gevraeght wierdt, wat verschil datter was tusschen eenen gevanghen ende vryen Coninck, *Quid inter captivum & liberum Regem interesset*, antwoorde, dat eenen vryen Coninck maer en peysde op het tydelyck ende verganckelyck, ende eenen gevanghen Coninck op het eeuwighst. Voor dat ick gevanghen was, seyde hy, leefde ick maer voor myn plaisier ende voldoeninge; maer nu leve ick voor Godt, *Tunc vivebam mihi, nunc Deo*.

b *Continuo correptus flagello convertitur ad Deum; in pœna constitutus agnoscit, quem in regno antea positus nō quæsivit*. S. Ambros. *de pænit. c. 15.*

Het is maer al te waer, het ghene den Propheet *Isaias* seyde: Heere in de benoudtheydt hebben sy u gesocht: *Domine in angustia requæsiverunt te. c. 26. 16.* Het is voorwaer een groot geluck, alsmen door teghenspoedt sich tot Godt bekeert.

Het selve seyde seer wel den *H. Gregorius* Paus van Roomen met dese woorden: *Felix necessitas, quæ ad Deum nos ire compellit*, het is eene geluckige noodtsaeckelyckheydt die ons dwinght tot Godt te keeren.

In verba Compelle intrare.

Het is seker dat den teghenspoedt eenen van de beste middelen is, die de goedtheydt Godts dickwils gebruyckt, om de menschen tot hem te trecken; alsdan worden sy gelyck met spooren aengedreven, om

om tot Godt te loopen, gelyck seyde den *H. Thomas à Villa Nova*. *Tribulationes calcaria sunt, quæ nos currere ad Deum compellunt*. Aldus segt hy is *Paulus* tot Godt geloopen, als hy den salighen spoor-slagh gevoelt hadde: *Paulus ubi calcaria, ubi stimulum sensit, ad Deum recurrit*.

Aldus door den noodt ende teghenspoedt treckt Godt veele menschen tot de salighcydt, niet alleen Christenen, maer oock *Heydensche*, die aldus bekeert syn tot het Christen geloof, dit blyckt in de bekeeringe van *Gallicanus* den opperften veldtoversten van den Keyser *Constantinus*, den welcken ten houwelyck geschickt was met de Princesse *Constantia* syne dochter. Desen syn selven eens omringht vindende van die van *Thracien* syne vyanden in groot getal, ende hy met luttel volck, van het welcke noch een groot deel hem verliet. Soo gestelt synde in een uyterste benoudtheydt ende niet siende, hoe hy sich uyt het peryckel trecken soude, heeft ten lesten door den raedt van twee heylige mannen *Joannes* ende *Paulus*, die de camer-heeren waeren van de Princesse *Constantia*, synen toevlucht genomen tot Godt, hem belovende Christen te worden, waert dat hy het groot gevaer conde ontcomen; ende siet terstondt openbaerde hem eenen jongelinck met een cruys op syne schouwers tot hem seggende: neemt u sweerdt ende volght my; als wanneer hem noch twee gewapende mannen staende aen syne zyden hem oock seyden: wy sullen u oock bystaen, treckt vry door den legher, u bloodt sweerdt met uwe handen vasthoudende, gaet voort, tot dat gy comt by den Coninck, het welck alles gedaen synde, hem gevanghen nam, die sich terstondt ter aerden worpende voor syn selven ende voor syne soldaeten het leven vraeghde.

Aldus keerde *Gallicanus* victorieus tot *Constantinus* den Keyser, ende corts daernaer het H. Doopsel ontfanghen hebbende leefde in alle soorten van heyligheydt, ende ootmoedigheydt tot verwonderinge van alle menschen.

Ick magh daer-en-tusschen wederom seggen: *Felix necessitas, quæ ad Deum nos ire compellit*: Het is eene geluckige noodtsaeckelyckheydt, die ons dwinght tot Godt te keeren.

Voorts dit geluckigh bedwanck in een uytterste gevaer, en heeft niet alleen plaetse gehadt in den oorlogh, ende in groote heeren; maer oock in alle soorten van ellenden, van schande, van armoede, van druck, verlaetentheydt &c.

Aengaende de *Schande*: het is seker, datter al veel bekeert syn om eenige oneere ofte uyt vreese van schande.

Godt merckende door syne *Voorsienigheydt*, datter sommige eersuchtige lichter door schande als door iet anders tot beternisse huns levens souden bekeert worden, sendt hun over eenige verachtinge en-

en-

ende versmaedtheydt, *David* spreckter van seggende: *imple facies eorum ignominiâ; & quærent nomen tuum, Domine. Ps.* 82. 17. O Heere vervult hun lieder aensicht met schande, ende dan sullen sy uwen naem soecken.

a *Ayguanus* eenen treffelycken schryver uytleggende dese woorden van *David*, seght, dat *Paulus* den vervolger van Christi nieuwe kercke van syn peerdt ter aerden gesmeten synde, Christum als den waerachtighen Godt bekent heeft, ende dit uyt groote schaemte.

a Paulus in terram ex equo à Christo prostratus, ignominiâ percussus, Christum verum Deum agnovit. Ayguanus. in Psalmos.

Hier comt te passe het ghene ons van eenen edelman verhaelt den E. P. *Hieron. Platus* van onse Societeyt: desen edelman met naeme *Petrus Consalvus* neve van den Bisschop van *Valencia* in Spagnien, heel trots ende hoveerdigh om synen grooten edelen staet, ende ryckdommen, die hy misbruyckte tot schaede synder siele, wilde Godt tot hem trecken: wat dede hy? eens rydende met andere Cavalliers op een seer schoon ende cloeck peerdt door de stadt tot verwonderinge van veele om syne groote ervaerentheydt in het reyden, wierdt evenwel onversins in het gesicht van veele menschen van syn peerdt gesmeten, vallende in het midden van het slyck, als wanneer daer uytcomende heel beslyckt, van alle de omstaende kinders uytgelacchen, ende van andere bespot wierdt, sich aldus in volle schaemte vindende stelde terstondt vast by syn selven, de wereldt oock uyt te spotten, ende die te verlaeten, gelyck hy het niet lanck daernaer in het werck stelde, gaende in de Orden van den *H. Dominicus*. Als wanneer hy mochte met David seggen: *bonum mihi quia humiliasti me*. O Heere het is my saligh, dat ghy my veroodtmoedight hebt, ende soo door dese schande tot u, ende tot de saligheydt mynder siele hebt getrocken.

gelyck desen edelman door schande ende beschaemtheydt tot Godt getrocken is, andere synder tot Godt gecomen door gebreck ende armoede, daer Godt van spreckt by synen Propheet *Malachias* seggende: Ick sal u lieden armoede oversenden, op dat ghy, door hongersnoodt gedwonghen synde, tot my soudt comen *Mittam in vos egestatem*.

Mittam in vos egestatem. Malach. 2 v. 2.

Wat claerder preuve canmen hier van hebben als in den verloren sone? Hy was afgeweken van syn vaders huys, maer als nu al syn goedt en geldt in dronckenschappen, ende in oneerlyckheydt verquist was; wat dan gedaen? eylaes om synen cost te hebben, hy moest syn selven gaen verhueren ergens aen eenen pachter, om de verckens te dryven, met de welcke hy al dickmaels moest eten by gebreck van broodt ende beteren noodtdruft; sich soo gestelt vindende in eene uyterste armoede ende ellende ende van alles berooft begon hy te dencken op syn gemackelyck voorgaende leven, ten lesten en sagh

niet beter in synen grooten noodt als tot synen goeden vader weder te keeren, die hem vriendelyck ontfanght, den welcken Godt verbeelde ten opsicht van alle andere bedruckte ende verlaeten sondaers, die Godt oock dickwils door armoede, gebreck ende verlaetentheydt tot hem treckt.

Tome 3. Maxime. 5. Exemple. 5. Caussin.

Ick moet hier noch byvoeghen, hoe dat *Eulogius* door gebreck weder tot Godt gekeert is, vanden welcken in het lanck den E. P. *Nicolaus Caussin* in synen boeck genoemt *La Cour Sainte*, het Heyligh Hof.

Circa annum Domini 528.

Desen *Eulogius*, eenen steen-houwer van syn ambacht, was seer genegen tot Godts dienst ende tot de aermen, aen de welcke hy uytdeelde al het ghene hy naer syn onderhoudt over hadde van dat hy elcken dagh hadde gewonnen. Onder andere aermen gaf hy oock somtydts eene almoesse aen eenen godtvruchtighen Eremyt met naeme *Daniel* den welcken Godt dickwils badt, dat hy aen desen *Eulogius* een groot geluck wilde verleenen, het welck oock geschiede, want hy eenen grooten schat van goudt en silver in de aerde vondt, alwaer hy steenen uytcapte. Maer dien schat en was hem niet saligh: want corts daernaer syn ambacht verlaetende trock hy met syn geldt naer *Constantinopelen*, ende aldaer allenskens met jonsten ende giften kennisse maeckende met eenige groote heeren geraeckte hy in het hof van den Keyser *Justinus*, van den welcken hy naer eenighen tydt door de voorspraecke van die gewonnen vrienden Capiteyn gestelt wierdt van de Keyserlycke wachte, levende alsdan in alle hooveerdigheydt ende trotsheydt. Het gebeurde weynigh daernaer, dat den Keyser *Justinus* quam te sterven, in wiens plaetse *Justinianus* Keyser wierdt gestelt, daer hun twee Princen *Hypatius* ende *Pompeius* tegen stelden, seggende dat sy selve volle recht hadden tot de keyserlycke Croone als de eenige neve van den Keyser *Anastasius* den voorsaet van den overleden *Justinus*. Dese twee Princen ten lesten wierden van *Justinianus* overvallen, ende met de doodt gestraft. Alswanneer *Eulogius* den Capiteyn met die twee aengespannen hebbende met groot geluck nu alles verloren hebbende door de vlucht de doodt ontquam, voortaen niet beter siende, als naer syn eerst slecht ambacht weder te keeren, in het welck hy wederom sigh begaf tot syn voorigh ootmoedigh en godtsdienstigh leven. Siet Godt liet *Eulogium* comen tot synen gebreckelycken staet, om hem aldus te trecken uyt alle peryckelen van syne saligheydt.

a Sicut sagitta infixa cordi impellit ut remedium quaeratur, sic tri-

Den ootmoedighen ende geleerden *Idiota* seght, dat Godt sommige tot hem treckt door sieckten, ende soodanige ongevallen, gelyck als jemandt *a* seght hy, die met eenen pyl in het lyf geschoten is, terstondt den bystandt van den chirurgien gebruyckt, alsoo eenige

nige

nige tribulatie ofte tegenspoedt, diehet herte leedt doet, verweckt oock een bedruckt mensch, om eenighen troost te soecken, den welcken hy niet vindende in de schepselen, ten lesten synen toevlucht neemt tot Godt synen schepper, ende waerachtighen medecyn ende troost van alle menschen.

tribulatio dolorem affert cordi, ut in re aliqua solatium quæratur, scilicet in cogitationibus boni æterni. Idiota. *de verâ pœnitent.*

Hier van hebben wy eene preuf in eenen heydenschen Prins van *Brasil*, van den welcken den E. P. *Jarricus* spreckt in syne historie van *Indien* in het jaer 1588.

Desen Prins en wilde sich eerst geensins bekeeren tot het Christen geloof, maer daernaer in een gevecht teghen syne vyanden met eenen pyl swaerlyck gequest synde, ende nergens in bystandt vindende, keerde sich ten lesten metter herten tot Godt, seggende aen eenen van onse Religieusen, die hem quam vertroosten dat hy nu het Christen geloof wilde aenveerden. Alswanneer hy genoegh onderwesen was, wierdt hy gedoopt tot synen grooten troost. Eenige daghen daer naer in groot perykel synde van sterven, gaf hy last aen eenen van syne dienaers, dat hy tot hem roepen soude eenige van onse Religieusen, die hem in syn sterven souden wille bystaen, maer sooer niemant onder hun gaen en wilde, om dat sy noch hertneckigh bleven in hun geloof, nam hy self in syn handt een crucifix ende het selve met alle eerbiedinge omhelsende ende in traenen vloeyende quam soetelyck in den heere te sterven.

Voorwaer eenen geluckighen scheut voor diën heydenschen Prins, ende eenen salighen pyl, den welcken syne siele dede opvlieghen tot den hemelschen medecyn Jesus, den welcken hem tot syne saligheydt hadde genesen.

Uyt alles het welck datter geseydt is, canmen genoegh sien, dat Godt seer dickwils veele moeyelyckheden ende ellenden de menschen oversendt tot hun meeste goedt, op dat sy alleen op Godt souden peysen. den welcken sy te vooren vergeten ten tyde van geluck ende voorspoedt, die hun waerschynelyck souden gebrocht hebben tot hun eeuwigh ongeluck ende verdoemmenisse.

Ende dat is een werck van de Goddelycke *Voorsienigheydt* seght den a *H. Hieronymus*, datter ons veele miserien overcomen, op dat wy alsdan door al het menschelyck verdriet souden moeten tot Godt keeren. Wy moeten dan dencken, dat alle die overgesonden ellenden niet anders en syn als teeckens van de goddelycke bermhertigheydt.

a *Providentia nobis accidunt mala ne habeamus ea quæ cupimus, & variis calamitatibus hujus mundi ad Deum redire cogimur.* S. Hieron. *ad hæc verba Oseæ* 2. Sepiam viam tuam spinis.

Geluckigh syn de ghene, die de selve van Godts handt aenveerden, ongeluckigh, die de selve verstooten, ende teghen Godt onverduldigh claeghen.

Diën goddeloosen *Pharao* heeft alle syne plaeghen van *Godt* hem toegesonden tot beternisse ende syne bekeeringe ongeluckelyck misbruyckt.

bruyckt. Doch dat hy sich met een rouwigh hert tot Godt niet gekeert en heeft, dat moet hy wyten aen syn eyghen selven, ende aen syn boos ende hardt gemoedt.

Ongeluckighen Koninck! die hierom van de tydelycke plaeghen ende ellenden gevallen is in de helsche plaeghen, ende straffe van het eeuwigh vier.

a *Populus non est reversus ad percutientem se. Isaias. c. 9. v. 13.*

Gelyck het eylaes! met meer andere geschiedt is volgens het seggen van a *Isaias* sprekende van die, de welcke van Godt met eene vaderlycke handt geraeckt synde tot hem niet wedergekeert en syn.

Geluckiger was *David*, gelyck wy boven noch aengeraeckt hebben, den welcken van Godt om syne sonden gestraft synde, ende nu van hem afgescheyden was als een dolende schaepken tot dien hemelschen herder wederkeerde met een leedtwesigh hert, seggende: Ick hebbe gedoolt als een verloren schaepken.

O Goddelycken herder! als ghy my strafte, ben ick door uwe soete ende crachtige genaede tot u wedergekeert: *Erravi, sicut ovis quæ periit*, Ps. 118. v. 176.

Hoort het selve in een rymken:

't Is waer, en 't was myn schuldt; ick dwaelden van dien herder,
Die myne siele socht. Eylaes! liep noch al verder
Meer als een schaep verblindt! ô herder van myn siel,
Als ick noch verder liep, ghy waert my op de hiel.
Hoe heb' ick dat verdient, ô vader myn beminden!
Die, als ick vluchtigh was, soo haest my wist te vinden;
Altydt my volghde naer. Ick u noyt laeten sal,
Die mynen herder syt, en vader, mynen al.

SOndaerige siele, die oock door u boos leven soo verre syt afgeweken van dien hemelschen herder uwen Godt, die u nochtans door syne gratie ende inspraecke soo dickwils heeft comen besoecken, ende getracht door voorspoedt ende tegenspoedt tot sich te trecken, hoe en hebt ghy die jonste niet beter waergenomen, jae syne genade soo hertneckelyck misacht ende misbruyckt, ende noch booser geworden syt om syne vaderlycke straffe? Syt nu wyser, ende van Godt wederom ontfanghen hebbende een stootjen van teghenspoedt, van sieckte, van aermoede, van eenigh verlies van vrienden en goederen &c. Ontfanght nu alles geerne van Godt als van eene vaderlycke handt.

Keert u ten lesten met *David* ende met den verloren sone ende meer andere tot Godt, ende syt in tydts sorghvuldigh voor uwe saligheydt, om verder van hem afwyckende voor eeuwigh van hem niet gescheyden te worden.

Ick

Ick sluyte met den [a] *H. Augustinus*: De straffe Godts, seght hy, is een verholen vonnis, door het welck een ieder geoeffent wordt tot suyveringe ofte vermaent tot beternisse: ende soo hy den roep ende onderwysinge Godts comt te verachten, hy wordt sekerlyck geoeffent tot de verdoemmenisse.

[a] *Occultum judicium est Dei pœna, quâ unusquisque hominum aut exercetur ad purgationem, aut admonetur ad conversionem, aut si contempserit vocationem & disciplinâ, exercetur ad damnationem.* S. Augus.

Soo dan die wilt wys syn, ende syne siele bewaeren, hy moet allen teghenspoedt, die Godt hem oversendt, rypelyck overweghen, ende daer mede trachten syne salighheydt te wercken. Nu gaen ick voort, om de Goddelycke *Voorsienigheydt* angaende *Joseph* noch voorder te bemercken.

IV. CAPITTEL.

De sonen van Iacob worden van Joseph *straffelyck onthaelt, die allegaeder kennende, sonder gekent te worden. De welcke hy daernaer van cooren ende terwe wel voorsien synde naer Chanaan sendt, om hunnen jonghsten broeder Benjamin te gaen haelen, Simeon daer-en tusschen voor borghe houdende in den kercker.*

Et sal de pyne weerdt syn nu te hooren, hoe dat *Joseph* syne broeders onthaelt heeft.

Als wanneer, seght [a] *Moyses*, dat syne broeders *Joseph* hadden aenbeden, ende hy hun kende, hy sprack de selve straffelyck aen, als vremde, ende vraeghde hun: Van waer syt ghy gecomen? *Unde venistis?* die geantwoordt hebben: Uyt het landt van *Chanaan*, om ons levensmiddelen te coopen; evenwel heeft tot hun lieden geseydt: Ghy syt bespieders, ghy syt gecomen om het cranckste van het landt te besien. *Exploratores estis, ut videatis infirmiora terræ venistis.* Gen. 42. 7.

[a] *Cumque adorassent eum fratres sui, & agnovisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur. &c.* Gen. 42 v. 7.

Maer waerom spreckt hy hun soo straffelyck aen? [b] *Lippomanus* geeft dese reden: Hy toonde sich heel stuer ende straf, daer hy nochtans soo soet van gemoedt was; maer dat geschiede om hun bevreest te maecken, ende dat was het ingeven ende schickinge Godts, die hun begon te suyveren van hun groot misdaedt, oock om wat wraecke te nemen over hunne boosheydt, ende om syne vercoopinge.

[b] *Alienum se illis exhibuit, durum & severum, cum sit animo amicissimus. Instinctu Dei turbat & anxios reddit. Dispensatio au-*

[c] *Theodoretus* Bisschop van *Cyrus* geeft noch eene andere redene van

autem Dei erat, ad purgandum, vel certe vindicãdum venditionis & odii fraterni peccatum. Lipp. Episc. *in Gen.*

c *Cur statim se fratribus duriorem exhibuit? memor Joseph eorum quæ in ipsum commiserunt, cum non videret Benjamin cum illis esse, suspicatus est tale quidpiã illum etiam perpetrasse.* Theodor. in

a *Non est ita Domine, sed servi tui venerunt, ut emerent cibos. Omnes filii unius viri sumus; pacifici venimus... Duodecĩ fratres sumus filii viri unius in terra Chanaan; minimus cum patre nostro est, alius non est super.* Gen. 42. v. 13.

b *Hæc de se loquentes, alium de medio sublatum esse audiens, quid animi habere potuit? quamvis enim ne tunc affectum suum protulit, tamen intus ure-*

van die straffigheydt: *Joseph*, seght hy, indachtigh synde het ghene syne broeders teghen hem gedaen hadden, ende om dat hy *Benjamin* by hun niet en sagh, creegh achterdencken, dat sy oock misschien met hem onbermhertigh mochten gehandelt hebben.

Maer hoe en waeren sy niet ontstelt ende bevreest, hoorende, dat sy als bespieders gecomen waeren, om het landt te bespieden ende te verraeden. *Exploratores estis.*

a Neen neen ô heere, seyden sy terstondt, wy uwe dienaers syn maer gecomen, om onsen noodt-druft te coopen: wy en syn geene soonen van eenen grooten heer maer van een gemeen man, geensins machtigh, om het landt in te vaeren; wy syn in peys ende vrede gecomen, ende sonder eenige wapenen; ende om hem meer tot soethertigheydt te beweghen, seyden sy, dat sy twaelf broeders waeren van eenen vader in het landt *Chanaan*, ende dat den jonghsten by synen vader tot synen troost, ende voldoeninge gebleven was, ende den minsten op een naer, soo sy meenden, niet meer leefde.

Joseph dit alles hoorende: dat synen vader noch leefde, ende dat synen jonghsten broeder oock noch in het leven was, ende den anderen doodt, soo sy meynden, *Alius non est super.* *Joseph*, segge ick, dit alles hoorende, was sonder twyfel ten uyttersten beweeght.

Hoorter van spreken diën Hebreusschen schryver b *Philo: Joseph*, seght hy, hoorende syne broeders van hem spreken, hoe moet hy in syn gemoet gestelt syn? evenwel syn selven noch niet willende openbaeren, al was hy boven maeten beweeght, hy hiel het evenwel alles stil, tot dat hy synen jonghsten broeder sien soude.

Daer-en-tusschen gonck hy voort in syne geveynsde stuerheydt, hun wederom seggende, dat sy bespieders bedrieghers, ende verraders waeren, daer by noch sweerende by het leven van den Coninck *Pharao*, dat hy het al wel soude ondersoecken: jae, seyde hy, ghy en sult van hier niet vertrecken, ten zy dat uwen jonghsten broeder oock samen sal gecomen syn. Ende metter daedt hy dede hun alle-gaeder in de gevangenisse stellen.

Daer was het, dat de goddelycke Rechtveerdigheydt die boose ende nydige broeders hadde verwacht; daer waeren sy geraeckt, om te overdencken al het ghene sy soo wreedelyck teghen hun onnoolen broeder hadden uytgewerckt, daer conden sy de droeve gedachtenisse hebben van de beclaegelycke woorden van hunnen broeder, als hy hun soo jammerlyck uyt de cisterne badt om bermhertigheydt: sy mochten met reden daer voor verwachten eene rechtveerdige straffe, ende eene langhe gevangenisse, om dat sy met *Joseph* hun eyghen bloedt soo onmenschelyck gehandelt hadden, hem oock willende het leven nemen, daernaer hem vercoopende voor eene slaef

om

om ellendelyck te leven ende te sterven.

Sy hebben seer waerschynelyck soodanige droeve gedachten gehadt, als sy in de gevangenisse waeren. Doch het teer ende medelydende gemoedt van *Joseph* en liet hun in den kercker niet langher blyven als drye daghen. Maer waerom verloste hy hun soo haest? daer hy drye jaeren gevanghen hadde geweest, hoe conden sy met drye daghen voldoen? het herte van *Joseph* was al te teer; om dieswille dat hy hun soo beminde, daerom en konde hy de selve niet langher in de benoudtheydt laeten, wetende, dat sy syn bloedt waeren, hun oock toeseggende het leven naer de meyninge van den Bisschop [a] *Tostatus*, als sy doen souden het ghene hy hun hadde belast, te weten hunnen jonghen broeder gaen haelen.

[b] Hy wilde evenwel, datter eenen van hun in den kercker ende banden blyven soude, ter wylen de andere hun gecochte graen ende terwe naer huys voeren souden, ende daernaer *Benjamin*, die by den vader gebleven was, mede brenghen. Dese woorden hoorende suchteden sy allegader, ende den eenen den anderen aensiende seyden sy tot malcanderen: Voorwaer het is rechtveerdigh, dat dese ellenden ende ongelucken ons overcomen, ende sonder twyfel het is het onnoosel bloedt van *Ioseph* dat opstaet teghen ons, ende wraecke versoeckt.

Dese benoude broeders waeren evenwel wat vry onder een in hunne teeckens ende woorden van droefheydt, om dat sy meynden, dat sy van den Prins niet verstaen en wierden, als sprekende eene taele van een ander landt, ende om dat hy doorgaens eenen tael-man gebruyckte. Maer sy waeren bedroghen, [c] want *Ioseph* verstondt het alles.

Hier canmen wederom peysen, hoe hier *Ioseph* in syn hert moet gestelt syn geweest.

De [d] H. Schritture seght, dat hy ten uyttersten van binnen beweeght was, ende niet langher connende sich ophouden van weenen dat hy sich een weynigh omkeerde stortende teere traenen. Hy sagh hun oock seer benoudt ende bedruckt tot krytens toe om hun voorgaende misdaedt; ende dat was het ghene, dat *Ioseph* wenste, te weten dat sy hunne sonden souden beweenen, ende openbaere getuygenisse daer van geven.

Hier door was *Ioseph* oock beweeght, ende de traenen synder broeders trocken oock de traenen uyt syne ooghen.

Benedictus Fernandus van onse Societeyt, daer ick te vooren noch van gesproken hebbe, bemerckende dese traenen van *Ioseph* stelt ons voor dese godtvruchtige leeringe:

De leedtwesighe traenen van eenen sondaer, seght hy, hebben noch al meerdere cracht op het herte Godts, het welck, gelyck het over-

urebatur in pectore. Philo Iudæus.

Jam nunc experimentũ vestri capiam: Per salutem Pharaonis nõ egrediemini hin, donec veniat frater vester minimus. Gen. 42. v. 15.

Die autem tertiâ eductis de carcere. v. 18.

[a] *Cum jam misereretur eorum sciens, quod caro ejus erat, nolensque punire ulterius.* Tostatus.

[b] *Frater vester unus ligetur in carcere, vos autem abite, & ferte frumenta, quæ emistis in domos vestras, & fratrem vestrum minimum ad me adducite.* v. 19. & 20.

[c] *Nesciebant autem quod intelligeret Joseph, eo quod per interpretem loqueretur.* Gen. 42. v. 23.

[d] *Avertitq; se parumper & flevit.* v. 24.

overvloeydt in bermhertigheydt, crachtelyck oock beweeght wordt, als hy eenen sondaer hertelyck bedroeft siet over syne sonden.

S. Ambr. *l.* 4. *in Lucam. c* 5.

Een ootmoedigh traentien, seght den *H. Ambrosius*, heeft soo groote cracht, dat het eenen onwinbaeren Godt nu bereedt, om den sondaer te straffen, wederhoudt, ende den almogenden vast bindt, om geene wraecke te connen nemen. *O lacryma humilis vincis invincibilem, ligas omnipotentem.* Wy doen Godt geweldt, niet al dwingende, maer al weenende. *Vim facimus Domino non compellendo, sed flendo.*

Den *H. Hieronymus* spreckt aldus: *Oratio Deum lenit, lacryma cogit*: Het gebedt versoet Godt, maer eenen traen dwinght Godt. ende naer sulcke traenen verlanght diën bermhertighen Godt, seght den *H. Chrysolgus, delinquentium gemitus esurit, & sitit lacrymas peccatorum.* Serm. 93.

Om weder te keeren tot de traenen van *Joseph*: de Broeders hadden tegen *Joseph* seer gesondight maer hy was altydt hunnen broeder gebleven; syne traenen betoonden, dat hy sich bekende voor broeder; sich evenwel noch niet openbaerende, om het daernaer bequaemer te doen.

Joseph seght [a] *Tostatus*, was heel soetaerdigh, ende tot syne broeders seer geneghen: als hy hun sagh vol van anghste ende vreese, ende hunne clachten hadde verstaen, en conde niet ophouden van traenen te storten; jae hy soude hun allegaeder omhelst hebben, ten zy hy sich met wyseren raedt noch onbekent soude gehouden hebben, ende syne openbaeringe noch uytgestelt. Hy wilde om reden sich noch afkeerigh ende straf toonen. Syne traenen dan wederom wat afgedrooght hebbende keerde sich wederom tot syne broeders, aen de selve weer op een nieuw, ende stuerder als te vooren hen betoonende dede terstondt *Simeon* vastbinden in hunne tegenwoordigheydt, ende in den kercker voor borghe stellen, tot dat sy met hunnen minsten broeder souden wedergekeert syn. Dat dede *Joseph*, seght [b] *Chrysostomus*, om hun vreese aen te jaeghen, ende om te sien, of sy met *Simeon* eenigh medelyden souden toonen, willende samen weten, of sy hun teghen *Benjamin* oock soo souden gedraeghen hebben.

Maer waerom is *Simeon* meer als iemandt anders van de broeders voor borghe in de banden, ende in den kercker gestelt? De Heylighe Vaders meenen, dat *Joseph* eerst niemandt voorborghe noemen en wilde, maer de broeders iemandt stellen souden, het welck sy weygerden als wesende teghen de liefde van de broeders. *Joseph* dan naer het gevoelen van *Tostatus* heeft *Simeon* genomen, ende niet sonder de schickinge Godts, nochte sonder reden, want hy meer als de andere gesondight haede, *Quia gravius deliquit ideo plus puniri debuit* seght *Lyranus*.

a *Joseph vir mitis gerens fraterna praecordia, cum vidisset fratres suos vere inter se anxiari, condolens super eos, lacrymas continere non potuit, atque in eorum complexus ruisset nisi saniori consilio cognitionem suam adhuc distulisset.* Tostat.

b *Vide quomodo omnia faciat, ut incutiat eis timorem videntibus vincula Simeonis, & ut certior redderetur, an cum fratre aliquam compassionem haberent. Omnia ergo haec facit, probans eorum mentem, & scire volens num & contra Benjamin tales fuerint.* S. Chrys. *hom.* 64. *in Gen.*

Den

Den [a] H. *Chrysostomus* heeft hier noch eene andere bemerckinge, seggende, dat *Joseph* sich teghen *Simeon* soo straf om niet anders getoont en heeft, als op dat syne broeders met alle sorghe souden trachten *Benjamin* mede te brenghen; op dat *Simeon* mochte verlost worden.

Maer men moet hier noch bemercken de mildaedige goedthertigheydt van *Ioseph* tot syne broeders, de welcke nu haest stonden te vertrecken.

Ioseph dan [b] geeft last aen syne dienaers, dat sy de sacken van die vremdelinghen met terwe ende coorn souden vullen, ende boven dien sonder hunne wete elck hun geldt daer boven in leggen, ende hun medegeven eenige eetwaere, om op den wegh tot hun noodtdruft te gebruycken.

Maer was het niet genoegh, hun ongestraft naer huys te laeten gaen? hy en voorsiet hun niet alleen van graen ende terwe, maer geeft hun oock het geldt, het welck sy in den coop besteedt hadden.

Naer alle desen handel ende vriendelyck besteeck waeren sy nu vertrocken met hunne terwe, ende geldt, van het welcke sy de minste wete niet en hadden, hunnen geest meest spelende op hunnen broeder *Simeon*, by den welcken sy nu op den wegh synde metter herten noch waeren.

Men mocht seggen, seght [c] *Rupertus*, dat sy vertrocken waeren, ende niet vertrocken, gelyck wederkeert met affectie ende genegentheydt by hunnen broeder. Voorts gelyck hun herte noch gebleven was by *Simeon*, het is te dencken, dat hun herte oock was by hunnen ouden vader, de welcke oock conden peysen, dat hy een uyterste gevoelen soude hebben in het achterblyven van *Simeon*.

Maer hoort nu, wat datter aen de broeders van *Joseph* op den wegh gebeurt is: Sy hadden nu hunne reyse wat voortgeset, ende waeren gecomen in eene herberge, om wat te rusten, als nu eenen onder hun synen [d] sack opende, om syne last draegende beest wat etens te geven, vindt daer boven op liggen het geldt, het welck hy tot betalinge hadde gegeven, het selve terstondt aen de andere toonende, gelyck sy oock het hun in hunne sacken vonden, hier over teenemael verwondert ende verstelt seyden sy: Wat is dit, dat Godt ons gedaen heeft? Wat wilt Godt met ons maecken? *Quidnam hoc est, quod fecit nobis Deus?* Sy hadden hier achterdencken van iet quaedts, vreesende hierom van dieverye beschuldight te worden.

Hoort hoe dat [e] *Dionysius* Carthusianus daer van spreckt: *Ioseph* heeft dit misschien gedaen, op dat sy door het vinden van het geldt wederom souden bevreest worden, van in hunne wederkomste van dieve-

[a] *Hæc severitas in Simeonem faciebat, ut fratres Beniaminum adducerent, & aliquando adventu ejus liberaretur.* S. Chrysost.

[b] *Jussit ministris, ut implerent eorum saccos tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibariis in viam.* Gen. 42. v. 25.

[c] *Dimissi fratres & quasi non dimissi revertuntur, animo vincti cum Simeone detinentur; erant bene separati corpore sed non animo.* Rupertus.

[d] *Apertoq; unus sacco, ut daret jumento pabulum in diversorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi, dixit fratribus suis: Reddita est mihi pecunia, en habetur in sacco.* Gen. 42. v. 27.

[e] *Ideo fortasse fecit hoc Joseph, ut ipsi inventâ pecuniâ rursus affligerentur, formidantes in reditu accusari*

causari de furto. Voluit enī eos pro suis excessibus piè & durè affligere propter eorum salutē & æquitatem. Dionys. Cart.

dieverye beticht te worden; want hy wilde syne broeders om alle hunne groote misdaeden soetelyck ende straffelyck verdrucken, om te voldoen aen de goddelycke Rechtveerdigheydt ende tot hunne saeligheydt.

Maer wat souden sy nu doen vol van anghst ende vreese? ofte tot *Joseph* wederkeeren, ende hem alles te kennen geven, ofte de reyse naer *Chanaan* voorstellen?

Sy vinden ten lesten het geraedighste, beter voort te gaen naer hunnen ouden Vader, om den selven misschien in grooten hongers-noot gestelt synde vroegher by te staen, stellende oock by hun selven, het gevonden geldt in het wederkeeren mede te draeghen.

a *Veneruntq; ad Jacob patrem suum in terram Chanaan, & narraverunt ei omnia, quæ accidissent sibi, dicentes: Locutus est nobis Dominus terræ durè, & putavit nos exploratores esse provinciæ.* Gen. 42. v. 29.

Sy waeren nu t' huys a gecomen, eerst tot eene aldergrootste vreught van *Jacob* hunnen vader, die naer hunne wederkomste seer verlanght hadde, die oock elck in het besonder met een teer gemoedt begon te omhelsen, maer die teere liefde veranderde haest in eene vreese, als hy bemerckte, datter eenen van syne soonen onbrack, hy en sagh *Simeon* niet, maer de andere spraecken *Jacob* terstondt aen, alles verhaelende datter geschiedt was. De H. Sriftüre spreckt aldus: Do soonen syn gecomen by *Jacob* hunnen vader in het landt van *Chanaan*, ende vertelden hem alles, datter geschiedt was, seggende: den Heere des landts heeft ons hardt aengesproken, die seyde, dat wy bespieders des landts waeren; aen wie wy andtwoorden: wy syn in vrede gecomen, ende en hebben geene listen op handen; wy syn twalf broeders al van eenen vader, den eenen en leeft niet, ende den minsten is by den vader in het landt van *Chanaan*. Den heere seyde, dat hy het al nauwelyck soude ondersoecken, daer en tusschen heeft hy *Simeon* tot versekeringe der waerheydt in den kercker als borghe gehouden, seggende: Laet eenen van uwe broeders by my; ende neemt noodtdruft voor uwe huys-gesinnen; ende gaet wech, ende brenght uwen jonghsten broeder by my, dat ick weten magh, dat ghy geene bedriegers en syt, ende dat ghy mooght weder hebben, die hier gevangen blyft.

b *Sufficiunt hæc verba, ut videatur, quam disrupta fuerint patris viscera; quia sibi omnis spes de Iosepho adempta erat, putabat enim à bestiis devoratum. Neq; sibi de Simeone spem pollicebatur, nunc quoque idem de Benjamino formidabat.* S. Chrysost.

Den benouden vader dit alles hoorende seyde hun terstondt met eene uytterste droefheydt: Ghy hebt gemaeckt, dat ick van myne kinders beroost ben: *Joseph* en leeft niet, *Simeon* is gevanghen, ende *Benjamin* suldy weech nemen. Al dit quaedt is op my gevallen.

Den b *H. Chrysostomus* overdenckende dese droeve ende teere woorden van *Jacob* spreckt aldus: uyt dese woorden van den bedruckten vader condemen claerlyck mercken, hoe dat het binnenste ende het herte van *Jacob* gelyck gescheurt is geweest, om dat hy geene hope meer en hadde van *Joseph*, die hy meende van eenige beeste opgeëten te syn, hy en hadde oock quaelyck hope voor *Simeon*, ende vrees-

vreesde nu oock het selve voor *Benjamin*, ende daerom seyde hy hun ten lesten geen redens aensiende: *Benjamin* en sal niet mede gaen, ende ghy en sult my hem niet afnemen.

Wat dan gedaen, om het gemoedt van *Iacob* te beweghen, om *Benjamin* te laeten gaen?

a *Ruben* den eersten geboren siende synen vader soo ontstelt ende soo weygerigh, seyde tot hem: Lieven vader en bedroeft u soo niet, ick hebbe, gelyck ghy weet, maer twee sonen, ick sal die by u laeten in de plaetse van *Benjamin*, ende ist dat ick hem niet weder en brenghe, doet met hun, dat u believt, ick stelle hun leven in uwe handen. Geensins, seyde *Iacob*, ick en sal noyt toestemmen, dat *Benjamin* mede gaet; synen broeder *Ioseph* is doodt, ende *Benjamin* is by my alleen gebleven, waert dat hem eenigh ongeluck overquam in het landt, daer hy henen gaen soude, ghy soudt my sekerlyck doen sterven.

a *Cui respondit Ruben: Duos filios meos interfice, si non reduxero eum tibi, trade illum in manu mea, & ego eum tibi restituam.* Gen. 42. v. 37.

Siet hier de afbeeldinge van de menschen deser wereldt seer wel uytgedruckt in den Patriarch *Jacob*: syne geboorte was in het midden van het stryden, jae van als hy noch was in het lichaem van syne moeder hy worstelde met synen broeder *Esau*. *Collidebantur in utero ejus parvuli*. Gen. 25. v. 22. Ende quaelyck en was hy gecomen tot de jaeren van een man, of Godt self heeft hem aengevallen. Ten lesten syne sonen syn hem tot groot verdriet ende druck in synen ouderdom, ende hy heeft hun als beulen gehadt in syn huys.

O wonderen maer *Voorsienighen* Godt! Wilt ghy hem dan noch laeten berooven van synen jonghsten sone *Benjamin*, wilt ghy noch toelaeten, dat hy mede geleydt worde naer *Egypten*, om daer misschien oock ongeluckigh te sterven.

Alle de broeders daer-en-tusschen waeren oock in benoudtheydt, ende in meerdere ende meerdere vreese, dat het oock met hun niet wel en soude afloopen om alle hunne voorgaende sonden, ende boosen handel teghen hunnen onnooselen broeder *Joseph*, den welcken sy oock het leven hadden willen nemen. Daer-en-boven waeren sy in grooten anghst om het geldt, dat sy in hunne sacken gevonden hadden, ende mede gebracht, vreesende daer beschuldight te worden, ende als dieven ende verraders aengevat; met een woordt, sy waeren geduerelyck in vreeselyck achterdencken om alle hunne voorgaende boosheydt, de welcke eene wroegende conscientie noyt gerust en laet: van welckers moeyelyckheydt ick in de volgende sedeleeringe breeder sal spreken, ende daernaer voortgaen in onse historie: Eer ick dese sede-lesse aenvatte, sal ick tot eene veranderinge het groot verlangen van *Joseph* naer de wederkomste van syne broeders met *Benjamin* hier in een Rym-dicht aen den leser voorstellen.

Joseph spreckt alleen:

'T IS waer myn hert bemint; de liefd' blyft niet verborghen;
Den anghst het claer getuyght, en vrees' met and're sorghen.
Den hongher noch al groeyt; de Borgh' blyft vast gestelt.
Tot synder broeders comst' 'k meyn hy de daghen telt.
Met recht is hy ontstelt, van vrees 'heel ingenomen,
Als sy selfs op den eedt noch niet te voorschyn comen.
Wat magh het immers syn? misschien den ouden haet
Nu hoogher steygen wilt, als hy ten onder gaet.
Misschien ô Benjamin uyt Rachel oock geboren
Is door uw' broeders haet oock uwe doodt gesworen;
En door een boosen nydt syt ghy van hun versaeckt,
Oft oock om eenen droom in eenigh put geraeckt.
O te bevreest gemoedt! waer laet ghy my vervoeren?
En teghen mynen danck myn hert en siel beroeren?
Doch de verdachte vrees wel met de liefde staet,
De vrees uyt liefde groeyt, en is des liefde maet.
Maer wat is die eylaes? wat sal my wedervaeren?
Wat onheyl op een nieuw comt myne siel beswaeren?
Ick voel, myn lichaem beeft, misschien myn vader lydt,
Om eenigh ongeval in synen ouden tydt?
Van wederzyd' ben ick van vrees' en liefd' gedreven;
En Benjamin my treckt, en Jacob doet my beven.
Myn hert is gantsch ontstelt, myn smaeck en seer gemoet
Tot Jacob en 't lief kindt myn siele vreesen doet.
Wel wat gedaen? bedenckt, wat u is over comen;
Ghy hebt het wel geproeft van onheyl ingenomen;
Al waert ghy soo gehaet, en voor een slaef vercocht,
Godt heeft u op syn tydt in desen staet gebrocht.
't Is Godt die 't al bestiert; Godt can het al bestaden
Ten best van ieder een; met Godt ben ick te vreden.
De cranckheydt van een mensch en vreest en oock bemint,
Maer die met Godt sich stelt, met Godt is wel gesint.
Doch Simeon oock claeght soo lanck nu vast geseten
In 't slot en in den bandt, hy schynt eylaes vergeten,
Verlaeten in den druck. met recht hy suchten magh,
Bedroeft om hun verblyf, beclaeght sich heel den dagh.
Nochtans hy 't wel verdient, van niemandt te beclaeghen,
Hy magh vry om syn schuldt syn straf en banden draeghen.
Magh suchten, soo hy wilt, magh treuren om syn quaet;
Want al syn boos bedryf de straf te boven gaet.

Hy heeft de straf verdient, heeft d' ander aengedreven,
En eerst tot myne doodt den boosen raedt gegeven:
Misschien hy oock van Godt om syn moordadigh stuck,
De straf betaelen moet, en sitten in den druck.
Voor hem 'k ben wel gerust; laet hem de straf betaelen,
'k En wil syn boos misdaedt niet hoogher op gaen haelen.
Eylaes! 'k ben voor de rest, voor Ruben *meer beducht,*
Voor Judas *oock al meer myn banghe siel versucht.*
Wat liefd' heeft Judas *niet en* Ruben *my bewesen?*
Van ieder weerdigh syn, en oock van Godt gepresen.
't Sal wesen evenwel den meesten troost van al,
Als ick ô Benjamin *u hier aenschouwen sal.*
Myn hert is heel voor u, nochtans met vrees' bevanghen;
Comt maer, naer u ick wensch, ghy syt al myn verlanghen.
Of u geluck ô kindt u maer bekent en waer!
En wat al jonst voor u ick in myn siel bewaer'!
Strax sout ghy vol van troost, in blydtschap ingetoghen
Met al u broeders hier haest comen aengevloghen.
Doch waerom al die sorgh', en waerom dit beclagh?
Den stondt is Godt bekent, Wanneer het wesen magh.
Godts wil is mynen wil; hy magh myn siel beproeven,
'k Wil dan myn broeders comst naer Godts bestier vertoeven.
Dat bidd' ick hem alleen, als hy hun senden sal,
Dat hy het jonghste kindt bewaer van ongeval.

DEse lange weder-comst van de broeders van *Ioseph* wierdt van Godt bestiert, die nu naerder was, als *Ioseph* wel meynde, van de welcke ick terstondt sal spreken, naerdat ick eerst sal voor gestelt hebben de sede-lesse van eene ongeruste conscientie ter oorsaecke van het ongerust gemoedt van de plichtige broeders van *Ioseph*.

SEDE-LEERINGHE.

Van de onruste, ende moeyelyckheydt van eene quaede conscientie.

NOyt en soudemen genoegh connen voorstellen de pynelycke onruste ende quellinge van de plichtige conscientie, de welcke hadden de nydige broeders van *Ioseph*, als sy den selven soo onbermhertelyck gehandelt hadden, gelyck wy nu ge-

Meritò hac patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audivimus, idcirco venit super nos ista tribulatio. Gen. 42. v. 21.

hoort hebben. Sy gaeven het genoegh te kennen, als *Ioseph* hun hoorde seggen dese woorden, meynende niet verstaen te worden. Met recht lyden wy dit, want wy teghen onsen broeder misdaen hebben, siende de bedrucktheydt synder siele, als hy ons badt, ende wy en hoorden hem niet, daerom is dese tribulatie op ons gecomen. Godt wist het best, hoe sy van binnen gestelt waeren, als sy hun selven nu vonden in eene uytterste benoudtheydt, dan begonden sy oock het selve te gevoelen. Hun plichtigh gemoedt was vol onruste, ende in eene geduerige onstelteniffe, gelyck eene onstelde zee, die niet rusten en can. Het is het seggen van *Isaias* 57. *Impii, quasi mare fervens, quod quiescere non potest*. Het welck meest plaetse grypt in de zee *Euripus* genaemt volgens de uytlegginge van *Vatablus* de welcke in een enghte ingetrocken synde in holle vloeden opswilt, ende die daer-en-boven seven-mael op eenen dagh haeren vloedt ende wedervloet heeft, diesvolgens in eene gedueríghe roeringe ende beweginge is, ende dit door een verholen geheym van de nature.

Naer het seggen dan van *Isaias* wordt het herte van een boos mensch vergeleken met eene roerende zee, de welcke daerom met reden magh genoemt worden een bequaem sinne-beeldt van een ongerust gemoedt ofte quaede conscientie, dat oock noyt rust en heeft. Eerst sal ick stellen het devies het welck volght naer de print.

d' Onruste gaet,
Noyt stille staet.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

W*At onweer! wat tempeest! hoe blaesen al die winden!*
Eylaes! 't is een gedruys, om alles te verslinden!
De zee is gantsch onstelt! siet eens den Oceaen;
Men siet hem heel om hoogh, en weder neder gaen.
Siet, met wat groot geweldt de baeren syn gedreven,
En door een snellen windt de waters hoogh verheven
Als berghen in de locht, en vallen oock terstondt
Als in een hollen kuyl in 't diepste van den grondt;
Dan wederom om hoogh, dan teghen clip en rotsen
Geslingert hier en daer, dan schielyck weder botsen.
Men hoort van allen cant gedruys en groot geweldt;
Door den verdraeyden windt de zee is heel ontstelt.

Dit

Dit is het waere beeldt van 't hert der boose menschen,
Die leven sonder rust, ontstelt in al hun wenschen.
Die naer syn lusten leeft, en sonder maet en toom,
Niet anders leven can als in een vrees' en schroom.
Selfs de gedachtenis van het voorgaende leven
In aller sonden plicht hun schudden doet en beven.
Beschaemt in hun gemoedt om hun verplichte siel,
In vrees, dat hun Godts handt in 't eeuwigh vier verniel.
Door boosheydt en misdaedt van de voorleden sonden
Syn heel en gantsch onstelt, in al hun quaedt verslonden;
Sy schroomen in hun vreught, van anghst en droeve wee;
't is waer een boose siel is een onstelde zee.
Den schroom van 't oordeel Godts, en van het vier der hellen
Doet een onsaligh mensch heel schudden en ontstellen;
Als hy op d' aerd' noch leeft, sich vindt als in de hel;
Soo blyft een godd'loos mensch in vrees en droef gequel.
Vervloeckt ramsaligh mensch, segg' waerom soo veel suchten,
Doodt-slagher van u broer? waer henen wildy vluchten?
Wel vreest ghy eenigh mensch, daer geen op d' aerd' en is?
De sond' hem hadt gebracht in soo een duysternis.
Misschien ghy Abel *vreest, die u mocht teghen comen,*
Die ghy door duyvels list syn leven hebt genomen?
Vlucht vry aldaer ghy wildt, de wereldt over al,
De wraeck uws broeders doodt u altydt volghen sal.
Siet Judas *ingelyckx wilt synen Heer vercoopen,*
Doch t' was hem haest berouwt; van vrees begint te loopen,
Waer henen, weet hy niet, van schrick hy schud' en beeft;
Tot dat hy door de strop aen d' hel sich overgeeft.
't Heeft oock maer al te wel in Josephs *bloedt gebleken:*
Syn broeders allegaer met haet en nydt ontsteken
Tot die onnoosel was, den haet was al te groot;
Sy wensten naer syn bloedt en syn verhaeste doodt.
Sy hoorden uyt den put 't kindt suchten ende kermen,
Doch alles te vergeefs, en sonder te ontfermen.
Maer beulen als ghy syt, den Rechter, Heer van al,
U schroomelyck besteeck daernaer oock straffen sal.
Schier hadt de wraecke Godts de broeders overvallen,
Of seyden allegaer, oft eenen onder allen:
Ach 't is ons boose schuldt, dat wy syn in de pyn;
Wy in ons broeders doodt maer al te plichtigh syn.
Hoe suchte Joseph *niet? eylaes! met wat al claeghen*
Socht hy bermhertigheydt! met recht wy al dees plaeghen,

En

En smerten onderstaen! waer toe syn wy geraeckt?
Ons innigh boos gemoedt daer in ons plichtigh maeckt.
Siet hoe de sonde strafst; de vrees' volght op de bielen;
Sy perst den boosen mensch, en tracht hem te vernielen.
De siel haer selven vreest, vol schroom om al haer quaedt;
Met die de boosheydt volght, het altydt quaelyck gaet.

ALle de broeders van *Ioseph* voelden sonder ophouden eene groote pyn en smert van hunne wroegende conscientie om het boos bedryf teghen hunnen broeder *Ioseph*.

Het was nu meer als twee-en-twintigh jaer geleden, gelyck a *Theodoretus* Bisschop van Cyrus bemerckt, dat sy soo ombermhertelyck met hunnen broeder gehandelt hadden; om het welck sy sonder twyfel altydt in hun selven een groot herdtsweer gevoelden, ende eene inwendige wroeginge ende verwytinge, de welcke aen de misdaedige nimmermeer ende bycans geduerelyck voorstelt de bedreven boosheydt. Maer besonderlyck hadden sy hunne smerte, als sy hun nu saghen in de vreese van de verdachte dieverye, het geldt vindende in hunne sacken.

Hier op passen seer wel de woorden van den Bisschop b *Lippomanus* sprekende aldus: Hunne herten beginnen gelyck te beswycken, uyt het aenschouwen van het geldt, sy gevoelen wederom Godts handt, ende sy vreesen aengevat te worden in hun openbaer misdaedt. Sy moesten nu ten minsten gerust geweest hebben om het gevonden geldt in hunne sacken, gelyck het geldt, datmen vint, andere droeve menschen wat herstelt; maer de goddeloose en maeckt het maer bevreest seght den c *H. Chrysostomus:* De broeders waeren maer vervaert, denckende altydt op al het ghene, dat sy teghen hunnen broeder hadden misdaen: eerst in de boosheydt en vonden sy geene swaerigheydt, jae eene voldoeninge, maer daernaer wierden sy de pyne ende smerte gewaer.

Den selven d *H. Vader* geeft ons hier van, dese gelyckenisse. Gelyck als eenen dronckaert, als hy den wyn overvloedelyck drinckt met lust ende voldoeninge geen ongemack alsdan en gevoelt, maer alleen daernaer, als hy sich quaelyck gestelt vindt naer siel en lichaem; van gelycken geschiet het met de sonde, de welcke als sy gedaen wordt, gemeenelyck voldoeninge geeft, maer allenskens daer naer den geest verduystert als met eene dicke wolcke, als wanneer de quaede conscientie begint op te staen, ende het hert gelyck te doorknaeghen, levendigher ende crachtigher voorstellende het groot quaedt van het boos feyt, als eenen praemenden beschuldigher.

Als de boose ende plichtige broeders nu saghen, dat sy in

a *Inde apparet constare potest conscientia inevitabile judicium, refricat enim memoriam sceleris ante duos & viginti annos admissi.* Theodoret. Cyri Episc.

b *Examinantur corda eorum ex aspectu pecuniae; iterum sibi manum Dei imminere sentiunt, deprehendendos se timent in tam publico malo.* Lipp. in Gen.

c *Obstupefacti turbatique dixerunt: Quidnam est hoc? nonne solet inventa pecunia moestorum animos fovere & sustentare? impios terret & turbat.* S. Chrys.

d *Sicut ebrius quando multum vini ingurgitat nullum sentit à vino damnum, ita peccatum, donec consummetur obtenebrat*

brat mentem quasi densa nubes, deinc cõscientia insurgit, & quovis accusatore mentem gravius arrodit. Idem hom. 64. in Gen. a Et cum audissent vocem Dni Dei deambulantis in Paradiso.... Abscondit se Adam & uxor ejus à facie Domini... Vocavitque Dominus Deus Adam & dixit ei Ubi es? qui ait: Vocem tuam audivi in Paradiso & timui, eo quod nudus essem & abscondi me. Gen. 3. v. 8. b Quare timuit quia jam videbat sibi trucem adstare accusatorē, conscientiam dico, neque enim objurgatorem habebat & testem peccatorum, quã unicum illum quem intrinsecus circumferebat. S. Chrys. hom. 17. in Gen. c Sum anathema, sum odium Dei, nõ potero evadere, quia ab aliquo occidar. En

peryckel waeren van hun leven, dan bekenden sy beter met de getuygenisse haerder conscientie al dat sy gedaen hadden.

Soo geschiedt het met alle de boose menschen, de welcke vroegh of laet van haere conscientie beschuldight worden, gepynight ende vervult met groote vreese ende benoudtheydt, de welcke hun bycans geduerelyck voorstelt ende verwyt hunne boosheydt, oock vreesende allen ooghenblick van Godt gestraft te worden. Dit heeftmen gesien in het beginsel des wereldts in *Adam* ende *Cain*.

a *Adam* voor de sonde was gerust in syn gemoedt, genietende met vreught alle de schepselen van het Paradys; maer eylaes terstondt naer de sonde was hy bevreest ende beschaemt om syne naecktheydt, den welcken alsdan gewaer geworden hebbende de aencomste van Godt synen schepper, sich met *Eva* hadde verborgen, hoorende de goddelycke stemme, die hem seyde: *Adam* waer syt ghy? den welcken antwoorde: Ick hebbe uwe stemme gehoort ende gevreest, om dat ick naeckt was, ende hebbe my verborghen.

Bemerckt hier: Godt sprack *Adam* soetelyck aen, het Paradys was de plaetse van genoechte, hy en en wierdt van Godt geensins beschuldight ofte berispt, ende nochtans om die twee woordekens: *Ubi es?* Waer syt ghy, *Adam* begint te beven, hy vlucht ende versteeckt syn selven, ende geeft voor antwoorde: Om dat ick naeckt ben, maer hy faelt, ende hy mist, de vreese en comt hier uyt niet, maer om de sonde; het was syne plichtige conscientie, die hem berispte ende overtuyghde.

Hoorter van spreken den b *H. Chrysostomus:* Waerom heeft hy gevreest? om dat hy voor hem sagh staen synen beschuldiger, te weten syne conscientie, want hy geenen anderen betichter en hadde ende getuyge als syn eyghen selven ofte syne boose conscientie, de welcke hy inwendelyck gevoelde, ende op alle plaetse hem naervolghde, ende die hy allom mede droegh. Die inwendige wroeginge dede hem vreesen, gelyck het met synen sone *Cain* geschiede. Als *Cain* synen onnooselen broeder *Abel* hadde vermoordt, wierdt oock terstondt overvallen met schrick ende vreese, als van een ieder vluchtende ende seggende: Die my sal vinden, sal my het leven benemen: *Qui invenerit me, occidet me.*

c *Cornelius a Lapide* leght het aldus uyt: Ick ben een vervloecksel, ick ben den haet van Godt, ick en sal het niet ontcomen, iemandt sal my dooden. Dat is de vreese ende benoudtheydt van de quaede conscientie.

Soo spreckt den d *H. Ambrosius:* Als *Cain* synen broeder vermoort hebbende van Godt noch niet en wierdt gestraft, wierdt evenwel gepynight van syne knaegende conscientie, ende wilde gaen vluchten

ten van de menschen, daer noch geene en waeren, die hem straffen souden. Syn boos leven pynighde ende strafte hem.

a *Procopius* spreckt oock seer wel: Den moordenaer *Cain* seght hy, liet sich voorstaen, dat alles teghen hem opstondt: als hy syn ooghen op de aerde sloegh, hem docht, dat de serpenten met haer fenyn sich teghen hem oprechteden, ende dat de briesschende leeuwen op hem aenquaemen, om hem te verscheuren, ende dat de locht ende hemelsche geesten hem met vlammende sweerden met de doodt dreyghden, ende dat alle de schepselen hem wilden aenvallen.

Op de selve maniere seght den b *H. Chrysostomus* heeft den verrader *Judas* syne knaegende conscientie niet langher connende verdraeghen sich met de strop verhanghen. Siet dien vervloeckten verrader gevoelde meerder straffe in syne boose conscientie als in de doodt selve, syn selven liever verhangende, als langher te verdraeghen het bitter verwyt van syn wroegende gemoedt over het schandigh ende goddeloos verraedt van *Jesus* synen goeden meester.

Om nu een woordt te spreken buyten de H. Scrifture: hoort eerst, hoe beroert ende verschrickt dat was dien wreeden Keyser *Nero*, als hy syne moeder *Octavia* hadde doen sterven: *Dio Cassius* spreckter van. Als *Octavia*, seght hy omgebracht was, wierdt *Nero* terstondt met eenen uyttersten schrick bevanghen, soo dat hy bekende, alwaer hy sich keerde, syne gedoode moeder altydt voor syne ooghen te sien; om welck geduerigh gesicht hy soo benoudt was, dat hy nergens syne ruste en conde vinden. *Suetonius* seght boven dien, dat hy in synen droom gesien hadde, dat hem vaerende in een schip het roer wierdt afgenomen ende dat hy van syne moeder *Octavia* getrocken wierdt in eene dicke duysternisse.

Waer op passen dese woorden van *Seneca*: *Ipsa nequitia tenebras timet*. Dat is.

Een boosen mensch is vol van schrick,
Van 't duyster vreest al oogenblick.

Wat eenen anghst ende schroom en heeft oock niet onderstaen *Theodoricus* Coninck der Gothen volgens het verhael van *Procopius*, *Crantzius*, ende *Baronius*: op den selven dagh, segghen sy, als hy *Symmachus* Borghmeester van *Roomen*, ende synen schoon-sone *Boëtius* dien geleerden man hadde doen sterven, uyt enckel achterdencken, dat sy samen hadden gestaen naer de Conincklycke croone; aen tafel sittende als men hem onder andere spysen daer op gebrocht hadde het hooft van eenen grooten visch. *Theodoricus* het selve siende wierdt terstondt overvallen met eenen uyttersten schrick, schuddende ende bevende, die meynde te sien het afgecapt hooft van *Symmachus*, hem met sy-

En pavor malæ conscientiæ. Alapide. *in Gen.*

d *Cum adhuc à Domino pœna cessaret, torquebat eum suorum conscientia peccatorum, & cum adhuc percussor deesset, ipsa se injustè vita cruciabat* S. Ambros. *in Psalm.* 55.

a *Videbat Cain Angelos igneis gladiis sibi mortem minitantes, si oculos in terrã demittebat, serpentes veneno, leones unguibus, cæterasque creaturas in se irruentes videbat.* Procop. *apud* Alapide.

b *Ad eum modum Iudas conscientiam coarguentem minime sustinens, ad laqueum se convertit.* S. Chrys. *Ep.* 7.

Procop. *l* 2. Crantz. *l.* 3. *Saxoniæ. c.* 19. Baron *tomo* 7. *anno* 506.

ne tanden ende vlammende ooghen dreygende, soo dat hy half doodt synde sich terstondt dede draeghen in eene naeste camer, alwaer hy naer drye ueren van vreese ende schroom quam te sterven: syne plichtige conscientie dede hem soo schroomen, allen ooghenblick verwachtende de straffe Godts.

Welcke vreese eyghen is aen alle boosheydt naer de getuygenisse van den *a Wyseman* seggende: Omdat de boosheydt vreesachtigh is, soo geeft sy eene getuygenisse der verdoemmenisse, want eene verbaesde conscientie beducht haer altydt van wreede straffe.

a Cum sit enī timida nequitia, dat testimonium condemnationis semper enim præsumit sæva perturbata conscientia. Sap. 17. v. 10

Voor het lest eene corte geschiedenisse voege ick hier by.

Moschus eenen historie-schryver verhaelt van eenen moordenaer, die vermoordt hebbende een cleyn kindeken hem toe lacchende, uyt leedtwesen ten lesten is Religieus geworden, evenwel altydt by daghe en by nacht gelyck hoorde dese verwytende woorden: *Quare me occidisti?* Waerom hebt ghy my vermoort? ende niet langher dit connende hooren, noch syne wroegende conscientie, heeft sich in de handen van den Magistraet overgegeven, om gestraft te worden, gelyck het geschiede.

Seer wel dan heeft geseydt den *H. Chrysostomus*, dat de conscientie is eenen rechtveerdighen ende ongeschonden rechter, opstaende teghen den misdaedighen. Sy roept met claere stemme, sy beschuldight hem, ende sy vertoont het al, ende sy stelt als voor de ooghen de grootheydt van de sonden.

Den Poët *Juvenalis* in syne 13. Satyra ofte schimp-dicht sal ons genoegh wesen.

Soo spreckt hy:

Evasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos? & surdo verbere cadit
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, & multo sævior illis
Quas & Cæditius gravis invenit & Rhadamantus.
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Het welck men in een rymken aldus can verduytschen:

Soo d' ondervindingh leert, t' is waer en heel gewis,
Dat noyt een godd'loos hert in volle rust en is.
Meynt ghy dat eenigh mensch van boosheydt ingenomen
Den anghst, en druck, en pyn van siel oyt sal ontcomen?
De kennis van het quaedt hem menigh geessel geeft;
't Is den verdienden loon voor die in sonden leeft.

De

De wetenschap van 't quaedt sal hem het hert doen knaeghen,
De smert tot syn getuygh sal hy in 't herte draeghen.

SYn eyghen selfs getuyghe te wesen, sonder ophouden aen syn selven verwytende het bedreven quaedt is voorwaer eene wreede geessel, jae onverdraegelycker voor de siele, als van eenen misdaedighen, die metter daedt om syne boosheydt wreedelyck wordt gegeesselt gelyck a *Plutarchus* wel seght.

Soo datmen met reden magh segghen met eenen ouden schryver b *Latinus Pacatus*, dat eene misdaedighe conscientie veel beulen in haer selven besluyt, of dat sy voor haer selven eenen wreeden beul is, ende noch gheduerelyck in anghst ende vreese, van meerdere straffe te onderstaen, sonder ophouden oock haer selven schuldigh kennende, dat sy het wel verdient heeft, gelyck het geschiedt met die veroordeelt syn tot de doodt, de welcke naer het segghen van den c *H. Chrysostomus* naer alle voorgaende pynen van branden van geesselen ende andere tormenten ende straffen ten lesten met de doodt moeten betaelen.

In wat eene pyne ende vreese en leven niet die ellendige ter doodt veroordeelde menschen, die allen ooghenblick verwachten eene straffe doodt! als sy maer alleenlyck en hooren bellen aen den inganck van den kercker, sy hebben terstondt achterdencken ende vreese, dat het de dienaers syn van de justitie, die hun comen haelen, om te leyden naer de doodt. jae sy hebben bynaer altydt den clanck van de belle in de ooren met eene uytterste vreese ende schrick, gelyck als iemandt die in syn huys eene groote horlogie heeft hanghen, een gestadigh gerucht daer van hoort. Hier om ist, dat eenen vermaerden schryver een roerende horologie, die noch by daghe noch by nacht oyt op en houdt, oock seer wel vergelyckt met eene beroerde ende noyt rustende conscientie.

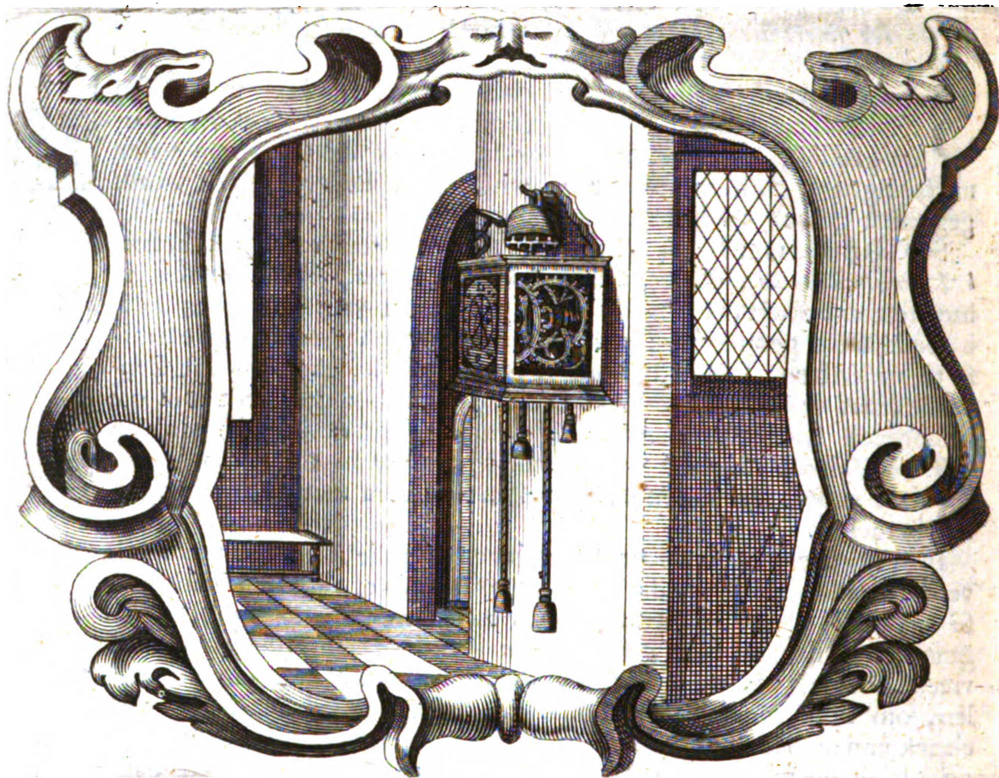
Ick sal dese gelyckenisse als een sinnebeeldt in een rymdicht, wat breeder uytleggen met het schrift dat volght naer de print.

a *Vir iniquus & afflictus conscientiâ plus mali patitur, quam qui in corpore patitur, & flagris caeditur.* Plutarc.

b *Habet nescio quos mens scelerata carnifices, aut ipsa sibi conscientia est carnifex.* Lat. Pac. in Paneg. Theodosii Aug.

c *Sicut qui carcerem habitant, capitis sententiam operientes & mortem, vitâ agunt maximè molestam, sic qui impiâ conscientiâ molestantur.* S. Chrys. hom. 22. de nequitia repulsâ.

Siet, daer is geen verschil,
Het roert, 't en staet noyt stil.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

De motu perpetuo nondum invento.

WAt roeringh' isser niet, nu hier, nu daer te vinden
Of in een holle zee, of de verdraeyde winden;
Maer 't is van geen geduer, somwylen haest gedaen;
Men hoort d' onstelde zee, en winden stille staen.
Van Roeringh van altydt men dickwils comt te spreken,
Doch menigh hoogh verstandt sich hier heeft moeten breken.
Dit aller mensch vernuft tot nu te boven gaet,
Al datmen roeren siet, ten lesten stille staet.
Doch in een uerewerck sult eenighsins bemercken:
Dat heel den dagh en nacht de raeyers samen wercken,
Die nimmer stille staen. Dit is het eyghen beeldt,
Waer op nu myn gepeys met myne sinnen speelt.

Men

Men siet in 't uerewerck van boven en van onder
Veel tanden, veel gewichts, veel stuckxkens in 't besonder,
Dit werck al onder een rondtzom d' horlogie gaet,
Elck stuckxken heeft syn werck en nimmer stille staet.
't Gewicht dat praemt en roert, en of 't men niet can mercken,
Geheel 't horlogie-werck strax sietmen samen wercken:
De raeyers keeren om, 't gewicht dringht samen neer,
Elck stuck van heel het werck sich roert op synen keer.
Voorts heel het uerewerck moet op syn tydt verdraeghen
Niet sonder groot geweldt d' hernomen hamers slaeghen.
Hier stondt ick weynigh stil, en docht in myn gemoet,
Dat eene boose siel oock veel verdraeghen moet.
De kennis van het quaedt heeft oock haer harde slaeghen,
En doet een boosen mensch oock menigh slagh verdraeghen,
Syn siel is vol van smert; van anghst en vreese beeft.
Wat onrust voor een mensch die een boos leven leeft;
Wat sien ick noch in 't werck gemaeckt van 's menschens handen?
Ick sien de raeyers aen met al haer yser-tanden,
Die vryven teghen een, en slyten 't yser af.
Strax keerd' ick weer tot my, en voorder my begaf:
Ick seyd', soo gaet het oock met de verplichte sielen,
Sy treuren in haer quaedt, haer selven gantsch vernielen,
Den worm een godd'loos mensch verscheurt, en heel doorkerft,
Tot dat hy in syn quaedt van vrees ellendigh sterft.
Den worm sal oock daernaer voor eeuwigh blyven leven.
En in het helsche vier noch meerder smerte geven.
En 't lichaem met de siel naer al dit ongeval
Voor alle eeuwigheydt in 't vier noch branden sal.
Ach! 't is dan al te laet voor die verdoemde sielen,
Die dan maer te vergeefs haer wenschen te vernielen.
Sy claeghen vol van pyn, doch 't is voor niet geclaeght,
Wanneer dat wreedt gediert den worm haer heel doorknaeght.
Alleen een droef gepeys van de voorleden sonden
Die menschen als vernielt geheel in 't vier verslonden.
Elck roept: Wat baet het ons, en geldt en al ons goet,
Als ons verdoemde siel voor eeuwigh branden moet.
O mensch bewaert u siel, wilt uwe lusten derven,
Tracht liever voor de doodt uw' driften te versterven.
Draeght sorgh', dat ghy aen Godt een suyver siele geeft,
Op dat sy voor altydt met hem in glory leeft.

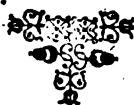
SOodanige glorie ende ruste en sal eene sondaerige siele niet genieten maer eene groote vreese ende onruste van haere wroegende Conscientie, die haer geduerelyck voorstelt de boosheydt ende swaer gewicht haerder sonden in de gelyckenisse van eene horlogie, oft uerewerck, daer ick nu van gesproken hebbe, het welck door het gewicht altydt in roeringe ende onruste blyft.

Hier op dese materie past seer wel het ghene ons verhaelt den E. P. *Hieremias Drexelius: Ferdinandus* den I. Keyser van *Oostenryck* was eenen grooten liefhebber van cleyne horlogien, ende hy wasser van verscheyde wel voorsien. Eens op eenen tydt hadder een met occasie op de tafel gestelt, ofte gelaeten tot voldoeninge vande hovelingen, een weynigh daernaer eenen van die edelieden hadde die horlogie met eene behendigheydt wechgenomen, sonder iemandts wete, soo hy meynde, de welcke hy daernaer in syne ondercleederen verstack, het welck den Keyser zydelinckx met eene ooghe hadde gemerckt, den hovelinck alsdan niet vermaenende, maer met hem van verscheyde dingen sprekende, als of hy nergens van en wiste, als wanneer tusschen de samen spraeck de horlogie begon te slaen, ende gehoort wierdt tot groote beschaemtheydt ende eene uytterste vreese van den hovelinck, die de horlogie genomen hadde.

Den Keyser liet hem evenwel ongestraft wech gaen met eene scherpe berispinge, hem oock seggende, dat eene quaede conscientie noch stercker doorslaet, als eene slaende horlogie, die eenen boosen mensch noch meer ende sonder ophouden vermaent ende beticht. *Clara voce clamat & accusat.*

Om weder te keeren naer de plichtige broeders van *Joseph*, in wat eenen anghst ende vreese sy geweest hebben, hebbe ick begonst voor te stellen, diemen daernaer sal sien in eenen meerderen anghst ende in eene uytterste benoudtheydt; daer hunnen onnoosselen ende Godtsdienstighen broeder heel den tydt van alle synen tegenspoedt in syn selven altydt genoten heeft een gerust ende hemelsch leven om syne goede ende onberispelycke conscientie, gelyck wy daernaer noch sullen hooren.

Laet ons nu voortgaen in het vervolgh van onse historie.

V. CAPITTEL.

De sonen van Iacob uyt Chanaan met hunnen jonghsten broeder Benjamin wedergekeert synde in Egypten, worden van Ioseph vriendelyck ontfangen, Simeon wordt los gelaeten, ende allegaeder aen de tafel wel onthaelt.

DE broeders van *Joseph* en hadden hunnen vader *Jacob* quaelyck connen bewegen, om *Benjamin* naer *Egypten* mede te leyden: den ouden man was om te sterven, ende hy en conde van *Benjamin* niet scheyden, ende laeten gaen, tot dat hy a ten lesten sagh, dat het moest wesen om den uyttersten noodt van heel het landt, ende om dat de graenen, die sy van *Egypten* gebrocht hadden nu bycans verteert waeren. *Jacob* dan vol van sorge ende benoudtheydt was te vreden, dat sy *Benjamin* souden mede leyden.

Den hongers noodt dwongh den vader, ende overwon de teere liefde tot *Benjamin* seght den *H. Chrysostomus*: Hy stemde het oock toe om het bidden ende praemen van syne sonen, samen betrouwende op Godt, dat hy *Benjamin* soude bewaeren, sich nu teenemael voegende naer de Goddelycke *Voorsienigheydt* volgens het segghen van den Bisschop b *Lippomanus*.

Doch, eer sy souden vertrecken, hy belaste hun, dat sy eenige aengenaeme vruchten des landts, ende giften souden mededraegen, oock eenige costelycke speceryen, ende andere dinghen die in *Egypten* niet veel te vinden en waeren. Daer en boven seyde hy hun, dat sy boven het geldt, dat sy in hun sacken gevonden hadden, oock noch ander geldt soude mede draeghen, om nieuwe graenen ende terwe te coopen. Voorts hun besonderlyck aen Godt bevelende badt hem oock, dat den Prince van *Egypten* hun mocht gunstigh wesen, ende hunnen gevanghen broeder *Simeon* met *Benjamin* in vryheydt weder senden.

In al het welck den ouden vader, gelyck c *Oleaster* bemerckt, alle menschen leert, van hunnen cant altydt te doen, dat in hun macht is, ende dan hunnen toevlucht te nemen tot Godt.

Men magh hier dencken met *Josephus* den historie-schryver, dat den ouden vader geweent heeft op het vertreck van syne sonen ende besonderlyck om *Benjamin*, die sonder twyfel met de andere broeders vol traenen was.

a *Interim fames omnem terram premebat, consumptisque cibis, quos ex Ægypto detulerant. &c.* Gen. 43. v. 1.

b *Vide quomodo patris necessitas patris nomen vicerit.* S. Chrys.

c *Consentit itaque pater famis necessitate compulsus, filiorum instantia & fide in Deum, cujus hæc fieri providentia credere debebat* Lipp. Ep. Meton.

d *Ubiq; docet faciendum esse quod in nobis est, & ad preces recurrendum.* Oleaster.

e *Multæ à patre in egressione filiorum effunduntur lacrymæ, pariter & ab illis.* Iosephus. *l.* 2. *Antiq. c.* 5.

Men magh van gelycken peysen, dat den teeren vader naer hun vertreck noch somtydts geweent heeft vreesende, datter aen *Benjamin* oock wel eenigh ongeluck mocht overcomen, gelyck het met *Joseph* geschiedt was.

a Maer Godt lof, het luckte beter, ende sy quaemen allegaeder geluckelyck in *Egypten*, terstondt gaende by *Joseph*, den welcken als hy hun gesien hadde ende samen synen broeder *Benjamin*, seyde terstondt aen den hofmeester van syn huys, dat hy die vremdelinghen soude binnen leyden hem oock in stilte belastende, een noen-mael voor hun te bereyden, want hy met hun ëten wilde.

Hier is te bemercken naer het gevoelen van den Bisschop *Tostatus* ende van meer andere, dat *Joseph* syne broeders siende, de selve alsdan niet aengesproken en heeft, maer dat hy heel blyde synde, seght den *b H. Chrysostomus* grootelyckx beweeght was, om het aenschouwen van synen eyghen broeder *Benjamin*, naer den welcken hy soo hadde verlanght.

c Lippomanus desen handel van *Joseph* voorts bemerckende seght dat hy dit alles in stilte dede, op dat sy meer vreesen souden, ende niet peysen, dat dit quam van eenen goeden vriendt, ende alles geschiede uyt een goedt herte. Als sy nu hun selven in huys gesloten saghen in de macht van eenen straffen heer, waeren sy beanghst, vreesende, gelyck *d Chrysostomus* seght, om het mede gedraghen geldt van dieverye aengesproken te worden, ende daerom gestraft met eene slavernye, ende niet sonder reden, want sy te vooren onnoosel synde, als bespieders ende verraders van het landt drye daeghen, ende *Simeon* tot nu toe in den kercker hadden geseten. Hierom mochten sy vry achterdencken hebben van eenigh bedrogh, ende dat al haer geldt soude aengeslaeghen worden.

Soodanigh syn gestelt de gemoederen, ofte de conscientie van de goddeloose seght *e Lippomanus*, dat sy oock in voorspoedt bevreest syn, want hun selven plichtigh kennende selfs in het goedt, dat hun geschiedt, vreesen sy iet quaedts, daer de goede ruste ende vreught in souden vinden.

Als sy nu dan niet sonder vreese en anghst en waeren seght *f Moyses*. Seyden sy tot malckanderen: Wy worden hier binnen geleydt om het geldt, dat wy in onse sacken mede gebrocht hebben, om ons te overvallen met valsche beschuldighen, ende ons in slavernye te brenghen.

Wat dan gedaen in dese benoudtheydt? eer sy dieper in huys gaen souden, noch wesende in de voorsaele *g* spreken sy den hof-meester aldus aen: Wy bidden u, dat ghy ons gelieft te hooren: sy verhaelen hem heel de saecke aengaende het geldt, seggende, dat sy daer in

a *Descenderuntq; in Ægyptum & steterunt coram Joseph. Quos cum vidisset, & Beniamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduc viros domum, & instrue cõvivium, quoniam mecum sunt comesturi meridie.* Gen. 43. 15.

b *Vidit Ioseph fratrem, quem desiderabat: vidit tam optatum opere impleri studium.* S. Chrys.

c *Non audientibus fratribus, ne amicum animo conjectarent, sed timerent magis.* Lipp.

d *Illi autem anxii erant, suspicantes, ne pecuniarum gratiâ pœnas luerent, quod etiam in hoc malè fecerint.* Chrysost.

e *Tales impiorum conscientiæ sunt, ut etiam in prosperis expavescant, malorum enim cum sibi conscii sint, bona etiam mala suspicantur,*

quæ

in geene de minste schuldt en hadden, het welck sy by geval in hunne sacken gevonden hadden, sonder te weten, wie het daer in mochte gesteken hebben, het welck wy daerom mede gebrocht hebben tot teecken onser onnooselheydt: waer op den a hof-meester hun terstondt andtwoorde: seggende: De vrede zy met u lieden, en wilt niet vreesen; uwen Godt ende uws vaders Godt heeft u de schatten in uwe sacken gegeven; ende aengaende het geldt aen my betaelt, dat houde ick voor goedt; ende dit geseydt hebbende heeft den gevanghen *Simeon* by hun lieden uytgebrocht; ende als sy dieper in het huys geleydt waeren, dede hy b water brenghen, ende sy hebben hunne voeten gewasschen tot hunne uytterste blyschap, verwonderende die goede genegentheydt van den hof-meester.

Daer-en-tusschen seght de c H. Scrifture, maeckten sy hun giften voor den Prince gereedt, die ter tafel verwacht wierdt: aen den welcken sy haest op syne comste hunne geschencken hebben opgedraegen, ende hem ter aerden aenbeden.

d *Tostatus* Bisschop van *Avila* syne ooghen slaende op dese eer-bewysinge, spreckt aldus: Hier is nu ten lesten vervult den droom van *Joseph* aengaende de elf sterren om dat hier *Benjamin* die den elfsten broeder was, met de andere *Joseph* heeft aenbeden.

Wat dede nu hier *Joseph?* den welcken alle syne broeders kennende, aen hun noch onbekent was? In de H. Scrifture staetter aldus: e Als hy hun goedertierelyck gegroet hadde, soo vraeghde hy hun lieden: Is den ouden man uwen vader noch wel vaerende, daer ghy my van gesproken hebt, leeft hy noch? ende sy hebben geantwoordt: Onsen vader uwen dienaer is gesondt ende leeft noch. f *Joseph* dat gehoort hebbende, sloegh terstondt syn ooghen op synen broeder *Benjamin* uyt eenen vader ende moeder geboren, van de selve evenwel vraegende: Is dit uwen minsten broeder, daer ghy my van geseydt hebt? Maer waerom vraeght hy dat, als hy hem kende? hy hadde hem gesien ende wel gekent, seght den g *H. Ambrosius*, maer daermede niet te vreden synde, hy vroegh evenwel, om te hooren de stem van die hy droegh in syn hert.

Tot noch toe en geeft hy van syn selven, noch van syn geslacht niet het minste te kennen, het welck hy om redenen noch uytstelde, ende daernaer beter soude geschieden.

qua aliis securitate fuerit & gaudium. Lippom.
f *Ibiq; exterriti dixerunt mutuo: Propter pecuniam quam retulimus in saccis nostris, introducti sumus, ut devolvat in nos calumniam, & violenter subjiciat servituti & nos & asinos nostros.* Gen. 43. 18.
g *Invenimus pecuniam quā nunc reportavimus; non est in nostra conscientia, quis posuerit eam in marsupiis nostris.* v. 21.
a *At ille respondit: Pax vobis. Nolite timere, Deus vester & Deus patris vestri dedit vobis thesauros in saccis vestris. Nam pecuniam quā dedistis probatam habeo. Eduxitq; ad eos* Simeon. v. 23.
b *Et introductis domum attulit aquam, & laverunt pedes suos.* v. 24. c *Illi parabant munera, donec ingrederetur Ioseph meridie.* v. 25. d *Completum hoc fuit totaliter Josephi somnium quantum ad undecim stellas, quia etiam hic Benjamin, qui undecimus erat, cum aliis adoravit Joseph.* Tostat. *in Gen.* e *Ille clementer resalutatis eis, interrogavit eos dicens: Salvus est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? qui responderunt, sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit.* v. 27. f *Attollens autem Joseph oculos vidit Benjamin fratrem suum uterinum; & ait: iste est frater vester parvulus, de quo dixeratis mihi?* Gen. 43. v. 29. g *Agnoverat Joseph fratrem suum, sed ideo interrogat, ut quem tenebat animo, vox sonaret.* S. Ambros.

Hoorter den *a H. Ambrosius* van spreken: Hy heeft hem den goddelycken seghen wel gewenst sterck beweeght synde om hem te omhelsen, maer hy stelde het noch uyt. Daer-en-tusschen de ontstelteniſſe van den brandt syns herten was soo groot, dat hem de traenen uytborsteden, traenen stortende om den brandt van syne liefde te maetighen.

b Moyses verhaelt het aldus in syne H. historie: Hy haestede hem, want syne binnenste waeren beroert over synen broeder, ende de traenen begonden hem te vallen uyt de ooghen, ende gaende in eene camer heeft geweent; ende als hy syne traenen afgewasschen hadde, ende wederom uytgegaen synde, heeft hy syn selven onthouden, ende aen syne dienaers geseydt, leght broodt. Het welck gedaen synde *Joseph* noch onbekent aen syne broeders hadde nu de selve aen de tafel doen sitten.

Hy sat ter zyden, ende de broeders recht over hem aen eene andere tafel volgens de gewoonte van die van *Egypten* ten opsicht van de *Joden*.

Alles was nu wel geschickt ende op hun orden: de broeders saten naer hunnen ouderdom, gelyck hun *Joseph* gestelt hadde, *Benjamin* den jonghsten sat op de laetste plaetse. Voorts *Joseph* nam self sorge, om hun te dienen, aen allegader in het besonder hunne spyse sendende. Maer dit was ten uyttersten te verwonderen dat *Benjamin* vyfmael meer creegh als de andere broeders.

a *Benedixit eum & turbatus est desiderii sui fructu torquebantur viscera ejus, quia complectendi ejus libertas differebatur. Flevit igitur, ut amoris pii æstus lacrymis temperaret.* S. Ambros.

b. *Festinavitque, quia commota fuerant viscera ejus super fratre suo, & erumpebant lacrymæ & introiens cubiculum flevit. Rursumque lotâ facie egressus continuit se, & ait: Ponite panes.* n. 30.

In twee dinghen waeren hier de broeders grootelyckx verwondert.

Ten eersten hoe dat *Joseph* aen een ieder syne plaetse volgens den ouderdom hadde weten te geven, daer men tusschen de broeders behalven den jonghsten *Benjamin* soo groot verschil van ouderdom niet wel en conde mercken. Sy en hadden geen het minste achterdencken, dat sy van *Joseph* allegaeder wierden gekent.

Sommige Jodtsche schryvers naer de getuygeniſſe van *Salianus* in syne kerckelycke historie segghen, dat *Joseph* soude versiert hebben, alles te weten door de conste, die hy hadde, van eenige dinghen te connen voorseggen, ende dit door eenen silveren croes, ofte beker, die hy voor hem hadde, ende dat hy op de eerste aenraeckinge van den selven beker hadde geweten, wie dat den oudtsten was, *Ruben* daer op terstondt uytroepende, den welcken hy den eersten dede sitten.

Ende aldus op de tweede aenraeckinge riep hy *Simeon*, den welcken hy neffens *Ruben* als den naest-geboren op de tweede plaetse dede sitten, ende soo voorts aengaende de andere. Al is dit maer een versiersel, het en is niet quaelyck gevonden van de *Jodtsche* leeraers

raers ofte *Rabbynen*, om aldus den wegh te baenen tot het besteeck ofte vrindelyck bedrogh, het welck *Joseph* teghen syne broeders haest wilde uytwercken.

De tweede reden van verwonderinge was, dat *Joseph* aen syne broeders verscheyde spysen oversendende vyf-mael meer aen *Benjamin* hadde gesonden.

Eerst aengaende de maniere, dit heeft aldus connen geschieden.

Te weten als de andere elck in het besonder vyf soorten van gerechten souden gehadt hebben, dat het gerecht van *Benjamin* elcken keer soude verdobbelt geweest hebben, ofte gelyck den E. P. *Martinus del Rio* van onse Societeyt seght, dat de andere broeders maer eene oncie van spysen, ende *Benjamin* vyf oncien soude gecregen hebben. *Pro una caeterorum unciâ Benjamin quinque acciperet.*

Nu aengaende de reden hier van: Den geleerden [a] *Guil. Hamerus* seght, dat *Benjamin* van synen broeder *Joseph* meer creegh, om dat *Joseph* hem meer beminde.

[b] *Lippomanus* geeft noch eene andere reden: *Joseph*, seght hy, heeft synen broeder met meer spyse willen vereeren, om dat hy den verworpsten wierdt gehouden, ende soo seer niet bemint van de andere broeders, oock om dat hy van *Jacob* meer bemint wierdt.

Ten lesten andere seggen, dat dit alles geschiedt is, niet soo seer, om te achterhaelen de genegentheydt van de broeders tot *Benjamin*, gelyck [c] *Lyranus* meent, als om te betoonen syne liefde tot hem, die synen eyghen broeder was uyt eene moeder *Rachel*, ende uyt eenen vader *Iacob* gebooren; den welcken oock by synen vader in syne plaetse was gevolght aengaende de vaderlycke liefde ende sorghe, oock om te sien, of sy oock tot hem nydigh waeren.

Men sagh evenwel, dat de gemeene vreught ende soete onthaelinge der genoode nergens in en wierdt gestoort; als wanneer men anders niet en merckte als teeckens van blydtschap, van voldoeninge, ende geluck-wenschingen onder een.

Het is immers seker, dat sy onder malcanderen hertelyck gedroncken hebben. soo staetter in de H. Scrifture met dese woorden: *Biberuntque & ebriati sunt cum eo*. Dat is: Sy hebben gedroncken, ende syn met hem by drancke geworden, niet dat sy heel droncken waeren maer *by drancke* eenighsins verheught ende sonder onmaetige dronckenschap, gelyck den [d] *H. Augustinus* dat uytleght volgens den Hebreeusschen text.

Men magh geensins gelooven, seght den [e] Cardinael *Cajetanus*, dat alle die genoode vremdelinghen soo vereert met den Prince *Joseph* soo onmaetigh in syne teghenwoordigheydt soude geweest hebben tot schandelyке dronckenschap, de welcke streckt tot misachtinge

a *Plura fratri obsonia mittit, cum illum ampliori amore prosequeretur.* Hamerus. *in Gen.*

b *Voluit per honorare fratrem suum insigniori ferculo, quia inter illos contemptibilior habebatur, tantoq; minus amabatur à fratribus, quanto à patre omnibus major habebatur.* Lippom.

c *Voluit eũ honorare in hoc prae caeteris, ut videret si per hoc alii fratres inviderent, sicut ei inviderunt, quod à patre plus amaretur.* Lyranus.

d *Inebriandi verbum solet pro satietate poni in scripturis.* S. Aug *in quaest. in Gen.*

e *Non est fas credere, tot viros hospites á tanto viro honoratos tam incontinentes coram eo fuisse.* Cajetan. Cardi

ge ende schande van een eerlyck ende wys man.

Hoort eenige H. Vaders daer van spreken: De dronckenschap seght den [a] *H. Basilius*, is de moeder van alle boosheydt, teenemael stry-dende teghen de deught.

Voorts sy beneemt den mensch het verstandt, soo dat hy syn sel-ven niet en kent. Ende de vrywillige dronckenschap is eene groote sonde seght den *H. Bernardus*, schaedelyck aen siel ende lichaem.

Aengaende het lichaem hoort den [b] *H. Augustinus:* De dronc-kenschap, seght hy, verkrenckt alle de lidtmaeten van het lichaem, ende verhaest de doodt, gelyckmen het genoegh siet. Den selven [c] H. Vader op een andere plaetse beschryft de dronckaerts naer het leven: soo spreckt hy: Als sy te veel ende boven maeten drincken, ge-lyck met eene geraecktheydt geslaeghen sy en connen niet recht op hunne voeten staen, sy worden in het aensicht verduystert, sy cry-ghen draeyinghen in het hooft; het gesicht is ontsteken, daer is ee-ne bevinge in de litmaeten, ende eene ontsteltenisse van het lichaem ende van den geest.

Den Poët *Lucretius* in het derde boeck synder dichten beschry-vende de schandelycke uytwerckinghen van de dronckenschap spreckt aldus:

Consequitur gravitas membrorum: praepediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua madet mens;
Nant oculi, clamor, singultus, jurgia gliscunt.

Het welck ick met het volghende rym-dicht sal trachten uyt te leggen.

Een dronckaert sich bevint heel swaer in al syn leden,
En soo hy voort wilt gaen en can niet voorder treden;
Hy valt, oft vallen wilt; stelt niet een vasten voet;
Daer light, eer hy het weet, den droncken armen bloedt;
Wilt ghy hem rechten op, hy sal sich noch verschoonen;
Maer qualyck spreken kan om syn ontschult te toonen.
Hy stamelt in syn spraeck, en seght niet een recht woordt;
Dan swyght den droncken man heel in syn nat versmoordt.
Is meer als binnen vol, 't nat sietmen oock in d' ooghen,
Men siet het maer te wel, of hy het af wilt drooghen;
Maer strax als rechts te voor, die sietmen vochtigh staen.
Dan werpt hy 't nat weer uyt, 't can niet als quaelyck gaen.
Daer light den dronckaert neer, dan hoort gh' hem staedigh hicken,
Nu sucht hy, jae men vreest, dat hy in 't nat sal sticken.
Als 't uytgeslaepen is, t' is beter, niet te wel.
Jae kyft, en tiert en roept de duyvels uyt de hel.

a *Ebrietas malitiae mater virtutis inimica.* S. Basil. *serm. de ebrietate.* b *Ebrietas alienat mentem, ut homo nesciat se ipsum. Ipsa ebrietas mortale peccatum est.* S. Bernar. *l. de modo vivendi. c.* 25.
c *O ebrietas numquid non cuncta membra debilitas? numquid non mortem acceleras?* S. Aug. *serm.* 31. *ad ad fratres in eremo.*
d *Quoties, qui nimium potum accipiunt, tamquam in paralysim resoluti suis pedibus ambulare non possunt. Hinc oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, anima & mentis stupor* S. Aug. *serm.* 221.

Dat

Dat comt ô droncken mensch van al u gulsigh drincken,
Leert liever tot u eer het glas soo vol niet schincken;
Dwinght uwen vuylen lust, en stelt het soo niet aen,
Dan sal 't naer lyf en siel voor u al beter gaen.

DIt syn de schandelycke uytwerckingen van de onbetaemelycke dronckenschap.

Hoe soudemen dan connen seggen, dat diën heylighen ende wysen voor-Coninck *Joseph* met syne broeders in alle die onmaetigheydt soude gevallen syn?

Sy syn wel vroyelyck geweest, ende wat beschoncken, maer niet met al te groote onmaetigheydt tot dronckenschap toe, gelyck het nu genoegh betoont is.

Men magh eer seggen, dat *Joseph* in het onthaelen van syne broeders gelyck droncken was, ende overwonnen van broederlycke liefde, als hy hun sagh, ende besonderlyck synen lieven broeder *Benjamin*, als wanneer oock de broeders als van hun selven waeren om de onverwachte eere, ende goedthertigheydt, met de welcke sy van den Prince ontfanghen wierden.

Wy moghen oock seggen in eenen sedelycken sin, dat diergelycke dronckenschap naer het seggen van de H. Scrifture, magh genomen worden als een voorbeeldt van eene blyde vreught ende opgetoogentheydt van de geluckige sielen in den hemel, die oock genoemt wordt eene sedelycke dronckenschap, van de welcke Godt selve den oorspronck is, ende *David* van die geluckige sielen seght, dat sy droncken sullen wesen van de overvloedigheydt van syn huys. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* *Psalm. 35. v. 9.*

Duysendt-mael geluckige sielen, de welcke droncken syn van die hemelsche vreught! Wie en soude niet wenschen daer van deelachtigh te wesen! daer ons Godt deelachtigh sal maecken van den vloedt synder wellustigheydt. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* *Ibidem.*

Om wederom te keeren tot onsen miltdaedighen *Joseph* tot syne broeders, die sich niet genoegh en conden verwonderen over de uytstekende goedtjonstigheydt van desen Prince, den welcken sy noch niet en kenden, maer die hun allegaeder seer wel kende.

Diën vermaerden uytlegger van het boeck Genesis den E. P. *Benedictus Perrerius* van onse Societeyt spreckter oock besonderlyck van: Wie van de broeders, seght hy, hadde sich laeten voorstaen, van te verhopen al dat hun overquam, te weten op eenen corten tydt soo groote veranderinge te sien in diën grooten Prince, den welcken, daer hy hun niet lanck te vooren als bedrieghers ende bespieders des landts soo straffelyck hadde ontfanghen, nu met soo eene vriendelyck-

heydt

heydt ende goedertierentheydt soo mildelyck aen syne tafel onthaelt hadde, het is waer sy conden hier over verwondert wesen, maer evenwel sy en waeren niet sonder eenige vreese, of daer mocht hun noch wel eene donckere wolck over het hooft hanghen; soo het in der daedt geschiedt is, gelyck wy daernaer oock sullen sien, als wy eerst in de volgende sede-leeringe sullen voorgestelt hebben de geduerige veranderinge der menschen hier op de wereldt nu van blyschap, nu van droefheydt, nu van voorspoedt, nu van teghenspoedt ende soo voorts.

SEDE-LEERINGHE.

Van de Voorsienigheydt Godts, handelende dickwils met de menschen nu met voorspoedt nu met teghenspoedt, hunnen geluckighen oft ongeluckighen staet geduerelyck veranderende.

DE broeders van *Joseph*, als sy van hem aen tafel soo wel ende soo vriendelyck getoest ende onthaelt waeren, gelyck wy gehoort hebben, waeren ten uytterstenblyde ende verheught, doch niet sonder verwonderinge, ende eenige vreese; gemerckt sy te vooren eerst comende uyt *Chanaan* naer *Egypten* soo straffelyck waeren ontfanghen geweest, sy conden vreesen, dat dese vriendelycke onthaelinge ende vreught wel haest wederom soude connen veranderen in eenen nieuwen anghst ende swaerigheydt; gelyck het immers seer dickwils geschiedt in dese wereldt, ende dit door de bestieringe Godts, een ider door desen oft anderen wegh van teghenspoedt ende voorspoedt te brenghen tot syn eeuwigh geluck ende saligheydt.

Prov. 14. *v.* 13. De leeringe van *Salomon* is maer al te waer, als hy seght: Dat het lacchen met droefheydt sal gemenght woorden ende het uytterste van de blyschap sal op een schryen uytcomen. *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat*. Vreught ende droefheydt, geluck en ongeluck volgen malckanderen: alsmen meent, dat den voorspoedt lanck sal dueren, daer wordtmen dickwils bedroghen, ende den teghenspoedt is naerder, als men gemeent hadde.

Sicut sonitus spinarum ardentium sub ollâ, sic risus stulti. Eccles. 7. v. 7.

Den Coninck *Salomon* geeft ons hier op eene schoone gelyckenisse: gelyck het geschetter, seght hy, der bernende doornen onder eenen pot alsoo is het lacchen van eenen dwaesen. Het vier van doornen gemaeckt, vat haest aen, het kraeckt, het springht, ende terstondt is het vergaen, daer is in het beginsel meer vlamme als vier, ende

ende als de vlam gepasseert is, het kraecken ende springhen houdt op, ende het vier is uyt; de vlam ende het vier van de doornen schynt lanck te willen dueren, maer het is haest uytgeblust, meer schynsel van een lanckduerende vier.

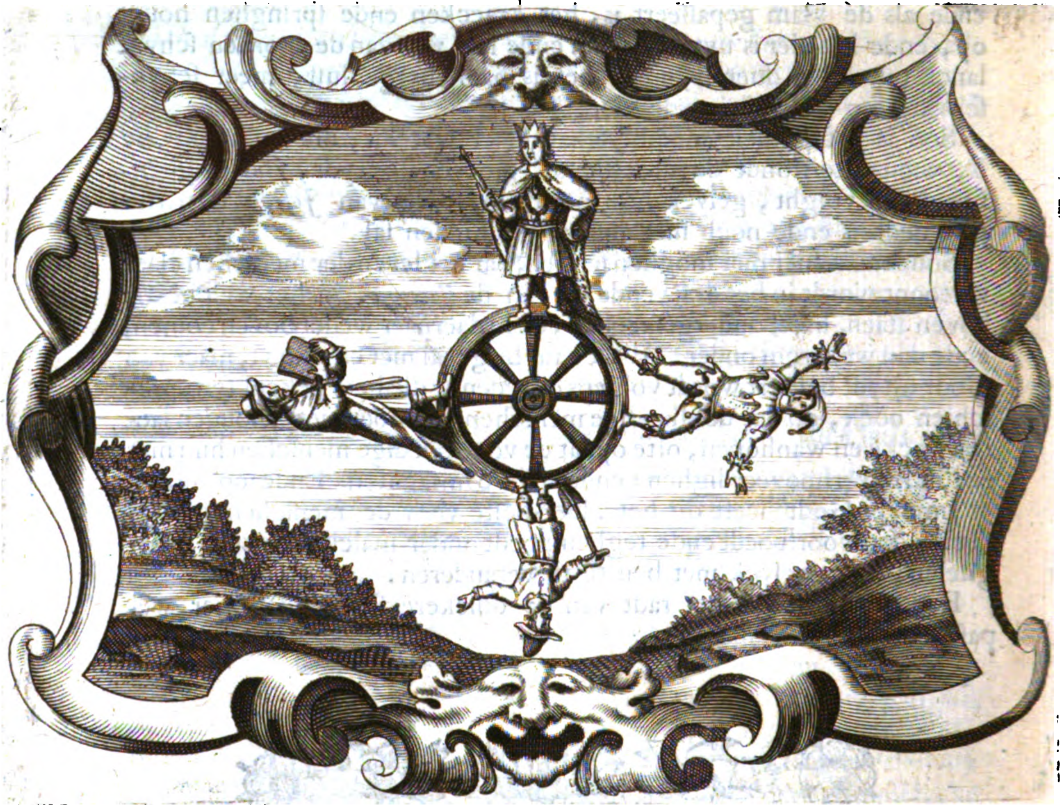
Soo is het geluck ende blyschap deser wereldt, die haest voor by is, wanter terstondt de droefheydt, moeyelyckheydt, ende teghenspoedt op volght, gelyck het met de broeders van *Joseph* daernaer geschiedt is ende noch met andere geschieden sal.

Soudemen hier niet moghen seggen, dat het leven der menschen claer vertoont wordt in het draeyende rat van de *Fortune*, in het welcke die boven staen, haest ondergeraecken, ende daernaer weder boven comen, ende dan wederom onder. Welck rat by geval niet en draeyt, maer van Godt altydt bestiert wordt volgens de redens, die hem bekent syn, misschien oock, op dat de ellendige menschen den moet niet en souden laeten sincken en wanhopen, ofte opdat de voorspoedige menschen hun niet en souden verhooveerdighen; ende andere misachten. Ende soo voorts.

Immers Godt heeft dit het alder-beste voor de menschen geoordeelt, den voorspoedt ende teghenspoedt onder malckanderen te menghelen, ende gelyck met beurte te veranderen.

Een rymdicht van het radt van de onsekere fortune sal hier wel passen.

Te facimus Fortuna Deam, caloque locamus. Iuven. Sat. 10

SIet de Fortuyn daer staen op eenen bol verheven,
Die nimmer stille staet; onstaedigh in het sweven
Van d' een of d' ander cant. Als een Goddinne swiert,
De menschen groot en cleyn met heel de aerd' bestiert.
Doet immers dat sy wilt; en om haer macht te treffen,
Can die vernedert staet, wel haest om hoogh verheffen.
Sy geeft, dat haer behaeght, en oock omtrecken can.
Als 't lust, ellendigh maeckt, oft een geluckigh man.
Dies staet sy op een radt, bestierend' alle menschen
Tot heyl oft ongeluck, doch niet naer ieders wenschen.
Sy draeyt haer eyghen radt, het gaet gestaedigh rondt,
Dat eerst was heel om leegh, daernaer het boven stondt.
Rondtsom het Radt men siet van boven en van onder
Elck naer syn eyghen staet verbeeldt in het besonder:
Een Coninck, en syn knecht, een wysen, en een geck,
Een edelman, een boer, een arm, een rycken vreck.

Elck

Elck roert met 't draeyend' radt, nu onder, en dan boven;
Als eenen gonck om hoogh, de and're neder schoven:
Nu was den Coninck knecht, den knecht dan Coninck was.
Het radt van de Fortuyn draeyt om al even ras.
Maer dit niet anders syn als fabels der Poëten,
Al in hun valsch bedrogh en duysterheydt geseten:
't geheughen der Fortuyn *is lanck in roock vergaen,*
Al dat op d' aerde roert can maer in Godt bestaen.
Godt self is de Fortuyn, *bestierder aller dinghen;*
Men can syn oppermacht, en Godtheydt nimmer dwinghen.
De cracht van de Natur *alleen in Godt bestaet,*
Want sonder Godts bestier en macht de aerd' vergaet.
Van Godt het alles hanght, en schepters ende croonen,
Die boven Coninghen syn opper-macht can toonen,
Die Godt, als 't hem belieft, heel op het hooghste stelt,
En als men 't minste meent, wel haest ter aerden velt.
Dit is het radt van Godt voor aller menschens leven
Van onheyl en geluck. Wilt dan u overgeven
In al dat Godt behaeght; stelt u in syn beleydt,
En tracht in suer en soet naer uwe saligheydt.

Ut Deus est natura naturans, ita & fortuna fortunans. Hoc est, sicut ipse est auctor naturæ ita & omnis fortunæ. Sic dixerunt Gentiles apud Beyerlinck *verbo* Fortun.

DEn *H. Chrysostomus* heeft desen handel Godts besonderlyck bemerckt, sprekende aldus: Den bermhertighen Godt heeft in de droeve ende bittere gevallen wat soets tusschen gemenght; het welck hy voorwaer doet in alle heylige menschen, welckers ellenden ende vreughden hy niet en laet lanck dueren, maer door eene wondere veranderinge, heeft hy het leven der rechtveerdige gelyck doorweeft met teghenspoedt ende voorspoedt.

Misericors Deus mæstis rebus quædam jucunda miscuit. Quod certe in omnibus Sanctis facit, quos neq; tribulationes, neque jucunditates finit habere continuas, sed tum de adversis, tum de prosperis justorum vitam quasi admirabili varietate contexuit. S. Chrysost. *Hom. 8. in c. 2. Matth.*

Godt schynt, gedient te syn, gelyck de nature oock doet, met die gedurighe veranderinge, nu het een, nu het ander toelaetende: den dagh ende den nacht volghen malckanderen; den winter volght den somer, de koude de hitte, de calmte het tempeest, de versaedtheydt den hongher, den peys den oorlogh, soo van gelycken den voorspoedt den teghenspoedt. Ende aen dese veranderinge syn alle werelsche dinghen onderworpen. Soo handelt oock Godt; ende syne Goddelycke wysheydt ende *Voorsienigheydt* schynt daer in haer behaeghen te hebben, ende dat tot goedt van de menschen.

Hier op past het segghen van eenen Poët:

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Ick seggher op:

Aensiet wat Godt op d' aerde doet,
Die alles menght met suer en soet.

Hy speelde op dese woorden van de Goddelycke wysheydt: *Ludens in orbe terrarum*. Dat is: Spelende in den omganck der aerden. *Prov.* 8. *v.* 31. Welcke woorden den geleerden a *à Lapide* aldus uytleght. De goddelycke wysheydt speelt op dese wereldt: sommige nu vernederende, nu de selve verheffende, nu die als met de doodt overvallende, nu de selve levendigh maeckende.

a *Ludit, nunc huc deprimendo, nunc exaltando, nunc occidendo, nunc vivificando.* à Lap. *in c.* 8. *Prov. v.* 31

Dese veranderinge volgens de schickinge Godts vindtmen dickwils in de H. Scrifture, gelyck seght den *H. Chrysostomus*, daer ick te vooren van hebbe gesproken. Hy brenght by het exempel van onsen *Joseph* onder-Coninck van Egypten.

Wy hebben genoegh gehoort, hoe dat hy door de Goddelycke *Voorsienigheydt* nu door suer nu door soet heeft gepasseert, nu vervolght, nu herstelt ende verheven. Hy maeckt oock mentie van den Propheet *Job*, van den welcken den H. Paus *Leo* oock spreekt, den welcken Godt gelyckmen weet, soo wonderlyck geoeffent heeft nu overvallen met teghenspoedt, nu vertroost met voorspoedt; nu was hy geluckigh in syn huysgesin, nu in volle swaerigheydt, ende droefheydt; nu hadde hy goede ende stille daghen, nu moeyelycke ende ongeluckige voorvallen. Aldus sluyt den b *H. Leo: Iob* is door eene geduerige veranderinge van goedt ende quaedt geoeffent ende onderwesen geweest.

b *Beatus Iob alternantibus bonis ac malis eruditus est.* S. Leo. *serm.* 9. *de Quadragesim.*

Diën treffelycken schryver c *Methodius*, bemerckende dese veranderinge in *Iob*, seght, dat het tempeest, het welck *Iob* overvallen hadde, ten lesten in eene calmte verandert is.

c *Jobi res à tempestate ad serenam tranquillitatem demigravit.* Methodius. *in Cat Grac.*

Dese veranderinge van staet, van eene goede ende quaede fortune en heeft door het bestieren Godts niet min gebleken in de Patriarchen *Abraham*, *Isaac* ende *Iacob*, ende daernaer oock in *David* ten opsicht van *Saül*, ende synen wederspannighen sone *Absolon*, soo datmen van alle dese magh segghen, het welck ick boven uyt den *H. Chrysostomus* hebbe geseydt: Dat Godt het leven van syne vrienden ende rechtveerdige met goedt ende quaedt gemengelt heeft, ende dit alles, tot syne glorie, ende hunne verdiensten ende salighheydt.

Ick sal hier voor het leste byvoeghen eene wondere historie van de veranderinge van den werelschen voorspoedt ende teghenspoedt.

Godefridus Viterbiensis historie-schryver van den Keyser *Conradus* den III. verhaelt die in syne chronycke opgedraeghen aen den Paus *Urbanus* den III. om het welck hy meer geloof moet hebben.

Desen d *Godefridus* ende andere schryvers segghen. dat *Conradus* den III. Roomschen Keyser eerst om verscheyde deught ende victorien seer vermaert, maer gelyck de fortune volgens de bestieringe van Godt noyt iemandt voordeeligh is, daer is hem haest eene groote onverwachte vlage op het hooft gevallen.

d Godefrid. *Viterbiensis parte* 17. Luisius *Contarinus in divinis exemp. vir. & vitior. pag.* 166. Mart. Crusius. *in Annalibus Sueviæ. l.* 6. *cap.* 2.

Illi cæruleus super caput adstitit imber.
Hy hadt de vlaagh op 't hooft,
Eer hy het hadt geloofť.

Eenen sekeren Prince met naeme *Lupoldus Palsch-graef* van *Beyeren*, als alles nu in ruste scheen te wesen, begon eenige oproerige gepeyrsen ende raeden met syn selven te overleggen, maer siende, dat sy uytgecomen waeren, ende vreesende, van den Keyser aengevat te worden, ende met de doodt gestraft, en vondt niet genoeghsamer als de vlucht: soo dan van de menschen vreesende vertrock sich met syne huys-vrouwe naer een verlaeten bosch, genaemt *Hercinia* nu *Ardenne* niet verre van syn casteel, datmen *Calva* noemde. Alwaer hy metter haesten een hutteken maeckte, daer trachtende Godts thoorn te stillen, ende die van den Keyser te ontvluchten.

Lupoldus met syne huys-vrouwe was nu eenighen tydt in syne schuylplaetse verholen gebleven, maer wat cander lanck verborghen blyven? den Keyser *Conradus* hadde syn vermaeck in de jacht, eens de wilde gedierten te diep in den bosch gevolght hebbende, hadde hy synen wegh ende syn volck verloren, by geluck in den duysteren avondt quam hy alleen tot een cleyn boeren hutteken, daer *Lupoldus* in schuylde; dit eenigh leven hadde hem ende syne huys-vrouwe soo verandert dat sy van den Keyser niet gekent en wierden. *Lupoldus* was heel bleeck van aensicht, heel magher, verarmoeyt, lanck van hayr ende baerdt, soo onbekent ontfanght hy den Keyser, den welcken hy wel kende, voorts onthaelde den Keyser met wat melck ende eenige cruyen. Daer en tusschen *Lupoldus* ende syne huys-vrouwe die bevrucht was, ende op haer uytterste, waeren vol van anghst ende vreese, niet wetende wat doen, oft sy sich onbekent houdende, den Keyser wech souden laeten gaen, ofte sich openbaeren, ende vergiffenisse versoecken. Sy vonden ten lesten geraedtsamer te blyven schuylen, ende niet het minste te seggen.

Maer tusschen dese onsteltenissen hoort een groot wonder uyt den hemel: op diën selfsten nacht, als den Keyser by hun noch was, de huys-vrouwe quam in kinder-bedde, baerende eenen sone, als wanneermen hoorde dese stemme: *O Imperator infans hic erit tibi gener & hæres*. O Keyser dit kindt sal wesen uwen schoon-sone en erfgenaem: welcke woorden drye-maels wierden herhaelt. Hier wierdt den Keyser teenemael ontstelt ende ongerust, by syn selven peysende, wel sal ick myne dochter aen eenen boer ten houwelyck geven? geensins. Dit en sal noyt geschieden.

Den Keyser met het aencomen van den dagh terstondt vertrocken synde socht allom syn volck, ende ten lesten de syne gevonden hebbende gaf last aen twee van syne dienaers, dat sy dat boeren huysken,

in het welck hy daer ergens diën nacht vernacht hadde, souden gaen soecken, ende den boer ende syne huys-vrouwe met het kindeken, diën nacht eerst geboren, daer vindende, het selve souden dooden, ende het uytgesneden hert tot hem brenghen. De dienaers aen de welcke de doodt belast was, waeren nu in het huysken gecomen, met hun bloote sweerden het kindeken vindende op den schoot van de moeder, die haer te kennen gaeven, waerom sy gecomen waeren; maer siende het lief kindeken wierden soo beweeght dat, sy het selve niet en conden dooden; sy nemen het selve evenwel mede uyt de handen van de ouders. Godt alleen conde het helpen, gelyck het daernaer blycken sal. Wat isser voorts geschiedt? Des Keysers dienaers niet willende het onnooselbloedt vergieten, hebben, om eenighsins te voldoen aen 's Keysers gebodt, sonder wete van de ouders het kindeken geleydt in eenen grooten nest tusschen de tacken der boomen, om daer van hongher te laeten sterven; ten lesten om voldoeninge te geven aen den Keyser, nemen sy mede een versch uytgesneden hert van eenen haes, den welcken sy by geluck gevanghen hadden, om het selve aen den Keyser te brenghen.

Maer siet wederom een weynigh daernaer eene andere ende geluckige uytcomste: dit verlaeten kindt, het welck haest van hongher moest sterven, door syn geduerigh jammeren ende jancken wierdt gehoort van eenen anderen grooten heer, *Ernestus* eenen Hertogh van Duydtslandt oock synde op de jacht, die op het cryten naerder comende, het kindt vondt, het selve uyt medelyden nemende op syn peerdt sonder iemandts wete naer syn huys voert.

De Princesse syne huys-vrouwe die ontvruchtbaer was, het kindeken siende, wenste het selve met oorlof van haeren man voor haer soontjen aen te nemen, het welck hy goedt vondt, ende dat sy vry seggen soude, dat het haer kindtien was, trachtende op alle manieren de saecke verborghen te houden. Als sy nu eenighen tydt geveynst hadde bevrucht te wesen, sy laet haest daernaer in den nacht aen alle haere huys-genoten weten, dat sy van eenen jonghen sone gelegen was; de maere loopt terstondt van alle canten, ende wordt gelooft, ende den Prince ende Princesse worden voor vader ende moeder gehouden, aen het kintjen den naem van *Henricus* gevende; daer-entusschen opgebrocht synde in goede maniere ende godtvruchtigheydt tot syn vyfthiende jaer.

het gebeurde daernaer, dat *Conradus* den Keyser *Ernestus* den Hertogh tot *Ravensbergh* eens quam besoecken; *Henricus* synen sone verscheen oock terstondt neffens andere voor den Keyser, den welcken onder alle de andere uytstack in hoffsche manieren, schoon van aensicht ende in eene cloecke gestelteniße des lichaems.

Den

Den Keyser hem wel besiende, ende syne edele opvoedinge bemerckende, vraeghde van den Hertogh, wiëns sone hy was, ende soo den Hertogh andtwoorde, dat het synen sone was, die den Keyser als dan meer ende meer quam te prysen. By syn selven evenwel achterdencken crygende, dat hy eenen aengenomen sone wel mocht wesen, daer de Hertoginne soo lanck onvruchtbaer was geweest.

Voorts door het ingeven meest van den helschen geest, viel hem in, dat hy het selfste kindt wel soude syn, het welck hy in den bosch door syne dienaers belast hadde te dooden. Soo dan tot meerdere sekerheydt ende ruste stelde den Keyser by syn selven, het selve te doen ombrenghen met gelegentheydt.

Daer-en-tusschen op het versoeck van den Keyser wierdt hy met des vaders oorlof neffens andere Prinskens in het hof opgebrocht.

Den Keyser nu de gelegentheydt hebbende om hem het leven te nemen, sendt desen Prins in volle haest ende stilte met eenen vriasbrief om aen de Keyserinne dan te Aken synde self in handen te geven. O wat onverwachts gevallen! ô wondere bestieringe van de Goddelycke *Voorsienigheydt*!

Den onnooselen Prince nergens van achterdencken hebbende was nu al op den wegh 's avondts blyvende vernachten by eenen Priester, om dat hy by de Keyserinne niet en hadde connen geraecken, doch alles door de schickinge Godts. *Henricus* van den eerweerdighen Priester 's avondts wel onthaelt synde nam van den selven nu syn afscheydt, om wat te gaen rusten. Maer siet, soo den Priester hem leyde naer syne rust camer, sagh hy uyt syn maeltien een deel van eenen brief uytsteken; daernaer nieuwsgierigh neemt den selven, daer in lesende desen inhoudt tot de Keyserinne, dat sy den brengher deser terstondt soude doen sterven: den Priester hier heel verstelt, seyde by syn selven: Wel hoe sal desen vriendelycken ende jonghen Prins soo het leven moeten laeten? die soo eenvoudigh ende misschien onnoosel is? neen voorwaer seyde hy, hy en sal niet sterven, terstondt uytdoende de woorden van het gebodt des doodts in de plaetse stellende dese volgende woorden: *Cum videris hunc juvenem Imperatrix, statim illi da filiam nostram in uxorem, sicut diligis vitam tuam*: Dat is: Soo haest als ghy desen jongelinck sult gesien hebben ô Keyserinne, geeft hem terstondt onse Dochter ten houwelyck, gelyck gy u leven bemint.

Den brief soo verandert heeft den Priester in het maeltien gesteken, 's morgens is den jonghen Prins den Priester bedanckt hebbende metter haest vertrocken. Tot *Aken* gecomen synde las de Keyserinne den brief met groote verwonderinge, den selven brief ende den jonghen Prince toonende aen haere dochter, ende aen de principaelste persoo-

soonen van het hof, ende aen haere Raedts-heeren, die terstondt allegaeder seyden, dat de schoone gedaente des jongelinckx als eenen brief was, ende dat syne hofsche manieren, ende voorsichtige woorden teeckens waeren van een seer edel ende groot gemoedt, ende of die al ontbraecken, datmen evenwel voldoen moest aen den openbaeren willē des Keysers.

Soo dan alles wordt terstondt gereedt gemaeckt tot het houwelyck, het welck voor den avondt voltrocken synde, de bruylofs feest wierdt met eene groote vreught van de gemeente treffelyck gehouden.

's Anderdaghs quaemen andere brieven van den Keyser, vraegende of het ghene hy door den brief hadde belast, volbrocht was. De Keyserinne antwoorde terstondt, te weten, dat het houwelyck van haere dochter met diën jongelinck, die den brief haer gelevert hadde, volgens syn gebodt geschiet was.

Den Keyser heel verslaeghen door dese antwoorde van de Keyserinne, begaf sich terstondt op den wegh, ende metter haesten tot *Aken* gecomen synde, ontmoet de Keyserinne ende de getrouwde dochter met haeren bruydegom, den welcken sy aen de handt hebbende aen den Keyser haeren vader presenteerde.

Wie soude hier connen voorstellen de bewegingen van 's Keysers gemoedt, nu van gramschap, nu van bermhertigheydt, nu van rasernye, nu van de reden, nu van de wraecke, nu van over-eencominge met de wondere bestieringe Godts?

Den jongelinck dese ontsteltenisse van den Keyser siende was vol anghst ende vreese, de nieuwe bruydt heel bleeck, de Keyserinne teenemael benoudt, sy vreesden allegaeder. Ten lesten de reden creegh de overhandt, de nature beweeghde het Keysers hert, ende Godt triumpheerde in syne *Voorsienigheydt*.

Den Keyser dan gestilt synde in syn gemoedt, syne nieuw-getroude dochter aensiende seyde tot de Keyserinne dese woorden van *David: Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Ps.* 75. 8. Ghy syt gevaerlyck ô mynen Godt, ende wie sal u wederstaen? De Keyserinne voeghdender by dese woorden van *David: Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & sapientia ejus non est numerus.* Het is alles Godts werck, groot is syne macht, ende oneyndelyck is syne wysheydt. Doch eene saecke ontstelt my, seyde den Keyser, te weten syne onbekende afcomste; can ick maer achterhaelen, dat desen jongelinck van edel geslacht is, ick sal my gerust stellen.

Soo dan den Hertogh *Ernestus* wordt van den Keyser wederom ondervraeght, ende de twee dienaers worden gepraemt, om alles recht uyt te bekennen, het welck sy deden.

Den boer ofte *Lupoldus* verborghen *Palsgraeve* van *Beyeren* wordt oock

oock ontboden, ende uyt syn hutteken tot den Keyser gebrocht, den welcken anders niet verwachtende als de doodt, wierdt in gratie ontfanghen; als wanneer de waerheydt van alles te voorschyn quam, uyt al het welck men claerlyck bevondt, dat den sone van *Lupoldus* wettelyck ende geluckelyck geworden was den schoon-sone van den Keyser, gelyck het uyt den hemel verstaen was, dat het soude geschieden.

Hier mede sluytende canmen bemercken de wondere veranderinge van eene goede ende quaede fortune door de schickinge van de Goddelycke *Voorsienigheydt*, die alles bestiert, ende de menschen soeckt te leyden nu door voorspoedt nu door teghenspoedt tot hunne saligheydt.

VI. CAPITTEL.

De broeders van Ioseph nu al op den wegh synde, om naer bunnen vader te keeren, worden van den hof-meester van Ioseph vervolght ende achterhaelt, ende gevonden hebbende in den sack van Benjamin den silveren beker, daer Ioseph synen meester placht uyt te drincken, worden als dieven in de stadt te rugh gebrocht, waer over met eene geveynsde straffigheydt hun overgaet, maer de selve met Benjamin ter aerde siende liggen, wordt tot traenen beweeght, eyndelyck bekennende te wesen hunnen broeder Ioseph, die hun alles vergeeft.

WY syn ten lesten gecomen tot het tooneel van eene uytterste vreese ende liefde, soo van de elf broeders als van *Joseph*, die den twaelfsten was, samen oock tot een onfeilbaere uytcomste van de stellinge ofte schickinge Godts aengaende de droomen van de verheffinge van *Joseph*, ende dit tot eene uytterste vreught van den ouden ende droeven vader *Jacob*, als hy het alles daernaer verstondt, oock tot eene onverwachte blyschap ende geluck van syne sonen; het welck Godt alles bestiert heeft met sterckte ende soetigheydt door eene geduerige veranderinge van voorspoedt ende teghenspoedt aengaende den onnooselen *Joseph*, ende

de syne broeders, die den selven *Voorsienighen* Godt geoeffent heeft nu met vreese nu met blyschap, ende daernaer wederom met eene uytterste vreese, ende geruste vreught.

Diën wonderen uytval sal ick nu voor ooghen gaen stellen:

Het is somtydts geschiedt op de maeltyden seght den Philosoph *Aristides*, dat den wyn in water verandert ende oock somwylen met bloedt gemengelt is.

Oock synder op de maeltyden veel vonnissen des doodts geschreven, soo dat seer wyselyck geseydt heeft eenen anderen Philosoph, dat de passien des gemoedts op de maeltyden worden ontsteken ende opgestockt, den haet ende nydt nemen daer aen, het bedrogh, ende verraederyen comen daer dickwils te groeyen, ende men stelt daer oock, menige quaede voornemens uyt te voeren ende in het werck te stellen.

Maer daer syn oock maeltyden, daer het al gaet in peys ende vriendtschap met alle teeckenen van vreught ende voldoeninge; soodanigh was de maeltydt ofte noenmael van *Joseph* met syne broeders; en al ist dat hy aldaer voor hem nam de selve te bedrieghen, ende in eene uytterste vreese te brenghen, dit werck nochtans was heel rechtveerdigh, ende niet quaedt-willigh, ende alleen, om aldus te achterhaelen hun gemoedt ende genegentheydt tot hunnen jonghsten broeder *Benjamin*, gelyck [a] *Theodoretus* bemerckt.

Aengaende de genegentheydt van de broeders van *Benjamin*, daer was noch eenighsins aen te twyfelen, want sy conden wel eenighen nieuwen haet teghen hem gecreghen hebben, om de betere ende menighvuldigher gerechten, die hem aen de tafel van *Joseph* toegesonden waeren; hierom conden sy hem oock op den wegh met eenigh verwyt ende nydt overvallen hebben, volgens hunnen boosen ende nydighen haet, gelyck sy het in de vervolginge ende onbermhertige handelinge met *Ioseph* te vooren gedaen hadden.

Hoort nu, wat dat [b] *Joseph* niet uyt eene quaede meeninge gedaen heeft, om syne broeders in eenen grooten anghst ende benoudtheydt te brenghen.

Hy gaf last aen eenen hof-meester, dat hy de sacken van die vremdelinghen met cooren ende graenen wederom soude vullen, ende sonder hunne wete in een ieders het geldt daer boven inleggen, ende boven diën in den sack van *Benjamin* synen silveren beker ofte cop, daer hy uyt placht te drincken, ende dit eer sy 's anderdaeghs souden vertrecken: het welck nu gedaen synde ende sy nu een weynigh tydts vertrocken synde, beval hy terstondt aen den selven hofmeester, dat hy met eenigh volck te peerdt hun soude vervolghen, om te soecken in hunne sacken synen silveren cop, die sy mede genomen

a *in quaestionibus in Gen.* Theodoret. *Episc. Cyri.*

b *Praecepit autem Joseph dispensatori domus suae, dicens: Imple saccos eorum frumento, & pone pecuniam singulorũ in summitate sacci. Scyphum autem meum argenteum, & pretium tritici, pone in ore sacci junioris. Et orto mane dimissi sunt. Iamque urbem exierãt & processerãt paululum Tũc Ioseph accersito dispẽsatore domus, surge, inquit, & persequere viros: & apprehensis dicito: quare reddidistis malũ pro bono scyphus quem furati estis, ipse est, in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari solet.* Gen 44. *v.* 1. *& seqq.*

nomen hadden, ende dién gevonden hebbende, allegader als dieven naer de stadt weder te rugh soude brenghen, den hofmeester met de syne achterhaelde die wel haest; aldus hun aensprekende: O gy dieven als ghy syt, ghy hebt een groot schelmstuck bedreven, en syt ghy niet beschaemt goedt met quaedt te loonen? den silveren cop, die ghy gestolen hebt, is den ghenen, daer mynen heer ende meester placht uyt te drincken, ende daer mede iet te voorseggen. Eylaes andtwoorden [a] sy terstondt, wat wilt ghy ons seggen? meent ghy, dat wy sulcke eene onrechtverdigheydt souden gedaen hebben? wel en hebben wy niet tot u medegebrocht het geldt, dat wy onderweghen in onse sacken vonden? hoe is het dan te gelooven, dat wy iet souden gestolen hebben? wy en connen hier niet anders seggen; wy syn dan teenemael onnoosel, jae ist dat ghy iemandt onder ons vindt, die dién beker soude mede genomen hebben, strast hem met de doodt wy syn te vreden: *Apud quemcumque fuerit inventum servorum tuorum, quod quæris, moriatur, & nos erimus servi Domini nostri.* Gen. 44. *v.* 9.

Seer wel seyde den [b] hofmeester, dat het soo geschiede naer u woordt, by den welcken men den cop sal vinden, die sal plichtigh syn, ghy lieden sult ontschuldigh syn.

Soo dan ieders sack doorsocht synde, den silveren cop wierdt gevonden in den sack van *Benjamin*.

O goeden Godt! wat verbaestheydt, wat verwonderinge, ende vreese voor de broeders! De ongevallen syn somtydts soo onverwacht, ende de ongelucken soo overtuygende, datmen oock in de onnooselheydt verbaest staet, ende heel bevangen met anghst ende vreese.

Wederom daer syn oock misdaeden soo goddeloos ende schandigh, dat het genoegh is, om heel ellendigh te wesen, daer van maer plichtigh gehouden te syn, daermen nochtans gantsch onnoosel is. Wat is dan betrapt te worden in het boos werck? in het feyt selve? sal hy niet voorschuldigh gehouden worden, diemen vindt met den poignaert in de handt by het doodt lichaem? salmen niet betichten van dieverye, diemen vindt met de burse in de handt, die versch gestolen is?

De broeders van *Joseph*, hadden eene alder-grootste reden van verstelt ende benoudt te syn, daer hun ongeluck sonder ontschuldinge was, sy en vonden geenen den minsten troost als in haere droefheydt over het quaedt, daer sy alhoewel onnoosel plichtigh in gevonden waeren. Sy scheurden [c] hunne cleederen maer te vergeefs.

Sy wierden terstondt als bevonden ende overtuyghde dieven weder naer de stadt geleydt, om voor *Joseph* te verschynen; sy vonden [d] hem noch op de selve plaetse, daer sy hem gelaeten hadden, hun terstondt

a *Quare sic loquitur Dominus noster, ut servi tui tantum flagitium commiserint? pecuniã quam invenimus in summitate saccorum reportavimus, &c. v.* 7. *&* 8.

b *Qui dixit eis: Fiat juxta vestram sententiam, apud quemcumque fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innoxii.* Gen. 44. *v.* 14. *Quos scrutatus incipiens à majore usq; ad minimum invenit scyphum in sacco Beniamin. v.* 12.

c *At illi scissis vestibus regressi sunt in oppidum.* 13.

d *Ne dum enim de loco abierat.*

stondt worpende voor syne voeten, niet dervende spreken om de groote verbaestheydt: [a] *Joseph* spreckt hun eerst aen: Waerom hebt ghy aldus gedaen? hoe syt ghy soo stout, van te bedryven eene soo schandige ende onrechtveerdige dieverye? en weet ghy niet, datter niemandt myns gelyck en is om iet waer te seggen?

Hier op [b] *Judas* uyt den naem van al de rest nam het woordt, recht uyt bekennende, dat sy niet en wisten wat seggen, ende dat hun ongeval niet te ontschuldighen en was, ende dat hun Godt om hunne boosheydt aldus wilde straffen, hun allegaeder stellende in syne handen, om in slavernye te leven. Verre van daer seyde *Joseph*, [c] dat ick de vryheydt ontnemen sal aen die niet plichtigh en syn, diën alleen sal myn slaef syn, die het quaedt heeft gedaen; ende het is redelyck, dat gestraft worde den ghenen, die het heeft verdient. Hier stondt *Judas* met de andere broeders teenemael verstelt, om dat den Prince alleen *Benjamin* voor slaeve wilde houden, wiëns wederbrenghen tot hunnen vader *Jacob* hy op hem hadde genomen, ende dit aen hem op synen eedt gesworen. *Judas* ende de andere siende daer-en-tusschen geschieden het ghene *Jacob* gevreest hadde, waeren in sulck eene benoudtheydt, dat sy niet en wisten, wat sy doen oft segghen souden, gelyck *Chrysostomus* bemerckt. Maer naer het seggen van [d] *Lippomanus*, *Joseph* wilde aldus syne broeders beproeven, wat liefde ende affectie sy hadden tot hunnen broeder *Benjamin* ende tot hunnen vader, oock willende voorder sien, of sy *Benjamin* in slavernye alleen souden willen laeten, ende of sy het sonder gevoelen ende vreese souden connen verdraeghen, al waert dat hunnen vader beroost bleef van synen lieven sone *Benjamin*.. Maer het en was hier mede noch niet genoegh, hy wilde noch al meer teeckenen van hunne liefde, daerom toont hy sich noch vervremt, ende meer afgekeert, als hy merckte dat *Judas* met anghst ende sorghe naerder tot hem quam, seggende: Ick bidde u ô grooten Prince, laet doch uwen dienaer noch een woordt tot u spreken, ende en wildt op hem niet gram syn, want ghy den eersten syt naer *Pharao*. Ick worpe my dan wederom voor de voeten van mynen opper-Heer, ende rechter, versoeckende uwe genaede, ende niet uwe rechtveerdigheydt, ist dat wy schuldigh syn, ghy condt ons onnoosel maecken. Gelieft indachtigh te syn het ghene wy onlanckx U. L. seyden; [e] te weten dat wy allegaeder sonen syn van eenen ouden ende droeven vader, die alle syne hope gestelt heeft op desen *Benjamin*, synen lest-geboren in synen ouderdom, die hier als plichtigh wordt gehouden; het sal den vader de doodt costen, ist dat hy hem sal moeten derven. Hy is den lesten die hy noch over heeft van syne tweede huys-vrouwe *Rachel*, want den eersten sone van die selve moeder is gestorven.

Cur sic agere voluisti? an ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia? v. 15.

b *Cui Iudas, quid respondebimus Dño meo? en omnes servi sumus Domini mei, & nos, & apud quem inventus est scyphus. v. 16.*

c *Respondit Joseph: absit à me ut sic agam: qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus, vos autem liberi abite ad patrem. v. 17.*

d *Experiri eos voluit, quo affectu in fratrem & patrẽ ferrentur, si possent eum periculo exponere & relinquere in exilio, & si patrem ulterius gravare queq; filii amissione aequanimiter possent.* Lipp. *Episc.*

e *Est nobis pater senex & puer parvulus, qui in senectute illius natus est, cujus uterinus frater mortuus est, & ipsum solum habet mater sua, pa-*

Wy

Wy hebben hier desen jonghsten mede-gebracht, om u te gehoorsaemen, ende wy hebben met eene stercke belofte op ons genomen, den selven tot *Jacob* weder te brenghen; ende *a* ick besonder hebbe my oock verbonden in mynen persoon ende myne sonen. Synen vader en wenst oock maer te leven, om hem weder te moghen sien; jae hy soude hondert-mael liever sterven van hongher, dan te leven in overvloedt, als hy soude verloren hebben synen *Benjamin* de helft van syne siele.

Ick bidde u dan ô Prince wilt het leven jonnen aen den ghenen, die ons het leven gegeven heeft; soo veel als my aengaet, *b* hout my in syne plaetse, ende laet hem met de andere broeders wederkeeren, op dat ick geen getuyge en magh syn van de droefheydt, de welcke sonder twyfel onsen ouden vader soude doen sterven, als hy hem met de andere niet sien en soude, ende als hy soude verstaen, dat hy soude achtergebleven syn, om een slave te moeten wesen.

Joseph alle dese redenen gehoort hebbende, ende nu claerlyck merckende dat nu alle vyandtschap gepasseert was, ende dat alles wel gonck met alle de broeders onder malckanderen, ende dat sy hunnen vader *Jacob* nu oock beminden, sonder sich tot dien tydt oyt verclaert te hebben, was boven maeten beweeght, ende besweeck allenskens aen de liefde tot syne broeders gelyck *c* *Philo* seght. Den Propheet *Moyses* seght het heel wel, te weten, dat *Joseph* *d* sich niet meer en conde bedwinghen, noch inhouden, geen meester meer synde van syne traenen, dede terstondt alle de ghene die daer teghenwoordigh waeren uyt de camer gaen behalven syne broeders, om vryer met malcanderen te wesen, niemandt anders willende voor getuygen hebben van syne bermhertigheydt als die alleen, de welcke soo ongenaedelyck ende sonder reden met hem geleeft hadden, oock niet willende bekent maecken aen iemandt anders het groot misdaedt van syne broeders, gelyck *e* *Oleaster* bemerckt.

Als hy dan sich alleen vondt met syne broeders, de liefde, die anders niet en is als een vier, begon hem te doen smilten in traenen, ende de gedenckenisse van alles, datter gepasseert was, trock hem uyt het diepste syns herten een soet gekerm, ende teere suchten van liefde, die van heel het huys gehoort wierden; ten lesten gandtsch overwonnen van de liefde, om alles te verclaeren, ende sich te openbaeren, seyde hy onverwacht ende riep: *f* *Ick ben Joseph* uwen broeder. *Ego sum Joseph*. Terstondt van hun vraegende, of synen vader noch leefde, *Adhuc vivit pater meus?* O wat eene ontsteltenisse voor alle de broeders! als sy dat hoorden, sy stonden allegaeder verbaest als van hun selven, malckanderen aensiende, sonder een woordt te connen spreken. Daerom voor de tweede reyse seyde wederom: *Ick ben Jo-*

pater autem teneré diligit eum. Gen. 44. v. 20.

a *Ego proprie servus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidé.* v. 32.

b *Manebo itaque servus tuus pro puero in ministerio Domini mei, non enim possum redire ad patrem absente puero, ne calamitatis, quæ oppressura est patrem, testis assistam.* v. 34.

c *Variis jam & certis argumentis persuasus Ioseph, paternam familiam domesticâ seditione non impugnari, post diuturnam sui occultationem sustinere se non valens succubuit demum amori, quo ardebat fraterno.* Philo Iud.

d *Non se poterat ultra cohibere Joseph multis coram adstantibus; unde præcepit, ut egrederentur cuncti foras, nullusque interesset agnitioni mutuæ.* Gen. 45. v. 1.

e *Ne eorum peccatum apud exteros divulga-*

 seph

seph, kent ghy my voor uwen broeder? Sy en conden geene antwoorde geven, seght den a *H. Chrysostomus*, als sy met verschricktheydt overdochten, hoe sy met hem geleeft hadden, ende overpeysende de glorie, in de welcke sy hem saghen, sy waeren benoudt voor hun leven. Het welck *Ioseph* merckende, b dede hy hun met soete woorden tot sich comen, hun wederom seggende: Ick ben *Ioseph* uwen broeder, den welcken ghy vercocht hebt, die ghy misschien meende doodt te wesen.

Wie sal hier genoegh connen verwonderen de overgroote liefde van *Ioseph* tot syne broeders? hy en onweerdight sich niet hun *Broeders* te noemen, daer sy teghen hem soo onbermhertigh hadden geweest, ende soo veel schelm-stucken hadden uytgewerckt.

Evenwel sy waeren noch in anghst ende vreese, tot de welcke hy daerom wederom seyde: En wilt niet verschrickt syn, noch en laet u niet swaer duncken, dat ghy my vercocht hebt in dese landen, want Godt heeft my om uwe saligheydt voor u gesonden naer *Egypten*. De H. Vaders ende geleerde mannen sullen dit wat breeder uytleggen.

Den *H. Chrysostomus* spreckt aldus: En peyst niet, dat ghy dit alles teghen my door uwen eyghen raedt gedaen hebt, het en is uwe soo groote boosheydt niet, gelyck het is eene onuytsprekelyck bermhertigheydt van de wysheydt Godts, dat ick hier gesonden ben, om voor u allegaeder, ende voor dit Ryck ende andere landen spysen te besorghen.

Soo vriendelyck ende broederlyck sprack *Ioseph* syne broeders aen, hun troostende, hy noemtse *Broeders*, die hy niet en conde haeten, seght c *Lippomanus*, en wilt niet vreesen, comt met betrouwen tot uwen *Broeder*, nu met u in vriendtschap herstelt, ende tot u heel gunstigh en wel geneghen, die u maer en wenst wel te doen.

Syt dan heel gerust; nu bidde ick u maer, d dat ghy terstondt mynen vader gaet vinden, ende hem seggen, dat *Ioseph* leeft, ende dat ghy hem gesien hebt, hem gesproken, ende uyt synen naem syt gesonden, om hem te gaen haelen uyt vreese van eenigh ongeval, dat hem in syne oude jaeren mochte overcomen, ende de doodt hem niet en mocht verassen, soo om synen ouderdom, als om de gemeene ellenden van honghers noodt, die noch 5. jaeren sullen dueren. Dit geseydt hebbende *Ioseph* en conde sich wederom niet langher ophouden van traenen te storten, vallende oock eerst op den hals van e *Benjamin*, hem omhelsende ende druckende op syne borst, sy weenden alle-beyde, hem niet connende los laeten gaen, ten sy om syne andere broeders oock te omhelsen, weenende oock over hun, die oock samen weenden.

garetur, omne extraneum à se eiecit. Olef *Et dixit fratribus suis: Ego sum Ioseph. Adhuc vivit pater meus? non poterant respõdere nimio terrore perterriti.* Gen. 45. v. 3.

a *Non poterant responderere, cogitantes, quomodo eum affecerant, & qualis ipse fuerat erga se, & cogitantes gloriâ in qua constitutus fuerat, de salute sua anxii erant.* S. Chrys.

b *Ad quos ille clementer: accedite, inquit, ad me. Et cum accessissent prope: Ego sum, ait Ioseph, frater vester, quem vendidistis in Ægyptum.* Gen. 45. v. 4.

c *Nolite pavere, neq; vobis durum esse videatur, quod vendidistis me in his regionibus; pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Ægyptũ.* v. 6.

d *Dulciter fraterneq; cõsolatur ac demulcet tamquam*

O soete

O ſoet ſpectakel van weder-liefde! ô teere omhelſinghen! ô vriendelycken kus van weder-zyde! ô goeden ende wonderen Godt! Maer wat eene uytſtekende liefde van *Joſeph!* den welcken vervolght geweeſt ſynde van ſyne broeders totter doodt toe, nochtans geene wraecke en wilde nemen over ſoo menigh ongelyck als door ſtilſwyghen, door traenen ende ſuchten, door een teer omhelſen ende door alle ſoorten van liefde ende goedtjonſtigheydt.

quam fratres quos odiſſe nõ poterat, nihil inquit mali formidate, fiducialiter accedite fratrem conciliatum, benignum ac beneficum. Lip. Epiſc.

Van deſe noyt-gehoorde *Joſephs* liefde, ende vergiffeniſſe van alles ſal ick breeder ſpreken in de volgende ſede-leſſe, om ons te leeren, datmen naer het exempel van den goedertieren *Joſeph*, ſyne vyanden oock altydt moet vergeven.

e *Feſtinate & aſcendite ad patrem meum. v. 9.*

Te vooren nochtans tot voldoeninge miſſchien van ſommige ſal ick deſe teere ende onverwachte verclaeringe van *Ioſeph* aen ſyne broeders in een dicht voorſtellen.

Eer hem *Ioſeph* verclaert, hy doet alle de andere uyt de camer vertrecken.

f *Cumq; amplexatus recidiſſet in collum Benjamin fratris ſui flevit, illo quoque ſimiliter flente ſuper collum ejus. Oſculatuſque eſt omnes fratres ſuos, & ploravit ſuper ſingulos. v. 14.*

Joſeph ſpreckt:

Gaet dienaers, u vertreckt, en ghy myn trouw' ſoldaeten.
Tot ick u weder roep, wilt ons hier ſamen laeten:
Dan ſprack ſyn broeders aen: Hoort broeders altemael,
Hoort wat ick ſeggen wil in onſe moeder tael:
Vreeſt niet hoort wie ick ben, 'k en wil my geenſins wreken.
Ick uwen broeder ben, 'k ben Joſeph, *hoort my ſpreken:*
Seght; lieve broeders ſeght of mynen vader leeft?
Comt nu ô broeders comt, my eenen kus maer geeft.
Aenſiet my vrylyck aen, wilt myn geſicht bemercken,
Peyſt nu, en overpeyſt Godts wonderbaere wercken,
Ick uwen broeder ben, om 't rockxken ſoo benydt,
Geſoncken in den put in eenen broeders ſtrydt.
Maer ſeght waerom ghy vreeſt, als tot de doodt verweſen?
Het boos en 't quaedt beſteeck ſal nogh u welvaert weſen.
Uw' wenſch naer myne doodt met al het ongeval
Het voordeel van het huys van Jacob *weſen ſal.*
Comt Benjamin, *comt hier myn alderlieſſte broeder*
Met my oock voortgebracht van een de ſelfſte moeder,
Die haer het leven coſt; ô alderſoetſte kindt,
Geeft my een kus, en toont, dat ghy my oock bemint.
O blyd' gewenſten dagh! 't geluck voor altegaeder!
O broeders altemael comt vry my noch wat naeder,

Comt

Comt Ruben, Juda *comt, en syt niet ongerust,*
Comt Dan *niet al de rest, dat my een jeder kust.*
Nu siet ghy met de daedt den uytval van myn droomen,
Waer voor ghy waert bevreest, en meermaels placht te schroomen:
Als ick door Godts bestier u voor myn voeten sagh,
Dit was al myne wraeck, dat ick u troosten magh.

Judas spreckt:

Wel wat is dit ô Godt? syt ghy dan onsen broeder?
O Joseph *syt het ghy?* Jos. spreckt. *'k Ben* Joseph *u behoeder,*
Van Godt door Pharao *self gestelt tot opperheer*
Van 't landt tot u geluck, ô broeders vreest niet meer.
Dat wraeck' en haet vergae, dien wil ick niet meer weten,
Daer op niet peysen wil, dat alles zy vergeten.
't Is nu een blyden dagh; verblydt u om het meest,
't Is nu een dagh van peys, een blyde broeders feest.
Jud. *Is dit de straf en wraeck', het quaedt met 't goedt te loonen?*
Jos. *Dit is een beoeders wraeck', voor haet een liefd' te toonen.*
Jud. *O wonder grooten lof naer uw' oudt-vaders deught,*
Voor alle mensch daer van een voorbeeldt wesen meught.
Jos. *Aen Godt alleen zy lof: u wensch ick in myn ermen,*
In al u quaedt en schuldt nu moghen te ontfermen.
De liefd' myn hert verwint tot mynder traenen vloedt;
Weent broeders weent nock mê, de liefd', my weenen doet.
O lanck-gewensten dagh! den blydtsten van myn leven!
Den Coninck met syn gunst heeft my veel min gegeven,
Of my al myn geluck van eer en goedt verheft,
Nochtans myn liefd' tot u verr' alles over treft.
Godt lof! 't is wel geluckt. Gaet nu myn vader groeten
Den droeven ouden man, gaet hem syn hert versoeten.
Gaet, stelt u op den wegh; en soo ghy Jacob *siet.*
Seght hem, dat Joseph *leeft, en synen dienst hem biedt.*
Voorts Godt heeft my bewaert, en op het hooghst verheven,
Seght hem dat Pharao, *Dees macht my heeft gegeven,*
En dat ick nu maer wensch, ick hem in 't leven sagh,
En soo met allegaer hier samen wesen magh.

SE-

SEDE-LEERINGHE.

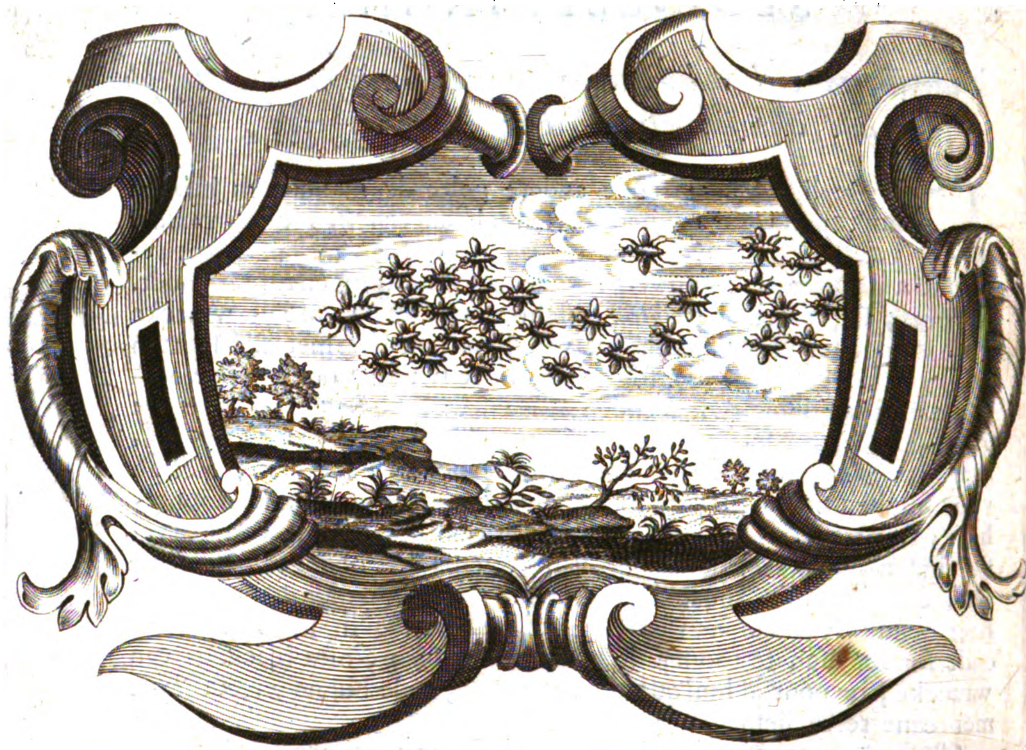
Datmen om veel reden, ende om het exempel van Ioseph alle iniurien oft ongelyck moet vergeven,

DE Heylige Vaders ende andere geleerde mannen en hebben noyt genoegh connen pryſen ende verheffen die wondere goedertierentheydt ende bermhertigheydt van *Joseph* tot ſyne plichtige broeders, hun vergevende alle vervolgingen tot ter doodt. *Ioſeph*, ſeght den *H. Baſilius* Biſſchop van *Selucia*, neemt wraecke over de beeſtelycke wreedtheydt van ſyne broeders met alle ſoorten van beleeftheydt ende dienſtigheydt. Soet ſyn hier oock de woorden van den honinck-vloeyenden *Bernardus*: ſiet, Seght hy, hoe dat *Ioſeph* met eenen ſoeten honinck van bermhertigheydt ende medelyden was overgoten. De benoude broeders comen tot hem, niet als voor hunnen broeder, hem niet kennende, maer voor hunnen opperheer; ſy hebben kenniſſe van alle haere boosheydt ende verraderye; ſy vinden hun ſelven ſchuldigh van de verdachte doodt; *Ioſeph* ſietſe aen, ende geenſins indachtigh ſynde ſoo menighvuldigh ongelyck, haet, ende nydt van hun ontfanghen, vloeyende in ſoete traenen, ende ſonder hun te toonen de minſte gramſchap, ofte teeckens van wraecke, beloont al hun quaedt met goedt, ende hunne wreedtheydt met eene teere liefde.

Vindicationem belluamque impietatem humanitatis obſequiis ulciſcitur. S. Baſil. Seul. Episc. orat. 8. de Ioſeph.

Allegaeder woorden van ſoetigheydt. Ende voorwaer *Ioſeph* onder-Coninck van heel *Egypten*, en was niet anders als ſoetigheydt, ende eenen alderſoetſten honinck voor ſyne broeders. My dunckt, dat ick hem wel ſoude moghen vergelycken met den *Coninck van de Bien*, den welcken, gelyck *Seneca* uyt de naturaliſten ſeght, geen anghel en heeft. Met den welcken ſich oock eens wilde vergelycken eenen Coninck van *Vranckryck*, naer dat hy ingenomen hadde de ſtadt van *Milaenen*. Aen het volck alsdan willende toonen ſyne goedertierentheydt ende ſoethertigheydt, bekleede ſich met eenen purpuren mantel, geborduert met veel bien ende haeren Coninck in het midden met deſe woorden: *Rex mucrone caret*, Dat is den Coninck der bien is ſonder angel, willende hier door te kennen geven, dat oock den Coninck van *Vranckryck* goedtjonſtigh ende ſoet hertigh ſoude weſen, aen alle de ghene, die hun ſelven aen hem ſouden onderworpen.

Deſen Coninck der bien als een waerachtigh ſinne-beeldt van ſoetigheydt past oock ſeer wel op onſen *Ioſeph*, die aen ſyne broeders ſich getoont heeft vol van liefde ende ſoetigheydt, gelyck ick nu ſal gaen bemercken, byſtellende voor een devies.

Vol van honinck,
Is den Coninck.

Het sinne-beeldt wordt uytgeleydt.

GOdt, die den hemel moest als opper-Heer bestieren,
Wild' oock met menigh dier, en mensch de aerd' vercieren:
Syn schepsels hy oock voeyt, en als een vader spyst,
En dickmaels door 't gediert de menschen onderwyst.
De voghelen des lochts, die door den hemel swieren,
Ons leyden tot den Heer; siet hoe de cleyne mieren
In 't werck ons vooren gaen; dit siemen oock geschien
In 't cleyn gevleugelt dier, die aldersoetste bien:
Den Coninck met syn bien, syn soete mégesellen
Wil ick nu maer alleen hier voor de ooghen stellen:
Siet hier Godts wonder werck, der biën vryen staet;
Geen mensch het vatten can, wat hier al omme gaet:

In 't

In 't honinx verf-couleur haer Coninck *wordt geschapen*
Uyt 't soete sap der bloem, dat syne biekens raepen;
In 't midden van den corf als Coninck *wordt gehult;*
En onder heel 't geswerm maer eenen vinden sult.
Doch dat merck-werdigh is, veel grooter als de ander;
Als Coninck *oock bewaert de vrede met malckander;*
En soo een spytigh dier een ander stooren wilt,
Den Coninck *het belet, tot alles wordt gestilt.*
Voorts als 't den Coninck *lust de velden in te vlieghen,*
Noch d' een noch d' ander bie haer Coninck *sal bedrieghen;*
De biekens syn gereedt; den Coninck *vlieght voor uyt,*
Wanneer het gantsch geswerm de vlugh des Coninckx *sluyt.*
Doch dat het wonderst' is: der biën weerden Coninck
Gandtsch niet als soedtheydt is, een Prins van enckel honinck,
En soo men 't oock gelooft, en schier voorseker heeft;
Den Coninck *vol van soet, ende sonder anghel leeft.*
Dit is des Coninx *aerdt van Godt hem ingegeven,*
Tot leeringh van den mensch, die oock aldus moet leven:
Syn wraeck moet liefde syn, en een saghmoedigh hert,
Soo dat syn boos gemoedt in 't soet verandert wordt.
Wilt dan gestoorden mensch u oogh naer Joseph *keeren;*
End' oock een teer gemoedt van onsen Joseph *leeren:*
Hy valt syn broeders aen, en als hun broeder kust,
Hy weent, vergeeft het al, hier in is al syn lust.
Hy cond hun om hun quaedt met groote straf doen sterven,
Doch neen, hy liever wenst, dat sy syn gunst verwerven;
Met recht oock Coninck *is, ende sonder anghel leeft,*
Den honinck maer alleen aen syne broeders geeft.

Thom Cantiprat. *lib. de Rep. Apum. Rex apis mellei coloris ex electo flore factus. l. 2. c. 1. Rex formâ egregior & duplo ceteris major. l. 8. Migraturo agmine nulla ex domibus exire audent, nisi Rex primo fuerit egressus c. 14. Rex apum nullum habet aculeum majestate tantum armatur.* Cantip. *c. 2. ex Sen. lib. 1. de irâ. c. 19. Hac Regis benignitas & sollicitudo maxima est circa apes, & circa Regem apum obedientia. c. 21.*

LAet ons nu eerst gaen sien hoe dat de leeringe van dit sinnebeeldt aengaende de saghmoedigheydt ende liefde tot de vyanden in veele menschen plaetse gehadt heeft alleen volgens de reden ende naer het aenwysen vande natuere.

De reden stelt ons dit eerst voor in dese twee grond-regels van de nature:

Voor eerst: het ghene ghy niet en wilt dat u geschiedt, en doet oock niet aen een ander. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

Ten tweeden: het ghene ghy wenst, dat u de andere menschen doen, doet het hun van gelycken. *Quodcumque vultis ut faciant vobis homines & vos facite illis.*

Dit leert ons de reden, ende het is volgens de nature ingedruckt in het hert van alle volckeren.

De *Heydensche* Philosophen hebben dit wel gevat, oordeelende boven diën, dat het seer eerlyck ende loffelyck was, alle jniurien ost ongelyck aen een ander te vergeven. Sommige souden nu wel meenen, dat het waere teghen hunne eere, als sy geene wraecke en souden nemen over hunne vyanden; maer die wraecke is meer eyghen aen de beesten als aen de redelycke menschen, gelyck seyde den Philosoph *Pittacus Mitilenus*, soo *Stobaus* verhaelt *Serm.* 17. desen *Pittacus* beschimpt ende gelastert synde van een ander, daer hy de macht hadde om syn selven daer over te wreken, heeft nochtans synen vyandt vry laeten gaen seggende: *Venia ultione melior, illa autem mitis est ingenii, hac autem ferini*. Dat is: De vergiffenisse is beter als de wraecke de welcke van eenen onredelycken ende beeltelycken aerdt is, maer de vergiffenisse is een teecken van een soet ende verstandigh gemoedt.

Men verhaelt oock van *Socrates*, den welcken eens van een ander met groot geweldt geslaegen synde, sonder sich te stooren, terstondt seyde: desen heeft op myn voorhooft mynen naem geschreven, hy heeft gedaen gelyck eenen grooten constenaer ende meester, die synen naem stelt op een schoon gemaeckt werck, ende schilder op een tafereel. Aldus quam hy sich te wreken tot synen grooten lof.

Sophocles versiert van *Vlysses*, als hy op iemandt vergramt was, dat hem de Godinne *Minerva* vraeghde, of hy in het ongeluck van synen vyant eenighe genoechte soude hebben? waer op hy andtwoorde, dat het hem eene droeve saecke soude wesen; de Godinne dit hoorende. seyde hem ist dit ghy alles soo cloeckelyck verdraeght, ghy sult de *Goden* aengenaem wesen, ende een geluckigh leven hebben: *Eris superis gratus, vitamqe feliciter exiges*.

Wat eenen grooten lof ende eere en heeft *Phocion* oock niet verdient diën cloecken veldt-oversten van die van *Athenen*, ende samen hunnen meester! naerdat hy van syne Republiecke, die hy veel goedts hadde gedaen, evenwel ter doodt veroordeelt was, ende van iemandt alsdan gevraeght wierdt, of hy voor syn sterven synen sone wilde spreken, te vreden synde; seyde hem: Lieven sone ick belaste ende bidde u, dat ghy noyt daer over eenige wraecke en wilt nemen van die van Athenen: *Ego fili pracipio tibi, atque etiam obsecro, ne ob ejus memoriam Atheniensibus male velis*. Hoe conde hy treffelycker ende eerlycker spreken? waer in een ieder ten uyttersten verwondert stondt.

Den Roomschen orateur *Cicero* prees den Keyser *Julius Casar*, om dat hy de victore gevochten hebbende over synen vyandt *Pompeius*, evenwel syn glory-beeldt, te vooren opgerecht, liet staen sonder af te breken, te vreden synde met syn eyghen beeldt daer neffens te doen stellen. Soo sprack *Cicero* den Keyser aen: O glorieusen verwinner,

winner, als ghy het beeldt van *Pompeius* niet en hebt ter aerden geworpen, dan hebt ghy uwe glorieuse beelden vaster gestelt: *O Cæsar, cum statuas Pompei collocasti, tuas stabilivisti.*

Den Keyser *Augustus* was oock vermaert geworden om syne ongehoorde saghmoedigheydt ende goedtjonstigheydt. Als wanner, seght *Seneca*, dat den Keyser verstaen hadde, dat *Cinna* op syn leven uyt was, seyde tot hem: *Cinna* ick geve u wederom u leven, eerst aen mynen vyandt, nu aen mynen verraeder: dat nu voortaen onse vriendtschap eerst beginne; laet ons alle beyde nu sien, of ick u met meerdere bermhertigheydt het leven hebbe gegeven, of dat ghy my het selve meer schuldigh syt. Voorts den Keyser metter daedt willende betoonen, dat hy *Cinna* voor synen vriendt wilde hebben, heeft hy hem het volgende jaer Roomschen Borgh-meester gemaeckt, ende *Cinna* heeft oock aen den Keyser tot het leste syns levens getrouw gebleven, ende stervende heeft den Keyser van alle syne goederen erfgenaem gemaeckt; door het welck *Augustus* soo vermaert ende van een ieder soo bemindt is geworden, datter heel den tydt van syn Ryck niemandt getracht en heeft, hem het leven te nemen.

Dit is genoegh van de saghmoedigheydt ende bermhertigheydt van de oude *Philosophen*, ende *Heydensche Princen* tot hunne vyanden, ende dit door eene naturelycke reden, ofte om daer door eenen treffelycken naem ende eeuwige glorie by de menschen te cryghen.

Hoort nu, hoe dat de rechtveerdige menschen in alle lasteringhen ende ongelyck voor de geboorte Christi tot hunne vyanden sich gedraeghen hebben.

Den [a] *H. Cyprianus* spreeckter aldus van: Wy vinden, dat de *Patriarchen*, *Propheten*, ende alle de rechtveerdige, de welcke de figure van Christus geweest hebben, onder alle loffelycke deughden noyt meer sorghvuldigh en syn geweest, als te bewaeren eene vaste saghmoedigheydt ende verduldigheydt in alle lasteringen ende vervolgingen, die uytter herten aen hunne vyanden om Godt vergevende.

Den onnooselen [b] *Abel*, die het beginsel gegeven heeft van de martelie, ende van het lyden van een rechtveerdigh mensch; en stelde sich niet teghen synen broeder *Cain*, als hy, hem het leven wilde nemen, hy en worstelde niet, maer hy wierdt in syne saghmoedigheydt gedoodt.

Aldus is het daernaer bycans geschiedt met onsen onnooselen *Joseph*. Den [c] *H. Ambrosius* verwondert sich ten uyttersten over die groote soethertigheydt ende verduldigheydt van *Ioseph*, te meer, om dat hy dat gedaen heeft voor de geboorte Christi: Hoort syne woorden: *Ioseph*, seght hy, is met reden te verwonderen, om dat hy dat alles gedaen heeft geen het minste exempel hebbende van

a *Invenimus Patriarchas, Prophetas & justos omnes, qui figuram Christi portabant nihil magis custodisse in laude virtutum suarum quam quod patientiam forti & stabili æquitate tenuerint.* S. Cypr. *l. de dono patientiæ.*

b *Abel originem martyrii, & passionem justi hominis imitans primus adversus fratrem fratricidam nec reluctatus sed humilis & mitis patienter occiditur.*

c *Jure admirandus Joseph, qui hoc fecit ante Evangelium, ut læsus parceret, appetitus ignosceret, venditus non referret injuriam, sed gratiam pro contumelia solveret.* S. Amb. *lib. de Ioseph. cap. 1.*

Christus, wiëns Evangelie noch niet vercondight en was; van syne broeders soo wreedelyck onthaelt synde, heeftse daernaer gespaert, het quaedt met quaedt niet geloont, maer alle goedtjonstigheydt ende liefde voor alle hunne boosheydt vriendelyck bewesen.

. 't is waer den Coninck *David* heeft oock voor *Christi* comste syne vyanden vergeven, te weten *Semei* van het geslachte van *Saül*, den welcken naer *David* vluchtende van het ghesicht van synen wederspannighen sone *Absolon*, met steenen hadde derven worpen seggende: *a* Gaet uyt, gaet uyt bloedtgierighen mensch, den Heere heeft u betaelt voor al het bloedt van *Saüls* huys, om dat ghy syn Ryck hebt ingenomen. *Semei* verdiende op den staende voet gestraft te worden.

Ghisai eenen van des Coninx hovelinghen seyde tot *David*: *b* Waerom vermaeledydt desen dooden hondt den Coninck? Laet my gaen, ende ick sal hem het hooft af slaen. Geensins seyde *David*: want dese steeninge ende lasteringe comt van Godt, die aen *Semei* alles heeft bevolen.

Voorwaer eene groote saghmoedigheydt! van de welcke den *c* H. *Ambrosius* aldus spreckt: Als *Semei* den Coninck soo vermaeledyde ende lasterde, *David* sweegh stil, niet een woordt sprekende van eenige wraecke te willen nemen, alles laetende aen den goddelycken wil, ende daer voor verwachtende syne bermhertigheydt.

Ick en hebbe hier niet willen spreken van *Davids* verduldigheydt ende saghmoedigheydt tot *Saül*, die oock groot ende wonderlyck is geweest; maer evenwel de liefde ende goedthertigheydt van *Joseph* tot syne plichtige broeders is meer te verwonderen, van de welcke hy soo veele moeyelyckheydt, lasteringe, ende eene soo langhduerige slavernye totter doodt toe hadde geleden; over dese nochtans, daer het in syne macht was, en heeft hy de minste wraecke niet alleen genomen, maer oock met alle liefde hun omhelsende, alles uytter herten vergeven, hun oock veel deughts ende goedtjonstigeyhdt bewysende. het welck hy, gelyck ick terstondt seyde, gedaen heeft voor het H. Evangelie; ende wy daer en tusschen seght den *d* H. Vader, en connen de liefde tot onse vyanden, noch niet aennemen ende bewaeren naer de comste van Christus.

Laet ons nu voorts blyven in het nieuw testament, dat is in de wet van de liefde; als den sone Godts de liefde self mensch wordende op de wereldt gecomen is; ende laet ons breeder gaen voorstellen den lof ende de noodtsaekelyckheydt van de liefde tot onse vyanden naer het exempel van *Christus* ende andere heylighe menschen, om welcke liefde wy daernaer eenen grooten loon van Godt hebben te verwachten.

a *Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial, reddidit tibi Dominus universu sāguinē domus Saül, quoniam invasisti regnum pro eo.* 2. Reg 16. 8.

b *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? vadam & amputabo caput ejus. Et ait Rex: Dominus praecepit, ut malediceret David.* v. 9.

c *Cum Semei malediceret David, & crimina objiceret, tacebat & silebat á bonis suis hoc est bonorum conscientia, deinde quia illa maledictio divinam exquirebat misericordiam.* S. Amb. l. 1. offic. cap. 48.

d *Perfectio Iosephi in eo ostenditur, quod non movebatur ulciscendæ dolore invidiæ, nec malorum rependit vicem. Mirandus Ioseph, qui fecit ante Evangelium, quod post Evangelium omnes*

Eerst

Eerst nochtans sal ick daer van aenstellen een schoon sinne-beeldt, het welcke staet by *Pierius Valerianus* in synen 51. boeck.

omnes didicimus, & servare non possumus. S. Amb. ibidem.

De oude Philosophen, seght hy, ons willende verbeelden de vriendtschap ende versoeninge tusschen eenen gestoorden ende saghmoedighen mensch, schilderden de selve nessens eenen *Eycken boom* ende *Olyf-boom*, welckers tacken tusschen malckanderen soo gewassen, ende gelyck gevlochten waeren, dat de vrucht van den olyf boom, de vrucht van den eycken-boom scheen te wesen, ende de bladeren van den eycken-boom de bladeren van den olyf-boom.

Is het saecken dat eenen stueren ende wreeden mensch gelyck is aen eene harde eycke, wilt den selven met eene teere liefde maer voorcomen, ende soo gelyck eenen olyf-boom omhelsen, hy sal aldus beweeght worden, ende u oock eene weder-liefde beginnen te betoonen.

Condemen dit beter uytleggen als in den soethertighen *Joseph*, syne grammoedige ende wreede broeders omhelsende, die hem soo dickwils getracht hadden ter doodt te brenghen? Een dichtien sal ons dit voorstellen, met dit boven-schrift:

Eerst teghen een,
Nu heel gemeen.

Sommige vechten teghen malckanderen.

Elck met een ander vecht, het gaeter heel voor goedt,
Tot d' een oft ander valt tot storten van syn bloedt.
Doch 't is een ander strydt van broeders met malckander,
Een teer en soet gevecht, den eenen met den ander:
't is Josephs *liefde strydt, en broeders onder een;*
Den haet is nu vergaen, de liefd' is nu gemeen.
Siet hier den Eycken-boom *met al syn harde tacken,*
Ick segg' den haet en nydt met al syn ongemacken,
Nu door 't Olyve-groen *gewronghen samen bloeydt,*
En dat eerst was verhardt in liefd' nu samen groeyt.

SOo waer het te wenschen, dat alle de verschillende menschen met malckanderen in vrede ende versoeninge quaemen, tot het welck den [a] *H. Chrysostomus* een ieder aldus verweckt: Laet ons dese soetigheydt naervolghen, de vyanden te gemoet comende, ende niet verwytende aen die ons iet misdaen hebben, alles verdraegende met verduldigheydt ende saghmoedigheydt, gelyck dien wonderen *Joseph* gedaen heeft, het welck wy nu moeten te meer doen, als den vrede maeckenden sone Godts gecomen is op der aerden, om de menschen te versoenen met synen hemelschen vader, op dat sy oock met mal-

a Hac imitemur, & ita solemur eos, qui nos afflixere, non imputantes eis, qui in nos admiserunt, & omnia ferètes magnâ benevolentiâ, sicut iste admirandus

malckanderen in vriendtschap comen souden, ende in eene geduerige liefde ende vrede leven.

Dit heeft *a* Christus met alle sorghe gedaen soo lanck als hy geleeft heeft, om alle geloovige menschen in liefde te vereenighen, gelyck hy met synen hemelschen vader vereenight was: door dese liefde ende vrede trachtede hy alle menschen kinderen Godts te maecken; op dat wy niet alleen vriendtschap en souden toonen aen onse vrienden maer oock aen onse vyanden, ende die als broeders beminnen; gelyck het den *b* *H. Chrysostomus* wel bemerckt, seggende, dat Christus de geloovige noyt verweckt en heeft, om kinderen syns vaders te worden, ten zy dat hy daer altydt by voeghde, dat sy hunne vyanden oock altydt souden liefhebben, ende bidden souden voor de ghene, die hun souden lasteren ende vervolghen.

Den selven *H. Vader* seght oock, datter niet en is, het welck ons soo naer tot Godt brenght, ende aen hem eenighsins gelyck maeckt, als de liefde tot malkanderen en onse vyanden.

Maer noyt en heeft Christus meer getoont, dat hy was een waerachtigh voorbeeldt van vrede ende liefde, dan als hy hangende aen het Cruys badt door die hem aen het selve genagelt hadden, seggende: Vader vergeeft het hun, want sy niet en weten, wat sy doen.

Den *c* *H. Augustinus* weeght dese soete woorden van Christus ten uyttersten wel op aldus sprekende: *Christus* vraeghde van synen hemelschen vader vergiffenisse voor de ghene, die hem noch teghenwoordelyck pynighden, ende injurien aendeden, want hy en lettede niet, dat hy van hun wierdt gedoodt, maer dat hy stierf voor hunne saligheydt.

De woorden van den honinck-vloeyenden *d* *Bernardus* syn oock bewegelyck: Jesus, seght hy, verscheurt synde door de sweepen ende roeyen, door het hooft gesteken met doornen, met naghelen doorboort, gehecht aen de galghe des cruys, vol van lasteringen, alle dese tormenten ende vervloeckingen vergetende bidt hy synen vader voor de selve, seggende vergeeft het hun, want sy en weten niet wat sy doen: *Dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt.*

Wie en sal dan niet gelastert ende vervolght synde van syne vyanden de selve oock niet uytter herten vergeven, als den Heere gebeden heeft voor die hem vervolghden, roept den *e* *H. Ambrosius*. Hier in voorwaer moesten alle de Christenen *Christum* naervolghen, die van Christus hunnen naem voeren, ende daer in besonderlyck moesten sy trachten hem gelyck te wesen. Soo danigh moet wesen hunne goedertierentheydt ende saghmoedigheydt, dat sy geen quaedt met quaedt en loonen, dat sy met alle menschen liefde ende peys onderhouden, dat sy geene wraecke en nemen, dat sy bidden voor die hun leedt doen,

dus Joseph. S. Chrys. *hom.* 64. *in Genes.*

a *Pater sancte serva eos in nomine tuo ut sint unum, sicut & nos.* Joan. 17. v. 11.

b *Numquid dixit Christus ut sitis filii patris mei, qui in cælis est, nisi quando aiebat, diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus vos, tum præmium subjungebat: nihil enim adeo vicinum Deo, conformemq; facit sicut ista virtus.* S. Chrys. *hom.* 19. *in epist. ad Rom.*

c *Iis jam petebat veniam à quibus adhuc accipiebat injuriam, non enim attendebat, quod ab ipsis necabatur, sed quod pro ipsis moriebatur.* S. Aug. *tractat.* 31. *in Josep.*

d *Flagellis cæsus, spinis coronatus, clavis confixus, affixus patibulo, opprobriis saturatus, omnium tamen dolorũ immemor, ignosce ait, illis, quia*

doen, dat sy wel doen aen die hun haeten, het welck *Christus* gedaen heeft in syn selven als het hooft van alle *Christenen*, soo heeft hy gewenst, dat alle Christenen syne litmaeten oock souden doen. Het is het segghen van den a *H. Chrysostomus*.

Den eersten, den welcken den goedertieren ende saghmoedighen Salighmaecker heeft naergevolght, is geweest den *H. Stephanus*, den eersten Martelaer, die, om het geloof van Jesus Christus voor te staen, syn bloedt oock gestort heeft; het welck den b *H. Augustinus* seer wel voorstelt: Siet *Stephanus*, seght hy wordt gesteenight, siet het lidtmaet van Christus, siet den campvechter van den Salighmaecker; aensiet oock samen den ghenen, die gehanghen heeft aen den boom des Cruys: desen wierdt gecruyst, desen wierdt gesteenight, Christus heeft geseydt: Vader vergeeft het hun, want sy en weten niet, wat sy doen; laet ons hooren, wat *Stephanus* geseydt heeft. Desen Martelaer staende heeft voor syn selven aldus gebeden: Heere Jesu ontfanght mynen geest, daernaer oock seggende met gebooghde knien: Heere Jesu en wildt hun dit tot sonde niet rekenen. Dit gebedt is sonder twyfel aen Christus ten uyttersten aengenaem geweest, want gebeden hebbende voor syne vyanden heeft hy verdient Christum in den hemel te sien staende aen de rechte handt syns Vaders, daer heeft hy hem gesien, alwaer hy hem in alle godtsdienstigheydt gesocht heeft.

Den E. P. *Pinna* van onse Societeyt uytleggende het boeck *Ecclesiastici* spreckt aldus tot onsen propoost: wat ist, seght hy, dat den *H. Stephanus* soo scherp-siende gemaeckt heeft, dat hy noch wesende op der aerden, Godt den Vader gesien heeft, ende synen Sone Christus staende aen syne rechte handt? wat is het dat den hemel geopent heeft, dat hem heeft voorgestelt, ende uytgeleydt de H. mysterien, ende die claerelyck aen hem verclaert? ende antwoordt ten lesten, seggende, dat het is geweest de vergetentheydt van alle de ontfanghen injurien, ende vergiffenisse van de selve. Dit is geschiedt in het beginsel van de H. Kercke. Laet ons wat voorder gaen.

Om daer te laeten den grooten lof ende loon, den welcken eenen Italiaenschen edelman *Joannes Gualbertus*, die synen vyandt om Christus wille vergeven hebbende, van hem hanghende aen het cruys daer voor bedanckt wierdt, ende met andere jonsten beloont, gelyck het staet by *Surius* op den 12. Iulii.

Hoort eene andere weerde geschiedenisse, die ons verhaelt den E. P. *Segneri* van onse Societeyt, Predicant van den Paus over eenige jaeren te Roomen gestorven.

Eenen sekeren soldaet, seght hy, hadde op eene publiecke straete van eenen anderen ontfanghen een groot affront, het welck hem noch

quia nesciunt, quid faciunt S. Bern. *serm. 4. de Passione*

e *Quis ergo lacessitus non discat ignoscere, quando pro persecutoribus Dominus oravit.* S. Amb. *lib. 2. de fide.*

a *Hæc est Christianorum bonitas, ut malum pro malo non reddant, cum omnibus pacem habeant, nec se vindicent, pro inimicis orent, beneficiis prosequantur, qui eos oderunt. Quod Christus fecit in capite suo, voluit esse in membris suis.* S. Chrys. *in Psalm. 118.*

b *Ecce Stephanus lapidatus, ecce membrum Christi, ecce athleta Christi; aspice illum qui pependit in ligno; crucifigebatur ipse, hic lapidabatur, ille dixit: Pater ignosce illis, quia &c. ipse quid dicat, audiamus: B. Stephanus stans oravit pro se. Dne Iesu accipe spiritum meum,* dein-

deinde genuflexo ait: Domine ne statuas illis hoc peccatum. S. Aug. *in serm.* 8. *de Sanctis.*

meer pyne dede, om dat hy het niet wreken en conde, om het volck, datter tusschen quam, ende het selve belettede, soo dat hy vol van spyt ende gevoelen moeste vertrecken; daer en tusschen in syn selven voeyende de begeerte, van op synen tydt daer over wraecke te nemen, daer by sweerende, dat hy noch synen baerdt noch syn hayr, noch de naghelen synder handen en soude laeten corten, tot dat hy syne wraeckgierigheydt soude hebben uytgewerckt. Drye maenden was hy gebleven in dat quaedt opset, middeler tydt geworden synde als eene wilde beeste; verstondt ten lesten, dat synen vyandt was in syne stadt drye daghen reysens van daer, als wanneer den soldaet met blyschap te peerdt spronck, wel gewapent synde, oock sweerende, dat hy van syn peerdt niet afcomen en soude, ten zy hy synen vyandt soude hebben gevonden, om sich te wreken. Nu in de stadt gecomen synde, in plaetse van wat te rusten vol van gramschap doorreedt de stadt ende merckt, om synen vyandt ergens te vinden. Maer siet hier een wonder werck van de *Voorsienigheydt* Godts: Het was het geluck voor desen grammoedighen mensch, datter eenen Religieus van onse Societeyt naer gewoonte op de merckt voor het volck wat, begon te prediken, den soldaet quam het vermaen hooren, meer uyt curieusheydt, als uyt eenigh ander godtvruchtigh eynde. Maer de goddelycke goedtheydt die hem daer hadde gebrocht, hadde den Religieus bestiert, dat hy preken soude van de noodtsaeckelyckheydt, van alles aen syne vyanden te vergeven, oock de alder-grootste injurien ende affronten, samen oock sprekende van de groote verdiensten daer van, het welck den soldaet wel beviel; den welcken sich liet vooorstaen, dat hy besonderlyck daer van sprack om synent wille, op dat hem dit prediken dienen mocht tot versoeninge met synen vyandt, ende tot beteringe syns levens; waer door hy sich heel beweeght voelende, terstondt waernam de gratie Godts; want de predicatie nu geeyndicht synde, gonck sich terstondt worpen aen de voeten van den Religieus, hem biddende syne biechte te willen hooren, hem voorts belovende, alle injurie aen synen vyandt nu te vergeven, waer toe hy de gratie met menige traenen van Godt versochte, daer mede noch niet te vreden synde, wilde hy noch geerne aen synen vyandt eenigen dienst doen, ende verstaende, dat hy om eenige schulden in de gevangenisse sat, vercocht hy terstondt syn peerdt ende wapenen, met al het welck geldt naer het exempel van *Jesus*, die alle onse schulden uyt liefde hadde aengenomen, de schulden van synen vyandt betaelde, hem aldus in volle vryheydt stellende, ende dat met sulck een vreught syns herten, dat hy die quaelyck verdraeghen en conde, voortaen willende met synen vyandt in peys ende vriendtschap leven, aen den welcken hy te vooren de

doodt

doodt soo dikkwils hadde gewenst, het welck sonder twyfel aen Godt seer aengenaem is geweest, ende moest van een ieder naergevolght worden.

Ende voorwaer dese versoeninge en heeft niet alleen plaetse gehadt in menschen van minderen staet, maer in Christene Princen, Coningen ende Keysers.

Den [a] *H. Chrysostomus* verhaelt; dat den Keyser *Constantinus* nu Christen geworden synde, als syn beeldt ofte statue van eenige moedtwillige schandelyck met steenen geschonden was, niet teghenstaende dat hem sommige hovelinghen opstockten, om daer over van de plichtige wraecke te nemen, al lacchende hun seyde, dat hy nergens in syn aensicht, noch in syn hooft eenige wonde en gevoelde, alles om Christus wille geern vergevende; om het welck hy altydt van een ieder besonderlyck gepresen is geweest, meer als om alle syne andere victorien, om het welck gy oock, gelyck *Chrysostomus* seyde, meerderen lof ende seghen by Godt soude behaelen.

Den selven [b] *H. Vader* maeckt oock op de selve plaetse mentie van den Godtvruchtighen Keyser *Theodosius*, wiens beeldt oock eenige boosaerdighe menschen seer onteert hadden; om het welck de stadt van *Antiochien* van de dienaers des Keysers ten uyttersten wierdt gequelt; Den Bisschop der stadt groot medelyden hebbende trock naer den gestoorden Keyser, biddende om vergiffenisse voor de plichtigë, de welck den Keyser om Christus wille ten lesten toestemde, aldus hem andtwoordende: Wat wonder ist, dat wy aen die ons gelastert ende onteert hebben, menschen aen menschen alles vergeven, als den Heere van alles van den hemel nederdaelende op der aerden uyt liefde ten lesten gecruyst is voor de ghene, aen de welcke hy soo groote weldaeden hadde gedaen, ende synen hemelschen vader gebeden voor die, de welcke hem cruysten, seggende: Vader vergeeft het hun want sy en weten niet, wat sy doen. Wat is dan wonder, dat wy aen onse mede-dienaers alle injurien vergeven?

Dogh gelyck het seer redelyck is, dat wy om de liefde van Christus alle onse vyanden vergeven, soo is't oock aen Godt ten uyttersten aengenaem.

Aldus seght den [c] *H. Chrysostomus* met dese woorden: Niet en behaeghter meer aen Godt als syne vyanden te beminnen, ende wel te doen aen die ons lasteren. Soo datmen met de waerheydt magh segghen, dat de liefde der vyanden een seker teecken is van onse saligheydt.

[d] *Christus* self seght het claer by den *H. Matthew*: hebt lief, uwe vyanden, doet hun wel, die u haeten, ende bidt voor die u vervolghen, ende ten onrechte quellen, op dat ghy mocht kinderen syn uwes

[a] *Quod si apud Dominum tantà potitus est gloriâ propter illud verbum, quãtum apud benignum Deum coronæ assequetur:* S. Chrys. *hom.* 20. *ad popul.*

[b] *Quid admirabile & quid magnum est, si his, qui nos contumeliis affecerunt iram remittamus homines hominibus, cùm mundi Dominus in terras descendens, & ab affectis beneficio crucifixus pro crucifixoribus suis Patrē exoravit dicens: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* S. Chry. *ibidem.*

[c] *Nihil ita Deum reddit propitium, sicut inimicum diligere, & calumniantibus benefacere.* S. Chrys. *hom.* 5. *ad Pop.*

[d] *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vo-*

vestri, qui in cælis est. Matt. 5. v. 44.

uwes vaders, die in de hemelen is.

Wyt welcke woorden claerlyck blyckt, datmen om vrienden ende om kinderen Godts te wesen, ende om syne saligheydt te versekeren, het selve mercken can uyt de liefde, diemen heeft tot syne vyanden. Den *a* *H. Augustinus* seght het in het cort: Iemandt, seght hy, wordt door de liefde der vyanden eenen vriendt Godts, jae synen sone.

a *Per amorem inimicorum efficitur amicus, sed non solum amicus, sed filius.*

In teghen deel moetmen oock seggen, dat den ghenen, die aen syne vyanden niet en wilt vergeven, oock eenen vyandt Godts is, die hem syne sonden niet en sal vergeven, ten zy hy hem met de selve versoent. Aldus spreckt *b* *Christus* by den H. Mattheus: Ist dat gy de menschen niet en vergeeft, soo en sal uwen hemelschen vader uwe sonden oock niet vergeven.

b *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Matt. c. 6. v. 14.

Hoort hier op het ghene verhaelt diën vermaerden schryver *Henricus Magnus*. Daer was, seght hy, eenen mensch, den welcken synde in perykel van sterven sich niet en wilde versoenen met synen vyandt; als hy nu in syne vyandtschap gestorven was, ende naer de Kercke gedraeghen wierdt, om begraeven te worden, ende datmen nu begon de gebeden te singhen van de dooden voor een Crucifix, dat op den autaer stondt, ende nu gecomen was tot dese woorden: *Parce mihi Domine*. Spaert my ô Heere, strax saghmen den gecruysten salighmaecker syne genaeghelde handen van het Cruys los maecken, daer mede syne ooren stoppende, ende men hoorde terstondt dese woorden: *Non pepercit*, *non parcam*. Hy en heeft niet gespaert, ick en sal hem niet spaeren, als of hy seyde: Hy en heeft syne vyanden niet willen vergeven, ick en sal hem oock niet vergeven: *Non parcam*

Welcke woorden gehoort wierden van alle de omstaenders met eenen aldermeesten schrick; om het welck men goedt vondt, het lichaem niet in de kercke maer ergens op het veldt in de aerde te steken, sekerlyck oordeelende, dat de siele verdoemt was ende begraeven in de hel.

Eylaes! het is ten uyttersten te beclaeghen, datter soo veel door het bedrogh van den duyvel verloren gaen, om dat sy hun met hunne vyanden niet en willen versoenen, daer sy nochtans sekerlyck wel weten, dat sy oock noyt van Godt en sullen vergeven worden. Ick bekenne, dat den helschen vyandt in de verdoemenisse van veele een groot deel heeft, ende dat door het geduerigh opstoken, onmogelyck schynt te wesen, sich van diën haet, ende vyandtschap af te trecken.

Wat dan gedaen? eenen aldersbesten middel is als dan syne ooghen te slaen op den gecruysten *Jesus*, den welcken synde in het uyttersten syns levens synen hemelschen vader soo hertelyck badt voor

alle

alle syne vyanden, hun oock uytter herten vergevende, van den welcken wy oock sullen moghen verhopen syne soete ende onneyndelycke genaede, besonderlyck door de voorspraecke van de alderheylighste Maghet *Maria* syne bermhertighe moeder, de welcke oockseer dickwils getoont heeft, te wesen eene goede moeder van peys ende versoeninge.

Geene beetere bevestinghe daer van en can ick by brenghen als het ghene verhaelt eenen sekeren *Rigord* historie-schryver van *Pilippus Augustus* Coninck van *Vranckryck* in het jaer ons Heeren 1183.

Volgens syn verhael den Coninck van *Arragon*, ende den graeve *Remondus* van S. Gilis waeren teghen malckanderen in eene aldergrootste vyandtschap, dat noch den eenen, noch den anderen en wilde hooren spreken van eenige versoeninge; als wanneer de Coninginne des hemels de H. Maghet *Maria*, om peys te maecken, haer vertoonde aen eenen armen slechten man, maer deughdelyck van leven genaemt *Durandus* Geboren van de stadt *Puys*, aen den welcken sy belastede, dese twee Princen in vrede te vereenighen, gelyck een ieder wenste. Het teecken van synen last was een cleyn tafereel, daer in het midden geschildert stondt het beeldt van *Maria* met haer H. kindt *Jesus* tusschen haere ermen met dit schrift rondtsom: *Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi Dona nobis pacem*. Dat is: Lam Godts, die afnemt de sonden des wereldts, geeft ons den peys. Dit mirakel allom verspreyt synde, wierdt ondersocht van den Bisschop van de stadt *Puys* met al datter geschiedt was aen desen armen mensch, den welcken hy bevondt een goedt ende eenvoudigh man te wesen. Volgens het segghen van den selven *Durandus* desẽ Prelaet maeckte soo veel, dat die twee verschillende Princen, die by geluck elck in besonder gecomen waeren, om het miraculeus beeldt van onse Lieve Vrouwe van *Puys* te besoecken, diën man eens souden willen spreken, het welck sy lichtelyck toestonden: ende siet, soo haest als sy hem elck in besonder gehoort hadden, hun-herten wierden beweeght, ende soo saghmoedigh als lammeren, de welcke te vooren als tygers ende leeuwen teghen malckanderen waeren geweest.

Daer en was geen ander mirakel van noode, om te bevestighen den last, die desen man van den hemel hadde ontfanghen, als dese haestige veranderinge van vyandtschap in vriendtschap; als wanneer oock alle de ingespannen van weder zyde naer het exempel van dese Princen, hunne opperhoofden oock in versoeninge quaemen. Om het welck terstondt van alle canten vertoont wierdt eene algemeene vreucht ende de versoende met hunne aenhangers tot eene eeuwige gedachtenisse van dese versoeninge droeghen daernaer heel witte banden ofte linten, op de welcke gedruckt stondt het beeldt van *Maria*, gelyck aen het ghene dat van haer gegeven was aen diën Godtvruch-

tighen man *Durandus*.

Is het saecken dat de H. Maghet Maria van self soo sorghvuldigh is, om de vyanden in vriendtschap te brenghen, wat en sal sy dan niet doen, alsmen haeren bystandt daer toe sal versoecken; want sy anders niet en wenst, als haere kinderen, dienaers ende dienaeressen vereenight te sien in het herte van haeren sone *Jesus*, wiëns behaeghen oock is, datmen naer syn exempel ende om synen 't wille syne vyanden uytter herte soude willen vergeven.

Ick sluyte met de woorden van den *H. Chrysostomus*, den welcken ons die beweegelyck voorstelt.

Het is redelyck, seght hy, als ons iemandt eene injurie ofte affront aendoet, ofte met lasteringe overvalt, dat wy het selve verduldelyck verdraeghen naer het exempel van den saghmoedighen Salighmaecker, die soo schandelyck onteert, geslaghen, ende daernaer soo wreedelyck genagelt is aen het cruys, ende die nochtans de rasernye der Joden soo verduldighlyck heeft onderstaen, ende van hun, gelyck hy conde, geene de minste wraecke en heeft willen nemen, ende noch soo goedthertigh is geweest, dat hy niet alleen met verduldigheydt ende saghmoedigheydt en heeft verdraeghen, ende niet gestraft, die hem cruysten ende lasterden, maer oock synen hemelschen Vader voor hun heeft gebeden, dat hy syne schichten ende pylen van wraecke teghen hun niet en soude willen gebruycken.

Het waere te wenschen, dat alle de Christenen hunne wraeckgierige gepeysen trachteden af te leggen, ende hunne ooghen altydt sloeghen op *Jesus* diën goedertieren Salighmaecker, sich oock voorstellende diën onnooselen ende saghmoedighen *Joseph*, die naer soo veel lasteringhen ende vervolgingen van syne onbermhertige broeders aen de selve nochtans oock voor de comste Christi alles heeft vergeven, ende daer hy nu oock in staet ende macht was, om de selve naer verdiensten te connen straffen, hun evenwel syne goedtjonstigheydt ende bermhertigheydt heeft getoont, niet ongelyck aen eenen palmboom, den welcken hoog opwassende, nochtans syne soete vruchten ofte dadels omleegh laet afhanghen tot dienst ende voldoeninge van de menschen. Een waerachtigh sinne-beeldt van onsen goedtjonstighen *Joseph*, van den welcken ick oock magh seggen:

Al is hy hoogh verheven,
Niet min jae meer sal geven.

Wy hebben tot nu toe betoont, dat alles, het welcke *Joseph* overcomen is, geschiedt is door eene besondere bestieringe van de soete ende stercke *Voorsienigheydt* Godts, de welcke *Joseph* door soo veel wondere ende moeyelycke weghen, door suer en soet ten lesten gestelt

ſtelt heeft in eere ende glorie tot groote verwonderinge ende vreught van ſynen ouden vader *Jacob*, ende tot blyſchap ende onverwacht geluck van alle ſyne broeders, van de welcke hy volgens ſyne droomen eens aenbeden ende geërt moeſte worden, gelyck het geſchiedt is.

Met reden ſal ick hier, om te eyndighen byvoeghen den triomph van de Goddelycke *Voorſienigheydt* in de hiſtorie van *Joſeph*.

TRIOMPH

Van de Goddelycke Voorſienigheydt *aengaende Ioſeph ende ſyne broeders.*

Er ick van deſen triomph iet voorſtelle, ſal ick voor het leſt heel de hiſtorie van *Joſeph* in een cort begryp vervatten.

De nydige ende booſe broeders van *Joſeph* op Godt niet peyſende hadden onder hun vaſt geſtelt, hem liever het leven te nemen, als diën droomer daernaer te moeten aenbidden, maer diën *Voorſienighen* Godt heeft altydt de overhandt gehadt. Als ſy de doodt van *Joſeph* geſworen hadden de *Voorſienigheydt* Godts veranderde de wreede doodt in eene ſoeter doodt; als wanneer ſy hem in eenen put door hongers-noodt wilden doen ſterven, hy wierdt oock door de Goddelycke *Voorſienigheydt* daer uyt getrocken, ende verkocht als een ſlaeve aen de voor-by-gaende *Iſmaeliteſche* coopliеden, die naer *Egypten* reyſden, aldaer hem wederom voorts vercoopende aen *Putiphar* eenen Prince van den Coninck *Pharao*; daer ſcheen hy wat tydts eenighſins wel te weſen; maer ſiet daer wederom eene groote ſwaerigheydt: de vrouwe van ſynen heer ende meeſter *Putiphar* doet hem den oorlogh aen, ende beſchuldight hem valſchelyck van overſpel by haeren man, den welcken haer te licht geloovende, hem doet worpen in den kercker.

Wie ſoude gedacht hebben roept hier den wyſen *Philo*, dat *Joſeph* op eenen dagh ſoude geworden hebben van eene ſlaeve eenen grooten heer, van eenen gevangen armen opper-Prins voor alle de andere, van eenen onder-meeſter van den kerker eenen onder-Coninck van *Egypten*, ende te woonen in een Conincklyck paleys in de plaetſe van den kerker? eene aldergrootſte ſchande verandert te ſien in eene alderhooghſte eere? deſe dinghen ſyn geſchiedt, ende ſouden noch meer geſchieden, alſer in iemandts ſiele weſen ſoude een vonxken van eene waere deught, ende voorwaer de deught moeter weſen.

Quis exſpectaſſet intra unam diem è ſervo Dominum, è vinclo Principem omnium, è carceris vicario Proregem fieri, & Regiam inhabitare pro carcere, extremam ignominiam in ſummum

Hier

mun honorem commutatam. Facta sunt hæc omnia & fient sæpius, modo subsidat vigeatq; in anima scintilla probitatis, quam necesse est esse. Philo Jud.

Hier sietmen claerlyck, hoe dat de *Voorsienigheydt* Godts in desen handel ofte historie van *Joseph* altydt tusschen gespeelt heeft in alle syne ellenden ende perykelen, hem op synen tydt altydt te hulp comende.

Men siet samen den triomph van Godts *Voorsienigheydt* over alle de boose listen ende vervolginghen van syne broeders, de welcke als een vier al hunnen grooten haet ende nydt met hun boos besteeck vernielt ende in asschen geleydt heeft.

Dese Goddelycke *Voorsienigheydt* dunckt my met recht vergeleken te moghen worden met het vier, het welck niet alleen alles en verbrant ende verslindt, maer oock volgens synen aert ende nature altydt recht om hoogh treckt, niet connende onder gehouden worden, eerst alles doorbrekende ende vernielende, tot datmen het naer den hemel als synen center ofte rust plaets siet opperwaers climmen; in deser voeghen de *Voorsienigheydt* Godts en can door niet datter is oyt belet worden in het uytwercken van het ghene, dat sy vast gestelt heeft, eens te volbrenghen.

Hier op sal eenighsins passen eenen triomph staeck van een brandende vier, den welcken ick aen de triompherende *Voorsienigheydt* Godts hier op wille rechten met het volghende rymdicht.

MEn siet naer menigh strydt, en naer een bloedigh vechten
Aen die het veldt behoudt veel zege-teeckens rechten,
Met waepenen verciert, uyt 's vyandts handt behaelt.
Dus naer een cloeck gevecht men viert en zegepraelt.
Den vyandt placht hier op te stoffen en te roemen,
Den winnaer magh die nu syn glory-teeckens noemen;
't Trompet hadt wel te voor syns heeren lof gespeelt,
Maer nu in 's vyandts macht een anders lof verbeelt.
En soo van al de rest: de trommels de timbaelen
Nu dienstigh syn tot lof van ander Generaelen;
Jae heel het wapen-werck soo constigh opgerecht
Tot eer de Princen dient om 't glorieus gevecht.
't Is hier mê niet genoegh; men rechten sal de staecken
Tot glory van 't gevecht, en blyde viere maecken
Met den becomen buyt: die staet dan in den brandt
Soo tot den Coninx lof, als d' eer van 't vaderlandt.
't Was eertydts de gewoont in steden ende landen,
Dat van den vyandt quamp, in 't vreughde vier te branden,
Het harnas, pyl en boogh, en schildt en het kasket,
Of ander 's vyandts buyt wierdt in de vlam geset.

Doch

Doch wat nu Godt belanght Voorsienigh *in syn wercken,*
Dit canmen in 't gevolgh van Josephs *leven mercken:*
Dat Godt hadt vast gestelt, als 't niemandt hadt gedacht,
En schier onmog'lyck scheen, ten lesten wierdt volbracht.
Siet Joseph Jacobs *soon die moest, en soude sterven,*
En in syn jonghen tydt syn jeudigh leven derven;
Dit was den haet en nydt der broeders teghen hem,
Sy wensten naer syn doodt met een gemeene stem.
Den droomer moest van cant met al syn dwaese droomen,
Dies waeren sy beducht niet sonder vrees en schroomen:
Wel hoe wy, seyden sy, hem lof en eere bien?
Neen neen, als Godt nu leeft, 't sal nimmermeer geschien.
Maer echter 't wesen moest; sult hem de eere geven,
Eer ghy het weten sult, in volle vrees van 't leven,
Oft in d' aenstaende doodt; sult liggen voor hem neer;
Ghy Joseph *kennen sult als uwen opper-Heer.*
Dit was 't besluyt van Godt; of sy hem neder sincken
In 't diepste van een put, niet om hem te verdrincken,
Die droogh en ydel was, maer door een langher doodt
Doen sterven in de smert van bitter honghers noodt.
Doch wierdt daer uyt verlost; sy jonnen hem het leven,
En aen heel vremde lien voor slaef hem overgeven
Verr' naer Egypten toe; daer wederom verkocht,
Waer hy in slaverny van droefheydt sterven mocht.
Maer 't was al te vergeefs; Godt *die den raedt der menschen*
Met al hun boos besteeck, en hun vervloeckte wenschen
Verdraeyen can in 't best door syn Voorsienigheydt,
Heeft Joseph *op syn tydt self tot den throon geleydt.*
Hier is het quaedt bedryf van Jacobs *boose kind'ren;*
En conden 't werck van Godt *niet in het minst' verhind'ren.*
Het goddelyck besluyt moest hebben synen ganck,
Hier was geen teghenstel, geen menschelyck bedwanck.
Hier moet ick tot Godts *lof lauriere cransen vlechten,*
En een verheven staeck in vier en vlam gaen rechten:
Het wesen van het vier, en cracht hier in bestaet;
Soo 't alles eerst verslindt, daernaer ten hemel gaet.
Het eyghen beeldt van Godt *sult ghy in 't vier bemercken:*
Dat hy eens heeft gestelt, het seker uyt sal wercken;
Des broeders boos besteeck was al voor niet gedaen,
Dat moest door 't goddelyck vier wel haest in vlam vergaen.
O wond'ren grooten Godt, uytwercker aller saecken,
Ick bidd' u, neemt in danck, als wy dees vieren maecken;

Voorts laet u wil geschien in voorspoedt en in pyn,
En dat wy voor het lest met u eens saligh syn.

SChept dan moedt, wie dat ghy syt in al uwen teghenspoedt, en geeft u over met *Joseph* aen die soete ende vaderlycke *Voorsienigheydt* Godts; ist dat ghy het doet, ghy sult geluckigh wesen, ende al ist dat sy somtydts comt te slaepen, ende voor u geene sorghe en schynt te draeghen, dan is sy aldermeest voor u besorght; ende als gy syt in den uyttersten anghst ende vreese, meenende, dat sy verre van u is, dan is sy naerder by, om u de handt te geven, ende te helpen; sy en sal u noyt verlaeten, maer op synen tydt beter ende geluckiger bystaen, gelyck eene sorgelycke moeder haer lief kindt. Wy hebben nu *Joseph* in syn paleys gesien in de plaetse van eene gevangenisse, van syne slavernye is hy geraeckt tot eenen Conincklycken staet, syn boeyen syn verandert in goude halsbanden, syn gebreck in groote ryckdommen, ende syne schande ende verworpentheydt in eene aldermeeste eere.

Een waerachtigh voorbeeldt van het hemelsch geluck.

Betrouwt dan Christene siele met *Joseph* op Godts *Voorsienigheydt*, wilt u aen dien goeden ende *Voorsienighen* Godt teenemael overgeven in alle uwe moeyelyckheydt ende teghenspoedt, ende hy sal u, als het salighste is op synen tydt bystaen ende vertroosten, ende u daernaer brenghen tot u geluck ende saligheydt.

TOT MEERDER EERE GODTS, EN SYNDER LIEVE MOEDER MARIA.

BLADT-

BLADT-WYSER.

DEN TYTEL VAN DEN BOECK.

DE GODDELYCKE VOORSIENIGHEDT.

Uytgebeeldt in *Joseph* Onder-Coninck van *Egypten*, verciert met Sinne-beelden ende Sede-leeringhen.

VOOR-REDEN.

INLEYDINGE TOT DE HISTORIE.

EERSTE DEEL.

VOOR-REDEN.

I. CAPITTEL.

†

II. CAP.

II. CAPITTEL.

SEDE-LEERINGE.

TWEEDE DEEL.

VOOR-REDEN.

SEDE-LEERINGE.

I. CAPITTEL.

SEDE-LEERINGE.

II. CAPITTEL.

II. CAPITTEL.

III. CAPITTEL.

IV. CAPITTEL.

V. CAPITTEL.

VI. CAPITTEL.

traenen

MEt Goetkeuringe van den seer Eerw. Heer P. v. HALMALE, Archidiaken en boeck-Keurder tot Antwerpen.

Met Oorlof van den Eerw. P. JOANNES BAPT. ARENDTS, Provinciael der Societeyt JESU in de Duyts-nederlandsche Provincie.

Met Privilegie en Gratie van syne Coninklyke Majesteyt genadelyck verleent aen *Ignatius Leyssens* Boeck-vercooper tot Antwerpen.

